

059.28

059.28

13

บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310

ปริณยานิพนธ์

ของ

อภิเชษฐ์ จันทะียง

13 พ.ค. 2540

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย

มีนาคม 2540

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

13

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญาโทฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอก
ประวัติศาสตร์ไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

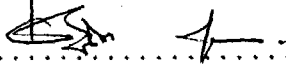
คณะกรรมการควบคุม

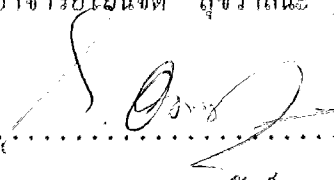
..... พลึงพลึง ๓๒..... ประธาน
(ผศ.พลึงพลึง กงชนะ)

.... กรรมการ
(อาจารย์เย็นจิต สุขวาสนะ)

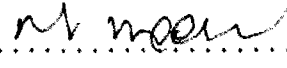
คณะกรรมการสอบ

..... พลึงพลึง ๓๒..... ประธาน
(ผศ.พลึงพลึง กงชนะ)

.... กรรมการ
(อาจารย์เย็นจิต สุขวาสนะ)

.... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รศ.ถนอม อดนามวัฒน์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญาโทฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(คร.ศิริยุภา พูลสุวรรณ)

วันที่ ..14.. เดือน ..สิงหาคม.. พ.ศ. ๒๕๕๐..

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความรู้และความกรุณาจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบ
ขอบพระคุณ คณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
ทุกท่านที่กรุณาให้ความรู้แก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลปลื้ม คงชนะ ที่กรุณาให้แนวคิด ใน
เรื่องที่ศึกษาและให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่ และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัย
มาโดยตลอด ขอขอบพระคุณอาจารย์เย็นจิต สุวาสนะ ที่ให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องด้วย
ความปรารถนาดี

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ถนอม อานามวัฒน์ ที่กรุณาช่วยตรวจสอบ
แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ ที่กรุณาได้ให้คำแนะนำและ
กำลังใจแก่ผู้วิจัย

ขอกราบหมั้นการขอบพระคุณ พระมหาจรรุญ จอกสมุทร คณะ 2 วัดชนะสงคราม
และ Dr.Christian Bauer ที่กรุณาให้ข้อมูลเกี่ยวกับมอญบางประการ

รวมทั้งบุคคลพิเศษสำหรับผู้วิจัยคือ คุณสมคิด จันเที่ยง ด.ช.กฤตพล จันเที่ยง
และ ด.ช.ศักดิ์พัฒน์ จันเที่ยง ที่เข้าใจและให้เวลาส่วนตัวเพื่อการค้นคว้าปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

คุณค่าของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่คุณแม่ซึ่งล่วงลับไปแล้ว ผู้ซึ่งได้ให้
ความรักและความห่วงใยแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด และขอมอบแด่คุณครูและอาจารย์ทุกท่านที่ได้
ประสาทความรู้

อภิเชษฐ์ จันเที่ยง

สารบัญ

บทที่

หน้า

บทนำ	ก

1 ตำแหน่งขุนนางมอญและสายการบังคับบัญชาในกฎหมายตราสามดวง	1

1. ขุนนางมอญตำแหน่งต่าง ๆ ในกฎหมายตราสามดวง	6

1.1 เจ้าพระยามหาโยธา	6

1.2 พญาอุดมราชา	7

1.3 พญาพระราม	7

1.4 พญานครอิน	10

1.5 พญาเกียน	11

2. สายการบังคับบัญชาขุนนางมอญ	20

2.1 การบังคับบัญชาขุนนางในระดับต้น	20

2.2 การบังคับบัญชาขุนนางมอญระดับรวมศูนย์	29

2 ความสำคัญชุมชนมอญที่พระนครศรีอยุธยา	32

1. ชุมชนมอญภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา	32

1.1 ชุมชนพระมหาเถรคันฉ่อง	33

1.2 ชุมชนพญาเกียรดี พญาพระราม	35

2. ชุมชนมอญนอกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา	37

2.1 ชุมชนมอญสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา	37

2.2 ชุมชนมอญสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	38

2.3 ชุมชนมอญสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	39

2.4	ชุมชนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	39
2.5	ชุมชนมอญสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ	40
3	บทบาทขุนนางมอญสมัยอยุธยาด้านทหารและพลเรือน	51
1.	บทบาทขุนนางมอญด้านทหาร	53
2.	บทบาทขุนนางมอญด้านพลเรือน	67
4	บทบาททางการเมืองของขุนนางมอญในสมัยอยุธยา	72
1.	ความสำคัญของขุนนางมอญในการควบคุมกำลังไพร่พล	74
2.	การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2133 - 2172	77
3.	บทบาททางการเมืองของขุนนางมอญในสมัยอยุธยา	81
3.1	การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแย่งชิงราชสมบัติ	81
3.1.1	การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแย่งชิงราชสมบัติ ระหว่าง พ.ศ. 2171 - 2231	81
3.1.2	การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแย่งชิงราชสมบัติ ระหว่าง พ.ศ. 2231 - 2242	88
3.1.3	การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแย่งชิงราชสมบัติ ระหว่าง พ.ศ. 2275 - 2301	95
3.2	การก่อกบฏ	99
3.2.1	กบฏพระธรรมเถียร (พ.ศ. 2232)	100
3.2.2	กบฏมอญพิสัยสามต้น (พ.ศ. 2293)	104
3.2.3	กบฏมอญเขานางบัว (พ.ศ. 2303)	105
3.2.4	กบฏสุกี้พระนายกอง (พ.ศ. 2310)	105

บทที่	หน้า
5 บทสรุป	108
บรรณานุกรม	111
ภาคผนวก	121
ภาคผนวก ก. พระโอยการตำแหน่งนาพลเรือน	123
ภาคผนวก ข. พระโอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง	182
ภาคผนวก ค. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ถึงปฐมบรมราชจักรีวงศ์	232
ประวัติย่อของผู้วิจัย	240

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	ตำแหน่งขุนนางมอญ : จางวาง	12
2	ตำแหน่งขุนนางมอญ : กรมกลี๋อ่อง	13
3	ตำแหน่งขุนนางมอญ : กรมตั้งทองขวา	14
4	ตำแหน่งขุนนางมอญ : กรมดาบสองมือกลาง	16
5	ตำแหน่งขุนนางมอญ : กรมตั้งทองซ้าย	18

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาขุนนางมอญ	22
2	แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาขุนนางมอญในระดับกรม : กรมตั้งทองขวา ...	24
3	แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาขุนนางมอญในระดับกรม : กรมดาบสองมือกลาง.	25
4	แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาขุนนางมอญในระดับกรม : กรมตั้งทองซ้าย ...	26
5	แผนภูมิแสดงการเปรียบเทียบสายงานการบังคับบัญชากองทัพอยุธยา กับ กองทหารมอญ	28
6	แผนภูมิแสดงสายงานการบังคับบัญชาขุนนางมอญที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง	30
7	แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาขุนนางมอญสมัยอยุธยา	46
8	ภาพฝีพายชาวมอญ (Pagaucurs)	61
9	ภาพเรือในสมัยอยุธยา	62

บัญชีแผนที่

แผนที่

หน้า

- 1 แสดงที่อยู่ของชาวมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 - 2310 34
- 2 แสดงที่อยู่ของชาวมอญและแม่น้ำเจ้าพระยาจากปากน้ำไปจนถึงกรุงศรีอยุธยา
ที่ชาวฮอลันดาได้เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. 2233 ในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา . 41
- 3 แสดงที่อยู่ของ Peguans (พะโค) และที่อยู่ของชาวต่างชาติรอบ ๆ เกาะ
เมืองพระนครศรีอยุธยา ซึ่ง ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือพระราชอาณาจักรสยามของ
เดอ ลา ลูแบร์ ราชทูตชาวฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาเจริญพระราชไมตรีกับ
กรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2230 - 2231.. 43

บทนำ

มอญเป็นชนชาติที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austro Asiatic) หรือภาษาตระกูลมอญ - เขมร (Mon - Khmer) ในอดีตเคยมีดินแดนอยู่ในพม่าตอนล่าง (ประเทศเมียนมาร์ปัจจุบัน) บริเวณทางตะวันออกของแม่น้ำอิรวดีและมีอาณาเขตแผ่ลงไปถึงทางใต้ถึงทวาย นักภูมิศาสตร์อาหรับกล่าวถึงพม่าตอนใต้ โดยเรียกว่า รามัญเทศะ หรือ "ประเทศของชาวมอญ" คำนี้เพี้ยนมาจากภาษามอญเดิมว่า "ระเม็ง" ซึ่งกลายมาเป็นชื่อ "มอญ" ในปัจจุบัน ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 14 เป็นสมัยที่อาณาจักรมอญเรืองอำนาจและมีชื่อเสียงโดยมีสะเทินเป็นศูนย์กลางความเจริญ²

ความสำคัญของชนชาติมอญนั้นได้ชื่อว่าเป็นชนชาติหนึ่งที่สร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรมให้แก่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น การทำนาด้วยวิธีท่อน้ำและเครื่องท่อนแรงต่าง ๆ ชาวมอญสมัยโบราณเป็นช่างฝีมือสามารถต่อเรือและมีความรู้ความชำนาญในการเดินเรือเลียบชายฝั่งทะเล อีกทั้งยังมีประสบการณ์ด้านการค้า นอกจากนี้ชนชาติมอญยังมีบทบาทในการเผยแพร่อารยธรรมอินเดียซึ่งได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าในศาสนาฮินดูและความเชื่อเรื่องพุทธศาสนา กฎหมาย ตลอดจนการนำอักษรสันสกฤตและบาลีมาดัดแปลงใช้เป็นต้น³

อาณาจักรมอญมีความเจริญรุ่งเรืองต่อมาจนกระทั่งในปี พ.ศ. 1600 จึงถูกพระเจ้าอนิรุทธิ์หรืออโนรธา (Anawrahta) กษัตริย์พม่าครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1587 - 1620 โจมตีศูนย์กลางของอาณาจักรมอญที่เมืองสะเทิม⁴ สงครามครั้งนี้นับเป็นการปะทะกันครั้งแรกและเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้ระหว่างชาติทั้งสองซึ่งดำเนินติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 บางครั้งมอญเป็นฝ่ายพ่ายแพ้แต่บางครั้งมอญสามารถ

---

¹ตี.จี.อี.ฮอลล์. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1. 2522.

หน้า 181.

²ทินฮ่อง. ประวัติศาสตร์พม่า. 2519. หน้า 16.

³จอห์น เอฟ เคตตี. ไทย พม่า ลาวและกัมพูชา. 2520. หน้า 52 - 53.

⁴ม.จ.สุภัทรทิศ ดิสกุล. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000. 2535.

หน้า 99 - 103.

ต่อต้านอำนาจพม่าได้สำเร็จ สภาวะสงครามโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสู้รบกับพม่าได้ก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่ชาวมอญโดยทั่วไป เนื่องจากเมื่อพม่าเป็นฝ่ายชนะมักจะปกครองมอญอย่างกดขี่ มีการเกณฑ์แรงงานในกิจการต่าง ๆ นอกเหนือไปจากถูกเกณฑ์เข้าร่วมกองทัพแล้ว มอญยังถูกบีบคั้นในเรื่องการเก็บภาษีต่าง ๆ ในอัตราที่สูง¹ ทำให้ชาวมอญได้รับความเดือดร้อน เป็นเหตุให้ก่อการจลาจลอยู่เนือง ๆ ครั้นเมื่อถูกพม่าปราบปรามอย่างรุนแรงชาวมอญส่วนหนึ่งก็จะพากันอพยพหนีภัยไปตั้งถิ่นฐานยังดินแดนอื่น

เมื่อชนชาติไทยตั้งอาณาจักรสุโขทัยใน พ.ศ. 1762 อาณาจักรนี้ได้เคยมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับแคว้นมอญในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กล่าวคือ พระเจ้าฟ้ารั่วหรือ มะกะโท² เป็นขุนนางมอญคนแรกที่มีหลักฐานว่าเข้ามารับราชการจนได้เลื่อนฐานะเป็นเจ้าประเทศราชของสุโขทัย³ ต่อมาเมื่ออยุธยาสามารถตั้งอาณาจักรเป็นอิสระจากสุโขทัยในปี พ.ศ. 1893 อยุธยาพยายามขยายอิทธิพลไปยังชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก เจ้าเมืองมอญบางแคว้นสวามิภักดิ์ถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทอง เช่น เมืองตายทอง เมืองทวาย ซึ่งปรากฏเรื่องราวอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอสมุดวชิรญาณ⁴ แต่เจ้าเมืองเหล่านั้นมีฐานะเป็นเจ้าประเทศซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายเทียบเท่า⁵ ต่างจากขุนนางที่

¹ ภาษีดินหมาก (ตอนปลายราชวงศ์ตองอู).

G.E. Harvey. History of Burma. 1967. p.117.

² พระเจ้าฟ้ารั่ว (มะกะโท หรือวเรอ) เคยเข้ามารับราชการอยู่กับพ่อขุนรามคำแหงมหาราชกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย ได้พาพระราชธิดาองค์หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชออกจากกรุงสุโขทัยไปยังเมะตะมะแล้วตั้งตัวเป็นใหญ่ที่นั่น โดยได้กอบกู้เอกราชจากพม่าและสถาปนาอาณาจักรมอญขึ้นใน พ.ศ. 1830 พระเจ้าฟ้ารั่วได้สวามิภักดิ์ยอมเป็นประเทศราชของสุโขทัย.

ดี.จี.อี.ฮอลล์. เล่มเดิม. หน้า 209 - 210.

³ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, สำนักนายกรัฐมนตรี. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1. 2521. หน้า 26.

⁴ ปรณิ ทรวงม่วง. การวิเคราะห์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอสมุดวชิรญาณ. 2538. หน้า 22.

⁵ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. 2505. หน้า 70. และควอริส เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. 2527. หน้า 84 - 88.

รับราชการโดยทั่วไป¹

ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาบทบาทขุนนางมอญ² ซึ่งเข้ารับราชการในสมัยอยุธยาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2127 ซึ่งเป็นปีที่มีหลักฐานชัดเจนว่ามีชาวมอญเข้ามารับราชการ ทั้งนี้เนื่องจากในปีนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งดำรงพระยศเป็นพระมหาอุปราชได้ประกาศอิสรภาพที่เมืองแครงซึ่งเป็นเมืองชายแดนระหว่างไทยกับพม่า ครั้งนั้นมีขุนนางมอญกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มพญาเกียรติ พญาพระราม ติดตามสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเข้ามารับราชการที่พระนครศรีอยุธยา ขุนนางเหล่านี้มีบทบาทสืบตระกูลที่รับราชการต่อมาจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์

การศึกษาเรื่องบทบาทของขุนนางมอญดังกล่าว เป็นเรื่องที่น่าสนใจไม่น้อยกว่าขุนนางจีน ญี่ปุ่น เปอร์เซีย หรือขุนนางชาติตะวันตกอื่น ๆ เพราะจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง หัวหน้าทหารอาสาสมัครมีศักดิ์ในจำนวนทหารอาสาต่างชาติ³ นอกจากนี้ยังมีขุนนางมอญที่มีบทบาทในวงราชการทั้งทางด้านทหารและพลเรือนในตำแหน่งสำคัญ ๆ ดังเช่น ออกญาจักรีมอญ⁴ ออกญาธรรมาธิบดี (เหล็ก) ออกญา

¹ควอริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 28 - 36. และมานพ ถาวรวัฒนสุกุล.

ขุนนางอยุธยา. 2536. หน้า 107 - 111.

²ขุนนางมอญ หมายถึง ขุนนางมอญที่เข้ารับราชการในสมัยอยุธยา และขุนนางที่สืบเชื้อสายมาจากขุนนางมอญ ตั้งแต่ พ.ศ. 2127 - 2310.

³กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. 2505. หน้า 232 - 308.

พระเสนาภิมุข (อาสาญี่ปุ่น) ศักดินา 1,000

พระจุฬาราชมนตรี (อาสาแขก) ศักดินา 1,400

หลวงรัชฎีราชเศรษฐี (อาสาจีน) ศักดินา 1,400

พระราชวังสรร (อาสาจาม) ศักดินา 2,000

เจ้าพระยามหาโยธา (อาสาญวน) ศักดินา 3,000

ข้อความในวงเล็บผู้วิจัยเป็นผู้เขียนเพิ่มเติม.

⁴สุภรณ์ รือเจริญ. ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. 2519. หน้า 40 - 42.

โกษาธิปดี (ปาน) หลวงยกกระบัตร (ทองด้วง) เป็นต้น ผู้วิจัยศึกษาบทบาทของขุนนางมอญในสมัยอยุธยา โดยมีข้อสมมุติฐานว่าขุนนางมอญมีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงให้แก่อาณาจักรอยุธยา จึงเป็นประโยชน์ที่จะทำให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับชนชาติหนึ่งซึ่งปัจจุบันสูญเสียดินแดนของตนไปแล้ว และมีสถานภาพเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมไทย แต่ครั้งหนึ่งเคยมีบทบาทสำคัญในวงราชการของอยุธยา นอกจากนี้ยังทำให้เห็นภาพประวัติศาสตร์อยุธยาในเรื่องที่เกี่ยวกับขุนนางต่างชาติชัดเจนยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษามหาวิทยายุทธในสมัยอยุธยาในหัวข้อนี้ยังไม่มีผู้ศึกษาโดยตรง แต่มีงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

มานพ ถาวรวัฒนกุล เรื่องขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2530 ผู้วิจัยศึกษาขุนนางอยุธยาในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญด้านการเมืองการปกครองของอยุธยา โดยวิเคราะห์ฐานะและบทบาทของขุนนางซึ่งสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา งานวิจัยนี้เป็นการอธิบายถึงกรอบทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของขุนนางอยุธยาโดยภาพรวม แต่ไม่ได้เจาะจงศึกษาขุนนางชาติใดชาติหนึ่ง

สุภรณ์ โอเจริญ เรื่องชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519 งานวิจัยของสุภรณ์เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาวมอญในประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง โดยเริ่มต้นศึกษาจาก พ.ศ. 2127 ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ งานวิจัยนี้มีประโยชน์ที่ทำให้เห็นภาพกว้าง ๆ ของการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญในดินแดนไทย ตลอดจนบทบาทและการปรับตัวของชาวมอญในสังคม แต่วิทยานิพนธ์นี้ไม่ได้ศึกษามหาวิทยายุทธของขุนนางมอญในรายละเอียด

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาบทบาทของขุนนางมอญทั้งทางด้านพลเรือนและทหารในสมัยอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง พ.ศ. 2310
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาททางการเมืองของขุนนางมอญในสมัยอยุธยาตั้งแต่ปลายรัชสมัย สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2171) จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พ.ศ. 2310)

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ได้ความรู้ในภาพรวมเกี่ยวกับบทบาทของขุนนางมอญทั้งทางด้านพลเรือนและด้านการทหารในสมัยอยุธยา
2. ได้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทด้านการเมืองของขุนนางมอญ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กับชนชาติไทยในสมัยอยุธยา ทำให้เห็นภาพประวัติศาสตร์อยุธยาในเรื่องขุนนางต่างชาติชัดเจนยิ่งขึ้น
3. ได้แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับมอญในสมัยอยุธยาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรม

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะบทบาทของขุนนางมอญในสมัยอยุธยาทางด้านพลเรือนและด้านการทหาร รวมทั้งบทบาทด้านการเมืองภายในระหว่างปี พ.ศ. 2127 - 2310 จากเอกสารชั้นต้นเป็นส่วนใหญ่

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ที่เกี่ยวข้องได้แก่
  - กฎหมายตราสามดวง
  - พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต (The Short History of the Kings of Siam)
  - พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ
  - คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง
  - คำให้การขุนหลวงหาวัด
  - คำให้การชาวกรุงเก่า
  - บันทึกของชาวต่างชาติที่เดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาในสมัยนั้น เช่น
    - จดหมายเหตุฟอร์บิง (Memoirs du Comte de Forbin, Chef D' Escarde, Chevalier del' Ordre Militaire de Sainte Louis)
    - จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 - 1686 โดย เดอ ชัวซี (Journal du voyage de Siam)
    - จดหมายเหตุลาตูแบร์ (A New Historical Relation of the Kingdom of Siam by Monsieur de la Lubere)
    - จดหมายเหตุวัน วลีต (The Historical Account of the War of Sucession following the death of King Pra Interajasia, 22 nd King of Ayuthian Dynasty)
    - ไทยในจดหมายเหตุแกมบี้เฟอร์ (The History of Japan Together with a Description of the Kingdom of Siam)
    - ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม โดย นิโกลาส์ แชรแวงส์
    - ประวัติศาสตร์แห่งราชอาณาจักรสยาม โดย อังรี ฟรังซัวส์ ตูรแบง (History of the Kingdom of Siam and of the Revolutions that have caused the Overthrow of the Empire up to A.D. 1770) เป็นต้น ร่วมกับ

เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ประกอบด้วยหนังสือและบทความจากวารสารต่าง ๆ ตลอดจนวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. นำข้อมูลที่ได้จากหลักฐานชั้นต้นมาจัดหมวดหมู่แยกเป็นบทบาทขุนนางมอญทางด้านพลเรือนและทหาร
3. สืบสาวภาคสนามเพื่อประกอบการวิเคราะห์เรื่องความสำคัญของชุมชนมอญที่อยู่อาศัยที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
4. ทำการวิเคราะห์บทบาทขุนนางมอญคนสำคัญที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานชั้นต้น
5. เสนอเรื่องราวตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าโดยเขียนเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

1. หอสมุดแห่งชาติ
2. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยอื่น ๆ
3. ห้องสมุดสยามสมาคม
4. ห้องสมุดวัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร
5. ห้องสมุดวัดประมัยยิกาวาส อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นต้น

บทที่ 1

ตำแหน่งขุนนางมอญและสายการบังคับบัญชาในกฎหมายตราสามดวง

กฎหมายตราสามดวงเป็นกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2347 แม้ว่ากฎหมายนี้จะรวบรวมขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่จากข้อเท็จจริงแล้ว กฎหมายดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นกฎหมายเก่าที่ตกทอดมาจากสมัยอยุธยา

ความสำคัญของกฎหมายตราสามดวงได้รับการยอมรับว่าเป็นเอกสารชั้นต้น ซึ่งอาจอนุโลมใช้เป็นเอกสารเพื่อศึกษาเกี่ยวกับอยุธยา ดังนั้นจึงมีผู้นำกฎหมายดังกล่าวมาทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทยในสมัยอยุธยา¹ ผู้วิจัยจึงนำกฎหมายตราสามดวงมาศึกษา เพื่อสืบค้นเกี่ยวกับตำแหน่งขุนนางมอญในสมัยนั้น ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีเอกสารชั้นต้นในสมัยอยุธยาที่บันทึกเกี่ยวกับตำแหน่งขุนนางมอญอย่างชัดเจน และมีเพียงกฎหมายตราสามดวงเท่านั้นที่มีการบันทึกตำแหน่งขุนนางต่าง ๆ ไว้อย่างเป็นทางการ

กฎหมายตราสามดวงบันทึกการแบ่งหน่วยงานการปกครองสมัยอยุธยาออกเป็นสมุหนายก และสมุหกลาโหม² ในหน่วยงานสมุหนายกไม่มีตำแหน่งที่บอกให้ทราบเกี่ยวกับขุนนางมอญ

---

¹มานิสา ปิยะสิงห์. ศึกษาลักษณะสังคมไทย : วิเคราะห์จากบทลงโทษในกฎหมายตราสามดวง. 2521.

²สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงแยกหน่วยงานการปกครองส่วนกลางออกเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

1. ฝ่ายทหาร มีเจ้าพระยามหาเสนาบดี สมุหกลาโหม เป็นหัวหน้าบังคับบัญชา และตรวจตราราชการฝ่ายทหารทั่วราชอาณาจักร ทั้งยังดำรงตำแหน่งเป็น "อัครมหาเสนาบดี" ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของพระมหากษัตริย์

2. ฝ่ายพลเรือน มีเจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศ์ สมุหนายก เป็นหัวหน้าดูแลฝ่ายกิจการพลเรือน ควบคุมจตุสดมภ์ทั้งสี่คือ นครบาล ขรรค์บาล ฤๅษบาล และ เกษตราธิการ.

ณรงค์ พ่วงพิศ. ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย. 2527.

อย่างชัดเจน แต่ในหน่วยงานสมุหกลาโหมส่วนที่เป็นพระโอรสการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง ได้ระบุหน่วยงานกองทหารอาสาอยู่ว่า แบ่งออกเป็นกรมใหญ่ 4 กรม ได้แก่ กรมกลี๋อง กรมตั้งทองขวา* กรมดาบสองมือกลาง กรมตั้งทองซ้าย ซึ่งหน่วยงานทั้ง 4 นี้ ให้ร่องรอย ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นหน่วยงานของขุนนางมอญ ทั้งนี้เนื่องจาก

ตำแหน่งจางวาง¹ ซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยามหาโยธา ศักดินา 3,000 นั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ เจ้าพระยามหาโยธานราธิบดี ศรีพิไชยณรงค์ (เจ่ง) ขาวมอญ ซึ่งอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมหาราช ประมาณ พ.ศ. 2318² ต่อมา

*ตั้ง หมายถึง เครื่องมือสำหรับป้องกันอาวุธ รูปคล้ายกาบกล้วย; โบราณใช้ว่า ต่าง; ชื่อเรือในกระบวนแห่; ชื่อช่างที่จัดเข้าในกระบวนทัพไปหน้าทัพ.

ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2525. หน้า 296.

¹จางวาง หมายถึง ตำแหน่งข้าราชการชั้นสูงในกรมมหาดเล็ก ตำแหน่งผู้กำกับ การตำแหน่งหัวหน้าข้าราชการของเจ้านายชั้นบรมวงศ์หรือทรงกรม.

แหล่งเดิม. หน้า 223.

แต่ตำแหน่งซึ่งมียศเป็นเจ้าพระยามหาโยธานี้ เข้าใจว่าจะเริ่มในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะ

1. ตำแหน่งเจ้าพระยาเพิ่งจะเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย คือ เจ้าพระยา ขานาณบริรักษ์ ขุนนางในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
2. ไม่ปรากฏเอกสารใดในสมัยอยุธยา ที่กล่าวถึงขุนนางมอญ โดยเรียกว่าจางวาง แต่มีเอกสารในปลายสมัยอยุธยา กล่าวถึงยศของพระยา ตำแหน่ง จักรีมอญ ว่าเป็นหัวหน้า ปกครองดูแลมอญทั้งหมด.

สุภรณ์ โอเจริญ. ขาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. หน้า 69 - 70.

จักรีมอญที่ สุภรณ์ โอเจริญ อ้างถึง คือ พระยารามัญวงศ์ สมัยอยุธยาขุนนางผู้มียศและราชทินนามเป็นพระบาเรอภักดี (ในรัชสมัยพระที่นั่งสุริยาศอมรินทร์) ท้าความดีความชอบ โดยคุมทหารมอญออกสู้รบกับกองทัพพม่า เมื่อปี พ.ศ. 2310.

²สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. ลัทธิสกุลกษัตริย์และเส้าวิสุทธิ. 2509. หน้า 14 - 15.

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าควบคุมดูแลชาวมอญที่อพยพเข้ามาในครั้งนั้น ซึ่งในสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์โปรดฯ ให้ชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพระราชอาณาเขตปกครองดูแลกันเอง ซึ่งเป็นนโยบายที่พระมหากษัตริย์อยุธยาดำเนินการต่อชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายหรือเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ดังนั้นตำแหน่งจางวางที่ปรากฏในพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมืองในกฎหมายตราสามดวงซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยามหาโยธา¹ อาจสรุปได้ว่าเป็นตำแหน่งผู้ควบคุมทหารอาสา

นอกจากนี้ตำแหน่งปลัดจางวาง ปลัดกอง และสมุหบัญชี ตำแหน่งลดหลั่นกันลงไปนั้น จะมีคำนำหน้าราชทินนามเป็นภาษามอญว่า สมี² (Smin) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับตำแหน่งที่ปรากฏในพงศาวดารมอญเช่นเรื่อง ราชธานี³ ขุนนางมอญคนสำคัญจะมีคำนำหน้าราชทินนามด้วยคำว่า "สมี" เช่น สมีพระราม สมีนครินทร์ สมีพ่อเพชร สมีชีพราย สมีสามผลัด เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสรุปว่าหน่วยงานทหารในพระไอยการนาทหารหัวเมืองซึ่งแบ่งออกเป็นหน่วยงานย่อยได้แก่ กรมกลี้อง กรมตั้งทองขวา กรมดาบสองมือกลาง และกรมตั้งทองซ้าย โดยมีเจ้าพระยามหาโยธาดำรงตำแหน่งเป็นจางวางเป็นกรมขุนนางมอญ⁴

---

¹ตำแหน่งเจ้าพระยา ในสมัยอยุธยาไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีขุนนางผู้ใดได้รับบรรดาศักดิ์เป็นถึง "เจ้าพระยา" นอกจากเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ โภชาริตี ในแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ.

²สมี แปลว่า ผู้ปกครอง เจ้าเมือง พระเจ้าแผ่นดิน หรือขุนนางผู้ใหญ่มอญ.

ราชบัณฑิตสถาน. เล่มเดิม. หน้า 774. และ R. Halliday. Mon - English dictionary. Rangoon : The Cultural Section Ministry of Union Culture Government of the Union of Burma, 1955. p.22, 42.

³ราชธานี เป็นหนังสือเกี่ยวกับพงศาวดารมอญที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของมอญและการสู้รบกับพม่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้แปลและเรียบเรียงใน พ.ศ. 2328.

กรมศิลปากร. ราชธานี. 2512. คำนว.

⁴กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. 2505. หน้า 302 - 307.

ขุนนางจะได้รับพระราชทานศักดินา ยศ ราชทินนาม และตำแหน่ง¹ เพื่อบ่งบอกระดับหน้าที่ความรับผิดชอบภายใต้กรอบของระบบศักดินายุทธยา พระโอยการตำแหน่งพลเรือนและตำแหน่งนาทหารหัวเมืองในปี พ.ศ. 1997 ได้กำหนดความสูงศักดิ์ของบรรดาศักดิ์ขุนนางทั้งหลาย โดยพิจารณาได้จากศักดินา ยศหรือบรรดาศักดิ์ ราชทินนาม และตำแหน่ง ดังนี้

ศักดินา หรือเครื่องหมายแสดงเกียรติยศ เป็นเครื่องกำหนดความสูงต่ำของยศศักดิ์ ขุนนางได้ชัดเจน เพราะในสังคมอยุธยา คนทุกคน (ยกเว้นกษัตริย์) ถูกกำหนดให้มีจำนวนศักดินาประจำตัวแตกต่างกัน บุคคลที่มียศศักดิ์สูงมีหน้าที่ (ราชการ) ความรับผิดชอบมาก ก็จะมีศักดินาสูงเป็นลำดับขั้นขึ้นไป สำหรับขุนนางจะมีศักดินาสูงสุดได้เพียง 10,000 ไร่เท่านั้น จากนั้นก็ลดลงมาจนถึงศักดินา 400 ขุนนางแม้จะมีบรรดาศักดิ์เท่ากันหรือมีตำแหน่งในระดับเดียวกัน ขุนนางที่มีศักดินาสูงกว่าย่อมมีความสำคัญมากกว่า แม้ว่าจะดำรงตำแหน่งในระดับเดียวกันหรือมีบรรดาศักดิ์เท่ากันก็ตาม ดังนั้นศักดินาจึงใช้แสดงความสูงศักดิ์ได้แน่นอนกว่ายศ ราชทินนาม หรือตำแหน่ง

ยศ หรือบรรดาศักดิ์ เป็นการจัดลำดับลดหลั่นกันเป็นชั้นยศ ยศของขุนนางในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้นเข้าใจว่าจะมีชั้นออกญา (พระยา) เป็นชั้นสูงสุด ต่อจากนั้นก็มียศลดหลั่นกันลงไปตามลำดับ และยศบางยศก็รู้จักกันในรูปเดิม ซึ่งเขียนไว้ในวงเล็บ ได้แก่ พระยา (ออกญา) พระ (ออกพระ) หลวง (ออกหลวง) ขุน (ออกขุน) จ่า หมื่น และ พัน ยศชั้นเจ้าพระยาและสมเด็จพระยานั้นเพิ่งจะปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนยศเจ้าหมื่น จมื่น จ่า และ พัน เป็นยศที่ใช้อยู่ในกรมมหาดเล็กเท่านั้น

ราชทินนาม เป็นนามที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่ข้าราชการ แต่ละราชทินนามมักจะมีความหมายเกี่ยวข้องกับตำแหน่งราชการในกรมนั้น ๆ เมื่อข้าราชการใดได้เลื่อนตำแหน่ง

---

¹ควอริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 30 - 31. และ มานพ ถาวรวัฒนสกุล.

เล่มเดิม. หน้า 107 - 111.

หรือรับตำแหน่งอื่น ข้าราชการผู้นั้นก็จะได้รับพระราชทานราชทินนามใหม่ ราชทินนามจึงเป็นการบอกตำแหน่งหน้าที่ราชการของเจ้าของราชทินนามให้ผู้อื่นได้รู้ เช่น เจ้าพระยาจักรีเป็นบรรดาศักดิ์และราชทินนามของอรรคมหาเสนาบดีฝ่ายพลเรือนคือสมุหนายก พระยายมราชเป็นบรรดาศักดิ์และราชทินนามของเสนาบดีกรมเมือง และพระยาพลเทพก็เป็นบรรดาศักดิ์และราชทินนามของเสนาบดีกรมนา เป็นต้น¹

ตำแหน่ง เป็นเครื่องบอกถึงระดับหน้าที่ที่ขุนนางนั้นปฏิบัติอยู่ เช่น เสนาบดี ปลัดทูลฉลอง จางวาง เจ้ากรม ปลัดกรม และสมุหนายก ซึ่งแต่ละตำแหน่งนั้นเกี่ยวข้องกับการบริหารราชการทั้งสิ้น ตามทำนียบข้าราชการทหารและพลเรือน ซึ่งกำหนดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ข้าราชการแบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน อรรคมหาเสนาบดีจึงมีสองตำแหน่งได้แก่ สมุหกลาโหม ผู้ซึ่งเป็นอรรคมหาเสนาบดีฝ่ายทหารหนึ่ง และสมุหนายกซึ่งเป็นอรรคมหาเสนาบดีฝ่ายพลเรือนหนึ่ง รองจากตำแหน่งอรรคมหาเสนาบดีลงมาก็คือ ตำแหน่งเสนาบดี ซึ่งมีอยู่ 4 ตำแหน่ง เรียกว่า จตุสดมภ์ มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเวียง วัง คลัง นา คือ กรมเมือง กรมวัง กรมคลัง กรมนา ผู้ที่ดำรงตำแหน่งอรรคมหาเสนาบดีและเสนาบดีนั้นมียศบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอันสมัยเริ่มแรก แต่ต่อมามียศบรรดาศักดิ์ขึ้นเจ้าพระยาทั้งสิ้น ส่วนผู้ที่ดำรงตำแหน่งอื่นตั้งแต่จางวาง เจ้ากรม ปลัดกรม ลงมาจนถึงสมุหนายกนั้นมียศบรรดาศักดิ์เป็นพระยาบ้าง พระบ้าง จนถึงหลวง ขุน ตามความสำคัญของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่²

ความรู้เกี่ยวกับศักดินา ยศ ราชทินนาม และตำแหน่งขุนนางที่กล่าวมานี้จะเป็นประโยชน์ที่ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับขุนนางมอญ ซึ่งจะกล่าวต่อไปได้ง่ายขึ้น

¹ควอริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 30 - 31. และ มานพ ถาวรวัฒนส์กุล. เล่มเดิม. หน้า 107 - 111.

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. "สังคมสมัยอยุธยา," พื้นฐานอารยธรรมไทย. 2516. หน้า 181 - 182.

1. ขุนนางมอญตำแหน่งต่าง ๆ ในกฎหมายตราสามดวง

พระอัยการตำแหน่งนาทหารหัวเมืองในกฎหมายตราสามดวง ได้แบ่งตำแหน่งหน้าที่ และศักดินาของขุนนางมอญไว้อย่างละเอียด ดังนี้ คือ

1.1 เจ้าพระยามหาโยธา มีตำแหน่งเป็นจางวางกำกับดูแลกรมต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ กรมกลี๋อง กรมตั้งทองขวา กรมดาบสองมือกลาง และกรมตั้งทองซ้าย เจ้ากรมย่อยดังกล่าว แต่ละคนมีศักดินา 1,600 แต่ศักดินาของจางวาง 3,000 ซึ่งจะสูงกว่าเจ้ากรมในกรมเดียวกัน¹ และมีผู้ช่วยซึ่งเรียกว่าปลัดจางวาง ได้แก่

สมิงเตาสีหิ ปลัดจางวาง ศักดินา 800

สมิงบันทละ ปลัดจางวาง ศักดินา 800

สมิงติดยะ ปลัดจางวาง ศักดินา 800

สมิงมะคะมอน ปลัดจางวาง ศักดินา 800

หน้าที่ปลัดจางวางทั้ง 4 นั้น ถ้าวิเคราะห์โดยผิวเผินแล้ว อาจคิดว่า แยกกันทำหน้าที่ช่วยเหลือจางวางดูแลกรมทั้ง 4 แต่เมื่อพิจารณาเอกสารอย่างละเอียดแล้ว จะพบว่ากรมกลี๋อง กรมตั้งทองขวาไม่มีปลัดจางวาง แต่กรมดาบสองมือกลางมีปลัดจางวาง 2 คน คือ สมิงบันทละและสมิงติดยะ ส่วนสมิงมะคะมอนเป็นปลัดตั้งทองซ้าย สมิงเตาสีหิ เป็นปลัดจางวางของเจ้าพระยามหาโยธา

---

¹ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช. "สังคมสมัยอยุธยา," พื้นฐานอารยธรรมไทย. 2516. หน้า 182.

1.2 พญาอุตมราชา เจ้ากรมกลี้อง¹ ศักดินา 1,600 กรมนี้มีขุนนางซึ่งดำรงตำแหน่งและมีศักดินาลดหลั่น คือ

สมิงปราบน้อย ปลัดกรมกลี้อง² ศักดินา 800

สมิงสามส้อง ปลัดกรมกลี้อง ศักดินา 800

สันนิษฐานว่า กรมนี้ไม่ใช่เป็นหน่วยรบ เนื่องจากมีแต่ขุนนางในตำแหน่ง ปลัดกรมเพียง 2 คน

1.3 พญาพระราม เจ้ากรมตั้งทองขวา ศักดินา 1,600 ราชทินนามนี้ปรากฏอยู่ในเอกสารสมัยอยุธยา³ ว่า พญาพระราม แต่คนโดยทั่วไปเรียกว่า พระยาราม เอกสาร

¹กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 302. ผู้วิจัยพยายามตรวจสอบกับพจนานุกรมของไทยและของมอญแต่ไม่ปรากฏชื่อกลี้อง จึงไม่อาจให้ความหมายได้ชัดเจน แต่จากการตรวจสอบกับภาษามอญคำว่า ကလီ (Kalei) หมายถึง ผ่าน, ผ่านพ้น และทำให้ติดต่อกัน และคำว่า ဝဉ္စ (Ong) หมายถึง ชนะ ซึ่งเมื่อนำคำ 2 คำมารวมกัน จะได้ ကလီဝဉ္စ (Kalei Ong) หมายถึงได้รับชัยชนะหรือทำให้ติดต่อกัน ซึ่งในที่นี้อาจสันนิษฐานได้ว่า กรมกลี้องน่าจะทำหน้าที่ติดต่อส่งข่าวสาร.

R. Halliday, Mon - English dictionary. (Rangoon : The Mon Cultural Section Ministry of Union Culture Government of the Union of Burma Rangoon. 1955). p.22, 42.

ความหมายอีกอย่างหนึ่งคือเป็นชื่อเมือง ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าขุนนางมอญรุ่นแรก ๆ อาจมาจากเมืองกลี้อง.

คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. 2534. หน้า 51.

²ปลัดกรม คือตำแหน่งที่รองจากเจ้ากรม.

ราชบัณฑิตสถาน. เล่มเดิม. หน้า 512.

ปลัดกรม คือตำแหน่งผู้ช่วยเจ้ากรม.

ควอริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 68.

³กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 303.

กฎหมายตราสามดวง ให้รายละเอียดที่ทำให้ทราบว่าพญาพระราม มีตำแหน่งเป็นเจ้ากรม
ตั้งทองขวา มีผู้ช่วยได้แก่

สมิงพิตปะ เป็นปลัดกรม ศักดินา 800

ราชทินนามสมิงพิตปะ¹ ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
ว่า สมิงผู้นี้ได้นำกำลังไพร่พลเข้าร่วมกับขุนหลวงสรศักดิ์ ทำการรัฐประหารยึดอำนาจในปลาย
รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

กรมนี้มีนายกอง 8 คน ศักดินาคนละ 1,000 มีชื่อดังนี้

พญาอัคศิริ

สมิงอังวะมังศรี

สมิงโลกณริน

สมิงสามปราบ

สมิงโลกพริ้ว

สมิงธนุสีล

สมิงศรีคุณ

สมิงปราบใหญ่

ปลัดกรม² 15 คน ศักดินาคนละ 600 ได้แก่

สมิงปัญาเดช

สมิงอัคศิริ

สมิงปราบสิทธิ์

สมิงอินทกุมาร

สมิงอุบาททอง

สมิงราชาเทวะ

สมิงอินทละ

สมิงนันทธามา

---

¹พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 59 - 60.

²กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. 2505. หน้า 303 - 304.

สมิงเพชเสนห์

สมิงสิงหไชย

สมิงศรีรัตตะ

สมิงกमारศรี

สมิงจันทราชา

สมิงจันทเสน

สมิงอัคมณตรี¹

สมุหบาณูชี² มีจำนวน 2 คน คักดินาคนละ 400 ไร่แก่

สมิงสามແหลก

สมิงจันทโยธา

นายหมวด³ 59 คน คักดินาคนละ 50

เสมียนกอง⁴ 10 คน คักดินาคนละ 50

สารวัตร⁵ 2 คน คักดินาคนละ 50

¹กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 303 - 304.

²ต้นฉบับสะกด สมุหบาณูชี ตามพจนานุกรมเขียนว่า สมุหบาณูชี หมายถึง หัวหน้าผู้จตุการต่าง ๆ ไว้เป็นหลักฐาน.

ราชบัณฑิตสถาน. เล่มเดิม. หน้า 463 - 775.

แต่ ควอริช เวลส์ ใช้คำว่า สมุหบาณูชี หรือนายทะเบียน ซึ่งหมายถึง หัวหน้าจดจำนวนคน แต่ในวิทยานิพนธ์ต่อไปจะสะกดว่าสมุหบาณูชีตามแบบปัจจุบัน.

แหล่งเดิม. หน้า 384, 432. และ ควอริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 68.

³นายหมวด หมายถึง หัวหน้าหมู่ (กลุ่ม).

ราชบัณฑิตสถาน. เล่มเดิม. หน้า 432 - 433, 836.

⁴เสมียนกอง หมายถึง เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับหนังสือในกอง.

แหล่งเดิม. หน้า 820. และ ควอริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 68.

⁵สารวัตร หมายถึง ผู้ตรวจทั่วไป.

ราชบัณฑิตสถาน. เล่มเดิม. หน้า 804.

มะค่า¹ 26 คน ศักดินาคนละ 30

1.4 พยานคนอื่น เจ้ากรมดาบสองมือกลาง ศักดินา 1,600 มีปลัดกรม 2 คน
ได้แก่

สมิงโยคราช ปลัดกรม ศักดินา 800

สมิงรัตสังราม ปลัดกรม ศักดินา 800

กรมนี้มีนายกอง 2 คน ศักดินาคนละ 1,000 ได้แก่

สมิงสายสมร²

สมิงเพชกาทอง

ปลัดกองมี 4 คน ศักดินาคนละ 600 ได้แก่

สมิงอินทราหมเปือ

สมิงไชยราชา

สมิงศรีไชยจักษ์

สมิงศรีไชย

สมุหนายก³ ได้แก่ สมิงโพนะราชา ศักดินา 400

นายหมวด 15 คน ศักดินา 50

สารวัตร 1 คน ศักดินา 50

เสมียนกอง 1 คน ศักดินา 50

มะค่า 25 คน ศักดินา 30

---

¹คำว่า มะค่า ผู้วิจัยไม่พบความหมาย แต่เมื่อพิจารณาจากศักดินาของมะค่าแล้ว
พบว่า มีศักดินา 30 เท่ากับหัวสิบ.

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 277.

²คำว่า สายสมร ปรากฏอยู่ในเอกสารของ เดอ ลาลูแบร์.

เดอ ลา ลูแบร์. จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1. 2510.

หน้า 389. แต่เนื้อเพลงนั้นอาจมีความหมายเกี่ยวกับผู้หญิง.

1.5 พญาเกียน¹ สะกดตามต้นฉบับ ถ้าเขียนเป็นภาษาปัจจุบันอาจเขียนเป็น

พญาเกียรติ ตำแหน่งเจ้ากรมตั้งทองซ้าย ศักดินา 1,600

สมิงพัดเปิด เป็นปลัดกรม ศักดินา 800

กรมนี้มีนายกอง 7 คน ศักดินาคนละ 1,000 ได้แก่

พญาศรีหรรษา

สมิงไอยมันตรา

สมิงราชาสีท

สมิงราชามณะ

สมิงนรธา

สมิงสุริย

สมิงชีพไพร

ปลัดกอง 14 คน ศักดินาคนละ 600 ได้แก่

สมิงโลกนราย

สมิงบุญญราชา

สมิงเสน่หรรษา

สมิงปราบไชย

สมิงเสนะไชย

สมิงภมระราชา

สมิงศรีธามา

สมิงขิบทองศรี

สมิงอินทปราบเพช

สมิงโลกमार

สมิงพลโยธา

สมิงไชยเสนะ

---

¹กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 305 - 307.

สมิงราชาศรี

สมิงศรีราชา

มีสมุหบาญชี 2 คน คักดินาคนละ 400 ได้แก่

สมิงจักรราชา

สมิงสามกราย

นายหมวด 36 คน คักดินา 50

เสมียนกอง 7 คน คักดินา 50

สารวัตร 2 คน คักดินา 50

มะค่า 27 คน คักดินา 30

เพื่อให้เข้าใจตำแหน่งขุนนางมอญในกฎหมายตราสามดวงชัดเจนขึ้น อาจพิจารณาได้จากตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 1 ตารางตำแหน่งขุนนางมอญ : จางวาง

ตำแหน่ง	ราชทินนาม	คักดินา
จางวาง	เจ้าพญามหาโยธา	3,000
ปลัดจางวาง	สมิงเตาสีท	800

ที่มา : กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 302.

ตาราง 2 ตารางตำแหน่งขุนนางมอญ : กรมกลีฮ่อง

ตำแหน่ง	ราชทินนาม	ศักดินา
เจ้ากรม	พญาอุดมราชา	1,600
ปลัดกรม	สมิงปราบน้อย	800
ปลัดกรม	สมิงสามส้อง	800

ที่มา : กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 302.

ตาราง 3 ตารางตำแหน่งขุนนางมอญ : กรมตั้งทองขวา

ตำแหน่ง	ราชทินนาม	ศักดินา
เจ้ากรม	พญาพระราม	1,600
ปลัดกรม	สมิงพัตปะ	800
นายกong	พญาอัคศิริ สมิงอังวะมังศรี สมิงโลกณริน สมิงสามปราบ สมิงโลกพรา สมิงธนุศล สมิงศรีคุณ สมิงปราบใหญ่	1,000
ปลัดกอง	สมิงปัฏาเดช สมิงอัคศิริ สมิงปราบสิทธิ สมิงอินทกุมาร สมิงอุบากong สมิงราชเทวะ สมิงอินทละ สมิงนันทราม สมิงเพชรเสนห์	600

ตาราง 3 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ราชทินนาม	ศักดินา
	สมิงสิงหาชัย สมิงศรีรัตตะ สมิงกमारศรี สมิงจันทราชา สมิงจันทเสน สมิงอัครมนตรี	
สมุหนายก	สมิงสามหลัก สมิงจันทโยธา	400
นายหมวด	(59 คน)	50
เสมียนกอง	(10 คน)	50
สารวัตร	(2 คน)	50
มະค้ำ	(26 คน)	30
	รวม 122 คน	

ที่มา : กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 303 - 304.

ตาราง 4 ตารางตำแหน่งขุนนางมอญ : กรมดาบสองมือกลาง

ตำแหน่ง	ราชทินนาม	ศักดินา
เจ้ากรม	พญานครอิน	1,600
ปลัดกรม	สมิงโยคราช สมิงรัตสังราม	800
ปลัดจางวาง	สมิงบันทละ สมิงติดยะ	800
นายกอง	สมิงสายสมร สมิงเพชกากอง	1,000
ปลัดกอง	สมิงอินทราหมเปื่อ สมิงไชยราชา สมิงศรีไชยจัก สมิงศรีไชย	600
สมุหนายก	สมิงโพบะราชา	400
นายหมวด	(15 คน)	50
เสมียนกอง	(1 คน)	50

ตาราง 4 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ราชทินนาม	ศักดินา
สารวัตร	(1 คน)	50
มະค้ำ	(25 คน)	30
	รวม 54 คน	

ที่มา : กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 305 - 307.

ตาราง 5 ตารางตำแหน่งขุนนางมอญ : กรมตั้งทองซ้าย

ตำแหน่ง	ราชทินนาม	ศักดินา
เจ้ากรม	พญาเกียน	1,600
ปลัดกรม	สมิงพัตะบิต	800
นายกong (7)	พญาศรีหรรษา สมิงไอยมันตรา สมิงราชาสัท สมิงราชามณะ สมิงนรธา สมิงสุริย สมิงชีพไพร	1,000
ปลัดจางวาง	สมิงมะคะมอน	800
ปลัดกอง (14) คน	สมิงโลกนราย สมิงบุญนุรธา สมิงแสนหรรษา สมิงปราบไชย สมิงแสนะไชย สมิงภมระราชา สมิงศรีราม สมิงชิบทองศรี	600

ตาราง 5 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ราชทินนาม	ศักดินา
	สมิงอินทปราบเพช สมิงโลกमार สมิงพลโยธา สมิงไชยเสนะ สมิงราชาศรี สมิงศรีราชา	
สมุหพาณูชี (2 คน)	สมิงจักรราชา สมิงสามกราย	400
นายหมวด	(36 คน)	50
เสมียนกอง	(7 คน)	50
สารวัตร	(2 คน)	50
มะคำ	(27 คน)	30
	รวม 98 คน	

ที่มา : กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 305 - 307.

จากพระไอยการตำแหน่งนาพหหารหัวเมือง ซึ่งบันทึกตำแหน่งขุนนางโดยละเอียด ทำให้ทราบว่ากองมอญมีขุนนางตำแหน่งต่าง ๆ ลดหลั่นลงมาตามลำดับตั้งแต่ จางวาง ปลัดจางวาง เจ้ากรม ปลัดกรม ปลัดกอง สมุหบาญชี นายหมวด เสมียนกอง สารวัตร และมะค่า รวมทั้งสิ้น 276 คน¹

กองทหารมอญนี้ทำหน้าที่เป็นหน่วยรบกองหน้า ทั้งนี้พิจารณาจากอาวุธที่ใช้ในหน่วยรบ ได้แก่ ดั้ง คาบ ซึ่งตรงกับบันทึกของฝรั่งเศส อังรี ตูรแบง ซึ่งกล่าวถึงอาวุธที่ทหารมอญใช้ในสนามรบว่า ได้แก่ ทวน หล่าว มีดและโล่² อาวุธดังกล่าวเป็นอาวุธที่ใช้ในการรบประชิดตัว ทำให้สันนิษฐานได้ว่าทหารมอญเป็นทหารกองหน้าทำหน้าที่ปราบปรามข้าศึก นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ทหารมอญในกรมดาบสองมือมีคำต่อท้ายว่า "กลาง" คำนี้ควอริช เวลส์ อธิบายว่า เป็นทหารหน้าตามเสด็จพระมหากษัตริย์เมื่อเสด็จทางบก ซึ่งความชำนาญและความกล้าของทหารพวกนี้ ทำให้เหมาะสมที่จะเป็นทหารรักษาพระองค์หรือคุ้มครองอยู่รอบองค์พระมหากษัตริย์ในบางโอกาส³ การศึกษาตำแหน่งขุนนางมอญในพระไอยการตำแหน่งนาพหหารหัวเมือง กฎหมายตราสามดวง ทำให้ทราบว่าขุนนางมอญมีบทบาทในด้านการรบโดยทำหน้าที่เป็นทั้งกองทหารหน้าและทหารรักษาพระองค์ และในจำนวนกรมทั้ง 4 ของกองทหารมอญ โดยพิจารณาจากหน้าที่แล้ว กรมดาบสองมือกลางเป็นกรมสำคัญที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากเป็นทหารรักษาพระองค์ของพระมหากษัตริย์

---

¹กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 305 - 307.

²ฝรั่งเศส อังรี ตูรแบง. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. 2522.

หน้า 14.

³ควอริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 122.

2. สายการบังคับบัญชาขุนนางมอญ

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 - 2031) ทรงทำการปฏิรูปการปกครองของอยุธยา เพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางโดยให้ราชธานีทำการปกครองหัวเมืองได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ยังโปรดแบ่งแยกหน้าที่ขุนนางออกเป็นฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน แต่ทว่าสายฉกรรจ์ที่ขึ้นสังกัดทั้งสองฝ่ายยังต้องออกรบในยามสงคราม การแบ่งแยกหน้าที่นี้คงจะทำให้มีการระดมพลและจัดตั้งการบังคับบัญชากองทัพบกให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ระบบการปกครองแบบนี้มีผลปฏิบัติในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งทำให้กองทัพอยุธยามีความเข้มแข็ง ดังจะเห็นได้จากอาณาเขตอันกว้างขวางของอาณาจักรอยุธยาในรัชสมัยของพระองค์¹

การศึกษาสายการบังคับบัญชาขุนนางมอญจากกรมจางวาง กรมกลีอ่อง กรมตั้งทองขวา กรมดาบสองมือกลาง และกรมตั้งทองซ้าย อาจทำให้เข้าใจบทบาทของขุนนางมอญที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงชัดเจนขึ้น ซึ่งผู้วิจัยแยกศึกษาเป็น 2 ระดับ ดังนี้

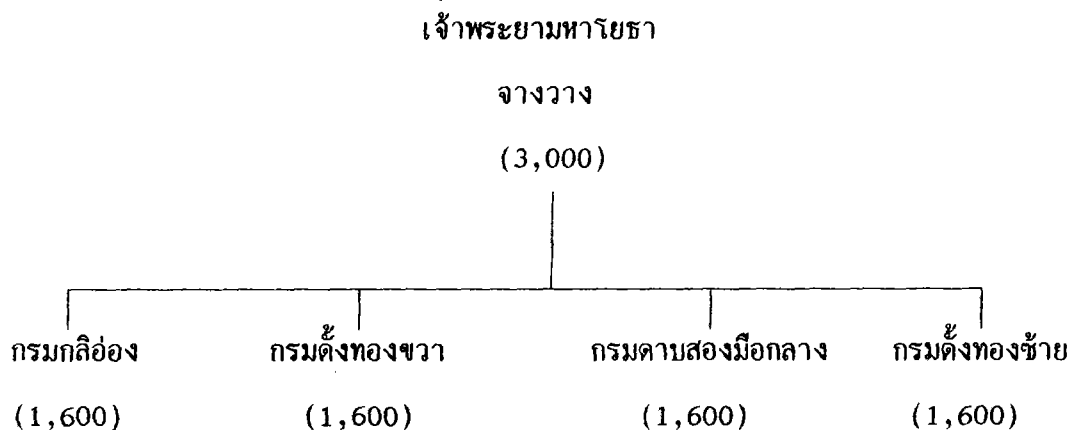
2.1 สายการบังคับบัญชาขุนนางในระดับต้น

การบังคับบัญชากรมจางวาง กลีอ่อง ตั้งทองขวา ดาบสองมือกลางและตั้งทองซ้าย เป็นการบังคับบัญชาในระดับกรม ซึ่งควบคุมดูแลโดยเจ้ากรม ปลัดกรม ตามลำดับ ในจำนวนนี้แม้ว่าจางวางจะเป็นเจ้ากรมแต่มีศักดินาสูงกว่าเจ้ากรมในกรมเดียวกัน² คือ จางวางศักดินา 3,000 ส่วนเจ้ากรมดังกล่าวศักดินา 1,600 และมีสายบังคับบัญชาตามภาพประกอบ 1 ดังนี้

---

¹คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปีของการครองราชย์. 2536. หน้า 14.

²กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 302 - 307. และควอริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 68. อธิบายว่า ตำแหน่ง จางวาง ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงกว่าเจ้ากรมของกรมเดียวกัน ยศของขุนนางต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความสำคัญของกรมซึ่งเขาสังกัดอยู่.

ภาพประกอบ 1 แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาขุนนางมอญ

ในแต่ละกรมจะมีผู้ช่วยคือ ปลัดกรมและมีสมุหบัญชีทำหน้าที่เป็นนายทะเบียนไพร่พล กองทหารมอญมีสมุหบัญชี 5 คน ได้แก่ สมิงสามเหล็ก สมิงจันทริยา เป็นสมุหบัญชีกรมตั้งทองขวา สมิงโพนะราชาเป็นสมุหบัญชีกรมดาบสองมือกลาง และสมิงจักราชา สมิงสามกราย เป็นสมุหบัญชีกรมตั้งทองซ้าย ทำหน้าที่จดทะเบียนกำลังคนในสังกัดกรมของตนเรียกว่าการทำ "สารบาณชี"¹ ในสมัยอยุธยาเป็นหลักฐานว่ามีการทำสารบาณชีครั้งแรกในรัชกาลสมเด็จพระบรม

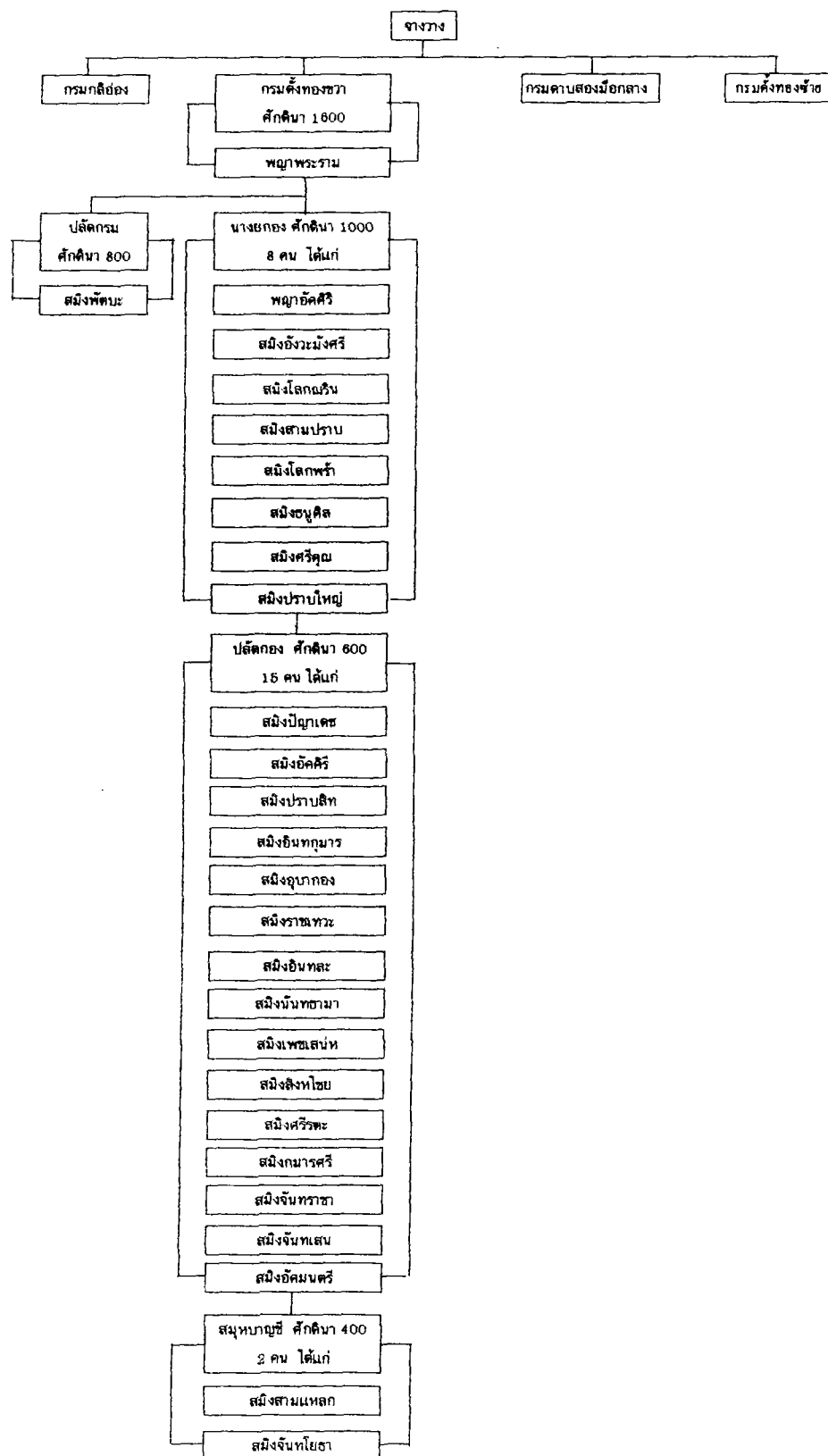
¹การทำสารบาณชี คือ วิธีเกณฑ์คนเข้ารับราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน โดยตั้งขึ้นเป็นกรมเรียกว่า "กรมสุรัสวดี" หรือกรมสัสดี จะแบ่งหน้าที่การงานออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนแรกคือ สุรัสวดีกลาง มีหน้าที่บัญชาการทั่วไป ทำบัญชีพลในเขตราชธานีและทำบัญชีพลหัวเมืองชั้นใน การทำบัญชื่อนั้นเรียกว่า "บัญชีหางว่าว" ในบัญชีหางว่าวจะลงทะเบียนจัดแยกขุนนางให้มีเลขสมสังกัดทั่วทุกคน ส่วนที่สองคือ สุรัสวดีขวา มีหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับบัญชีกำลังพลหัวเมืองฝ่ายเหนือ ส่วนที่สามคือ สุรัสวดีซ้าย มีหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับบัญชีกำลังพลหัวเมืองฝ่ายใต้.

ณรงค์ พ่วงพิศ. ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย. 2527.

ราชาธิปไตยที่ 2 (พ.ศ. 2034 - 2072) พร้อมกับการจัดทำ "พระราชพิธีทุกหัวเมือง"¹
 ใน พ.ศ. 2041 นอกจากนี้สมุหนายกยังมีหน้าที่รักษาบัญชีไพร่พล รวมทั้งคอยกระตุ้นหัวหน้านากรม
 ต่าง ๆ ให้รักษาความเข้มแข็งในกรมของตน สายการบังคับบัญชาในระดับกรมอาจศึกษาได้จาก
 แผนภูมิต่าง ๆ ต่อไปนี้

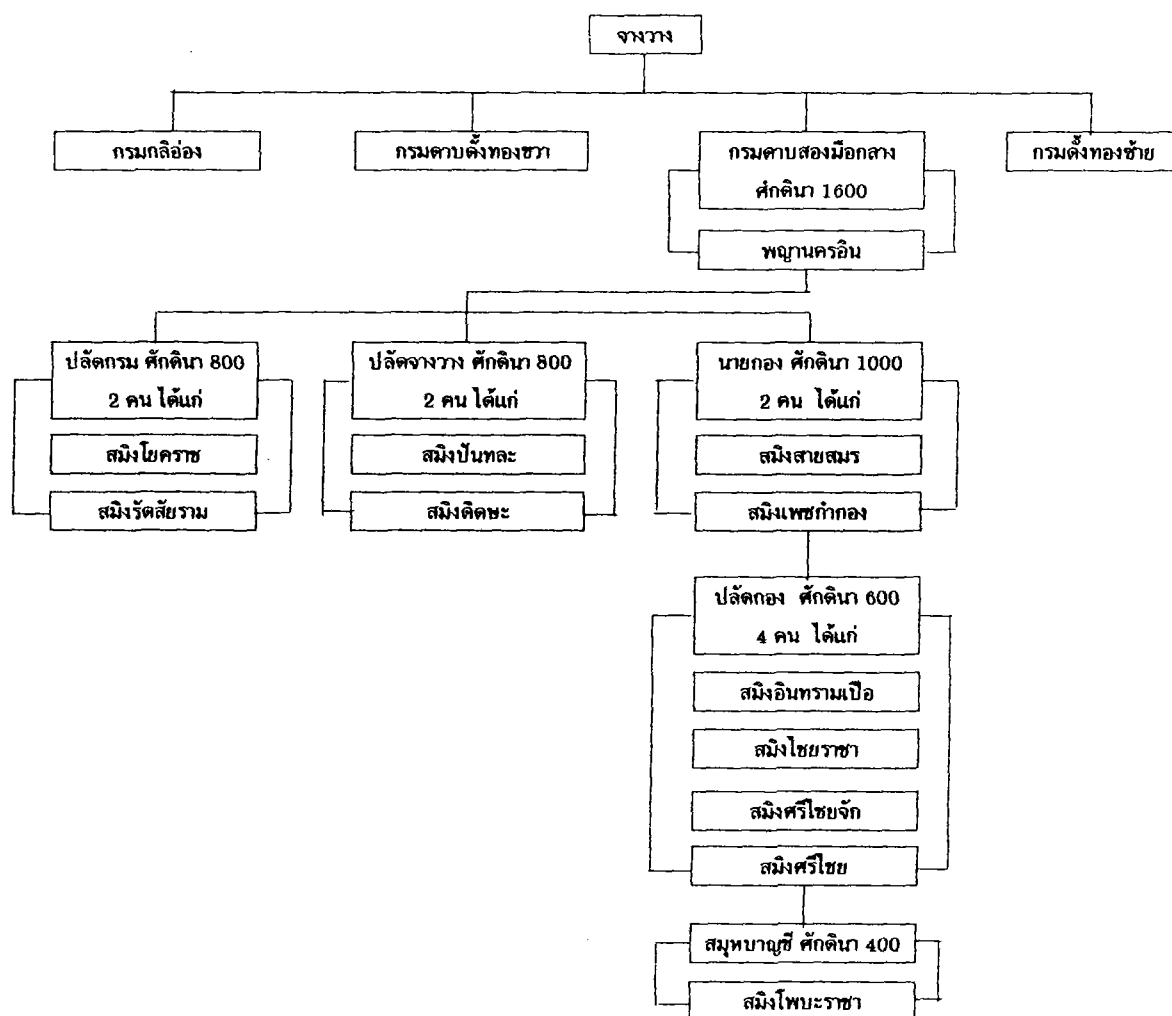
---

¹พระราชพิธีทุกหัวเมือง คือ พิธีเกณฑ์ไพร่พลเมื่อมีเหตุการณ์จำเป็นต้องใช้ไพร่พล
 หรือเมื่อถึงกำหนดระดมพลสำหรับการทหาร กรมสุรัสวดีจะสั่งการให้สุรัสวดีขวาและซ้าย
 มีหมายเกณฑ์ไปยังกรมในหัวเมืองตน กรมจะมีหมายเกณฑ์ไปยังหมวด หมวดก็มีหมายเกณฑ์ไปยัง
 หมู่ หมู่ก็จะเรียกลูกหมู่เข้าประจำการทันที.

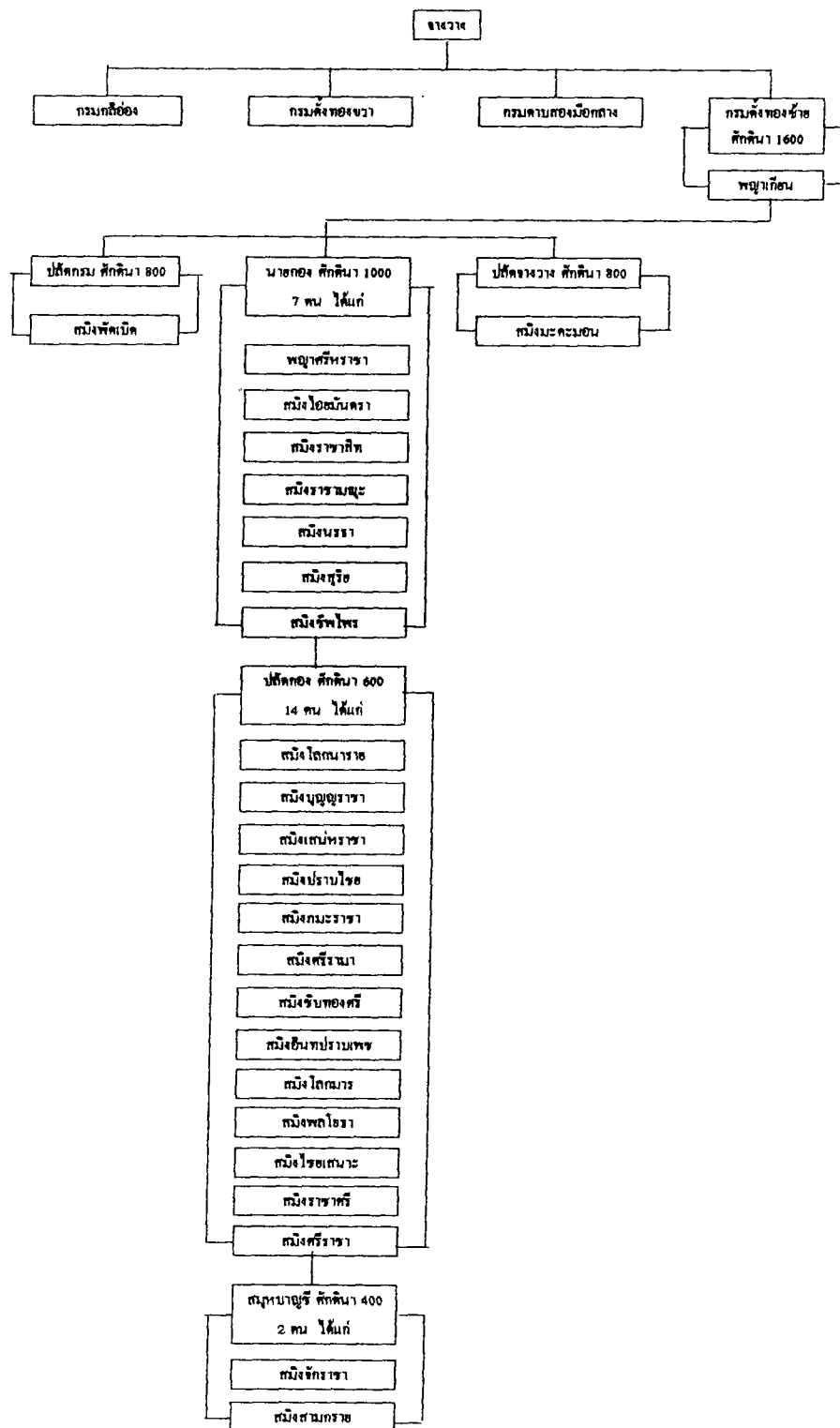
ภาพประกอบ 2 แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาของขุนนางมอญในระดับกรม กรมดั่งทองขวา

ที่มา : กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 303 - 304.

ภาพประกอบ 3 แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาของขุนนางมอญในระดับกรม กรมตบดั่งทองกลาง

ที่มา : กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 304 - 305.

ภาพประกอบ 4 แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาของขุนนางมอญในระดับกรม กรมตั้งทองซ้าย

ที่มา : กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 305 - 306.

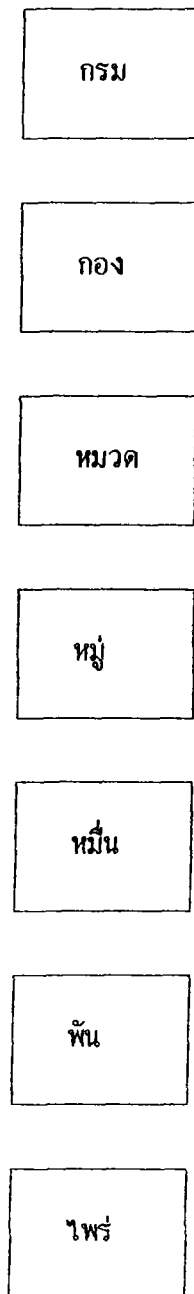
แผนภูมิทั้ง 4 แสดงให้เห็นสายการบังคับบัญชาของกรมทหารมอญในระดับกองจากระดับกองมีสายการบังคับบัญชาระดับหมวดแต่ละหมวดจะประกอบด้วยหลายหมู่ โดยแต่ละหมู่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าหมู่ แต่พระโอรสการตำแหน่งนาทหารหัวเมืองในกฎหมายตราสามดวงไม่มีรายละเอียดการบังคับบัญชาลงไปถึงระดับเจ้าหมู่ มีแต่ตำแหน่งสารวัตรซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจงานทั่วไป และตำแหน่งเสมียนกอง ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับหนังสือในกอง เช่น การบันทึกรายงาน การประทับตราในเอกสารของทางราชการ ส่วนอีกตำแหน่งหนึ่งคือ มະคำ ซึ่งไม่ได้กล่าวตำแหน่งไว้ชัดเจน แต่ผู้วิจัยสังเกตว่า ศักดินา 30 จะเท่ากับหัวสิบ¹ ซึ่งตามหลักฐานของลาลูแบร์ กล่าวว่า ยศนายสิบนั้นเป็นยศที่นับตามจำนวนคนในบังคับบัญชา 10 คน² นายสิบเหล่านี้จะมีหน้าที่ดูแลไพร่พลในกรมกองของตนแทนมุสลาย ซึ่งต้องมีความรู้เรื่องเกี่ยวกับไพร่ที่อยู่ในหมู่หมวด และกองของตนแล้วแต่กรณี ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิเปรียบเทียบสายการบังคับบัญชากองทัพอยุธยา กับกองทหารมอญ

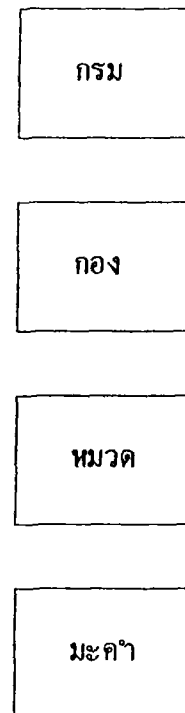
¹กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 277.

²เดอ ลาลูแบร์. เล่มเดิม. หน้า 184.

สายการบังคับบัญชากองทัพอยุธยาโดยทั่วไป

สายการบังคับบัญชากองทหารมอญ

ภาพประกอบ 5 แผนภูมิแสดงการเปรียบเทียบสายการบังคับบัญชากองทัพอยุธยากับกองทหารมอญ

2.2 การบังคับบัญชาขุนนางมอญระดับรวมศูนย์

การศึกษาสายการบังคับบัญชาขุนนางมอญระดับรวมศูนย์ จะเห็นภาพรวมของ กองทัพอยุธยาซึ่งมีเจ้าพระยามหาเสนาบดี สมุหกลาโหม เป็นผู้บัญชาการสูงสุดขึ้นตรงต่อ พระมหากษัตริย์ ทำการบังคับบัญชาหน่วยงานต่าง ๆ¹ คือ

2.2.1 กรมทหารเดินเท้า (ทหารหน้า) ได้แก่ กรมอาสา (คนละกรม กับอาสาต่างชาติ) กรมเชนทอง และกรมทวนทอง

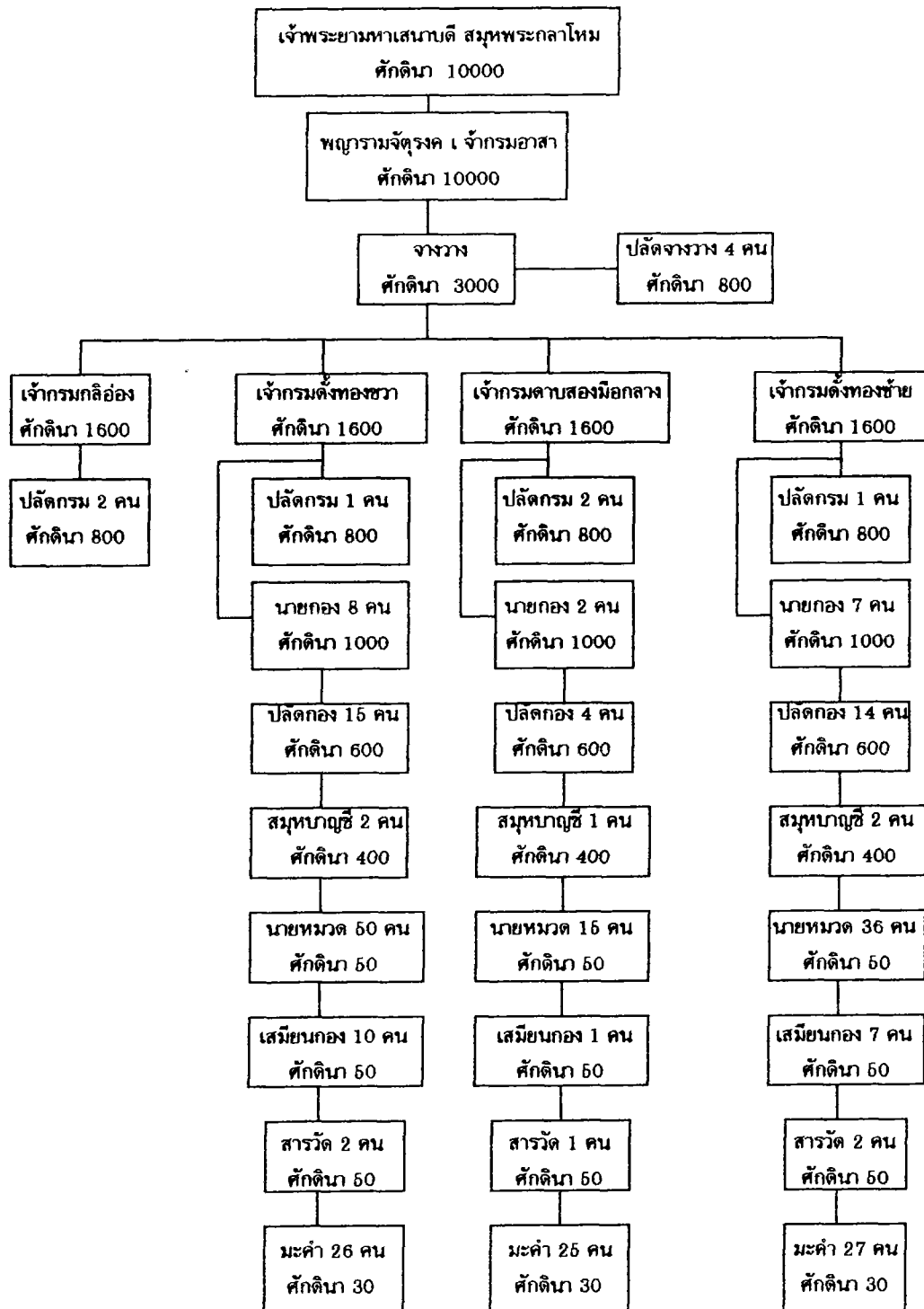
2.2.2 กรมอาสาชาวต่างชาติ (กลาง) ได้แก่ กรมทหารอาสามอญ กรมทหารอาสาจาม กรมทหารอาสาจีน กรมทหารอาสาแขก กรมทหารอาสาญี่ปุ่น กรมทหารอาสาฝรั่ง และมีกรมทหารอาสาใหม่ ได้แก่ กรมทหารอาสาญวน และ กรมทหารอาสาลาว

2.2.3 กรมช่างสิบหมู่ ได้แก่ ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างสัก ช่างบุ และช่างปูน

เมื่อพิจารณาจากหน่วยงานที่กล่าวมาแล้ว กรมทหารมอญจะขึ้นสังกัดกรมอาสา ชาวต่างชาติ ซึ่งมีพญารามจักรวงศ์เป็นเจ้ากรม ดังรายละเอียดในแผนภูมิสายการบังคับบัญชา ขุนนางมอญที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง ดังนี้

---

¹กรมต่าง ๆ ได้แก่ กรมพระตำรวจหน้า กรมสนมทหาร กรมพลพัน กรมทหาร เลือกลอก กรมรักษาพระองค์ กรมทหารในและคู่ชัก กรมต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้นตรงต่อ พระมหากษัตริย์.

ภาพประกอบ 6 แผนภูมิแสดงสายงานการบังคับบัญชาขุนนางมอญที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง

ภาพประกอบ 6 แสดงให้เห็นว่ากองทหารมอญซึ่งมีเจ้าพระยามหาโยธาเป็นจางวาง ขึ้นอยู่กับกรมอาสาชาวต่างชาติ มีพญารามจักรวงศ์เป็นเจ้ากรมอาสา คักดินา 10,000 ซึ่ง เท่ากับคักดินาของจตุสดมภ์ การเกณฑ์ไพร่พลของกองทัพอยุธยา พระมหากษัตริย์จะทรงมอบหมาย ให้สมุหพระกลาโหมทำการระดมพล สำหรับกองทหารอาสาต่างชาติเป็นหน้าที่ของพญารามจักรวงศ์ ซึ่งจะสั่งการลงไปยังกรมอาสาชาวต่างชาติต่าง ๆ กองทหารอาสาอุมมีเจ้าพระยามหาโยธา จางวางกองทหารอาสาอุมเป็นผู้รับผิดชอบสั่งการลดหลั่นลงไปตามลำดับ¹

การศึกษาวิเคราะห์บทบาทขุนนางมอญจากพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง ซึ่งเป็นเอกสารที่บันทึกตำแหน่งขุนนางมอญไว้อย่างเป็นทางการ ทำให้ทราบว่าขุนนางมอญมีหน้าที่ ดูแลไพร่พลที่อยู่ในหมู่บ้าน กอง และกรมของตนแล้วแต่กรณี เมื่อมีการเรียกระดมพลเพื่อ ทำสงคราม หรือป้องกันบ้านเมือง ขุนนางเหล่านี้จะต้องรวบรวมไพร่พลและ เดินทางไปกับไพร่พล ของตนด้วย แต่ในยามปกติ ไพร่พลก็จะทำการเพาะปลูกเช่นเดียวกับฝ่ายพลเรือนเพื่อประโยชน์ ของตนเองและของมูลนาย

---

¹คำอธิบายดังกล่าว อธิบายตามที่ปรากฏในเอกสารกฎหมายตราสามดวง แต่เมื่อ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารอยุธยาสังเกตพบว่า ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา กองทหารอาสา มอญน่าจะสังกัดวังหน้า ดังนั้นจักรีมอญซึ่งเป็นหัวหน้ามอญในสมัยอยุธยาจึงเป็นขุนนางสังกัดวังหน้า ซึ่งจะอธิบายรายละเอียดในบทต่อไป.

บทที่ 2

ความสำคัญของชุมชนมอญที่พระนครศรีอยุธยา

การศึกษาชุมชนมอญที่พระนครศรีอยุธยา มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาข้อมูลมาประกอบ การวิเคราะห์บทบาทของขุนนางมอญให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาตำแหน่งขุนนางมอญ ในกฎหมายตราสามดวง ทราบแต่เพียงขุนนางมอญมีบทบาทในด้านการรบ แต่ไม่เห็นภาพ การเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับขุนนางมอญ อย่างไรก็ตาม ดังที่เกริ่นนำให้ ทราบแล้วว่า ไม่มีเอกสารที่กล่าวถึงขุนนางมอญโดยตรง ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาเอกสารซึ่งได้แก่ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา แผนที่โบราณ และบันทึกของชาวต่างชาติ ซึ่งกล่าวถึงการอพยพของ ชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่อยุธยา เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์เกี่ยวกับขุนนาง มอญและบทบาทที่มีมาในอดีต โดยเริ่มต้นจากการค้นหาชุมชนมอญซึ่งเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่พระนคร ศรีอยุธยาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา พ.ศ. 2127 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2301 ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทั้งนี้เพื่อจะได้เห็นภาพของขุนนางมอญชัดเจน ขึ้นกว่าเฉพาะที่ปรากฏอยู่แต่ในกฎหมายตราสามดวง โดยแบ่งออกเป็นชุมชนมอญดังนี้

1. ชุมชนมอญภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

สภาพภูมิศาสตร์ของพระนครศรีอยุธยาเป็นเกาะที่อุดมสมบูรณ์มีแม่น้ำล้อมรอบ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก นอกจากนี้ยังมีคูคลองใหญ่น้อยตัดผ่านมากมาย เมื่อชาวมอญซึ่งมีผู้นำได้แก่ พระมหาเถรคันฉ่อง พญาเกียรติ และพญาพระราม ติดตามสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นอุปราชวังหน้า เดินทางมาถึงพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2127 สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้โปรดให้ตั้งบ้านเรือนภายในเกาะเมืองโดยแยก เป็น 2 ชุมชน คือ

1.1 ชุมชนพระมหาเถรคันฉ่อง สมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดนิมนต์ให้พระภิกษุรูปนี้ พำนักอยู่ที่วัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งของอยุธยา ส่วนครอบครัวญาติโยมของพระมหาเถรคันฉ่องโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่วัดนก¹ ตำบลหัวแหลม ซึ่งอยู่ติดกับวัดมหาธาตุ และวัดค้างคาว ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดสบสวรรค์² คนเหล่านี้อาจเป็นกลุ่มที่เรียกว่า "ข้าพระโยมสงฆ์" มีสิทธิพิเศษจากทางราชการบ้านเมืองโดยไม่ต้องเสียภาษีอากรและถูกเกณฑ์แรงงาน³ ถ้าเกิดคดีเรื่องราวอันใดให้วัดก็ให้สอบสวนกันเอง ในคราวเดียวกันนี้โปรดแต่งตั้งพระมหาเถรคันฉ่องเป็นสมเด็จพระสังฆราช⁴ เจ้าคณะฝ่ายรามัญนพระราชาณาจักร และพระราชทานสมณบริหารภัณฑ์ คือ สัปทน คันฉ่อง กานหาม ตามแบบอย่างพระราชหัตถ์เจ้าผู้ใหญ่นครุ ส่วนพระมอญที่ติดตามมาด้วย ทรงโปรดให้เป็นที่พักพระราชาคณะและพระครูตามฐานานุกรมอยู่ตามอารามต่าง ๆ ทั้งนี้คงเพื่อให้พระมหาเถรคันฉ่องและพระสงฆ์มอญเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมอญ ซึ่งเป็นนโยบาย

1 วัดซึ่งอยู่ติดกับบริเวณด้านใต้ของวัดมหาธาตุ ปัจจุบันไม่มีวัดนี้แล้ว.

2 วัดสบสวรรค์ คือ วัดสวนหลวงสบสวรรค์.

3 สำนักราชบัณฑิตยสถาน. ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกลับมาสมัยอยุธยา ภาค 1. 2510. กรุงเทพฯ.

4 การแต่งตั้งสมณศักดิ์ชั้นสูงแก่พระมหาเถรคันฉ่อง ในฐานะผู้นำฝ่ายพระสงฆ์รามัญนั้น อาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คณะสงฆ์แยกเป็น 2 คณะ ส่วนที่พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวถึงการแต่งตั้งพระมหาเถรคันฉ่องเป็นสมเด็จพระสังฆราชนั้น หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าพระมหาเถรคันฉ่องเป็นพระมอญ นอกจากพูดภาษาไทยไม่ได้แล้วยังไม่รู้จักขนบธรรมเนียมไทย หากเป็นประธานคณะสงฆ์ทั่วไปอาจบังคับบัญชาไม่ได้และอาจเป็นการฝ่าฝืนความนิยมของคณะสงฆ์ไทย และหากเทียบด้วยขนบธรรมเนียมฝ่ายพระราชอาณาจักรกรุงเก่า การแต่งตั้งชาวต่างชาติเป็นขุนนาง ยกตัวอย่างเช่น พญาเกียรติ พญาพระราม ซึ่งตามเสด็จสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในคราวนั้น ก็ให้เป็นแค่หัวหน้าว่ากล่าวแต่พวกมอญที่ร่วมชาติร่วมภาษาของตน เช่น ตั้งฉู่ปันเป็นออกญาเสนาภิมุขก็ว่าแต่พวกฉู่ปัน ตั้งจิ้นเป็นท้าวออกญาธิราชก็ว่าแต่ส่วนพวกจิ้น สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงแต่งตั้งพระมหาเถรคันฉ่องดำรงตำแหน่งพระเถรผู้ใหญ่นั้น น่าจะเป็นพระราชหัตถ์ที่พระสุเมธราชจารย์ เจ้าคณะฝ่ายมอญ.

กรมศิลปากร. มอญที่เกี่ยวกับไทย. 2538. หน้า 67 - 68.

ของพระมหากษัตริย์อยุธยาที่ทรงเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาและจิตวิญญาณ สามารถจะอบรมสั่งสอนให้พลเมืองเกิดความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง

การศึกษาชุมชนมอญพระมหาเถรคันฉ่อง ทำให้สามารถวิเคราะห์เพิ่มเติมได้ว่า พระสงฆ์มอญองค์อื่น ๆ ได้รับนิมนต์ไปประจำอยู่ที่วัดนวกและวัดคางคาวด้วย ในเวลาต่อมา พระสงฆ์มอญได้รับความศรัทธาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากเฉพาะพระมอญเท่านั้นที่ได้รับ นิมนต์สวดพระปริต ถวายน้ำพระพุทธรูปต้นน้ำสรงพระพักตร์ น้ำสรงพระองค์และน้ำประพรม พระราชนิเวศน์ นอกจากนี้เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จไปประทับแรม เช่น หนองช้าง หรือ ทาสงคราม ก็จะมีนิมนต์พระสงฆ์มอญตามเสด็จเพื่อสวดพระปริตด้วย¹ สถานภาพของพระสงฆ์ มอญในสังคมอยุธยาจึงค่อนข้างสูง และอาจมีส่วนสนับสนุนขุนนางมอญซึ่งเป็นพวกเดียวกัน

1.2 ชุมชนของพญาเกียรติ พญาพระราม ชุมชนนี้อยู่ที่ตำบลบ้านขมิ้น บริเวณระหว่าง วัดขมิ้นและวัดขุนแสน พญาทั้งสองมีตำแหน่งเทียบเท่าออกญา ได้รับพระราชทานเจียด กระบี่ ปานทอง คนธำมณี กระโถนซึ่งเป็นทองคำ พร้อมทั้งเงินตรา เสื้อผ้าและเครื่องอุปโภค บริโภคให้เป็นจำนวนมาก² การที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดพระราชทานที่ดินให้ชาวมอญ ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพระนครและยกย่องผู้นำมอญนั้น อาจวิเคราะห์ได้โดยศึกษานโยบายของ พระมหากษัตริย์อยุธยาซึ่งทรงเห็นความสำคัญของแรงงานว่ามีประโยชน์ต่อการทำงานสาธารณะ เช่น งานโยธาเกี่ยวกับการทำนุบำรุงบ้านเมือง สร้างและซ่อมแซมพระราชวัง ตลอดจน ชุดตอคลอง และป้องกันพระนคร โดยเฉพาะสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ซึ่งจะต้องทำศึก กับพม่า

สิ่งที่น่าสังเกตคือ บ้านเรือนของกลุ่มพญาเกียรติ พญาพระราม อยู่ใกล้กับวังหน้า³ ซึ่งเป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงอาจวิเคราะห์ได้ว่า ขุนนางมอญที่เข้ามา

¹กรมศิลปากร. มอญที่เกี่ยวกับไทย. 2538. กรุงเทพฯ.

²ประยูร สิริพิพันธุ์. ต้นตระกูลขุนนางไทย. 2505. หน้า 101.

³แหล่งเดิม. หน้า 102.

รับราชการในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาส่วนใหญ่มักสังกัดวังหน้า¹ ธรรมเนียมที่ขุนนางไพร่พลมอญขึ้นสังกัดวังหน้าคงจะมีมาตั้งแต่สมัยนี้ ดังเช่นพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตรัสไว้ ดังนี้

"...บุตรหมู่รามัญ ห้ามไม่ให้เข้าเจ้าบ่าวข้าราชการมาแต่โบราณ ยอมให้มีแต่พระราชวังบวรแห่งเดียว เพราะฉะนั้นตั้งแต่เคยเห็นมาใครทูลขอไม่เคยได้สักครั้งหนึ่ง ว่าเป็นธรรมเนียมมาแต่แผ่นดินตาก ได้ยินรับสั่งดังนี้อาจขอเลยมันจะผิดธรรมเนียมไป..."²

การศึกษาชุมชนมอญจึงเป็นหลักฐานอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถขยายพระราชกระแสได้ว่าขุนนางมอญขึ้นสังกัดวังหน้ามาตั้งแต่สมเด็จพระมหาธรรมราชา ดังนั้นการแบ่งสายการบังคับบัญชากรมมอญที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง อาจเป็นเพียงรูปแบบแต่ในความเป็นจริงขึ้นสังกัดวังหน้า ดังนั้นจักรีมอญซึ่งเป็นหัวหน้าชาวมอญสมัยอยุธยาจึงเป็นขุนนางในสังกัดวังหน้า

จำนวนชาวมอญที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนในเกาะเมืองอยุธยาครั้งนี้ไม่มีเอกสารบอกจำนวนไว้ชัดเจน ทราบแต่เพียงว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กวาดต้อนทั้งมอญและลาว (ล้านนา) เข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์ประมาณพันคน³ และในจำนวนประมาณพันคน ส่วนหนึ่งเข้ามาตั้ง

¹วังหน้า คือ วังจันทร์เกษม การขึ้นสังกัดวังหน้าในสมัยที่สมเด็จพระนเรศวรเป็นพระอุปราช นอกจากพระองค์จะเป็นผู้นำมาแล้ว สมเด็จพระนเรศวรยังตรัสถามมอญได้ด้วย.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก.14/77. หนังสือกรมราชเลขาการทูลไปยังพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสริฐวงษ์วรวัตร ลงวันที่ 17 มีนาคม ร.ศ. 122 อ้างอิงจาก สุภรณ์ โอเจริญ. ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. หน้า 100.

³G.E. Harvey, History of Burma. London : Frank Cass & Co. Ltd., 1967, p.180. และ D.G.E. Hall, Burma. London : Hutchinson & Co., 1960, p.48. ลาวในที่นี้ไม่ทราบว่าเป็นกลุ่มไหน ในเอกสารบอกว่ามีจำนวน 9,000 คน ซึ่งมีจำนวนมากจนเหลือเชื่อ แต่ Harvey บอกว่ามีประมาณ 1,000 คน.

ถิ่นฐานอยู่ในพระนครศรีอยุธยาสองชุมชน และเป็นคราวเดียวเท่านั้นที่พระมหากษัตริย์อยุธยาโปรดให้ชาวมอญตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตกำแพงพระนคร

2. ชุมชนมอญนอกเกาะ เมืองพระนครศรีอยุธยา

การอพยพของชาวมอญในปี พ.ศ. 2127 มีสาเหตุจากการหลบหนีการจับกุมของพม่าในฐานะที่เข้าข้างฝ่ายอยุธยา ภายหลังจากนี้ได้มีชาวมอญทยอยกันอพยพเข้ามายังอยุธยาเป็นบางรัชกาลต่อเนื่องกันจนถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยมีสาเหตุสำคัญเนื่องจากการทำสงครามระหว่างมอญกับพม่า และการถูกเกณฑ์แรงงานเพื่อทำงานสาธารณะหรือถูกเกณฑ์เข้าร่วมกองทัพพม่า พระมหากษัตริย์อยุธยาได้รับชาวมอญเหล่านี้ไว้ในพระราชอาณาจักรและพระราชทานที่ดินให้ทำกินตามนโยบายความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติที่มีมาแต่เดิม

การศึกษาชุมชนชาวมอญนอกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา เพื่อความสะดวก การศึกษาเรียงตามลำดับรัชกาลจะทำให้เข้าใจง่ายขึ้น ดังนี้

เนื่องจากการอพยพของชาวมอญในปี พ.ศ. 2127 มีชาวลาวร่วมอยู่ด้วย แต่ไม่มีหลักฐานว่าชุมชนลาวและชุมชนมอญตั้งหลักแหล่งอยู่รวมกันหรือแยกกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงกล่าวถึงแต่เฉพาะชุมชนมอญ ซึ่งเป็นหัวข้อของบทนี้

2.1 ชุมชนมอญสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. 2112 - 2133)

การอพยพครั้งแรกเกิดขึ้นหลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครงใน พ.ศ. 2127 ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในครั้งนี้มีพระมหาเถรคันฉ่อง พญาเกียรติ และพญาพระรามเป็นผู้นำ สมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ภายในเขตเกาะเมืองซึ่งกล่าวไว้แล้ว และให้ตั้งบ้านเรือนนอกเขตเกาะเมืองได้แก่ บ้านใหม่*

---

*บ้านใหม่ หมายถึง บ้านใหม่มะขามหย่อง.

มะขามหย่อง บางลี บางขาม ปากน้ำประสบ บ้านบางเพลิง บ้านไร่ ป่าฝ้าย¹ ซึ่งอยู่นอกเกาะเมืองทางทิศเหนือ ชุมชนที่พอจะสืบได้ชัดเจน ได้แก่ บ้านใหม่มะขามหย่อง ปัจจุบันตั้งอยู่ใกล้วัดจุฬามณี มีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เป็นที่ราบลุ่ม บริเวณทางแยกของแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำสัก ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของพระนครศรีอยุธยา

2.2 ชุมชนมอญสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133 – 2148)

ในรัชสมัยนี้มีชาวมอญอพยพเข้ามา 2 ครั้ง ได้แก่

พ.ศ. 2136 ชาวมอญที่เมืองหงสาวดีได้ก่อการกบฏต่อพม่า เมื่อถูกปราบปรามจึงได้พาครอบครัวอพยพหนีเข้ามาอยู่ที่อยุธยาเป็นจำนวนหลายพันคน²

พ.ศ. 2138 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จยกกองทัพไปตีเมืองหงสาวดีได้เสด็จไปยังเมืองเมะตะมะทรงรวบรวมกองทัพมอญที่เข้ามาสมทบแล้วจึงเสด็จยกทัพต่อไปยังเมืองหงสาวดี หลังจากที่อยู่ 3 เดือน ทรงเห็นว่ากำลังข้าศึกมากเกินไปจะเอาชนะได้จึงมีรับสั่งให้เลิกทัพกลับแล้วกวาดต้อนครัวมอญในหัวเมืองหงสาวดีเป็นจำนวนมาก

การอพยพเข้ามาทั้ง 2 ครั้งนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าทรงโปรดให้พวกมอญตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ไหน สุภรณ์ สันนิษฐานว่าคงจะพาไปอยู่แถบชานเมืองพระนครศรีอยุธยารวมกับพวกที่อพยพเข้ามาในคราวแรก³ ข้อเสนอฐานนี้จะได้ทำการตรวจสอบ หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลชุมชนมอญที่พระนครศรีอยุธยาทั้งหมดแล้ว

---

¹สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชานุภาพ. ไทยรบพม่า. 2520. หน้า 99 – 100.

²Harvey, op.cit., p.180.

³สุภรณ์ โอเจริญ. ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. 2519. หน้า 54 – 55.

2.3 ชุมชนมอญสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173 – 2198)

การอพยพของชาวมอญครั้งนี้เนื่องจากมอญได้ร่วมมือกันทำการกบฏ ในขณะที่พระเจ้าสุทโธทรมหาราช กษัตริย์พม่า พ.ศ. 2172 – 2191 ท้าพิชิตราชอาณาเขตที่เมืองหงสาวดี แต่กบฏครั้งนี้ถูกปราบปรามลงอย่างรวดเร็ว ชาวมอญกลุ่มดังกล่าวได้หลบหนีการปราบปรามพากันอพยพเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยา¹ ไม่ปรากฏว่าบรรดาที่ตั้งบ้านเรือน ณ ที่ใด

2.4 ชุมชนมอญสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 – 2231)

ใน พ.ศ. 2201 กองทัพจีนยกมาประชิดเมืองอังวะ ใน พ.ศ. 2201 พระเจ้าอังวะสิรินันทสุธรรมราชา (พ.ศ. 2191 – 2204) จึงส่งมั่งนันท์มิตร อุปราชครองเมืองเมาะตะมะ บังคับบัญชาหัวเมืองมอญฝ่ายใต้ให้เกณฑ์มอญขึ้นไปช่วยรักษาเมืองอังวะ แต่พวกมอญไม่เต็มใจช่วยพม่า พากันหลบหนีในระหว่างทาง ครั้นเสร็จศึกแล้วมั่งนันท์มิตรจึงกลับลงมาเมืองเมาะตะมะแล้วให้จับกุมมอญที่หลบหนีมาลงโทษโดยใช้ไฟคลอกพร้อม ๆ กัน มอญจึงพร้อมใจกันเป็นกบฏเข้าปล้นเมืองเมาะตะมะ จับไล่พวกพม่าออกไปแล้วจับมั่งนันท์มิตรไปขังไว้ ครั้นได้ข่าวว่าเมืองหงสาวดียกกองทัพลงมาปราบ มอญเห็นว่าจะต่อสู้พม่าไม่ได้จึงพากันอพยพครอบครัวจำนวนหลายพันคน² เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยมีสมิงนายอำเภอ 11 นาย เป็นหัวหน้านำเข้ามา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงแต่งตั้งหัวหน้ามอญทั้ง 11 นายให้มียศศักดิ์และให้ควบคุมพวกที่เข้ามาด้วยกัน ปล่อยให้ครัวมอญที่อพยพเข้ามาครั้งนี้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสามรัก³ ในสมัยนั้นเป็นปลายเขตพระนครศรีอยุธยาทางทิศใต้บ้านสามรักติดต่อด้านเมืองนนทบุรี นอกจากนี้ยังมีมอญไปตั้งถิ่นฐานที่วัดตองบุชานพระนครด้านทิศเหนือ และแถวคลอง

¹Harvey, op.cit., p.193.

²ตามหลักฐานฝ่ายไทยกล่าวว่า มีมอญอพยพเข้ามาในครั้งนี้ 10,000 คน ส่วน Harvey และ Htin Aung ให้จำนวนที่เท่ากันว่ามี 6,000 คน.

สุวรรณ์ โอเจริญ. เล่มเดิม. หน้า 55.

³บ้านสามรัก ปัจจุบันคือ อำเภอสามรัก จังหวัดปทุมธานี.

ดูจนวนานพระนครด้านทิศใต้¹

2.5 พมหมมอญสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275 - 2301)

ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีชาวมอญอพยพเข้ามาหลายครั้ง พระองค์โปรดให้รับไว้และพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านโพธิ์สามต้น ซึ่งอยู่ทางด้านซ้ายเขตด้านเหนือพระนครศรีอยุธยา สาเหตุของการอพยพเนื่องจากการทำสงครามระหว่างมอญกับพม่า กล่าวคือ สมิงทอพุทธเกษ ผู้นำมอญซึ่งสามารถตั้งตนเป็นอิสระจากพม่าได้สำเร็จเคยได้รับความร่วมมือจากชาวต่างชาติที่เข้าไปอยู่ในพม่า เช่น ฮอลันดา และโปรตุเกส² ต่อมาถูกพระยาทะเลขุนนางกรมช้างผู้เป็นพ่อตา จึงราชสมบัติตั้งตัวเป็นพระยาหงสาวดี เมื่อ พ.ศ. 2290 สมิงทอพุทธเกษสู้ไม่ได้จึงหลบหนีมายังพระนครศรีอยุธยา โดยมีพระยารามัญ 3 คน คือ พระยาพระราม พระยากลางเมือง และพระยาน้อยวันดี พร้อมด้วยบรรดานายทัพนายกองอพยพพร้อมมอญในคราวนั้นประมาณ 400 เศษ มอญที่เข้ามาพำนักที่โพธิ์สามต้น

พ.ศ. 2300 ชาวมอญอพยพเข้าสู่พระนครศรีอยุธยาอีกประมาณ 1,000 คน เนื่องจากอาณาจักรมอญเสียเอกราชแก่พระเจ้าอลองพญา และถูกพม่าปราบปรามอย่างรุนแรง³ แต่ไม่ปรากฏว่าตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ไหน ในปี พ.ศ. 2301 มอญก่อความไม่สงบฆ่าชาวพม่าที่ปกครองเมืองต่าง ๆ ของมอญและขับไล่อุปราชพม่าออกจากเมืองหงสาวดี พระเจ้าอลองพญาจึงดำเนินการปราบปราม พวกมอญเกรงภัยอันตรายจึงพากันอพยพเข้าสู่อยุธยา การอพยพครั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการอพยพของพวกมอญครั้งสุดท้ายในสมัยอยุธยา⁴ แต่ไม่ทราบว่ามีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โปรดให้ตั้งถิ่นฐานที่ไหน

¹สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. ไทยรบพม่า. 2520. หน้า 253 - 257.

²Desai, A Pageant of Burmese History. Calcutta : Orient Longmans, Ltd., 1961, p.85.

³Harvey, op.cit., p.233 - 235. และ พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 257 - 258.

⁴Hall, op.cit., p.85 - 86, 89.

พระราชพงศาวดารบันทึกเกี่ยวกับชุมชนมอญไว้เพียงเท่านี้ แต่ในข้อเท็จจริงมีชาวมอญอพยพซึ่งพระมหากษัตริย์โปรดฯให้ตั้งชุมชนที่พระนครศรีอยุธยา ดังนั้นผู้วิจัยจึงพยายามสืบค้นจากเอกสารชั้นต้นอื่น ๆ และแผนที่เก่า ซึ่งพบชุมชนมอญเพิ่มขึ้น ดังนี้

1. **ชุมชนมอญวัดพนัญเชิง** เรื่องราวเกี่ยวกับวัดพนัญเชิงปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐว่ามีการสร้างพระพุทธเจ้าพนัญเชิง¹ เมื่อ พ.ศ. 1867 ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่อยุธยาจะได้รับการสถาปนาเป็นราชธานี วัดนั้นนอกจากจะมีชื่อเป็นภาษามอญแล้ว² ยังมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับมอญ กล่าวคือในปี พ.ศ. 2133 ซึ่งเป็นปีแรกของรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์โปรดฯให้ช่างมอญหล่อพระพุทธรูปชื่อพระบรมไตรโลกนาถ³ ประดิษฐานไว้ที่วัดนี้ ดังนั้นจึงอาจตีความได้ว่า วัดพนัญเชิงเป็นวัดมอญ และคงจะมีพระสงฆ์มอญพำนักติดต่อกันเรื่อยมา ทั้งนี้เมื่อ เอนเฮลเบิร์ต แกมบีเฟอร์ เดินทางมาถึงอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. 2233 ได้บันทึกถึงวัดพนัญเชิงว่าเป็นวัดมอญไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นวัดพนัญเชิงจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนมอญ แรกเริ่มอาจเป็นกลุ่มข้าพระโคมสงฆ์มาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

2. **ชุมชนมอญวัดโปรดสัตว์**

วัดนี้อยู่บริเวณตอนใต้ของเกาะเมืองอยุธยาลงไปประมาณ 2 กิโลเมตร ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาในสมัยอยุธยา บริเวณนี้เป็นที่ตั้งด่านขนอน* วัดโปรดสัตว์หรือ

¹กรมศิลปากร. พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. 2515. หน้า 442.

²เอนเฮลเบิร์ต แกมบีเฟอร์ กล่าวว่า เป็นภาษามอญเรียกว่า วัดเจ้าพนัญเชิง (Tsiaupnun Tsiun).

เอนเฮลเบิร์ต แกมบีเฟอร์. ไทยในจดหมายแกมบีเฟอร์. 2508. หน้า 47.

³กรมศิลปากร. เล่มเดิม. หน้า 311.

*ขนอน หมายถึง ที่ตั้งเก็บอากรการผ่านเขต.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. หน้า 124.

ด้านขนอนบ้านตะนาวศรี ชื่อของชุมชนบอกไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นชุมชนชาวมอญ ชุมชนนี้ไม่ทราบ ว่าตั้งขึ้นเมื่อใด แต่ชื่อขนอนบ้านตะนาวศรีปรากฏในเอกสารอังกฤษในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นอย่างน้อยในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ที่ตั้งของชุมชนนี้มีด่านเก็บภาษี เรือต่างชาติจะต้องทอดสมอ เพื่อเสียภาษีก่อนที่จะนำสินค้าไปขายที่ พระนครศรีอยุธยา และในตอนขากลับก็จะต้องทำเช่นเดียวกัน โดยด้านบ้านตะนาวศรีจะเป็น ผู้ออกใบเบิกทางเพื่อนำไปแสดงเป็นหลักฐานออกนอกอาณาจักรที่ขนอนเมืองบางกอก ถ้าเรือ ของชาวต่างชาติไม่ปฏิบัติตามจะต้องถูกริบเรือและสินค้า นอกจากนี้นายเรือและลูกเรือจะต้อง ถูกจับปรับไหมด้วย¹ ชุมชนนี้อาจเป็นชุมชนเดียวกับที่แกมบีเฟอร์อ้างถึง² ว่าเป็นชุมชนที่อยู่ ใต้หมู่บ้านฉันทัน

3. ชุมชนมอญปากคลองขุนและครไชย

ชุมชนนี้ปรากฏอยู่ในแผนที่โบราณ ซึ่งอยู่ในบันทึกของเดอลาตูแบร์ พ.ศ. 2230 - 2231 โดยเขียนไว้ว่า Peguans คลองนี้เป็นคลองที่แยกจากลำน้ำเจ้าพระยาที่ไหลทางด้าน ตะวันตกของเกาะเมืองอยุธยา ไม่ปรากฏหลักฐานว่าขุดขึ้นเมื่อใด³ ไหลลงแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงข้ามกับบริเวณเกาะเรียน ปากคลองตอนบนเรียกว่าคลองขุนและครไชย ส่วนปากคลอง ตอนล่างเรียกว่าคลองตะเคียน

เมื่อศึกษาชุมชนมอญภายนอกเกาะเมืองอยุธยาแล้วพบว่าลักษณะที่ตั้งจะอยู่ในบริเวณ ที่แม่น้ำมาบรรจบกัน ตั้งอยู่รายล้อมพระนครศรีอยุธยา ดังจะเห็นได้จากแผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนมอญ จึงทำให้วิเคราะห์นโยบายของกษัตริย์อยุธยาได้ว่า น่าจะใช้ชุมชนมอญเหล่านี้เป็นแนวป้องกันข้าศึก

---

¹กรมศิลปากร. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศใน ศตวรรษที่ 17 เล่ม 1. 2512. หน้า 104 - 106.

²เอนเยลเบิร์ต แกมบีเฟอร์. เล่มเดิม. 2508. หน้า 47.

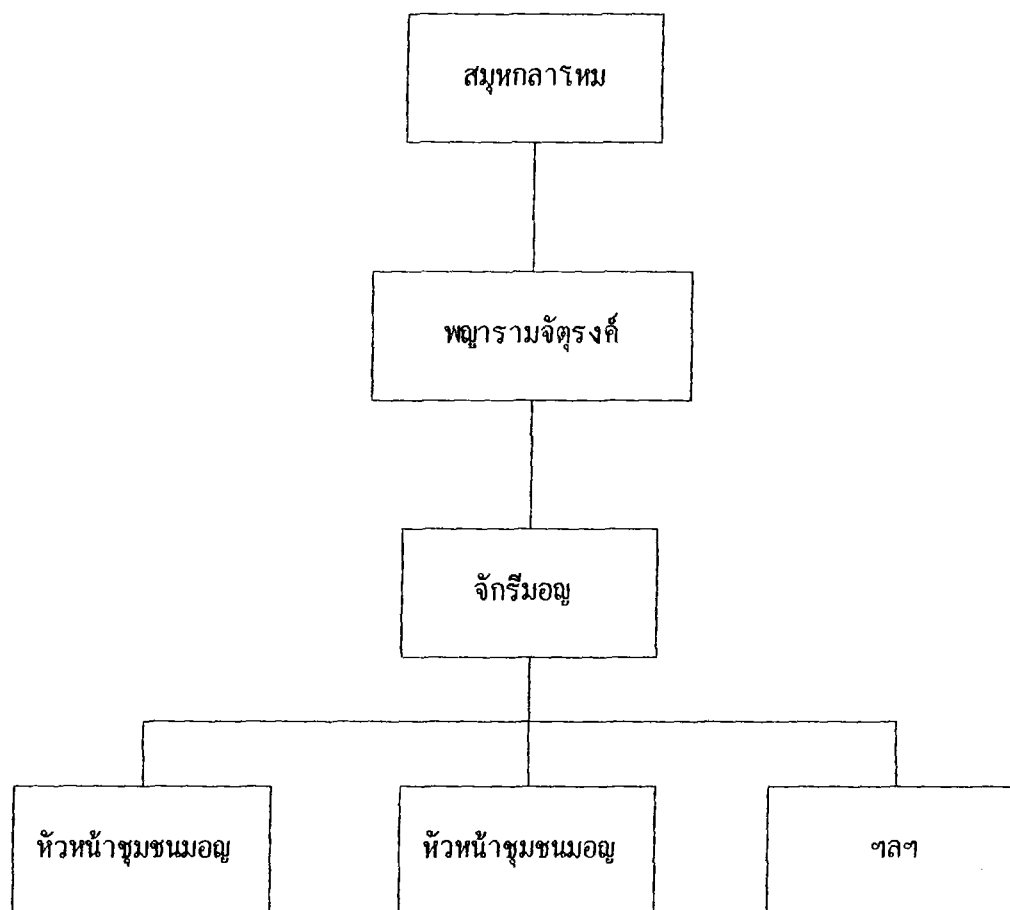
³บังอร พันปี. ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่อ อาณาจักรอยุธยา. 2536. หน้า 38.

ที่จะเข้ามาสู่รกรานพระนคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพบว่า ทั้งนี้อาจศึกษาเพิ่มเติมจากงานของ พลตรีจรรยา ประชิตโรมรัน¹

ชุมชนมอญที่อยู่ในเมืองและนอกเมืองพระนครศรีอยุธยา คงจะมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน กล่าวคือชุมชนในเมืองเป็นพวกขุนนาง ข้าราชการ นัก พระสงฆ์ซึ่งใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ ส่วน ชุมชนนอกเมืองจะมีวิถีชีวิตเป็นแบบชาวนา ชุมชนในเมืองและนอกเมืองแต่ละชุมชนจะมีหัวหน้าทำการ บกครองดูแลตัดสินใจภายในตนเอง แต่ชุมชนมอญทุกชุมชนจะขึ้นสังกัดกองทหารมอญซึ่งเป็นกรมหนึ่งของกรมอาสาต่างชาติ มีจักรมอญเป็นหัวหน้า ซึ่งในกฎหมายตราสามดวง เรียกว่า จางวาง ตำแหน่งราชทินนาม เจ้าพระยามหาโยธา

---

¹พลตรีจรรยา ประชิตโรมรัน. การเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112 - 2536 และ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช. 2537.

ภาพประกอบ 7 แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาขุนนางมอญสมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยา กองทหารมอญ จัดเป็นกองทหารอาสาของหนึ่งมีจักรีมอญเป็นหัวหน้ามอญทั้งหมด โดยขึ้นกับออกญารามจักรรงค์ และสมุหกลาโหม ตามลำดับ สายการบังคับบัญชา กองทหารมอญ หัวหน้าชุมชนมอญแต่ละแห่งจะมีหน้าที่ปกครองดูแลบังคับว่ากล่าวกันภายในแต่ละชุมชน โดยหัวหน้าชุมชนจะขึ้นต่อจักรีมอญ ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมดูแลว่ากล่าวคนมอญทั้งหมดในยามสงบและเป็นแม่ทัพคุมกองมอญในยามสงคราม มียศเป็นพระยา ตำแหน่งจักรีมอญ เช่น พระยาบ้ำเรอภักดี ต่อมาได้เป็นพระยารามัญวงศ์ ในสมัยกรุงธนบุรี¹

¹สุภรณ์ โอเจริญ. ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. 2519 หน้า 96 - 97.

ชาวมอญซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อยุธยาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา มาจนกระทั่งถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชคงจะทวีจำนวนขึ้น ดังปรากฏอยู่ในบันทึกของบาทหลวงเดอ ชัวซี¹ ซึ่งเดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2228 และ พ.ศ. 2229 ความสำเร็จการก่อร่างสร้างอาณาจักรเป็นชาวมอญ ซึ่งถูกกวาดต้อนมาโดยการทำสงคราม¹ ในหมู่บ้านมอญ ชาวมอญยังคงพูดคุยกันด้วยภาษามอญ แต่เมื่อติดต่อกับคนไทยจึงจะพูดภาษาไทย² สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นการรักษาวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ซึ่งพระมหากษัตริย์อยุธยามีพระบรมราชานุญาตให้ชาวต่างชาติมีเสรีภาพ ในการนับถือศาสนาและปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแต่เดิมของตน แต่เนื่องจากชาวมอญและชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา จึงทำให้วิถีชีวิตของคนเชื้อชาติคล้ายคลึงกัน เมื่อเวลาผ่านไปชาวมอญได้ถูกกลืนเข้าสู่ระบบไพร่ของอยุธยา จนกระทั่งกลายเป็นชนกลุ่มเดียวที่ถูกจําแนกไว้แต่เพียงชาติพันธุ์ แต่ขณะเดียวกันมอญถูกรวมกลุ่มเป็นกลุ่มเดียวกับชาวไทย ทั้งนี้จะเห็นได้จากประกาศในกฎหมายลักษณะอาญาหลวงออกใหม่ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม บทหนึ่ง ห้ามคนไทย มอญ ยกย่องสาวหลานสาวให้เป็นเมีย ฝรั่งเศส อังกฤษ วิลันดา ชาว มลายู ใครยกย่องถือว่าเป็นเลี่ยนหนามแผ่นดิน ต้องถูกลงโทษอย่างหนัก³ นอกจากนี้ยังมีประกาศในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครั้งหนึ่งที่มาให้ชาวสยามและชาวมอญทำงานกับบริษัทของฮอลันดา⁴

---

¹เดอ ชัวซี. จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686. 2516. หน้า 562.

²นิโกลาส์ แชรแอส บันทึกไว้ว่า "...มอญยังคงรักษาภาษาของตนไว้ มีบางคนที่ยึดพูดภาษาสยาม แต่ก็ยังดื้อส่าเนียงแพกเพี้ยน ที่พวกเขาไม่สามารถแก้ไขให้ชัดเจนได้และทำให้รู้ได้ว่าแตกต่างจากชาวพื้นเมือง..."

นิโกลาส์ แชรแอส. จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม ในปี ค.ศ. 1685 และ 1686 ฉบับสมบูรณ์. 2516. หน้า 61.

³กฎหมายตราสามดวง เล่ม 5. 2506. หน้า 98.

⁴กรมศิลปากร บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17. เล่ม 2. 2513. หน้า 14, 18.

ชุมชนมอญทั้งในและนอกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเนื้อมาถึงตอนปลายอยุธยา ชุมชนในเกาะเมืองบริเวณวัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นชุมชนมอญ พระมหาเถรคันฉ่องเป็นชุมชนตลาดใหญ่ เรียกว่า "ตลาดมอญ" ซึ่งเป็นตลาดประจำขายของสดทั้งเช้าและเย็น มีร้านขายของเป็นศาลา ถึงห้าห้อง มีแม่ค้าคอยซื้อเม็ดพริก ขวานขารุด และเหล็ก¹ นอกจากนี้มีตลาดชื่อว่าตลาดบริหาร ขายเครื่องอัฐบริขารสำหรับบวชนาค ทอดกระชุ้นรวมทั้งเสื้อตะนาวศรีและเสื้อแขก²

ใกล้กับวัดมหาธาตุบริเวณหลังวัดนกหน้าวัดโพธิ์ ซึ่งเป็นชุมชนญาติโยมของพระมหาเถรคันฉ่องอีกชุมชนหนึ่ง ในตอนปลายสมัยอยุธยา เป็นตลาดที่มีคนมอญขายชัน พานขนาดใหญ่ เล็ก และเครื่องทองเหลืองเป็นจำนวนมาก สรุปได้ว่าสินค้าที่ชาวมอญขายมี เครื่องอัฐบริขาร สำหรับบวชนาค ทอดกระชุ้น เสื้อตะนาวศรี ชัน พาน เครื่องทองเหลือง มะพร้าว ไม้แสม และเกลือ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีชุมชนมอญใกล้กับวัดสุวรรณดารารามขึ้นไปทางตอนเหนือซึ่งเป็นถนนย่านป่าทุ่งวัดโคก วัดกระบือ คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารหอหลวงได้บันทึกว่า ในสมัยโบราณมีพวกมอญและพม่าเข้ามาเปิดไถ่ขายในตลาด มอญกลุ่มนี้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม³ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงประกาศห้ามมอญที่ชุมชนนี้ไม่ให้เข้ามาเปิดไถ่ขายแก่ผู้ที่นับถือพุทธศาสนา

บริเวณนอกเกาะเมืองทางด้านตะวันออกได้คลองเกาะแก้ว มีเรือมอญบรรทุกมะพร้าว ห้าว ไม้แสม และเกลือมาจอดขาย⁴ ในบันทึกบอกขนาดของเรือมอญว่าเป็นเรือขนาดใหญ่ ปากเรือ กว้าง 6 - 7 ศอก

¹คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. หน้า 14.

² แหล่งเดิม. หน้า 12.

³ พลับพลึง คงชนะ สันนิษฐานว่ามอญและพม่าพวกนี้น่าจะเป็นกลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพราะในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง ใช้คำว่า มอญและพม่าแขก นอกจากมอญที่นับถือศาสนาอิสลามแล้ว นอกจากนี้ยังมีมอญที่เข้ารับนับถือคริสต์ศาสนา. เดอ ชัวซี. เล่มเดิม. หน้า 359.

⁴คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. หน้า 4.

การศึกษาชุมชนมอญที่พระนครศรีอยุธยา ทำให้ได้หลักฐานว่าขุนนางมอญที่เข้ารับราชการในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณใกล้วัดขุนแสนกับวัดขม้น¹ บริเวณนี้อยู่ตรงบริเวณกำแพงพระนครทางทิศเหนือด้านตะวันออก ซึ่งเรียกว่าหัวรอ บริเวณนี้ข้าง ม้า เกรียน ซึ่งจะเข้ามาภายในกำแพงพระนครจะเข้ามาได้เพียงทางเดียว แต่จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานกรมพระนครบาลก่อน² ส่วนนอกกำแพงเมืองเป็นด้านบ้านบางหลวงเป็นที่ชุมนุมของพ่อค้าแม่ค้า ขายเป็นจากหัวเมืองเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้แก่ของป่าต่าง ๆ เช่น ขี้ผึ้ง น้ำรัก ครั่ง ไหม กายาน หนังสือตัว นอแรด งาช้าง อัญมณี เป็นต้น³ เนื่องจากด้านบ้านบางหลวงเป็นชุมชนมอญวัดทองปูละโพธิ์สามต้น ซึ่งเป็นชุมชนมอญเหนือสุดของชานพระนคร

บริเวณนี้จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของอยุธยาและเป็นย่านเศรษฐกิจ การที่สมเด็จพระมหาธรรมราชา โปรดให้ขุนนางมอญตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ เป็นหลักฐานอีกประการหนึ่งที่ทำให้ทราบว่าขุนนางมอญที่เข้ารับราชการในสมัยแรกขึ้นสังกัดกรมพระราชวังบวร คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทาหน้าที่ป้องกันพระนครด้านเหนือและเป็นทหารรักษาพระองค์วังหน้าในเวลาต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีร่องรอยว่ามีขุนนางมอญได้แยกออกไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น โดยตีความจากการปฏิสังขรณ์วัดเกษาวาส⁴ ของออกญาโกษาธิบดีปาน พระคลังในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา อาจสันนิษฐานได้ว่าพระคลังได้ย้ายไปตั้งบ้านเรือนใกล้ ๆ วัดกล่าว ซึ่งเป็นคตินิยมประการหนึ่งของขุนนางที่มักจะสร้างวัดใกล้ ๆ บ้านโดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นวัดประจำตระกูลไว้ประกอบศาสนกิจตามความเชื่อว่าการสร้างวัดเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่

¹ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดขุนแสน โดยทรงพระราชดำริว่าพระพุทธรูปของพระบรมราชจักรีวงศ์คือ พระยาเกียรติ พระยาพระราม ตั้งนิवासสถานอยู่ใกล้เคียงกับวัดทั้งสอง.

กรมศิลปากร. มอญที่เกี่ยวกับไทย. หน้า 34.

² คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. หน้า 2.

³ แหล่งเดิม. หน้า 4 - 5.

⁴ กรมศิลปากร. พระราชวังและวัดโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. 2511.

ในปลายสมัยอยุธยายังมีขุนนางที่สืบเชื้อสายมาจากขุนนางมอญอีกกลุ่มหนึ่งคือ พระอักษรสุนทรศาสตร์ เสนมียนตรากรมมหาดไทย ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ภายในกำแพงตรงกันข้ามกับป้อมเพชร ได้สร้างวัดเดิมชื่อทอง ต่อมาเปลี่ยนเป็นวัดสุวรรณดารามไว้ในที่ใกล้ ๆ บ้าน เป็นวัดประจำตระกูลซึ่งอยู่บริเวณตอนใต้ของเกาะเมือง นอกเกาะเมืองลงไปทางใต้จะมีชุมชนมอญใกล้บริเวณหมู่บ้านฮอลันดาและญี่ปุ่น ส่วนชุมชนมอญที่สุดของชานพระนครอยู่ที่ด้านบ้านตะนาวศรีหรือที่เรียกว่า ชนอนวัดโปรดสัตว์

การศึกษาชุมชนขุนนางมอญ ทำให้ได้ข้อมูลชัดเจนว่าขุนนางมอญ ทาหน้าที่เป็นนักรบ ต่อมาได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นขุนนางไทยเชื้อสายมอญ ขุนนางมอญเหล่านี้บางคนมีความสัมพันธ์กับราชสำนัก โดยการสมรสดังเช่น เจ้าแม่วัดคุสิต ซึ่งเป็นมารดาของออกญาโกษาธิบดีเหล็ก ขุนนางมอญคนสำคัญในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (นามเดิม ม.จ.บัว) สมรสกับขุนนางมอญเชื้อสายพญาพระราม¹ น้องสาวของออกญาโกษาธิบดีเหล็ก คือ ท้าวศรีสุธารักษ์ (แหม่ม) เป็นพระสนมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลูกหลานของขุนนางมอญ และชาวมอญในชุมชนต่าง ๆ ได้กลมกลืนเข้าสู่ระบบไพร่ในสังคมอยุธยา โดยต้องรับราชการตามหน้าที่ของขุนนางและเข้าเดือนออกเดือนเหมือนกับชาวไทย

---

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. โครงกระดูกในดิน. 2534. หน้า 9 - 10.

บทที่ 3

บทบาทขุนนางมอญสมัยอยุธยาด้านทหารและพลเรือน

การปฏิรูปการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งแบ่งขุนนางออกเป็นฝ่ายทหารและพลเรือน แสดงให้เห็นแบบแผนการบริหารราชการแผ่นดินสมัยอยุธยาซึ่งพัฒนาดังแต่รัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) จนเป็นระบวรราชการที่มีโครงสร้างอำนาจการปกครองรวมศูนย์อยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ แม้ว่าอุดมคติของการเป็นกษัตริราชของอยุธยาจะผสมผสานคติเทวราชาซึ่งประยุกต์มาเป็นสมมุติเทวราชากับคติทางพุทธศาสนา ซึ่งกษัตริย์เป็นผู้มีบารมีสะสมมาแต่ชาติปางก่อน¹ จนทำให้กษัตริย์มีอำนาจเป็นที่ล้นพ้น² แต่เงื่อนไขอันแท้จริงของอำนาจพระมหากษัตริย์อยุธยาอยู่ที่พระราชภารกิจ ซึ่งสามารถควบคุมและปกครองไพร่ฟ้าประชาชนซึ่งเป็นฐานทางเศรษฐกิจที่แท้จริงให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ทั้งสามารถป้องกันพระองค์เองและอาณาจักรให้พ้นจากการรุกรานของศัตรูภายในและภายนอก ด้วยสาระดังกล่าว การปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาดุลย์อำนาจภายในและรองรับการขยายตัวของความเป็นอาณาจักรอยุธยา เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุประชาภารกิจ พระมหากษัตริย์ทรงมอบให้เชื้อพระวงศ์และขุนนางบริหารราชการแผ่นดิน โดยมีพระราชโองการสั่งการลงไปตามสายงานซึ่งแยกไว้เป็นฝ่ายทหารและพลเรือน ซึ่งมีกรมกองลดหลั่นลงไปตามลำดับ

ในสมัยอยุธยาการจะเข้ารับราชการเป็นขุนนางได้นั้น มีวิธีการโดยทั่วไปคือบิดาซึ่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่นำเข้าเฝ้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กหรืออาจถวายตัวกับเจ้านายเชื้อพระวงศ์องค์

---

¹ควอริช เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. 2527. หน้า 63.

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. "สถาบันพระมหากษัตริย์," พื้นฐานอารยธรรมไทย.

อื่น ๆ หรือเมื่อสามัญชนคนใดที่มีคุณสมบัติครบที่จะเป็นขุนนางได้¹ เมื่อขุนนางผู้ใหญ่พิจารณาคุณสมบัติ เห็นว่าเหมาะสม จึงพาเข้าเฝ้าถวายตัว เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงโปรด จึงแต่งตั้งให้เป็นขุนนางประจำตามกรมกองต่าง ๆ² ในทางทฤษฎีและปฏิบัติขุนนางจึงมีภาระหน้าที่ที่จะต้องสนองนโยบายและพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏอยู่ในเอกสารเรื่อง พระพิไชยเสนา³

ขุนนางมอญซึ่งเข้ารับราชการในสมัยพระมหาธรรมราชา มีภาระหน้าที่ของความเป็นขุนนางเหมือนกับขุนนางไทยทั่วไป แต่การเข้ารับราชการนั้นมิได้เกิดจากคุณสมบัติที่เหมาะสมจะเป็นขุนนาง แต่ได้เป็นขุนนางเนื่องจากความสามารถในด้านการรบ ซึ่งพ้องกับสถานการณ์ความต้องการกำลังไพร่พลของอยุธยาที่ต้องทำสงครามสู้รบกับพม่า เมื่อเวลาผ่านไปบุตรหลานของขุนนางมอญเหล่านี้ได้เรียนรู้หน้าที่ราชการจากบรรพบุรุษ วัฒนธรรมนิยมของขุนนาง ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับพระราชวงศ์ จึงทำให้ท้ายที่สุด มีขุนนางมอญเข้ารับราชการโดยทำหน้าที่ทั้งด้านทหารและพลเรือน

---

¹คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นขุนนางจะต้องประกอบด้วยวุฒิ 4 ประการ คือ

1. ชาตวุฒิ (ตระกูลเป็นมหาเสนาบดีสืบต่อ ๆ กันมา)
2. วัยวุฒิ (อายุ 31 ปีขึ้นไป)
3. คุณวุฒิ
4. ปัญญาวุฒิ

นอกจากนี้ยังต้องมีฉันทาธิปไตย (ถวายเป็นสิ่งต้องประสงค์) วิริยาธิปไตย (ความเพียรในราชการ) จิตาธิปไตย (กล้าหาญในสงคราม) และวิมังสาธิปไตย (ฉลาดในการดำเนินการพิพากษาความและอุบายในราชการต่าง ๆ).

มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. ขุนนางอยุธยา. 2536. หน้า 108.

²ดูรายละเอียดเกี่ยวกับขุนนางในลักษณะขุนนางอยุธยา. แหล่งเดิม. หน้า 105 - 114.

³พระพิไชยเสนาเป็นตำราสำหรับขุนนางควรประพฤติมีทั้งหมด 25 มาตรา ดูมาตรา 1 - 5.

คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. 2534. หน้า 34.

การจะอธิบายหน้าที่ขุนนางมอญ โดยแยกเป็นด้านทหารและพลเรือน โดยข้อเท็จจริงแล้ว ไม่อาจแยกออกได้เพราะขุนนางอยุธยาจะต้องทำหน้าที่รบเมื่อบ้านเมืองเกิดศึกสงคราม ดังนั้น การแยกหน้าที่ขุนนางออกเป็น 2 ฝ่าย ก็เพื่อสะดวกต่อการลำดับความเข้าใจของคนในปัจจุบัน

1. บทบาทขุนนางมอญด้านการทหาร

ในตอนต่อไปนี้จะแยกพรรณนาบทบาทขุนนางมอญด้านการทหารออกเป็นเหล่าต่าง ๆ ได้แก่ กองทหารหน้า ทหารเรือ ทหารม้า และทหารอาหฺมาต โดยใช้เกณฑ์จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว กองทัพไทยเพิ่งจะแยกหน้าที่ทหารออกเป็นเหล่าต่าง ๆ เช่น ทหารบกหรือทหารเรืออย่างชัดเจน เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองและกองทัพในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทหารที่แยกย่อยเป็นเหล่าต่าง ๆ มีลักษณะคล้ายกับกรมทหารอาสา¹ แต่กองทหารอาสา มอญสังกัดกรมอาสาชาวต่างชาติเป็นอีกกรมหนึ่ง มีธรรมเนียมมาแต่โบราณว่าจีนสังกัดวังหน้า โดยแยกออกเป็นกรมจางวาง กรมกลี้อง กรมตั้งทองขวา กรมดาบสองมือกลาง และ กรมตั้งทองซ้าย (ซึ่งได้อธิบายอย่างละเอียดในบทที่ 1) ท้าหน้าที่แยกย่อย ออกเป็นดังนี้

1.1 กองทหารหน้า หรือที่เรียกว่าทหารเดินเท้า ท้าหน้าที่คล้ายทหารราบ ซึ่ง คัดเลือกพิเศษสำหรับป้องกันอาณาเขตหรือปราบกบฏภายใน กรมทหารอาสาประกอบด้วยกรม ทั้งหมดแปดกรม ได้แก่กรมอาสา 4 กรม กรมเขนทอง 2 กรม กรมทวนทอง 2 กรม ทหารพวกนี้มักจะไม่ถูกส่งออกไปไกลจากเมืองหลวง เว้นแต่พระมหากษัตริย์หรืออุปราชวังหน้า จะเสด็จออกไปเป็นผู้บังคับบัญชากองทัพ

---

¹ควอริช เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. 2527.

การศึกษายาทบาทของกองทหารหน้า กรมทหารอาสาสามารถศึกษาจากการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า กล่าวคือ ยุทธยาทำสงครามกับพม่าครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชา (พ.ศ. 2077 - 2089) ซึ่งเรียกว่าศึกเมืองเชียงกราน¹ จนกระทั่งถึงรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พ.ศ. 2301 - 2310) กษัตริย์องค์สุดท้ายของสมัยอยุธยา สู้รบกันถึง 24 ครั้ง² แต่เพียงจะมีหลักฐานชัดเจนว่าชาวมอญเดินทางเข้ามารับราชการเป็นขุนนางเมื่อตามเสด็จสมเด็จพระนเรศวรเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่พระนครศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา จึงสันนิษฐานว่ามีกองทหารมอญเข้าร่วมกับกองทัพอยุธยารบกับพม่ามาตั้งแต่สมัยนั้น ทั้งนี้สังเกตได้จากการตั้งถิ่นฐานชุมชนมอญในเขตพระนครศรีอยุธยา ซึ่งกองทหารมอญมีหน้าที่เป็นกองทหารหน้าและชุมชนมอญซึ่งตั้งอยู่ตามจุดยุทธศาสตร์รายล้อมพระนครศรีอยุธยาตลอดจนชุมชนรายทางตั้งแต่จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านป้องกันกองทัพพม่าที่ยกมาทางด้านตะวันตก

การที่มีหลักฐานว่าขุนนางมอญมีบทบาทสำคัญในกองทหารหน้าของกองทัพอยุธยา ผู้วิจัยจึงย้อนกลับไปศึกษาการสงครามระหว่างไทยกับพม่าในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพราะเชื่อแน่ว่าจะต้องมีขุนนางและไพร่พลมอญเป็นกำลังสำคัญในกองทัพ รัชกาลนี้มีเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้แก่ เรื่องที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นฝ่ายชนะ แต่ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าจตุรงคบาทที่ตามเสด็จไม่ทันน่าจะเป็นขุนนางมอญ เพราะกองทหารมอญเป็นทหารกองหน้าทำหน้าที่รักษาพระองค์อุปราชวังหน้า ซึ่งสอดคล้องกับพระไอยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง ที่ว่าทหารมอญเป็นหนึ่งในกองทหารอาสาซึ่งสังกัดออกญารวมจตุรงค์ จางวางอาสา 6 เหล่า

เหตุผลอีกประการหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว มาขอพระราชทานอภัยโทษแม่ทัพนายกองที่ติดตามไม่ทัน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชโปรดฯให้ไปตีเมืองทวายและเมืองตะนาวศรีซึ่งเป็นหัวเมืองมอญ ผู้ที่ทพหน้าที่นี้จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักภูมิประเทศและเส้นทางเดินทัพเป็นอย่างดี และในการรบครั้งนี้แม้ว่าจะถูกด้านทานจากพม่าแต่อยุธยาเป็นฝ่ายชนะ กองทหาร

¹สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถราชูปถัมภ์. ไทยรบพม่า. หน้า 8 - 11.

²แหล่งเดิม. หน้า 1.

ที่เข้าร่วมรบในครั้งนี้ น่าจะเป็นทหารมอญเหมือนกัน ข้อสังเกตนี้เป็นแต่เพียงข้อสันนิษฐาน ไม่มีเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรสนับสนุน

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อยุรยา มีความขัดแย้งกับล้านนาซึ่งมีเมืองเชียงใหม่นั้นเป็นราชธานี เนื่องจากกษัตริย์พม่าได้ยกทัพเข้ามายึดเชียงใหม่ซึ่งเป็นประเทศราชของอยุธยาในปี พ.ศ. 2175 แล้วแต่งตั้งเชื้อวงศ์เจ้านายเมืองเชียงใหม่บริหารราชการแผ่นดิน โดยมีฐานะเป็นประเทศราชของพม่า จนกระทั่ง พ.ศ. 2203 พวกจีนฮ่อ¹ ยกทัพมาตีเมืองพม่า เหตุการณ์ครั้งนี้มีผลกระทบต่ออำนาจพม่าที่ปกครองเชียงใหม่ เพราะเจ้าเมืองเชียงใหม่เกรงว่าฮ่ออาจจะยกกองทัพลงมาตีเมืองเชียงใหม่ด้วย แม้ว่ากองทัพพม่าจะมาช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่ แต่เมื่อพม่าเห็นว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวงเกรงกำลังที่เกะเกณต์ในเมืองพม่าจะไม่พอต่อสู้ข้าศึก จึงมีพระบรมราชโองการเรียกกองทัพพม่าที่มารักษาเมืองเชียงใหม่กลับไป เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงแต่งเครื่องราชบรรณาการลงมายังกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอสวามิภักดิ์ และขอพระราชทานกองทัพไปช่วยป้องกันเมืองจากการรุกรานของพวกฮ่อ โอกาสเช่นนี้ทำให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชมองเห็นช่องทางที่จะได้เมืองเชียงใหม่กลับมาเป็นประเทศราชของไทยดังเดิม จึงโปรดฯให้จัดกองทัพอยุธยาเดินทางไปเมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2203 ในครั้งนั้นกองทัพหน้าของอุปราชมีชื่อขุนนางที่มีหลักฐานว่าเป็นขุนนางมอญอย่างชัดเจนร่วมไปกับกองทัพด้วยคือ สมิงพระราม ทาพหน้าที่เป็นกองหน้าสมิงพัดปะเป็นกองหลัง² ข้อมูลนี้ทำให้ทราบว่ากองทัพหน้าของอยุธยาอย่างน้อยมีกองทหารมอญ กรมตั้งทองขวา ซึ่งมีสมิงพระรามเป็นเจ้ากรมและสมิงพัดปะ เป็นปลัดกรมไปร่วมรบด้วย ส่วนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระประสงค์จะขึ้นไปนมัสการพระพุทธชินราช จึงยกทัพตามไปประทับแรมที่เมืองพิษณุโลก

ขณะนั้นเหตุการณ์ได้เปลี่ยนไป กล่าวคือพม่าสามารถป้องกันศึกฮ่อได้ ทำให้เจ้าเมืองเชียงใหม่เกรงราชภัยจากพม่า จึงส่งข่าวให้ทูตเชียงใหม่ซึ่งเดินทางมาพร้อมกับกองทัพหน้าของอยุธยาหลบหนีไป เวลานั้นกองทัพหน้าของอยุธยาเดินทัพล่วงหน้าไปจนถึงเมืองกำแพงเพชรแล้ว สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงโปรดฯให้ออกญาลาหมณีอัญชลีธีรับเดินทางจากเมืองพิษณุโลก

¹ฮ่อ หมายถึง ชาวจีนในเขตมณฑลยูนนาน ประเทศจีน.

²พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. 2535. หน้า 26.

เพื่อสมทบกับกองทัพหน้าเข้าตีเมืองเชียงใหม่ ท้าพที่ออกญากลาโหมเป็นแม่ทัพ มีขุนนางมอญคือ สมิงพระรามถูกส่งไปทำหน้าที่เป็นกองหน้าของทัพออกญากลาโหม ครั้งนั้นกองทัพอยุธยาไม่สามารถตีเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ยกกองทัพออกจากพิษณุโลกไปยังเมืองสุโขทัย โปรดให้พระยาเกียรติเป็นนายทัพหน้า สมิงสามแผลกเป็นเกียกกาย และให้พระยากาแพงเพชรเป็นนายกองทัพอันใหญ่ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ากองทัพที่มีกองทหารมอญคือ กรมตั้งทองซ้ายและสมุหนุชของกรมตั้งทองขวาเดินทางร่วมไปด้วย

กองทัพพระยากาแพงเพชรได้มาตั้งทัพที่ตำบลด่านอุ้มรุก* ในครั้งนั้นพญาเกียรติได้เกลี้ยกล่อมมอญชื่อสมิงคลองกูและสมิงกะเทิง ตลอดจนนายหมวดและไพร่ซึ่งเป็นชาวละว้า** ให้เข้าเป็นฝ่ายอยุธยา แล้วส่งนายหมวดชาวละว้าลงมายังพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงพระราชทานชื่อและดาบทองแก่สมิงคลองกูเป็นสมิงเทวศิริรักษ์ และสมิงกะเทิงเป็นสมิงภักดีศิขรินทร์ พร้อมกับพระราชทานเงินให้ด้วย ส่วนไพร่พลละว้าคนอื่น ๆ ได้พระราชทานเสื้อผ้าให้ทุกคน แล้วโปรดให้กลับไปเกลี้ยกล่อมชายฉกรรจ์ชาวละว้าได้อีกเป็นจำนวนมาก¹

การบันทึกชื่อที่สามารถตรวจสอบได้อย่างแน่ชัดว่าเป็นขุนนางมอญ และมีศักดิ์หน้าที่ทำให้ทราบว่าเป็นขุนนางมอญชั้นผู้ใหญ่ ทำให้สรุปได้ว่าขุนนางมอญมีบทบาทสำคัญในกองทหารหน้าของกองทัพอยุธยา ดังจะเห็นได้จากการทำสงครามในเวลาต่อมา

การทำสงครามกับพม่าที่เมืองไทรโยค ในปี พ.ศ. 2205 สืบเนื่องมาจากแต่ศึกฮ่อมาตีราชธานีอังวะ ในปี พ.ศ. 2203 กษัตริย์พม่าโปรดให้เจ้าเมืองเมาะตะมะซึ่งเป็นคนพม่าเกณฑ์มอญขึ้นไปช่วยรักษาพระนครศรีอังวะ พวกมอญไม่เต็มใจจะช่วยพม่าจึงพากันหลบหนีเป็นอันมาก เมื่อศึกฮ่อยุติลงเจ้าเมืองเมาะตะมะจึงสั่งให้จับกุมมอญที่หลบหนี เพื่อทำโทษตามอาญาศึกคือเอาไปฟรอก พวกมอญจึงต่อสู้โดยเข้าปล้นเมืองเมาะตะมะ จับตัวเจ้าเมืองไว้ได้ แต่พม่ายกกองทัพมาปราบมอญสู้ไม่ได้ จึงอพยพครอบครัวรวมทั้งคุมตัวเจ้าเมืองเมาะตะมะเดินทางเข้า

*ไม่ทราบสถานที่ตั้งชัดเจน.

**เป็นชาวพื้นเมืองดั้งเดิมในบนภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

¹พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 28 - 29.

มายังอยุธยาทางด่านเจดีย์สามองค์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดฯให้มอญกลุ่มนี้ไปตั้งบ้านเรือนที่สามรอก¹ วัดตองปุ² และบริเวณคลองคูจาม³ ซึ่งอยู่นอกเกาะเมืองอยุธยา

การอพยพของชาวมอญในครั้งนี้เป็นสาเหตุให้อยุธยาต้องทำศึกกับพม่าที่ไทรโยค เมืองกาญจนบุรี สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดฯให้ขุนนางนายกองมอญเก่าคุมกองทัพทหารมอญออกไปรับมอญใหม่ที่อพยพมา สิ่งที่น่าสังเกตคือมอญเก่าเป็นพวกไหน เมื่อได้ตรวจสอบพบว่าออกญาโรกษาธิบตีเหล็กเป็นแม่ทัพ จึงสามารถให้ความเห็นได้ว่ามอญเก่าก็คือพวกที่สืบเชื้อสายมาจากมอญที่เข้ามาในรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาเป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะออกญาโรกษาธิบตีเหล็กเป็นขุนนางที่มีเชื้อสายสืบมาจากพญาพระรามขุนนางมอญซึ่งสวามีภักดีสมเด็จพระนเรศวร ในคราวประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง เมื่อ พ.ศ. 2127 การที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดฯให้ออกญาโรกษาธิบตีเหล็กเป็นแม่ทัพไปรับมอญอพยพเข้ามาใหม่ จึงมีความเหมาะสม

ออกญาโรกษาธิบตีเหล็กนอกจากจะมีบทบาทเป็นโรกษาธิบตี (พระคลัง) ซึ่งจะกล่าวถึงในภายหลัง ยังมีบทบาทสำคัญในการสู้รบกับพม่า ทั้งนี้เนื่องจากขุนนางผู้นี้เป็นผู้คุมกองทัพมอญ ดังจะเห็นได้จากที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดฯให้ออกญาโรกษาธิบตีเหล็กไปตีพม่าในปี พ.ศ. 2205 ในกองทัพของออกญาโรกษาธิบตีเหล็ก มีขุนนางมอญตำแหน่งพญาเกียรติพญาพระราม และบรรดาขุนนางมอญเก่าและขุนนางมอญใหม่ร่วมอยู่ด้วย ขุนนางมอญใหม่คงจะเป็นมอญที่เพิ่งอพยพมาในปีนั้น แม้ว่าออกญาโรกษาธิบตีเหล็กจะตีกรุงอังวะไม่สำเร็จ แต่มีชาวมอญเข้ามาขอสวามีภักดีต่อกองทัพไทย⁵ ดังนั้นออกญาโรกษาธิบตีเหล็กซึ่งเป็นขุนนางไทยเชื้อสายมอญ จึงเป็นผู้หนึ่งที่มีอิทธิพลในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงนี้ แสดงให้เห็นบทบาทของขุนนางมอญในฐานะที่เป็นกองทหารหน้า

¹สามรอกปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี.

²วัดตองปุอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะเมืองอยุธยา.

³คลองคูจามอยู่ทางทิศใต้ของเกาะเมืองอยุธยา.

⁴พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 30.

⁵แหล่งเดิม. หน้า 38 - 39.

1.1 ทหารเรือ

ขุนนางมอญนอกจากจะมีบทบาทเป็นทหารกองหน้าแล้วยังมีบทบาทในการควบคุมไพร่พลซึ่งทำหน้าที่เป็นฝีพายเรือพระที่นั่ง ได้มีไพร่ชาวมอญและชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่พระนครศรีอยุธยาทำหน้าที่เลี้ยงช้างและเป็นโขนเรือ¹ การทำหน้าที่เป็นโขนเรือ มีความสำคัญเพราะอยุธยาเป็นเมืองน้ำมีแม่น้ำลำคลองเป็นทางคมนาคม ดังนั้นเรือจึงเป็นพาหนะสำคัญที่ทุกบ้านเรือนไม่ว่าจะเป็นไพร่ ขุนนางหรือพระมหากษัตริย์จะต้องมีไว้ใช้ เดอ ชัวซีย์ กล่าวถึงเรื่องเรือว่า

"...สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงมีเรือบัลลังก์ที่งดงามที่สุดในโลกและทรงมีเป็นจำนวนมาก เป็นเรือขนาดย่อมทำขึ้นจากซุงท่อนเดียวซึ่งมีความยาวมากอย่างน่าพิศวง เพราะมันบรรจุฝีพายได้ถึงร้อยห้าสิบคน หัวเรือท้ายเรืออนสูงมาก และผู้ควบคุมหรือนายท้ายนั้น กระเทียมเท้าลงที่ท้ายเรือ ทำให้เรือสะท้านไปทั้งลำ..."²

เอกสารของ วัน วลิต ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เกี่ยวกับเรื่องฝีพายว่า

"...ทรงมีรับสั่งให้เตรียมเรือและเสด็จพร้อมทั้งขุนนางไปยังพะเนียด (ซึ่งเป็นโรงช้างและสถานที่ราชภิเษก) เพื่อประกาศสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และให้ขุนนางสาบานว่าจะจงรักภักดีต่อพระองค์ตลอดไป เมื่อเสด็จถึงพะเนียดฝีพายของพระนเรศวรเทียบเรือผิ ด พระองค์ก็ทรงเสด็จขึ้น ไม่ได้ทรงลงพระอาญาในเวลานั้น ได้ทรงราชภิเษกถูกต้องตามราชประเพณี เมื่อพระชนมายุได้ 35 พรรษา และทรงพระนามว่า พระนเรศราชธิดราช หลังจากพิธีราชภิเษกแล้วพระองค์มีรับสั่งให้เผา

¹คำให้การขุนหลวงหาวัด. 2515. หน้า 316.

²เดอ ชัวซีย์. จดหมายเหตุนายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686 ฉบับสมบูรณ์. 2516. หน้า 570.

ผีพายเรือของพระองค์และผีพายเรือหลวงลาอื่น ๆ ประมาณ 1,600 คน เสียทั้งเป็น
ณ สถานที่นั้น พระองค์ทรงปรารภนาให้คณะขุนนางจัดการลงพระอาญาครั้งนี้ไว้
เป็นเยี่ยงอย่างการปกครองของพระองค์และจากนั้นพระองค์ก็เสด็จกลับพระราช
วัง..."¹

เรื่องราวที่บันทึกไว้นี้เป็นเรื่องที่ต้องพิสูจน์ต่อไป แต่อย่างน้อยก็ทำให้ทราบว่า
ผีพายเรือพระที่นั่งมีอยู่เป็นจำนวนมากสอดคล้องกับที่ เดอ ชัวซีย์ บันทึกไว้ เหตุการณ์นี้พระราช
พงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ บันทึกว่า "...ศักราช 955 มะเส็งศก
(พ.ศ. 2136) วันจันทร์ ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 10 เสด็จเถลิงพระมหาปราสาทครั้งนั้นทรงพระ
โรกรบแก่มอญให้เผาอมุญเสียประมาณ 100..."²

เอกสารที่ยกมาอ้างอิงนี้ สามารถสรุปได้ชัดเจนว่าผีพายเรือพระที่นั่งเป็น
ไพร่หลวงมอญ

ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมีบันทึกเกี่ยวกับการเดินทางขลมารคหลายครั้ง
กล่าวคือ

1. พ.ศ. 2121 สมเด็จพระนเรศวรทรงเสด็จไปตามจับออกญาจันทัน³
โดยทางเรือจนถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยา
2. เวลากลางคืน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จโดยเรือเล็กตรวจตรา
ตามลำแม่น้ำ ขณะนั้นเกิดพายุใหญ่ฝนตกหนักไม่สามารถเสด็จกลับพระราชวังได้ จึงเสด็จพระราช
ดำเนินขึ้นไปพักยังกระท่อมหญิงชราคนหนึ่ง⁴

---

¹วัน วลีต. พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต พ.ศ. 2182. 2523.

หน้า 97.

²พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ. 2515. หน้า 468.

³ออกญาจันทันเป็นชาวเขมร เข้ามาพำนักที่พระนครศรีอยุธยา ต่อมาขึ้นสาเกาหนี
ออกไป อ่านเพิ่มเติม กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 82. หน้า 75.

⁴อ่านรายละเอียดของเหตุการณ์ใน วัน วลีต. เล่มเดิม. หน้า 101 - 105.

3. พ.ศ. 2134 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จ
ประพาสถึงตำบลสามร้อยยอดโดยสถลมารค¹ เป็นต้น

เมื่อศึกษาบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในสมัยที่ยังดำรงพระยศเป็น
พระมหาอุปราชวังหน้า จนกระทั่งเสวยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ จะสังเกตเห็นภาพของ
พระองค์เดินทางทั้งทางบกและทางน้ำ รวมทั้งการทาสงครามเพื่อป้องกันราชอาณาจักร และ
สงครามเพื่อควบคุมเมืองท่าชายฝั่งตะวันออก และเมืองท่าชายฝั่งตะวันตก เช่น เขมร ทวาย
และตะนาวศรี ซึ่งล้วนแต่ต้องใช้ฝีพายเป็นจำนวนมาก ฝีพายเหล่านี้จะเป็นชาวมอญเป็น
ส่วนใหญ่ และผู้ที่ควบคุมกำกับฝีพายมอญเหล่านี้ได้แก่ขุนนางมอญ

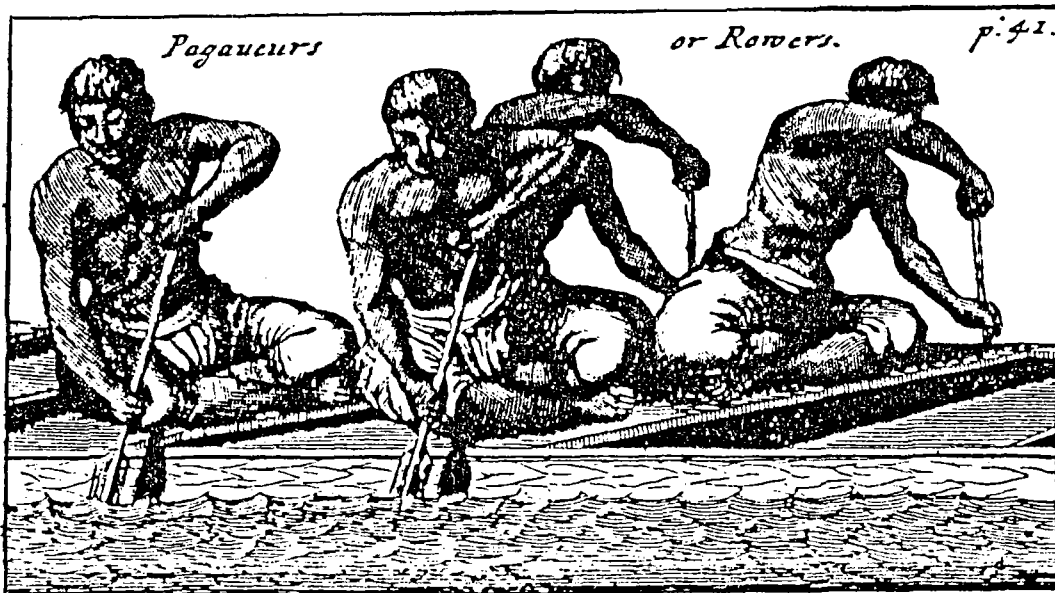
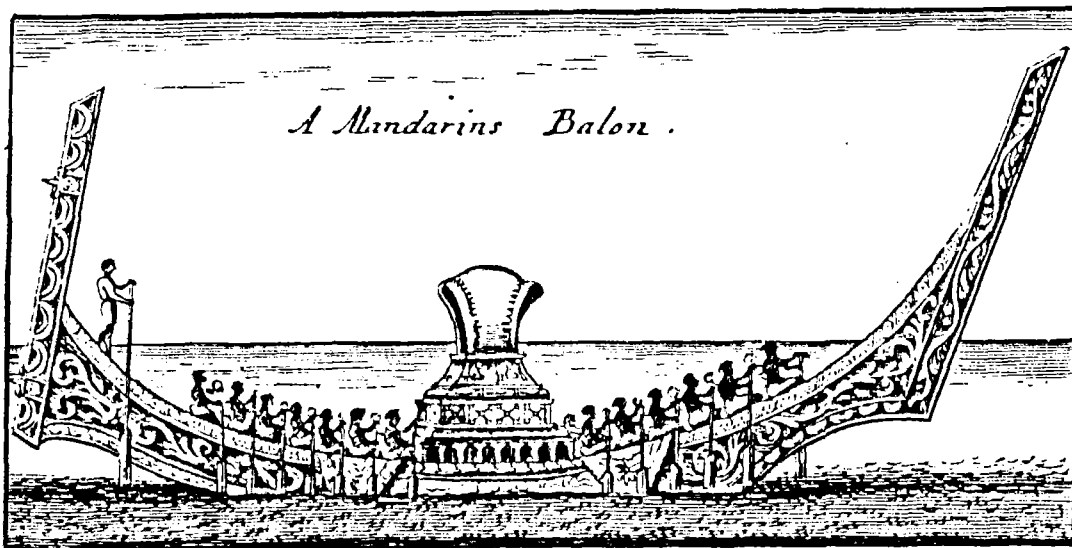
ขุนนางผู้ควบคุมฝีพายมอญไพร่หลวง สังกัดกรมอาสาชาวต่างชาติ ซึ่งทหาร
ในสังกัดกรมนี้ตลอดจนไพร่พล จะได้รับตราภูมิคุ้มห้าม เพื่อใช้แสดงแก่พนักงานผู้เก็บภาษีอากร
เพื่อว่าจะได้ไม่ต้องเสียภาษีอากร² การใช้ชาวมอญเป็นฝีพายเรือพระที่นั่งดำเนินต่อมา ทั้งนี้
จะเห็นได้จากภาพฝีพายปรากฏในบันทึกของ เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามา
ยังอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2230 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีข้อความเขียนไว้ว่า
ปกวน (Peguan)³ ภาพนี้เป็นหลักฐานสำคัญที่พิสูจน์ได้ว่า สมัยอยุธยาฝีพายเรือพระที่นั่งเป็น
ไพร่หลวงมอญ นอกจากนี้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในปลายสมัยอยุธยาแม้ว่าจะไม่มีเอกสารที่กล่าว
ไว้ชัดเจนถึงเรือพระที่นั่ง ซึ่งใช้ฝีพายมอญ แต่สามารถสันนิษฐานได้ว่าเป็นกรมทหารอาสา
มอญรับผิดชอบเกี่ยวกับฝีพายเรือเนื่องจากได้บันทึกเกี่ยวกับเรือดั่งซ้ายขวาซึ่งเป็นเรือนำร่อง⁴ ทั้งนี้
เนื่องจากการจัดขบวนเรือจะคล้ายกับการจัดกองทัพ ซึ่งมีทหารดั่งทองซ้าย - ขวา เป็นทหาร
กองหน้า นอกจากนี้ยังอาจสันนิษฐานได้จากการเก็บเรือพระที่นั่งและโรงเรือกระบวนต่าง ๆ

¹คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปี
ของการครองราชย์. 2533. หน้า 111.

²คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ, สำนักเลขาธิการ นายกรัฐมนตรี.
คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. 2534. หน้า 8.

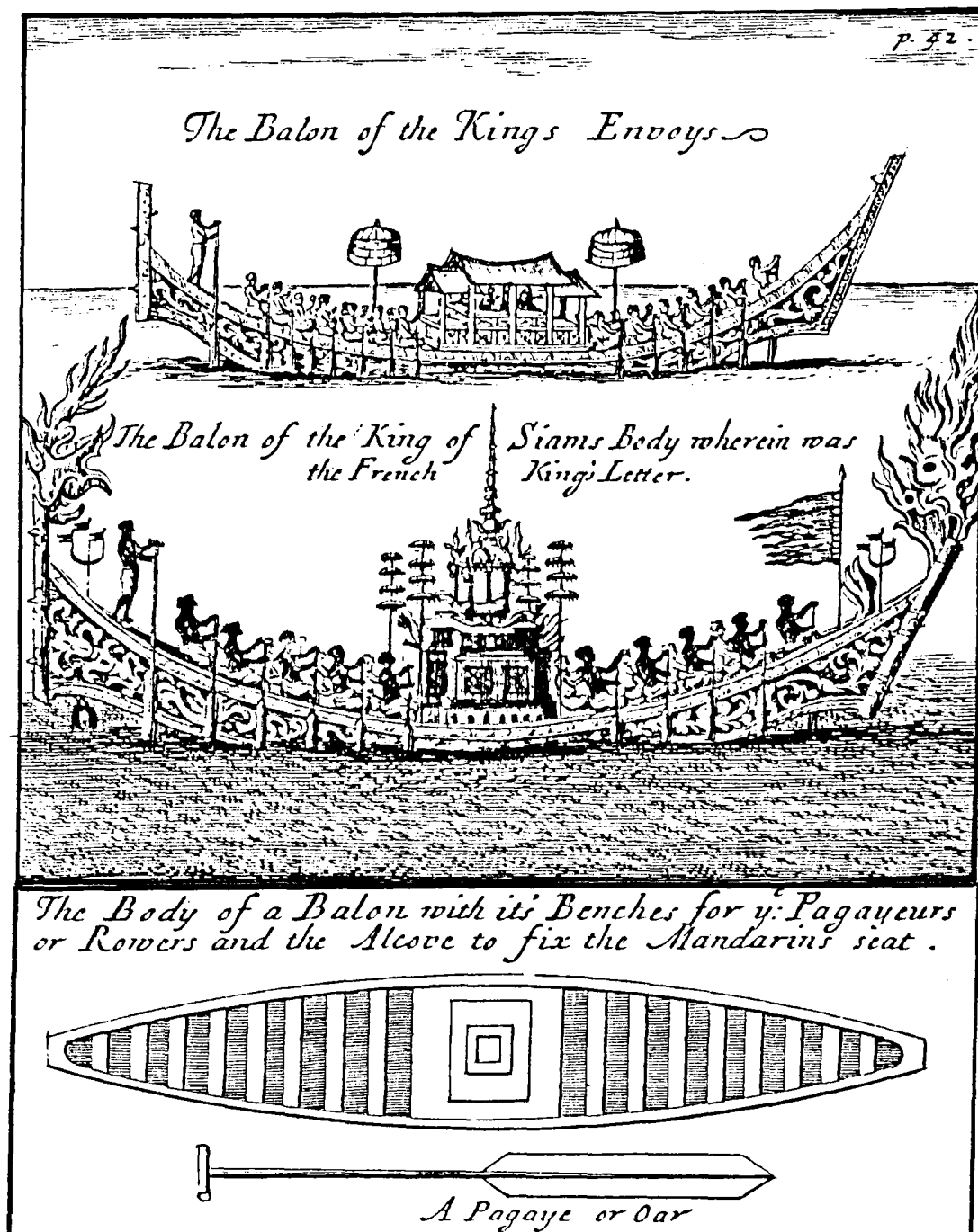
³ชาวตะวันตกใช้คำเรียกพวกมอญว่า Peguan แต่คนไทยเรียกว่า พะโค.

⁴คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. หน้า 58.

ภาพประกอบ 8 ภาพฝีพายชาวมอญ (Pagaucurs)

ที่มา : De La Loubere. The Kingdom of Siam. London : Oxford University Press, 1969. p.40 - 41.

ภาพประกอบ 9 ภาพเรือในสมัยอยุธยา

ที่มา : De La Loubere. The Kingdom of Siam. London : Oxford University Press, 1969. p.40 - 41.

ไว้ในโรง ซึ่งอยู่ที่วัดตองปุและวัดประสาธ¹ เฉพาะวัดตองปุมีหลักฐานชัดเจนว่าเป็นชุมชนมอญ ใหญ่ชุมชนหนึ่ง² ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้ตั้งถิ่นฐาน เมื่อ พ.ศ. 2201 มอญ เหล่านี้มีผู้นำซึ่งได้เข้ารับราชการเป็นขุนนาง ลูกหลานของขุนนางมอญที่ชุมชนวัดตองปุคงจะเป็น ขุนนางผู้ดูแลเกี่ยวกับเรือพระที่นั่งและเรือที่ใช้ในกระบวนเรือ รวมทั้งไพร่พลมอญซึ่งเป็นฝีพาย ด้วย ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องทหารบก ทหารเรือ ในสมัยอยุธยาไม่มีหลักฐานว่ามีการแบ่งทหาร ออกเป็นทหารบก ทหารเรือ ดังนั้นขุนนางมอญที่เป็นกองหน้าจึงน่าจะมีหน้าที่รบทางเรือด้วย

1.2 ทหารม้า

ในบันทึกของ เดอ ลาลูแบร์ กล่าวว่ากองทัพอยุรยา ม้ามีอยู่เพียงเล็กน้อย เท่านั้น อันที่จริงแล้วทั้งคนไทย ลาวและเขมร ก็ดูเหมือนจะไม่เข้าใจการขี่ม้าในสงคราม³ การขี่ม้านี้มีหลักฐานที่ทำให้ทราบว่าเป็นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีขุนนางมอญ ท้าหน้าที่เป็นทหารม้า สังกัดกรมพระอัสวราชขวา เจ้ากรมมีตำแหน่งและราชทินนามว่า ออกขุนราชนาฬิกา⁴ อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของออกญาเมืง⁵ ทหารม้าเหล่านี้ เดอ ลาลูแบร์

¹ต้นฉบับเขียนว่า วัดตองปุ ส่วนวัดประสาธตรวจสอบไม่พบ.

คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. หน้า 22.

²พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา บันทึกว่าให้สมิงนายอาเถอ 11 คน และชาวมอญประมาณ 10,000 ตั้งถิ่นฐานที่สามรักก คลองจุกาม และที่วัดตองปุ.

พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 120.

³เดอ ลาลูแบร์. เล่มเดิม. หน้า 433.

⁴แหล่งเดิม.

⁵คำว่า เมืง หมายถึง มอญ.

บันทึกของ เดอ ลาลูแบร์ ให้ข้อมูลว่าออกญาเมืงคนนี้เป็นคนละคนกับผู้ที่ตั้งโรงหญิงรสเกษิ์ และในบันทึกนี้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า กองทหารม้าอีกกองหนึ่งมีออกขุนพิพิธราชาหรือตามที่ชาวบ้าน เรียกว่าออกขุนเพทราชาเป็นเจ้ากรมอัสวราชซ้าย อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของออกญาลาว สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงจัดให้ทหารม้ากองนี้มีจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะหาเข้ามาให้ใช้ได้.

บอกว่าทัพหน้าที่เป็นทหารม้ารักษาพระองค์ ซึ่งอาจจะเข้าใจปะปนกับทหารม้าชาวอิหร่าน¹ แต่จุดมุ่งหมายที่ขุนนางมอญมีตำแหน่งในกรมพระอัสวราชขวา คงเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการควบคุม "ม้าเร็ว" ซึ่งมีหน้าที่ส่งข่าวราชการอย่างรีบด่วน หลักฐานที่ปรากฏในเอกสารของ เดอ ลาตูแบร์² นี้มีประโยชน์ทำให้ทราบว่าในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีการปรับปรุงการส่งข่าว โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับม้า ดังนั้นขุนนางมอญจึงมีหน้าที่เป็นทหารม้าด้วย

1.3 ทหารอาทมาต

หน่วยงานอีกหน่วยหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง แต่เชื่อว่าเป็นหน่วยงานที่อยู่ในการควบคุมของขุนนางมอญคือ กรมอาทมาต³ ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา⁴ กรมนี้อยู่ภายใต้กรมทหารหน้าของกองทหารอาสาสามมอญ ซึ่งแต่งตั้งขุนนางไปเป็นนายด่าน ทัพหน้าที่สืบข่าวสอดแนมข้าศึก ซึ่งเหมาะกับสถานการณ์บ้านเมืองที่มีพม่าเป็นข้าศึกสำคัญ การติดต่อระหว่างกรมอาทมาตกับนายด่าน ม้าเร็วหรือเรือเร็วเป็นพาหนะ แต่ในขณะที่บ้านเมืองปราศจากสงคราม ขุนนางกรมอาทมาตยังมีหน้าที่ตระเวนสกัดจับโจรผู้ร้ายคล้ายกับตำรวจในปัจจุบัน

---

¹ อิบนิ มุหัมมัด อิบรอฮีม. "สาเหากษัตริย์สุลัยมาน," ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย และสาเหากษัตริย์สุลัยมาน. 2517. หน้า 153.

² อาทมาต เป็นภาษามอญ แปลว่า ลับ.

³ อนันต์ วิริยะพินิจ. การศึกษาวิเคราะห์การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า. 2521. หน้า 93 - 95.

คำอธิบายนี้สอดคล้องกับคำอธิบายซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ประทานอธิบายว่า กรมอาทมาตทัพหน้าที่ตรงตามทีภาษาอังกฤษเรียกว่า Intelligence Service.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. สาส์นสมเด็จพระเจ้าเสือ เล่ม 12. 2504. หน้า 255.

⁴ คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง ตอนหนึ่งกล่าวว่า "...จึงเกณฑ์พวกพลทหารอาทมาตเป็นอันมากให้ยกไปตั้งไว้ที่เพชรบุรี..."

คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. หน้า 67.

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับทหารอาทมาต เช่น ครึ่งออกญาโกษาธิบดี เหล็กเป็นแม่ทัพใหญ่ยกไปตีพม่า ระหว่างการโจมตีพม่า ออกญาสีหราชเดโช นายกองหน้า ของอยุธยาถูกข้าศึกจับตัวได้ ออกญาโกษาธิบดีเหล็กได้จัดม้าเร็วถือหนังสือกราบทูลให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงทราบว่าคุณออกญาสีหราชเดโชถูกพม่าจับ ต่อมาออกญาสีหราชเดโชหนีออกมาได้ ปรากฏว่าในวันนั้นม้าเร็วที่ถือหนังสือพวกหลังถึงพระนครศรีอยุธยาในวันเดียวกับพวกแรกช้ากว่ากันประมาณ 3 นาฬิกาเศษ¹ เรื่องนี้แม้ว่าจะมีการอ้างถึงคาถาอาคมที่ ทำให้ออกญาผู้หนีรอดออกมาได้ แต่สาระของเรื่องอยู่ตรงที่หลักฐานเกี่ยวกับทหารอาทมาต และม้าเร็วเป็นทหารที่มีประสิทธิภาพในการสืบข่าวสอดแนมและส่งข่าว

ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2302 พม่ายกทัพยึดได้เมืองทวาย มะริดและตะนาวศรี กองทัพหลวงของพระเจ้าอลองพญาได้ยกมาล้อมกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ จึงเชิญเจ้าฟ้าอุทุมพรซึ่งทรงผนวชอยู่ออกมาช่วยป้องกันพระนคร ในครั้งนั้นมีขุนนาง ดังเช่น พระยาตะนาว² ซึ่งทำหน้าที่เป็นเกียกกาย เป็นแม่กองคุมคนรวบรวมเสบียงอาหารแล้วส่งไปให้กองทัพอยุธยา นอกจากนี้ยังมีกองร้อยทหารม้าหนึ่งร้อย ซึ่งคงจะมีขุนนางมอญ สังกัดกรมพระอัสวราชขวา³ ร่วมอยู่ด้วย เตรียมพร้อมเต็มอัตราศึก ส่วนที่เมืองราชบุรีแม่ทัพอยุธยาได้เกณฑ์พวกทหารอาทมาตมาตั้งมั่นอยู่ที่เพชรบุรี การรบครั้งนั้น ขุนนางมอญมีบทบาทในการป้องกันพระนครร่วมกับขุนนางอื่น ๆ อย่างเข้มแข็ง

---

¹กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 82 เรื่อง พระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน. 2537. หน้า 227 - 228.

²ชื่อเดิมอาจเป็นออกญาตะนาวศรี ร่วมกับกองทหารอื่น ๆ อีก 8 กอง เพื่อต่อต้านพม่า.

คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. หน้า 66.

³แหล่งเดิม. หน้า 67.

ในบทที่ 1 และบทที่ 2 ได้พรรณาวิเคราะห์ให้เห็นบทบาทขุนนางมอญอยุธยาในด้านการทหาร โดยชี้เอกสารสำคัญได้แก่กฎหมายตราสามดวงและเอกสารชั้นต้นประเภทต่าง ๆ เช่น คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม บันทึกชาวต่างชาติ และแผนที่โบราณ พบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมทางการทหาร จะเห็นได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาเป็นต้นมาจนถึงสมัยอยุธยา อยุธยาทำสงครามครั้งสำคัญกับพม่าถึง 24 ครั้ง แต่บทบาททางด้านพลเรือนนั้นข้อมูลจำกัด ผู้วิจัยจะทำการศึกษาขุนนางมอญด้านพลเรือน เฉพาะที่มีเอกสารระบุไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นขุนนางมอญ หรือสามารถสืบสวนได้ว่าขุนนางอยุธยาเชื้อสายมอญ แม้ว่าผู้วิจัยแน่ใจว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ที่มีบทบาททั้งทางทหารและพลเรือน แต่เมื่อไม่มีเอกสารระบุไว้หรือไม่สามารถสืบสวนได้อย่างชัดเจน จึงไม่ทำการศึกษาเกี่ยวกับขุนนางผู้นั้น¹ ทั้งนี้เพื่อรักษาวินัยของการวิจัยทางประวัติศาสตร์ และเพื่อให้การศึกษามหาชนมอญอยุธยาเป็นไปอย่างเป็นรูปธรรมเช่นเดียวกับการศึกษามหาชนมอญด้านการทหาร ผู้วิจัยจึงได้ศึกษามหาชนมอญตามที่มีเอกสารระบุไว้ โดยแบ่งตามหน้าที่ดังนี้

---

¹ดังเช่น ออกญาพระนายไว ซึ่งต้องโทษประหารในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม.

กรมศิลปากร. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1. 2512. หน้า 7 - 10.

ทั้งนี้เนื่องจากมีตำแหน่งขุนนาง ราชทินนาม เช่น "จมีนไว" แต่ขุนนางผู้นั้นท่านนี้ มีคำว่า "นาย" แทรกอยู่ในราชทินนาม คำว่านายเป็นภาษามอญ ซึ่งเรียกผู้มีศักดิ์หรือผู้ที่เคารพนับถือ จึงเข้าใจว่าออกญาพระนายไวเป็นขุนนางมอญหรือเกี่ยวข้องกับมอญ.

นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งขุนนางในกรมพะสาป้งชื่อพญารามจตุรงค์ ผู้วิจัยสังเกตว่า ถ้ามีตำแหน่งและราชทินนาม เพียงแต่พญารามก็อาจเป็นเจ้ากรมตั้งทองขวา แต่พญารามจตุรงค์ จางวาง อาสา 6 เหล่า เป็นหัวหน้ากรมที่ขุนนางมอญขึ้นสังกัด.

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. 2505. หน้า 280.

2. บทบาทขุนนางมอญอยุธยาด้านพลเรือน

ขุนนางฝ่ายพลเรือน มีออกญาจักรีศรีอริยวงศ์¹ สมุหนายกเป็นหัวหน้าดูแลฝ่ายกิจการพลเรือนควบคุมจตุสดมภ์ทั้งสี่ คือ

นครบาล มีออกญามราช ถือศักดินา 10,000² มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการปกครองและรักษาความสงบภายใน ซึ่งจะต้องบังคับบัญชาไพร่บ้านพลเมืองซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพระนครและบริเวณโดยรอบ

ธรรมาธิกรณ์ มีออกญาธรรมาธิบดี ถือศักดินา 10,000³ เป็นผู้รับผิดชอบมีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ ดูแลกิจการภายในพระราชวัง และคอยดูแลปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎมนเฑียรบาล

เกษตราธิการ มีออกญาพลเทพ ถือศักดินา 10,000⁴ เป็นผู้รับผิดชอบตรวจตราการทำไร่นาของราษฎรทั้งการออกกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้ด้วย นอกจากนี้ยังดูแลเกี่ยวกับการเก็บข้าวขึ้นนางหลวงเพื่อใช้เป็นเสบียงเมื่อเวลาเกิดศึกสงคราม ในสมัยโบราณครุฑนาต้องแบ่งข้าวส่งขึ้นนางหลวงไว้สำหรับใช้ในราชการเรียกว่า "หางข้าว"⁵

โกษาธิบดีในพระโอยการตำแหน่งนาพลเรือน กฎหมายตราสามดวงได้เขียนตำแหน่งเจ้ากรมโกษาธิบดีเต็ม ดังนี้

¹กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 224.

²กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 229.

³กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 237.

⁴กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 231.

⁵สมเด็จพระยาตราพระราชานุภาพ. "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ," ประวัติศาสตร์และการเมือง. 2516. หน้า 21.

ออกญาศรีธรรมราชเดชะชาติอามาตยานุชิตพิพิพัตรนราชโกษาธิบดีอะภัยพิริยบรากรมภาหุ
ตราบัวแก้ว ถือศักดินา 10,000¹

ตำแหน่งนี้คือ เจ้ากรมพระคลัง ซึ่งคนโดยทั่วไปเรียกว่าพระคลัง มีหน้าที่หลักคือ
การรับจ่ายและเก็บรักษาพระราชทรัพย์ซึ่งได้จากส่วย อากร การค้าขายทั้งภายในและ
ต่างประเทศ ดังนั้นกรมพระคลัง จึงมีหน้าที่ครอบคลุมทั้งด้านการคลัง การพาณิชย์และ
การต่างประเทศ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ติดต่อกับต่างประเทศ จึงมีบันทึกของชาวต่างชาติ
ที่กล่าวถึงพระคลัง ซึ่งเป็นประโยชน์ในการนำมาศึกษาเกี่ยวกับบทบาทขุนนางมอญ และทำให้
มีข้อมูลเกี่ยวกับขุนนางมอญในกรมนี้มากที่สุด อาทิ

ออกญาโกษาธิบดีเหล็ก เป็นบุตรเจ้าแม่วัดดุสิต² ซึ่งเป็นพระนมของสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชและเป็นพี่ชายของออกญาโกษาธิบดีปาน พระนมท่านนี้สมรสกับขุนนางมอญเชื้อสายพญาเกียรติ
พญาพระราม³ ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่พระนครศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา ดังนั้น
ออกญาโกษาธิบดีเหล็กจึงเป็นขุนนางเชื้อสายมอญทางฝ่ายบิดา

ในตอนที่ว่าด้วยบทบาทขุนนางมอญด้านการทหารได้เขียนถึงออกญาโกษาธิบดีเหล็ก ซึ่ง
ขณะนั้นมีตำแหน่งเป็นจางวางมหาดเล็กเป็นแม่ทัพไปรับมอญอพยพที่ไทรโยค เมื่อปี พ.ศ. 2205
และในปีเดียวกันนั้นเป็นแม่ทัพไปรบพม่าที่กรุงอังวะ ภายหลังจากปี พ.ศ. 2220 เมื่อออกญา
ศรีเนาวรัตน์โกษาธิบดีชาวอิหร่านถึงแก่อสัญกรรม สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงแต่งตั้งให้รับ
ตำแหน่งแทน เอกสารชาวต่างชาติ⁴ ได้กล่าวชมเชยว่าออกญาโกษาธิบดีเหล็กเฉลียวฉลาด

¹กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 233.

²พระนามเดิมคือ หม่อมเจ้าบัวพระนมเอกของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมา
โปรดฯให้สถาปนาเลื่อนยศเป็นพระองค์เจ้าแล้วทูลลาไปสร้างตึกพักอยู่ใกล้อาราม วัดดุสิตดาราม
นอกกำแพงพระนครฝั่งตะวันออก คนทั่วไปจึงเรียกว่า เจ้าแม่วัดดุสิต.

³Sir John Bowring. The Kingdom and People of Siam. Vol.I,
1969. p.65.

⁴บาทหลวง ดาซาร์ต. จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวง ดาซาร์ต.
2517. หน้า 13. และ เดอ แบส. บันทึกความทรงจำของบาทหลวง เดอ แบส เกี่ยวกับ
ชีวิตและมรณกรรมของก๊องส์ตังซ์ ฟอลคอน. 2508. หน้า 41.

มีสติปัญญาดีเลิศ มีความรู้ความชำนาญในข้อราชการแผ่นดินและปฏิบัติราชการสนองพระมหากรุณาธิคุณ ได้อย่างเหมาะสม แต่บันทึกของชาวต่างชาติได้ให้รายละเอียดขุนนางมอญผู้นี้เพิ่มเติมว่าเป็นคน เกียจคร้าน ชอบสนุกมีความลุ่มหลงในการสะสมทรัพย์ และชอบรับของกำนัล¹ ด้วยอุปนิสัย ดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้ต้องพระอาญาถูกรบอย่างหนักและถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. 2227

เรื่องราวเกี่ยวกับออกญาโกษาธิบดีเหล็ก ยังมีรายละเอียดอีกมากมาย แต่ในที่นี้ ต้องการจะเสนอว่าในตอนเริ่มแรกรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา ขุนนางมอญเข้ารับราชการ เนื่องจากมีความชำนาญพิเศษด้านการรบแต่เมื่อเวลาผ่านไป จนถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช ลูกหลานขุนนางมอญได้กลายเป็นขุนนางไทยเชื้อสายมอญ ซึ่งยังคงรักษาความชำนาญ ในการการรบไว้ได้ เช่นเดียวกับได้เรียนรู้ข้อราชการและขนบธรรมเนียมปฏิบัติในราชสำนัก อยู่ชยา

ออกญาโกษาธิบดีปาน

ขุนนางผู้นี้เป็นน้องชายของออกญาโกษาธิบดีเหล็ก ก่อนที่จะได้รับตำแหน่งออกญาโกษาธิบดี รับราชการอยู่ในกรมมหาดเล็ก แต่ไม่เป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะเป็นคนชอบสนุก เสพสุรา ขนเฒ่าและจืดชืด² สันนิษฐานว่าคงจะย้ายมารับราชการในกรมโกษาธิบดี เมื่อคราวที่ออกญาโกษาธิบดีเหล็ก รับราชการเป็นเจ้ากรม ทั้งนี้เนื่องจากเป็นขุนนางผู้หนึ่งที่ทำให้ การต้อนรับ เดอ โชมองต์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางมาเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2228 ราชทูต เดอ โชมองต์ ได้ชมเชยขุนนางผู้นี้ว่า "...เมื่อเห็นขุนนางผู้นี้ ก็รู้ว่าเป็นคนมีสกุลผู้ดีติดเต็มตัว ทั้งรู้สึกว่าเป็นคนเฉลียวฉลาด ขุนนางผู้นี้ไม่ว่าพบเห็นอะไร ที่ไหน เป็นต้องจดลงสมุดทันที เป็นนิสัยที่ดีมาก ถ้าไปฝรั่งเศสกลับมาอาจมีรายงานถวาย

---

¹เดอ แบส. บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเดอ แบส เกี่ยวกับชีวิตและมรดกกรรมของ ก้องสตันซ์ฟอลคอน. 2508. หน้า 49 - 51.

แต่ เดอ ลาลูแบร์ กล่าวว่าสาเหตุที่ออกญาโกษาธิบดีเหล็กต้องโทษเนื่องจากเป็นชู้ กับพระสนม.

เดอ ลาลูแบร์. เล่มเดิม. หน้า 329 - 330.

²พงสาวดารไทย จดหมายเหตุเจ้าแม่วัดดุสิตานสมัยกรุงศรีอยุธยา. 2482.

พระเจ้ากรุงสยามอย่างละเอียดละออ¹ บ้านที่กินี่สอดคล้องกับบันทึกของนายแพทย์เอนเยลเบิร์ก แกมเพอร์ ซึ่งเดินทางมายังอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2233 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระเพทราชา และมีโอกาสได้พบขุนนางผู้หนึ่งซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งออกญาโกษาธิบดี โดยกล่าวว่า "...เป็นคนที่มีรูปร่างหน้าตางามกว่าคนสยามอื่น ๆ ที่ข้าพเจ้าได้พบเห็นมา อีกทั้งเป็นคนเข้าใจง่ายคล่องแคล่ว ด้วยเหตุนี้จึงได้รับเลือกเป็นราชทูตฝรั่งเศส..."²

ใน พ.ศ. 2229 ที่ออกญาโกษาธิบดีปานเดินทางไปถึงฝรั่งเศส ในฐานะราชทูตไทย ขุนนางไทยเชื้อสายมอญผู้หนึ่งมียศและราชทินนามเป็นออกพระวิสูตรสุนทรมีความสามารถในการเรียนรู้ วิทยาการของชาวฝรั่งเศส มีความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของฝรั่งเศส ขุนนางผู้นี้ได้ ร่ายกย่องว่าประสบความสำเร็จในด้านเจรจาทางการทูต

สิ่งที่น่าสังเกตการที่ออกญาโกษาธิบดีปาน ได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพวกฝรั่งเศสจึงอาจเป็น ช่องทางสนับสนุนบุตรขุนนางมอญได้ไปเรียนวิชาของชาวตะวันตก ดังเช่นบุตรออกพระอัศวราชขวา ไปเรียนวิชาที่นั่น³ และมีบันทึกว่ามีชาวมอญเข้ารับศีลนิกายศาสนาคริสต์⁴

บุตรหลานของออกญาโกษาธิบดีปาน รับราชการในกรมพระคลังได้เลื่อนตำแหน่งสูงเป็น ถึงเสนาบดีคลังในสมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ ราชทินนาม ออกญาวงศาธिरาช (ขุนทอง) ข้อมูลนี้ทำให้ทราบว่าในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระเพทราชา และสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ พวกขุนนางเชื้อสายมอญเข้าไปมีอิทธิพลอยู่ในกรมพระคลัง แต่บุตรคนหนึ่งของ ออกญาวงศาธिरาชเข้ารับราชการในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระได้รับแต่งตั้งให้ดำรง ตำแหน่งปลัดทูลฉลองในกรมมหาดไทย⁵ ราชทินนาม ออกญาราชนิกูล (ทองคำ) บุตรชายคนหนึ่ง ปรากฏชื่อทองดี รับราชการตำแหน่งเสมียนตรากรมมหาดไทย ราชทินนาม หลวงพินิจอักษร

¹กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 เล่ม 33. หน้า 183.

²เอนเยลเบิร์ก แกมเพอร์. ไทยในจดหมายเหตุแกมบีเพอร์. 2508. หน้า 36.

³เดอ ลาลูแบร์. เล่มเดิม. หน้า 433.

⁴บาทหลวง เดอ ชัวซี. เล่มเดิม. หน้า 359 - 360.

⁵กรมมหาดไทย หมายถึง กรมที่ทำหน้าที่ปกครองฝ่ายพลเรือนทั่วราชอาณาจักร

มาแต่โบราณ ต่อมาบังคับบัญชาเฉพาะหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน.

ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย. 2537. หน้า 103.

บุตรชายของท่านผู้นี้ภายหลังมีพระอิสริยยศเป็นถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวร ในรัชกาลที่ 1 แห่งพระราชวงศ์จักรี

สรุปได้ว่าบทบาทขุนนางมอญทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับขุนนางไทย โดยจะต้องปฏิบัติงานบังคับบัญชากรมกองต่าง ๆ การเก็บภาษีอากรที่อยู่ในบังคับบัญชาของตน ทำการพิจารณาตัดสินคดีและรายงานเรื่องราวที่มีผลกระทบต่อพระมหากษัตริย์ เช่น การยกยอกพระราชทรัพย์ การกบฏ และจากการศึกษาของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เกี่ยวกับมอญ ซึ่งสรุปได้ว่าขุนนางมอญ¹ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลและมีเครือข่ายโยงใยกับตระกูลขุนนางอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง

---

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. 2528. หน้า 510 -

บทที่ 4

บทบาททางการเมืองของขุนนางมอญในสมัยอยุธยา

ในระหว่างที่อยุธยาเป็นราชธานีจากปี พ.ศ. 1893 - 2310 มีการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายใน เพื่อปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ รวมประมาณ 15 ครั้ง¹ โดยมีคู่กรณี ได้แก่ พระมหากษัตริย์พระองค์เดิม พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางเชื้อพระวงศ์

ภายหลังจากที่ชาวมอญเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่พระนครศรีอยุธยา โดยมีผู้นำเข้ารับราชการเป็นขุนนางมอญสังกัดวังหน้าในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาเป็นต้นมา ระยะเวลาดังกล่าวปัญหาเรื่องการเมืองภายในไม่ปรากฏให้เห็น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการทำสงครามสู้รบกับพม่า ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวร ขุนนางมอญมีส่วนสำคัญในสงครามระหว่างอยุธยากับพม่า ดังที่ได้พรรณามาแล้ว แต่ในรัชกาลต่อมา สมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148 - 2153) ทรงสนพระทัยที่จะทำการปรับปรุงเรื่องการควบคุมไพร่พล การเก็บภาษีอากรทางการเมืองเกษตร และการค้า² โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการค้าระหว่างประเทศมากกว่าการทำสงคราม ในรัชกาลนี้อาจกล่าวได้ว่าโรคคิตที่บ้านเมืองว่างศึก ทั้งความขัดแย้งทางการเมืองก็ยังไม่ปรากฏให้เห็น จนกระทั่งสิ้นรัชกาลไปแล้วจึงเริ่มมีเค้าของความขัดแย้ง ในที่สุดพระเจ้าเอกทัศก็สิ้น

---

¹จากการศึกษาของ ณรงค์ พ่วงพิศ เรื่องการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในหมู่ผู้นำไทยระหว่าง พ.ศ. 1893 - 2310.

ณรงค์ พ่วงพิศ. ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย. 2527.
หน้า 95 - 106.

²วัน วลีต. พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต พ.ศ. 2182. 2523. หน้า 112.

ของพระองค์ได้ปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม¹ (พ.ศ. 2153 - 2171)

เรื่องราวความขัดแย้งทางการเมืองภายในนี้ ปรากฏอยู่แต่เฉพาะในเอกสารไทย ซึ่งชำระในภายหลัง จึงทำให้เชื่อว่าเหตุการณ์นี้อาจจะไม่เกิดขึ้นจริง² ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป อย่างไรก็ตามถ้าจะรวมอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้ ก็อาจนับเป็นการต่อสู้ของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองกลุ่มแรกในปลายสมัยอยุธยาตอนกลาง โดยมีตำแหน่งพระมหากษัตริย์เป็นเดิมพัน ภายหลังจากนั้นประวัติศาสตร์ภายในอยุธยามีลักษณะเป็นพลวัต (dynamism) ของความปั่นป่วนทางการเมือง จนสิ้นสมัยนับได้ถึง 8 ครั้ง ซึ่งเกือบจะเท่ากับจำนวนครึ่งหนึ่งของการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองตลอดสมัยอยุธยา การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองดังกล่าวอาจตั้งข้อสมมุติฐานได้ว่ามีขุนนางมอญ ถูกดึงเข้าร่วมด้วย

---

¹สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นพระโอรสองค์หนึ่งของสมเด็จพระเอกาทศรถ พระราชพงศาวดารบันทึกไว้ว่า มีพระนามเดิม พระศรีศิลป์ ทรงผนวชได้สมณฐานันดรเป็นพระพิมลธรรม มีศิษย์โยมมาก แม้แต่เจ้มนศรีเสาวรักษ์หัวหน้ามหาดเล็กในราชสำนักก็ถวายตัวเป็นบุตรเลี้ยง พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของ บริติชมิวเซียมกรุงลอนดอนกล่าวว่า

"...คนทั้งหลายนับถือมาก จึงคิดกันกับเจ้มนศรีเสาวรักษ์และคณะศิษย์โยมเป็นความลับ ซ่องสุมพรรคพวกได้มากแล้วก็บิรวรรตออกเพลาพลบค่ำ ก็พากันไปข่มพล ณ ปรากฏวัดพระศรีมหาธาตุ... เข้าพระราชวังได้ก็ให้คุมเอาพระเจ้าแผ่นดิน...สำเร็จโทษ".

แล้วพระศรีศิลป์ หรือพระพิมลธรรมก็เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าทรงธรรม.

กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 82 เรื่อง พระราชพงศาวดารกรุงสยาม. จากต้นฉบับของ บริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน. 2537. หน้า 178 - 179.

²ศึกษาเปรียบเทียบจาก วัน วลีต. เล่มเดิม. หน้า 114 - 115. ซึ่งอธิบายถึงรายพระนามพระมหากษัตริย์ แต่ไม่มีพระนามพระศรีเสาวภาคย์ นักประวัติศาสตร์จึงมีความเห็นว่าอาจจะไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรืออาจสับสนกับเหตุการณ์หลังรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม.

1. ความสำคัญของขุนนางมอญในการควบคุมกำลังไพร่พล

ในระยะเริ่มแรกฐานะขุนนางมอญมีลักษณะแตกต่างจากขุนนางไทยคือ เป็นขุนนางต่างชาติ สังกัดกองทหารอาสา มีหน้าที่เป็นทหารรักษาพระองค์ ทำการรบทั้งทางบก ทางเรือ และลาดตระเวนรวมกันอยู่เป็นชุมชน ควอริช เวลส์ ให้ข้อสังเกตว่าในจำนวนกรมทหารอาสาต่างชาติที่สำคัญที่สุดคือบรรดากรรมมอญ¹ การให้ข้อสังเกตไว้เช่นนี้ แต่ไม่ได้แสดงหลักฐานอาจเป็นการกล่าวอย่างเลื่อนลอย ดังนั้นจึงเป็นที่ต้องหาข้อมูลมาสนับสนุน ในจำนวนข้อมูลเกี่ยวกับมอญซึ่งมีไม่มาก สามารถทำการค้นคว้าโดยใช้วิธีเปรียบเทียบกับทหารอาสาชาติอื่น ๆ ในที่นี้จะเปรียบเทียบเฉพาะศักดินาของหัวหน้าอาสาต่างชาติที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงดังนี้

เจ้าพระยามหาโยธา	มอญ	ศักดินา	3,000
พระราชวังสรร	จาม	ศักดินา	2,000
หลวงโฆฎิกราชเศรษฐี	จีน	ศักดินา	1,400
พระจุฬาราชมนตรี	แขก	ศักดินา	1,400
พระเสนาภูมูข	ญี่ปุ่น	ศักดินา	1,000
พระพิพิทเดชะ	ฝรั่ง	ศักดินา	800 ²

เมื่อเปรียบเทียบทั้งตำแหน่งและศักดินาในระหว่างทหารอาสา พบว่าตำแหน่งและศักดินาของหัวหน้ามอญคือ เจ้าพระยามหาโยธามากที่สุด ดังนั้นแม้ว่าการรวบรวมกฎหมายตราสามดวงเพิ่งจะทำในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อาจทำให้ศักดินาของอาสาต่างชาติคลาดเคลื่อนไปบ้าง แต่ก็ก็เป็นข้อมูลได้ในชั้นหนึ่งว่า กรมทหารอาสา มอญควบคุมกำลัง

¹ควอริช เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. 2527. หน้า 124.

²กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. 2505. หน้า 278 - 325.

ข้อมูลที่ใช้เปรียบเทียบเป็นข้อมูลที่รวบรวมในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในสมัยอยุธยา หัวหน้ากองทหารมอญมียศเป็นออกญา ตำแหน่งจักรีมอญ แต่ข้อมูลไม่ชัดเจน ยกเว้นแต่ในสมัยธนบุรีที่กล่าวถึงพระบำเรอภักดีซึ่งได้เลื่อนขึ้นเป็นพระยารามัญวงศ์ มียศเสมอจตุสดมภ์.

สุภรณ์ รือเจริญ. ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. 2519. หน้า 52.

ไพร่พลได้มากที่สุดจากระบบศักดินาของไทย การที่จะดูว่ากรมกองใดบังคับบัญชาไพร่พลมากน้อยขึ้นอยู่กับตำแหน่งและศักดินาของขุนนางเจ้ากรรมนั้น ในจำนวนกรมอาสาต่างชาติ หัวหน้ากรมทหารอาสาอัญมณีตำแหน่งสูงที่สุดคือเป็นถึงออกญา (หรือเจ้าพระยาในสมัยรัตนโกสินทร์) และมีศักดินาสูงที่สุดด้วย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าในจำนวนหน่วยรบที่เป็นทหารต่างชาติ กรมทหารอาสาอัญมณีคนในสังกัดมากที่สุด จึงทำให้ขุนนางมอญมีความสำคัญ ดังที่ ควอริช เวลส์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้

ดังที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ในสมัยอยุธยากำลังคนมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิตและการรักษาความปลอดภัย กรมทหารอาสาอัญมณียังมีสมรรถนะในด้านการรบ ดังจะเห็นได้จากการทำสงครามในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งหมายถึงว่ากรมนี้จะต้องมีความชำนาญในด้านการบริหารควบคุมและระดมกำลังคน ซึ่งเป็นทั้งรากฐานและเป้าหมายของการปกครองแบบศักดินาอยุธยา ตลอดจนการประสานงาน เช่น การจัดกระบวนทัพเรื่อง การสอดแนมเข้าศึก การส่งม้าเร็วสะท้อนให้เห็นการบริหารจัดการของกองทหารมอญ ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็ว เมื่อเทียบกับหน่วยงานสายจตุสดมภ์ ชาวต่างชาติจึงสังเกตได้ว่าชาวมอญมีความคล่องแคล่วกว่าชาวสยาม¹

ขุนนางมอญควบคุมไพร่พลเป็นจำนวนเท่าไร ไม่มีเอกสารที่บ่งไว้อย่างชัดเจน แต่เมื่อพิจารณาจากจำนวนชาวมอญที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานครั้งสำคัญในอาณาจักรอยุธยาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จะเป็นดังนี้

พ.ศ. 2127 พระมหาธรรมราชา ไม่ทราบจำนวน²

พ.ศ. 2136 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช หลายพัน³

พ.ศ. 2142 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ไม่ทราบจำนวน⁴

¹เดอ ชัวซีย์. เล่มเดิม. หน้า 562.

²สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. ไทยรบพม่า. หน้า 91 - 99.

³D.G.E. Hall, Burma. 1960, p.47 - 48. ; Harvey, History of Burma. 1967, p.28 - 29.

⁴สุภรณ์ โอเจริญ. เล่มเดิม. หน้า 52.

- พ.ศ. 2175 สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ไม่ทราบจำนวน¹
 พ.ศ. 2201 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จำนวน 6,000²
 พ.ศ. 2290 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จำนวน 400³
 พ.ศ. 2300 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จำนวน 1,000 เศษ⁴
 พ.ศ. 2301 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ไม่ทราบจำนวน⁵

เมื่อรวมจากตัวเลขที่ไม่ชัดเจนเหล่านี้แล้ว ทำให้สันนิษฐานได้แต่เพียงว่าคงจะมีชาวมอญอพยพเป็นจำนวนมากพอสมควร ทั้งนี้จะเห็นได้จากชาวฝรั่งเศสซึ่งเดินทางมาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้บันทึกไว้ว่าราษฎรกว่าครึ่งหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาเป็นชาวมอญ ซึ่งถูกกวาดต้อนจากการทำสงคราม⁶

ในระบบศักดินาอยุธยา ชาวมอญเหล่านี้เป็นไพร่หลวงต้องขึ้นสังกัดมูลนาย ด้วยเหตุนี้ผู้บังคับบัญชาของทหารอาสาชาวมอญจึงมีศักดินาสูงกว่าทหารอาสาชาติอื่น จากเหตุผลที่อธิบายมาแล้วนั้น ชุนนางมอญจึงมีความสำคัญเพราะควบคุมกองกำลังและไพร่พลที่มีทั้งประสิทธิภาพและปริมาณ ดังเช่นมีหลักฐานว่าในบั้นปลายชีวิตของออกญาธิราชธิเบศร์ มีไพร่พลเข้าทาสในสังกัดถึง 8,000 คน⁷ และด้วยความสำคัญของชุนนางมอญดังกล่าว จึงถูกดึงเข้ามาพัวพันกับการเมืองภายในของอยุธยาเช่นเดียวกับชุนนางอาสาต่างชาติอื่น ๆ ดังเช่น ออกพระเสนาวิมุข หัวหน้าทหารอาสาญี่ปุ่น ซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไป

¹Phayre, History of Burma. 1967, p.134.

²ทินอ่อง. ประวัติศาสตร์พม่า. 2519. หน้า 95.

³Harvey, op.cit., p.197 - 198.

⁴ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1 เล่ม 2. "พงศาวดารมอญพม่า," 2506.

หน้า 82 - 83.

⁵Hall, Burma. p.85 - 86, 89.

⁶เดอ ชัวซีย์. เล่มเดิม. หน้า 562.

⁷เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 51 - 55.

2. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2133 - 2172

ปีพุทธศักราช 2133 เป็นปีที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นครองราชย์ ส่วน พ.ศ. 2172 เป็นปีเริ่มต้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว มีพระมหากษัตริย์ซึ่งครองราชย์¹ ได้แก่

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	ปีครองราชย์	2133 - 2148
สมเด็จพระเอกาทศรถ	ปีครองราชย์	2148 - 2153
สมเด็จพระศรีเสาวภาคย์	ปีครองราชย์	2153 - 2153 ²
สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	ปีครองราชย์	2153 - 2171
สมเด็จพระเชษฐาธิราช	ปีครองราชย์	2171 - 2172
สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์	ปีครองราชย์	2172 - 2172
สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	ปีครองราชย์	2172 - 2199

การให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายชื่อและปีการครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ก็เพื่อสะดวก

ต่อการเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระหว่างรัชกาลดังกล่าว

ในช่วง 7 รัชกาล ซึ่งเป็นระยะเวลาประมาณ 66 ปี อาจกล่าวได้ว่าอุดมคติของ อยุธยาในลักษณะของรัฐรวมศูนย์ซึ่งเกิดจากการปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้เริ่มต้นไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริงในรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สาเหตุเกิดขึ้นจาก บทเรียนที่อยุธยาไม่สามารถควบคุมบรรดาขุนนางตามหัวเมืองต่าง ๆ³ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ อยุธยาได้สำเร็จ ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเคยปกครองเมืองพิษณุโลกในฐานะ เมืองลูกหลวงมาตั้งแต่ พ.ศ. 2114 ใช้นโยบายควบคุมและลดอำนาจเจ้าเมือง โดยกวาดต้อน

¹ ถนอม อานามวัฒน์. ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงสิ้นอยุธยา.

2528. หน้า 143 - 163.

² รัชกาลพระศรีเสาวภาคย์ ไม่น่าจะมีจริงหรือไม่ ได้ให้เหตุผลแล้วโดยอ้างอิงจาก เอกสารของ วัน วลีต.

³ ดังเช่นพระราชบิดาของพระองค์ (สมเด็จพระมหาธรรมราชา) ซึ่งเป็นเจ้าเมือง พิษณุโลกขัดขืนต่ออำนาจของอยุธยา.

เอาผู้คนจากหัวเมืองฝ่ายเหนือเกือบทั้งหมดลงมารวมไว้ที่เมืองในภาคกลางและที่พระนครศรีอยุธยา เพื่อเตรียมรับศึกพม่า¹ เช่นเดียวกับที่โปรดฯให้ชาวมอญเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพระนครศรีอยุธยา และบริเวณชานเมือง ต่อมาได้โปรดฯแต่งตั้ง "...ให้เจ้าพระยาชัยบุรีเป็นเจ้าพระยาศรีครองเมืองพิษณุโลก ให้พระศรีเสาวราชไปรักษาเมืองสุโขทัย ให้พระองค์ทองไปรักษาเมืองพิษณุ ให้หลวงจำไปรักษาเมืองสวรรคโลก..."² กล่าวได้ว่า พ.ศ. 2127 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากเดิมเป็นแบบเมืองลูกหลวงหรือแต่งตั้งเจ้านายไปปกครองหัวเมือง มาเป็นการแต่งตั้งขุนนางปกครองเมืองแต่เพียงอย่างเดียว ผลจากการยกเลิกระบบเมืองลูกหลวงนี้ทำให้เกิดอำนาจรวมศูนย์ และเป็นระบบบริหารราชการแผ่นดินในอาณาจักรอยุธยาอย่างแท้จริง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปกครองอย่างเข้มงวด ใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรง เช่น พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต กล่าวว่า ในการยกทัพไปโจมตีกัมพูชา โดยมีออกญาจักรีและออกญากลาโหมเป็นทัพหน้า และสมเด็จพระนเรศวรขณะยังมิได้ขึ้นครองราชย์เสด็จเป็นทัพหลัง ทรงพระพิโรธออกญาจักรีมีรับสั่งให้ถลกหนังทั้งเป็น³ "...รัชสมัยของพระองค์เป็นสมัยที่ปกครองแบบทหารและเข้มงวดมากที่สุด..."⁴ และเมื่อมีรับสั่งให้เข้าเฝ้า ขุนนางจะจัดบ้านช่องเหมือนกับว่าตนจะไปตาย เพราะว่าขุนนางกลัวอยู่เสมอว่าตัวจะไม่ได้กลับมาเห็นบ้านอีก⁵ พระราชพงสาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ บันทึกว่า พ.ศ. 2136 ทรงพระพิโรธพิพากษามอญจึงให้เอามอญเผาเสียประมาณ 100⁶ นอกจากบันทึกของชาวฮอลันดาแล้ว บันทึกของชาวโปรตุเกสยังกล่าวว่า อำนาจของพระมหากษัตริย์นั้นใหญ่หลวงยิ่งนัก พระองค์มีทหารสามแสนห้าหมื่นคนในค่ายของพระองค์ และมีช้างสารถึงสี่พันเชือก ช้างที่อยู่ในโรงของพระองค์

¹พระราชพงสาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. 2515. หน้า 464.

²พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). 2512. หน้า 255.

³วัน วลีต. เล่มเดิม. หน้า 93.

⁴แหล่งเดิม. หน้า 98.

⁵แหล่งเดิม. หน้า 101.

⁶พระราชพงสาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. หน้า 468. แต่วัน วลีต บันทึกไว้ว่า เผาพิพากษ 1,600 คน. วัน วลีต. เล่มเดิม. หน้า 97.

ทรงเครื่องล้วนกะหมยและกินน้ำจากขันเงิน¹

บันทึกของชาวต่างชาติที่อ้างมานี้ อาจจะเชื่อถือไม่ได้ทั้งหมด แต่ได้สะท้อนภาพพระราชอำนาจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับอาณาจักรที่มีความเป็นปึกแผ่นได้ตรงกัน ในรัชกาลของพระองค์ ยุทธยา มีการปกครองรวมศูนย์อย่างแท้จริง ขณะเดียวกันอาณาเขตก็ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกได้แก่ เมืองมะริด ทวาย ตะนาวศรี และชายฝั่งทะเลตะวันออกถึงอาณาจักรกัมพูชา ดังนั้นในรัชกาลของพระองค์กลุ่มที่ทำทลายอำนาจจึงเป็นเจ้าประเทศราชและเจ้าเมืองที่อยู่ค่อนข้างไกล ได้แก่ กัมพูชา และตะนาวศรี เป็นต้น

ความมั่นคงทางด้านการเมืองภายในอันเนื่องมาจากการปกครองในสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่งผลให้รัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์อยุธยาองค์ต่อมา มีความสงบ วัน วลิต ได้บันทึกไว้ว่า พระองค์ไม่ทรงเป็นนักรบ แต่สนใจที่จะเพิ่มพูนพระราชทรัพย์ ดังเช่น โปรดส่งคณะทูตไทยไปฮอลันดาเมื่อ ค.ศ. 2150 ทั้งนี้เพื่อดูงานต่อเรือของชาวดัช ส่วนพระราชนโยบายเกี่ยวข้องกับขุนนางคือ เมื่อขุนนางสิ้นชีวิตลง หนึ่งในสามของสมบัติจะต้องเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระเจ้าแผ่นดินจะทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ขุนนางผู้ใหญ่จะต้องถวายเงินบริจาค นอกจากนี้ยังทรงจําแนกสถานะของพลเมืองคือบังคับให้ผู้ที่เกิดในอาณาจักรอยุธยาและชาวต่างชาติผู้ที่เข้ามาตั้งรกรากจะต้องสังกัดมูลนาย ซึ่งทำให้ระบบไพร่มีความมั่นคงขึ้น การกระทำเช่นนี้ทำให้ขุนนางได้รับผลประโยชน์มาก³ พระราชนโยบายที่แม้ว่าจะยังคงควบคุมขุนนางอยู่ แต่ระบบที่ทำให้ขุนนางมีไพร่ในสังกัดได้เอื้อประโยชน์ต่อขุนนางทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง นอกจากนี้การที่สถานการณ์บ้านเมืองไม่ต้องทำสงคราม ทำให้การปกครองซึ่งเคยรวมศูนย์อยู่ที่พระมหากษัตริย์ค่อย ๆ หมดประสิทธิภาพ

---

¹ม.ล.มานิจ ชุมสาย. "พระนเรศวรกับกรุงละแวกจากบันทึกของชาวฝรั่งเศสและจากบันทึกของ บาทหลวง San Atonio ชาวโปรตุเกส," ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปี ของการครองราชย์. 2533. หน้า 160.

²ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 82 เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน. หน้า 122 และ 135 - 137.

³วัน วลิต. เล่มเดิม. หน้า 111 - 113. ผลประโยชน์ที่ได้ คือ แรงงานไพร่และส่วย.

พร้อมกับเลื่อนเข้าสู่กลุ่มขุนนาง ทำให้ขุนนางสามารถควบคุมทั้งไพร่หลวง¹ และไพร่ส่วนตัวที่เรียกว่าไพร่สม² ซึ่งทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในและการป้องกันอาณาจักรในปลายสมัยอยุธยา

นโยบายที่ประนีประนอมกับขุนนางยังคงดำเนินต่อมา ดังเช่นในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระองค์ทรงสนพระทัยในเรื่องการค้ากับต่างชาติ จึงไม่โปรดสิ่งใดไปกว่าได้เห็นชาวต่างชาติเข้ามาเยือนบ้านเมืองของพระองค์³ การค้ากับต่างชาตินั้นจะต้องมีระบบจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อที่จะได้ส่วยเป็นสินค้าออก ผู้ที่จะรวบรวมส่วยจากไพร่ ได้แก่บรรดาขุนนางในส่วนภูมิภาค ส่วนการจัดการเก็บส่วยไว้ในฉางและท้องพระคลัง เป็นหน้าที่ของขุนนางส่วนกลาง ได้แก่ กรมพระคลัง ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม จึงให้ประโยชน์แก่ขุนนางเช่นพระราชทานเสื้อผ้าเป็นเกียรติยศและบ้านพักอาศัย⁴ เป็นต้น

¹ไพร่หลวง เป็นไพร่ของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงปกครองและควบคุมไพร่หลวงโดยผ่านทางขุนนาง กล่าวคือโปรดให้ไพร่หลวงสังกัดกรมขุนนางต่าง ๆ และขุนนางผู้เป็นเจ้ากรมจะเป็นผู้ดูแลควบคุมไพร่หลวงที่สังกัดกรมของตน ไพร่หลวงถือเป็นสมบัติของหลวงไม่ใช้ไพร่ของขุนนางเพียงแต่ได้รับมอบหมายจากกษัตริย์ให้เป็นผู้ควบคุมดูแลแทนเท่านั้น ไพร่หลวงจะถูกเกณฑ์แรงงานมาทำงานโยธาต่าง ๆ ให้แก่รัฐ หรือมิฉะนั้นก็ถูกเกณฑ์เป็นกองกำลังในยามศึกสงคราม สมัยอยุธยาไพร่หลวงจะต้องทำงานให้รัฐปีละ 6 เดือน จะผลัดกันทำงานเดือนเว้นเดือนเรียกว่าเข้าเดือนออกเดือน.

²ไพร่สม คือ ไพร่ส่วนตัวของพวกมูลนาย ซึ่งได้แก่เจ้านายและขุนนาง โดยพระมหากษัตริย์จะพระราชทานไพร่สมให้พวกมูลนายตามศักดินา เพื่อรับใช้ทำงานส่วนตัวของเจ้าขุนมูลนายนั้น ๆ และเพื่อเป็นเกียรติยศแสดงถึงฐานะในสังคมด้วย ไพร่สมเป็นสมบัติส่วนตัวของมูลนายแต่ละคน เมื่อมูลนายถึงแก่กรรม ไพร่สมก็จะเป็นมรดกตกทอดมาถึงลูกหลาน.

ขจร สุขพานิช. "ฐานันดรไพร่," ใน พื้นฐานอารยธรรมไทย. 2516.

หน้า 118 - 131.

³กรมศิลปากร. เอกสารหอสมุดาสัมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151 - 2163 และ พ.ศ. 2167 - 2185. 2513. หน้า 41.

⁴วัน วลีต. เล่มเดิม. หน้า 116.

อำนาจที่ลดลงของพระมหากษัตริย์กับอิทธิพลของขุนนางซึ่งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เห็นได้ชัดเจนเมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถูกทหารอาสาชาวฉี่ปุ่นบุกเข้าจับในพระบรมมหาราชวัง¹ เหตุการณ์นี้เป็นเรื่องทำลายความเป็นกษัตริราชเป็นอย่างยิ่ง อำนาจขุนนางในปลายสมัยอยุธยาตอนกลางได้เติบโตอย่างเต็มที่เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ดังจะเห็นได้จากออกญากลาโหมทำการปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมื่อ พ.ศ. 2172

3. บทบาททางการเมืองของขุนนางสมัยอยุธยา

ความสำคัญของขุนนางในการควบคุมไพร่พลที่มีจำนวนมาก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในอยุธยา ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นต้นมา ทำให้ขุนนางในส่วนกลางมีอิทธิพลเพิ่มขึ้น แม้ว่าจะมีกฎหมายที่ควบคุมขุนนางอย่างเข้มงวด² แต่ไม่มีผลในทางปฏิบัติ ทั้งนี้จะเห็นได้จากออกญากลาโหม (ปราสาททอง) ได้เดินทางไปบ้านออกญาขุนเสนาวิมุขบ่อยครั้ง เพื่อเกลี้ยกล่อมให้เป็นพรรคพวก ทำการชิงราชสมบัติให้พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ในปี พ.ศ. 2171 เป็นต้น ขณะเดียวกันได้มีขุนนางมอญ ทำการกบฏเพื่อทำลายอำนาจของพระมหากษัตริย์ และอำนาจเจ้าเมืองท้องถิ่นซึ่งสามารถทำการศึกษา โดยแยกเป็นหัวข้อดังนี้

3.1 การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแย่งชิงราชสมบัติ

3.1.1 การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแย่งชิงราชสมบัติ ระหว่าง

พ.ศ. 2171 - 2231

ระหว่างปี พ.ศ. 2171 - 2231 ได้มีการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองครั้งสำคัญระหว่างพระศรีศิลป์ พระอนุชาสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม กับฝ่ายพระโอรสได้แก่สมเด็จพระ

---

¹ทหารอาสาชาวฉี่ปุ่นบุกเข้าไปจับพระเจ้าทรงธรรมเพื่อแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ที่จะได้รับการตอบแทนจากพระองค์.

สังข์ พัดกันทัย. พระเจ้าปราสาททอง. 2516. หน้า 22 - 27.

พระเชษฐาธิราช ซึ่งมีขุนนางเชื้อพระวงศ์¹ ผู้ทรงอิทธิพลเป็นผู้สนับสนุน ขุนนางผู้นี้ต่อมาได้รับพระราชทานตำแหน่งเป็นออกญากลาโหม มีอำนาจมาก เมื่อมีความขัดแย้งกับสมเด็จพระเชษฐาธิราช ออกญากลาโหม จึงสามารถยึดอำนาจสำเร็จโทษพระเชษฐาธิราชแล้วเปลี่ยนรัชกาลแต่งตั้งพระอาทิตย์วงศ์ พระโอรสองค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมขึ้นเป็นกษัตริย์ ในช่วงระยะเวลาเพียง 20 กว่าวัน กษัตริย์พระองค์ใหม่ก็ถูกออกญากลาโหมปราบดาภิเษกเฉลิมพระนามเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในช่วงระยะเวลาดังกล่าว อาจพิจารณาวิเคราะห์ในประการแรกได้ว่า ขณะที่มีอำนาจของขุนนางเพิ่มพูนอยู่นั้น ขุนนางมอญซึ่งถูกตดกลืนเข้าสู่ระบบไพร่ของอยุธยา โดยพระราโชบายของสมเด็จพระเอกาทศรถที่มีพระประสงค์จะให้พลเมืองไทยและชาวต่างชาติซึ่งมาตั้งถิ่นฐานขึ้นสังกัดมูลนาย ทำให้มีขุนนางมอญเข้ารับราชการในหน่วยงานอื่นนอกเหนือจากกองทหารมอญอาสา ปรากฏการณ์นี้ไม่ทราบแน่ชัดว่าเริ่มตั้งแต่รัชกาลใด แต่มีหลักฐานอ้างอิงได้ คือ ออกญาเกษาริบัติเหล็กพระคลังในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นขุนนางมอญ² ขุนนางมอญจึงมีความสำคัญเพิ่มขึ้น คือมีโดยเฉพาะคุมกองกำลังไพร่พลแต่ยังมีอำนาจในด้านการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลทรัพย์สินของแผ่นดินด้วย บัจจุบันดังกล่าวจึงทำให้ขุนนางมอญถูกดึงเข้ามาพัวพันกับการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในปลายสมัยอยุธยาตอนกลางเป็นต้นมา

ประการที่ 2 เกี่ยวกับเรื่องการแย่งชิงอำนาจในปลายรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถโดยกล่าวถึงพระศรีเสาวภาคย์และการปราบดาภิเษกในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

¹การศึกษาเรื่องชาติกำเนิดของพระเจ้าปราสาททอง มีหลักฐานว่าเป็นขุนนางเชื้อพระวงศ์.

สังข์ พันธ์นัย. พระเจ้าปราสาททอง. 2516. หน้า 22 - 27.

²ดูคำจำกัดความในบทนำ หน้า ค เชิงอรรถ 3 ซึ่งอธิบายไว้ว่า ขุนนางมอญหมายถึง ขุนนางมอญที่เข้ารับราชการในสมัยอยุธยา และขุนนางที่สืบเชื้อสายมาจากขุนนางมอญ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2127 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาเป็นต้นมา.

ออกญาเกษาริบัติเหล็กเป็นเชื้อสายของพญาพระราม ซึ่งเข้ารับราชการตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา.

ยังเป็นปัญหามานับประวัติศาสตร์ ว่ามีเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นจริงหรือไม่ เนื่องจากเมื่อตรวจสอบพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวัน วลีต แล้ว ไม่มีเหตุการณ์เรื่องพระศรีเสาวภาคย์ ทั้งที่วัน วลีต พรรณาเหตุการณ์ในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถและรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (วัน วลีต เรียกว่า พระอินทราชา) ราวอย่างยืดยาว ถ้าเหตุการณ์ผลัดเปลี่ยนแผ่นดินดังกล่าวเป็นเรื่องจริงก็น่าจะปรากฏอยู่ในบันทึกของวัน วลีตบ้าง ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ทำให้ไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์บทบาททางการเมืองของขุนนางมอญในสมัยอยุธยาภายหลังจากสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เกิดปัญหามานับรัชกาลเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ ปัญหานี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการขัดแย้งเมื่อมีการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินมาโดยตลอด ทั้งที่กฎหมายโบราณระบุผู้มีสิทธิในครองราชสมบัติต่อมาคือพระอนุชา แต่พระมหากษัตริย์มีพระประสงค์จะให้พระโอรสสืบราชสมบัติแทน ดังเช่นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระองค์โปรดให้พระราชโอรส ซึ่งมีพระชนมายุเพียง 15 พรรษา ขึ้นครองราชย์ เกลิมพระนามเป็นสมเด็จพระเชษฐาธิราช การเมืองภายในอยุธยาจึงเริ่มต้นด้วยพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่สั่งประหารชีวิตขุนนางอีกฝ่ายหนึ่งที่สนับสนุนให้พระศรีศิลป์ พระอนุชาของพระเจ้าทรงธรรมผู้มีตำแหน่งเป็นอุปราชวังหน้าขึ้นครองราชย์ ฝ่ายขุนนางคนสำคัญผู้ที่สนับสนุนพระเชษฐาธิราชได้แก่ ออกญาศรีวรวงศ์ (ภายหลังเป็นออกญาภราดรหม ต่อมาได้ปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง) กับออกญาเสนาภิมุข เจ้ากรมอาสารทหารฉันทน์¹ ในการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินครั้งนี้ไม่มีหลักฐานกล่าวถึงขุนนางมอญ แต่เมื่อตรวจสอบรายชื่อขุนนางชั้นผู้ใหญ่ 3 คน ที่ถูกสั่งประหารโทษฐานที่เป็นฝ่ายพระศรีศิลป์ ทำให้ได้ร่องรอยเกี่ยวกับผู้ที่น่าจะเป็นขุนนางมอญได้แก่ ออกหลวงธรรมไตรโลกนารถ เจ้าเมืองตะนาวศรีและเป็นขุนนางผู้ใหญ่ที่มีคนเคารพนับถือ ส่วนขุนนางที่ถูกประหารอีก 2 คน โดยตำแหน่งแล้วเป็นผู้ควบคุมกองทหารอาสาสามมอญได้แก่ ออกญาภราดรหม และออกพระท้ายน้ำแม่ทัพม่า ซึ่งเป็นผู้ควบคุมกรมทหารม้ามอญ (เจ้ากรมมีราชทินนามว่า ออกขุนราชนาธิ เจ้ากรมพระอัสวราชขวา)² ด้วยเหตุที่ขุนนางมอญและผู้คุมกองกำลังมอญเป็นฝ่ายพระศรีศิลป์

¹สังข์ พัฒนทัต. พระเจ้าปราสาททอง. 2516. หน้า 31 - 32.

²เดอ ลาลูแบร์. เสริมเติม. หน้า 433.

ซึ่งเป็นอุปราชวังหน้า จึงเข้าใจได้ว่าเหตุได้ออกญาศรีวรวงศ์ จึงใช้กองทหารอาสาญี่ปุ่นเข้า
ปราบปรามฝ่ายตรงกันข้าม พระศรีศิลป์ซึ่งเป็นรัชทายาทที่ถูกต้องตามกฏมนเทียรบาลถูกจับกุม
พระเชษฐาธิราชโปรดฯให้ส่งตัวไปคุมขังอยู่ในบ่อลึกที่เมืองเพชรบุรีเพื่อให้ออดตาย แต่มีขุนนางชื่อ
ออกหลวงมงคล พระประยูรญาติใกล้ชิด¹ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือพระศรีศิลป์ให้
ออกจากบ่อนั้น โดยไปขอความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ เหตุการณ์ในวัน วลิต ได้บันทึกไว้ว่า
"...แต่พวกพระสงฆ์รักพระปิตุลา* ขุดหลุม** ห่างจากบ่อที่พระปิตุลาถูกขังอยู่หลายฟุต
และทำทางคล้ายอุโมงค์ได้ดินเมื่อถึงเวลาตีกก็พากันมาช่วยพระปิตุลา..."²

ในเวลาต่อมาพระศรีศิลป์ถูกจับกุมได้อีกและถูกประหารชีวิต ออกหลวงมงคล
แตกทัพหนีไปทางประสบสะแกกรัง*** แล้วไปอาศัยอยู่ที่ชายแดนหงสาวดี เส้นทางหนีของ
ออกหลวงมงคลเป็นเส้นทางที่มุ่งสู่ชุมชนมอญ ดังนั้นแม้ว่าไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน แต่อาจวิเคราะห์
ได้ว่าออกหลวงมงคลผู้นี้ ถ้าไม่ใช้ขุนนางเชื้อพระวงศ์ซึ่งมีเชื้อสายมอญ ก็จะต้องมีความคุ้นเคย
เกี่ยวข้องกับพวกมอญ³ เช่นเดียวกับขุนนางผู้ใหญ่ 3 คน ที่ถูกประหารชีวิตไปแล้ว

เมื่อสมเด็จพระเชษฐาธิราชโปรดฯให้ประหารชีวิตออกญาภิรามแล้ว
ได้พระราชทานตำแหน่งให้แก่ออกญาศรีวรวงศ์ ส่วนตำแหน่งออกญาศรีวรวงศ์พระราชทานให้แก่
น้องชายของออกญาภิรามคนใหม่ อำนาจของออกญาภิรามจึงมีอย่างสิ้นเหลือในการคุมกองกำลัง
ทั้งยังได้กองทหารอาสาญี่ปุ่นซึ่งเป็นทหารอาสาต่างชาติที่มีสมรรถภาพในการรบกองหนึ่งเข้าร่วม
เป็นพันธมิตร แต่เมื่อออกญาภิรามแสดงความสนใจในราชบัลลังก์ กองทหารอาสาญี่ปุ่นซึ่งมี
ออกญาเสนาภิมุขเป็นเจ้ากรม กลับมีท่าทีไม่ยอมรับอำนาจเพราะยังคงสนับสนุนฝ่ายพระโอรสของ

---

¹วัน วลิต. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 79 จดหมายเหตุวันวลิต (ฉบับสมบูรณ์).

2515. หน้า 16.

*หมายถึง พระศรีศิลป์.

**ออกหลวงมงคลเป็นผู้ควบคุมการขุดอุโมงค์.

²วัน วลิต. เล่มเดิม. หน้า 123.

***ประสบสะแกกรัง อยู่ในจังหวัดอุทัยธานี.

³วัน วลิต. เล่มเดิม. หน้า 123.

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ออกญากลาโหมได้กำจัดขุนนางฉุ่ขุนให้พ้นทาง โดยเฝ้าทูลหาสมเด็จ พระเชษฐาธิราชส่งออกญาเสนาภิมุขไปเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อขุนนางผู้นี้สิ้นชีวิตใน เวลาต่อมา ออกญากลาโหมจึงสามารถปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พร้อมทั้ง ปราบปรามกองทหารอาสาฉุ่ขุนได้อย่างเด็ดขาดโดยการเผาหมู่บ้านฉุ่ขุนที่อยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2175

ความไม่แน่นอนเกี่ยวกับพันธมิตรทางการเมือง จะเห็นได้ด้านขณะที่สมเด็จพระ เจ้าปราสาททองมีความขัดแย้งกับฉุ่ขุน แต่ต่อมากลับมีเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีความ สัมพันธ์อันดีกับกลุ่มมอญ ดังจะเห็นได้จาก

1. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงเลือกแม่มเอกของสมเด็จพระ นารายณ์มหาราชคนหนึ่งคือ เจ้าแม่วัดดุสิต ซึ่งสมรสกับผู้สืบเชื้อสายมาจากญาพระราม ขุนนางมอญ ผู้เข้ามาสวามิภักดิ์สมเด็จพระนเรศวรคราวประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง

2. รัชสมัยพระเจ้าปราสาททองมีมอญอพยพเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. 2175 เนื่องจากก่อการกบฏต่อพม่าในรัชกาลพระเจ้าสุทโธธรรมราชา (Thalum พ.ศ. 2172 - 2191) กษัตริย์แห่งพม่า กบฏมอญถูกปราบอย่างรวดเร็ว ชาวมอญบางส่วนได้อพยพเข้า มาสู่อาณาจักรอยุธยา แต่ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน¹ พม่าส่งทูตเข้ามาขอให้ไทยส่งมอญเหล่านั้นคืน กลับ แต่พระเจ้าปราสาททองทรงปฏิเสธและได้พระราชทานที่ดินให้ตั้งภูมิลำเนา แต่ไม่มีหลักฐาน บอกไว้ว่าบรรดาที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ไหน

3. การยกทัพโจมตีอาณาจักรปัตตานี พ.ศ.2177 มีทัพออกญากลาโหม ออกญาพระคลัง และออกญารามจัตุรงค์ เจ้ากรมอาสา 6 เหล่า กองทหารมอญซึ่งสังกัดกรมทหาร อาสาต่างชาติ ถูกเกณฑ์เข้าไปในกองทัพด้วย โดยเป็นขุนนางจากกรมอาทมาต² ตัวอย่างที่ยกมา กล่าวแสดงให้เห็นว่า ขุนนางมอญยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ในกองทัพอยุธยา

ในรัชสมัยอันยาวนานของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้ปรับปรุงการค้า ด้านการต่างประเทศ และพัฒนาการค้าฝั่งทะเลด้านตะวันตกบริเวณ มะริด ทวาย และตะนาวศรี ติดต่อกับพ่อค้าอินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย และยุโรป ซึ่งนำความมั่งคั่งมาสู่ท้องพระคลัง

¹Phayre, History of Burma. 1967, p.134. อ้างใน สุภรณ์ โอเจริญ. เล่มเดิม. หน้า 55.

²ดูชื่อแม่ทัพใน สังข์ พัฒนทัต. เล่มเดิม. หน้า 194 - 195.

ดังนั้นในรัชกาลนี้อยุธยาจึงได้ชื่อว่าอาณาจักรที่มีความมั่งคั่ง สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงโปรดที่จะบูรณะอาคารเก่าและสร้างอาคารใหม่¹ พระองค์คงจะใช้พระราชทรัพย์ในการให้สร้างกำแพงเมืองใหม่ทั้งหมดรวมทั้งทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัด หอคอยและเจดีย์หลายแห่ง² นอกจากนี้ยังทรงโปรดให้ซ่อมแซมวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระปรางค์วัดมหาธาตุ สร้างพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ วัดไชยวัฒนาราม ซ่อมแซมวัดพระพุทธรูป สระบุรี และตำหนักใหญ่น้อยบนเส้นทางนี้³ ในปี พ.ศ. 2179 โปรดให้ขยายกำแพงวังและชุดคลอง⁴ พร้อมกับซ่อมแซมเรือรบและสร้างใหม่อีกหลายลำ⁵ รัชกาลนี้อาจกล่าวได้ว่ามีการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์วัดและศาสนสถานมากกว่ากษัตริย์ทุกพระองค์⁶ ปัจจัยที่เป็นพื้นฐานได้มาซึ่งพระราชทรัพย์คือความมั่งคั่งจากการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้ากับต่างชาติ แต่แรงงานและแรงงานในการก่อสร้างเป็นใคร ในสมัยอยุธยา แรงงานก่อสร้างเหล่านี้ไม่ใช่เป็นแรงงานรับจ้าง แต่ได้มาจากการเกณฑ์แรงงาน ดังนั้นอาจวิเคราะห์ได้ว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงใช้แรงงานส่วนหนึ่งมาจากชาวมอญอพยพที่เข้ามาในรัชกาลของพระองค์ และแรงงานมอญซึ่งมีอยู่เดิม ประกอบกับการพิจารณาจากวัสดุหลักที่ใช้ในการก่อสร้างได้แก่อิฐ ดังเช่นวัดไชยวัฒนารามซึ่งสร้างเลียนแบบนครวัดของขอม นครวัดใช้หินเป็นวัสดุในการก่อสร้าง แต่วัดไชยวัฒนาราม ก่อสร้างด้วยอิฐ ซึ่งเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่า ชาวมอญมีความชำนาญเป็นพิเศษในด้านการก่อสร้างและการทำอิฐ ดังนั้นจึงตีความได้ว่าขุนนางมอญจะต้องมีบทบาทเป็นแม่กองควบคุมแรงงานไพร่หลวงมอญ ทำการก่อสร้างสถานที่ต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว

1สังข์ พัฒนทัต. เล่มเดิม. หน้า 161.

2วัน วลีต. เล่มเดิม. หน้า 136.

3สังข์ พัฒนทัต. เล่มเดิม. หน้า 101.

4บังอร พันปี. ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา. 2536. หน้า 38.

5วัน วลีต. เล่มเดิม. หน้า 134.

6แหล่งเดิม. หน้า 36.

เมื่อรัชกาลอันยาวนานของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองสิ้นสุดลง (พ.ศ. 2172 - 2199) ปัญหาเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติได้เริ่มขึ้นอีก¹ เนื่องจากพระองค์ปกครองด้วยอำนาจที่เด็ดขาด ขุนนางจึงต้องปฏิบัติตามพระราชประสงค์ที่จะให้เจ้าฟ้าไชยพระโอรสองค์โตขึ้นครองราชย์ ขณะนั้นพระศรีสุธรรมราชามีฐานะเป็นอุปราชวังหน้า เชื่อกันว่าพระองค์นี้น่าจะเป็นคนเดียวที่คุ้นเคยกับผู้ดำรงตำแหน่งออกญาศรีวังวงศ์ เมื่อคราวที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้เลื่อนเป็นออกญากลาโหม (ในรัชกาลสมเด็จพระเชษฐาธิราชและมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ช่วยออกญากลาโหมกำจัดขุนนางฝ่ายตรงข้าม จนสามารถปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง) ในต้นรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระศรีสุธรรมราชาได้รับพระราชทานพระธิดาองค์หนึ่งของพระขนิษฐาของพระเจ้าทรงธรรมเป็นชายา พร้อมกับได้รับการสถาปนาเป็นอุปราชวังหน้า แต่เมื่อพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเปลี่ยนไป จึงเป็นช่องทางให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชยสามารถทำการจู่โจมล้อมวังแล้วขึ้นครองราชย์ได้อย่างรวดเร็ว ก่อนที่คู่แข่งทางการเมืองฝ่ายอื่นจะทันรู้ตัว แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นไปในช่วงระยะเวลาอันสั้น เพราะพระศรีสุธรรมราชาสามารถปราบปรามสมเด็จพระเจ้าฟ้าไชยแล้วปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ โดยการสนับสนุนจากพระราชโอรสอีกองค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งภายหลังปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ในปี พ.ศ. 2199 อยุรยามีกษัตริย์ถึง 3 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในจำนวนกษัตริย์ทั้ง 3 พระองค์ มีหลักฐานว่าสมเด็จพระนารายณ์มีความสัมพันธ์กับกองอาสาและชาวต่างชาติมากที่สุด ดังนั้นเมื่อคราวที่พระองค์สู้รบกับสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา โดยอ้างเหตุผลว่าสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาแสดงพระประสงค์ที่จะได้สมเด็จพระกัลยาณี พระภคินีร่วมพระชนนีของพระองค์เป็นพระชายา จึงปรากฏว่ามีทหารชาวอิหร่านเข้าช่วยล้อมวังและเข้าปืนใหญ่ยิง การชิงอำนาจระหว่างสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกับพระศรีสุธรรมราชา พระราชพงศาวดารได้ระบุชื่อขุนนางมอญที่ได้เข้ามาอาสา

---

¹ในกรณีที่พระมหากษัตริย์สวรรคต โดยไม่ได้แต่งตั้งผู้ใดให้เป็นรัชทายาท ออกญาอุปราชวัง พลเทพ จักรี และพระคลัง จะต้องปฏิบัติพระราชกิจแทนพระเจ้าแผ่นดินไปจนกว่าที่ประชุมขุนนางจะเลือกพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่.

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชในการก่อรัฐประหารครั้งนี้ โดยสามารถตรวจสอบกับทำเนียบศักดินาในกฎหมายตราสามดวง ได้แก่ ขุนเสนาชัย ซึ่งในทำเนียบคือ สมิงเสนะไชย ปลัดกองกรมตั้งทองซ้าย พระยานันทกะยอสู พระยานันทกะถาง เกี่ยวข้องกับกองทหารมอญโดยอาจเป็นเจ้ากรมใดกรมหนึ่งของกองทหารมอญ¹ และในบันทึกของอาลักษณ์ราชทูตอิหร่าน มีตอนหนึ่งที่ทำให้ใจความว่า สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาทรงปรึกษาขุนนางเพื่อกำจัดพระนารายณ์แต่ "...มีชายคนหนึ่งที่เคยโตมาตั้งแต่เล็กพร้อมกับพระนารายณ์ นำข่าวไปบอกพระนารายณ์..."² ชายคนนี้ก็คือนอกญาภิสิทธิ์ เมื่อเป็นดังนี้ทำให้ทราบว่าการนอกจากทหารอิหร่านและทหารชาติอื่น ๆ แล้วสมเด็จพระนารายณ์ยังได้กำลังทหารมอญเข้าร่วมรบในครั้งนี้ด้วย ดังนั้นนอกญาภิสิทธิ์จึงได้รับราชการเป็นขุนนางที่ทรงไว้วางพระทัยให้รับราชการทั้งด้านการทหารและพลเรือนจนได้รับตำแหน่งถึงออกญาพระคลัง ดังนั้นแม้ว่าในบั้นปลายชีวิตขุนนางผู้นี้จะต้องพระราชอาญาจนถึงแก่อสัญกรรม แต่สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้จัดงานศพอย่างสมเกียรติ งานศพนี้มีราษฎรและขุนนางในหมู่ชนมาประชุมเพลิงอย่างคับคั่ง มีการประดับประดาเชิงตะกอนอย่างงดงามและโปรดพระราชทานเพลิงศพด้วย จนเป็นที่แปลกใจของชาวต่างชาติ ทั้งนี้เนื่องจากอาจทรงมีพระราชประสงค์จะตอบแทนคุณความดีของนอกญาภิสิทธิ์ผู้สุดท้ายโดยเฉพาอย่างยิ่งความดีที่ได้สนับสนุนในการปลดปล่อยแผ่นดินในต้นรัชกาล

3.1.2 การเข้ามามีส่วนร่วมในการแย่งชิงราชสมบัติ ระหว่าง

พ.ศ. 2231 - 2242

ปี พ.ศ. 2231 เป็นปีสุดท้ายของรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ระยะเวลาดังกล่าวได้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองโดยมีปัจจัยสำคัญเนื่องมาจากการแข่งขันอำนาจคนสองกลุ่ม ผลของความขัดแย้งนี้ทำให้ราชวงศ์ปราสาททองสิ้นสุดลง อำนาจทางการเมืองเปลี่ยนมาอยู่ในกลุ่มราชวงศ์บ้านพลูหลวงซึ่งสถาปนาโดยสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2231 - 2246)

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. 2527. หน้า 39.

² อิบนิ มุหัมมัด อิบรอฮีมง "สาเอากษัตริย์สุลัยมาน" ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย สาเอากษัตริย์สุลัยมาน. 2517. หน้า 150.

แต่ถึงกระนั้นสมเด็จพระเพทราชาก็ยังถูกทำทนายอำนาจโดยคนมอญที่เรียกว่ากบฏพระธรรมเถียร และความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระเพทราชากับออกญาโฆษาธิบดีปาน จนกระทั่งออกญาโฆษาธิบดีปานสิ้นชีวิตในปี พ.ศ. 2242

1) การยึดอำนาจโดยสมเด็จพระเพทราชา พ.ศ. 2231

ปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการสืบราชสมบัติ ปัญหานี้พระองค์ทรงทราบและพยายามจะแก้ไข ทั้งนี้จะเห็นได้จากที่ทรงมีพระราชดำริให้พระราชธิดาองค์เดียวคือ เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ อภิเษกกับพระอนุชา แต่พระอนุชาต้องราชทัณฑ์ โดยถูกกล่าวหาว่าลอบรักกับพระสนมองค์หนึ่ง ดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์จึงจะโปรดฯให้อภิเษกกับพระปีย์ พระราชบุตรบุญธรรม แต่เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพทรงปฏิเสธ ปัญหานี้เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในหมู่ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา เช่นเดียวกับเรื่องการแข่งขันอำนาจทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายออกญาวิไชเยนทร์ สมุหนายกชาวกรีก ซึ่งจะยกพระปีย์ขึ้นเป็นกษัตริย์ เนื่องจากพระปีย์จะเข้ารับเปลี่ยนศาสนา และเพื่อจะกำจัดกลุ่มพระเพทราชา จางวางกรมชลบาลขวา ซึ่งแสดงตนเป็นศัตรูคัดค้านอย่างเปิดเผยเกี่ยวกับกรณีที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดฯให้กองทหารฝรั่งเศสมาประจำที่ป้อมเมืองบางกอก¹ ตามคำแนะนำของออกญาวิไชเยนทร์ โดยกลุ่มพระเพทราชาแสดงความประสงค์จะสนับสนุนพระอนุชาองค์หนึ่งของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชขึ้นเป็นกษัตริย์

ผู้เตรียมแย่งชิงอำนาจทั้งสองกลุ่มต่างเตรียมการอย่างรีบด่วน ดังเช่นออกญาวิไชเยนทร์ได้ปรึกษากับนายพลเดฟาร์ช ชาวฝรั่งเศส ให้จัดเตรียมทหารฝรั่งเศสเพื่อยกขึ้นมาที่ลพบุรี ฝ่ายกลุ่มสมเด็จพระเพทราชาได้รับการสนับสนุนจากขุนนางราษฎรตลอดจนพระสงฆ์² นอกจากนี้พวกฮอลันดา ยังสนับสนุนฝ่ายพระเพทราชาเพื่อจะได้กำจัดฝรั่งเศสซึ่งเป็นศัตรูคู่แข่งทางการค้า³ ในที่สุดออกญาวิไชเยนทร์ได้เปิดฉากรุก โดยกราบทูลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

¹จอร์ สุขวานิช. ออกญาวิไชเยนทร์. 2527. หน้า 296 - 297.

²เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 179 - 180.

³กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 27 เล่ม 16. หน้า 219.

ให้มีพระราชโองการเรียกนายพลเดฟาร์ชขึ้นมามาถวายอารักขาที่ลพบุรี ขุนหลวงสรศักดิ์บุตรชายของพระเพทราชา ได้ทราบข่าวนี้จึงรีบนำความไปแจ้งให้บิดาทราบโดยด่วน¹ สมเด็จพระเพทราชาจึงนำความไปปรึกษาพระสังฆราชแห่งลพบุรี แล้วเตรียมปิดช่องล้อมวัง ขณะที่เหตุการณ์ตรงเคียดอยู่นั้น ออกญาวิไชเยนทร์รีบเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ โดยไม่ทราบว่าย้ายพระเพทราชาได้จุกช่องล้อมวังไว้แล้ว ดังนั้นสมเด็จพระเพทราชาจึงสามารถควบคุมตัวออกญาวิไชเยนทร์ไว้ได้ เหตุการณ์ในวันนี้ออกญาวิไชเยนทร์ถูกจับกุม พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยากล่าวว่ารายนเป็นจำนวนมากจับอาวุธพากันยกเข้าไปในพระราชวัง ซึ่งถ้าตีความจากพระราชพงศาวดารการยึดอำนาจโดยสมเด็จพระเพทราชาเป็นไปในลักษณะที่ว่า รายนมีความศรัทธาต่อพระสงฆ์ซึ่งสนับสนุนพระเพทราชา แต่บันทึกของบาทหลวง เดอ แบส ซึ่งมีโอกาสเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้บันทึกว่า เมื่อออกญาวิไชเยนทร์เข้าไปในพระราชวังแล้ว สมเด็จพระเพทราชาแกล้งทำเป็นชวนออกญาวิไชเยนทร์เดินเล่นสนทนากันบนเชิงเทียนด้วยความแหม่นสาขณะเดียวกันออกญาโกษาธิบดีปานได้บอกหน่วยคุ้มกันว่า ออกญาวิไชเยนทร์ สั่งให้กลับไปรักษาการณ์ที่ท่าเนียบ ส่วนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชขณะนั้นถูกควบคุมพระองค์ไว้ในพระตำหนัก²

เอกสารนี้มีประโยชน์มาก ที่ได้ให้ร่องรอยเกี่ยวกับขุนนางมอญซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งได้แก่ ออกญาโกษาธิบดีปาน ขุนนางอยุธยาเชื้อสายมอญ ดังที่ได้กล่าวถึงประวัติมาแล้ว และสอดคล้องกับพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ที่ได้ให้ข้อมูลที่ทำให้ทราบว่า ก่อนจะทำการปิดช่องล้อมวัง ออกหลวงสรศักดิ์ได้ถามสมิงพระตะบะว่า ธรรมเนียมมอญถ้ากษัตริย์ประชวรแล้วจะปลัดแผ่นดินจะต้องทำอย่างไร คำแนะนำของสมิงพระตะบะก็คือต้องจุกช่องล้อมวัง³ การทบทวนในลักษณะนี้ ออกหลวงสรศักดิ์จึงได้กำลังในการจุกช่องล้อมวังจากกำลังทหารมอญซึ่งเป็นลูกน้องของสมิงพระตะบะ ปลัดกรมตั้งทองขวา ซึ่งควบคุมคนประมาณ 300 เศษ

¹เอนเยลเบิร์ต แกมบีเฟอร์. ไทยในจดหมายเหตุแกมบีเฟอร์. 2508. หน้า 27.

²เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 226 - 231.

³พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. 2535. หน้า 59.

เอกสารที่นำมาอ้างอิงทำให้ทราบว่า การยึดอำนาจของสมเด็จพระเพทราชา ไม่ใช่โดยการสนับสนุนจากเฉพาะชาวบ้านกลุ่มเดียวแต่ได้มีการจัดตั้งกองกำลังอย่างเป็นระบบ โดยได้รับการสนับสนุนจากขุนนางผู้ใหญ่ซึ่งมีขุนนางมอญเป็นกำลังสำคัญ ดังนั้นเมื่อพระเพทราชาปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ออกญาโรกษาธิปไตยปาน จึงได้รับพระราชทานตำแหน่งเป็นออกญาพระคลัง

บทบาทของขุนนางมอญที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการขัดแย้งทางการเมืองภายในตอนปลายสมัยอยุธยาครั้งนี้ มิใช่มีเหตุผลเพียงแต่เป็นการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายใน แต่น่าจะมีเหตุผลที่ลึกซึ้งกว่านี้ โดยอาจพิจารณาวิเคราะห์ได้ดังนี้

ดังได้กล่าวแล้วว่า ออกญาโรกษาธิปไตยเหล็ก และออกญาโรกษาธิปไตยปาน ขุนนางสองพี่น้องเป็นขุนนางผู้สืบเชื้อสายมาจากพญาพระราม ขุนนางมอญซึ่งเข้ารับราชการในรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา และเป็นพระสหายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมาตั้งแต่ยังเยาว์วัย เช่นเดียวกับเป็นสหายสมเด็จพระเพทราชา บุตรชายพระแม่อีกคนหนึ่งของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ออกญาโรกษาธิปไตยเหล็ก รับราชการสนองพระบรมราชโองการตั้งแต่มหาดเล็กจนได้เลื่อนตำแหน่งเป็นออกญาพระคลัง แต่ในที่สุดต้องราชทัณฑ์ด้วยข้อหาจับสินบน¹ บาดเจ็บจนถึงแก่อสัญกรรม แต่มีหลักฐานที่ให้ข้อมูลไว้แตกต่างกับบันทึกของบาทหลวง เดอ แบส คือ บันทึกของ เดอ ชัวซีย์ ซึ่งบันทึกว่าออกญาโรกษาธิปไตยเหล็กไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของออกญาวิไชยเณทร์ จึงถูกปลดจากราชการ อีกทั้งยังมีพระบรมราชโองการให้รับด้วยหว่ายห้าสิบ² และบันทึกของ เดอ พอร์บัง ได้ให้ข้อมูลว่า

"...คนโปรดใหม่ ไม่ชอบมีคู่แข่ง แอบอิงอำนาจในราชการเพ็ดทูลกล่าวร้าย หากความผิดใส่ตัวเจ้าพระยาพระคลัง ทำให้ทรงสงสัยในความประพฤติท่านผู้นี้...
เจ้าพระยาพระคลังผู้มีพระคุณแก่เขาคณนี้แหละ เป็นคนแรกที่เขาประทุษร้าย เพื่อ

¹ เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 49 - 51.

² เดอ ชัวซีย์. เล่มเดิม. หน้า 438.

ความมั่งคั่งสูงของเขา..."¹

แม้ว่าบันทึกของ เดอ พอร์บิง อาจจะเป็นการใส่ร้ายเพราะเขาเป็นศัตรูกับออกญาวิไชเยนทร์ แต่เมื่อนำหลักฐานทั้งสามมาสรุปข้อความ ก็จะได้ใจความว่า ออกญาภิธานดีเหล็กต้องราชทัณฑ์ เนื่องจากการเพ็ดทูลของออกญาวิไชเยนทร์ ทั้งนี้เพราะตามธรรมเนียมไทย กษัตริย์จะไม่ทรงรับฟังเมื่อมีผู้ทูลฟ้องกล่าวโทษขุนนางตำแหน่งสูง เพราะถือว่ายอมเป็นที่รียาของคนทั่วไป นอกจากว่าจะทรงทอดพระเนตรเห็นด้วยตนเอง² ดังนั้นคนที่กล่าวเพ็ดทูลได้ก็จะต้องเป็นคนโปรด ซึ่งหลายฝ่ายลงความเห็นว่าคนนั้นคือออกญาวิไชเยนทร์

การที่ขุนนางผู้ใหญ่ต้องราชภัยในครั้งนี้ คงจะเป็นที่วิพากวิจารณ์ แต่เมื่อจักรแสดงตัวขัดแย้งกับออกญาวิไชเยนทร์ ในที่สุดก็จะถูกลงพระอาญา³ ทำให้ขุนนางใหญ่น้อยไม่มีใครกล้าเพ็ดทูลฟ้องร้อง⁴ เรื่องราวที่ปรากฏนี้ ทำให้ทราบว่าคุณนางกลุ่มหนึ่งเกลียดชังออกญาวิไชเยนทร์ และกลุ่มนี้คือผู้มีบทบาทในการกำจัดอำนาจของออกญาวิไชเยนทร์ในปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ โดยมีออกพระเพทราชาเป็นหัวหน้ากลุ่ม

พระเพทราชาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมคชบาล แต่เคยรับตำแหน่งเป็นเจ้ากรมพระอัสวราชซ้ายคู่กับออกขุนรานพาสี⁵ ขุนนางมอญ เจ้ากรมอัสวราชขวามาก่อน ทำให้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระเพทราชากับกลุ่มขุนนางมอญได้ว่า มีความสัมพันธ์ทั้งในทางส่วนตัวและสายงานการบังคับบัญชา ดังนั้นขุนนางมอญกลุ่มหนึ่ง เช่น ออกญาภิธานดีปานและสมิงพัดปะ จึงอาศัยสมเด็จพระเพทราชาซึ่งเป็นทั้งเชื้อพระวงศ์และมีอำนาจอยู่ในขณะนั้น⁶ จัดการกับออกญาวิไชเยนทร์ ผู้ซึ่งเป็นต้นเหตุที่ทำให้ออกญาภิธานดีเหล็กได้รับราชทัณฑ์ และ

¹เชอวาเลีย เดอ พอร์บิง. "จดหมายเหตุพอร์บิง," ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 80. 2527. หน้า 80.

²อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม. เล่มเดิม. หน้า 152.

³เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 57.

⁴อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม. เล่มเดิม. หน้า 74.

⁵เดอ ลาตูแบร์. เล่มเดิม. หน้า 433.

⁶พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 59 - 61.

ทำให้อิทธิพลของขุนนางมอญในกรมพระคลังลดลง¹ ทำให้ของกลุ่มขุนนางมอญ และความสนิทสนมกับพระเพทราชา จึงทำให้ออกหลวงสรศักดิ์ก็กล้าทบทวนขอกำลังจากสมิงพิตปะทำการจุกช่องล้อมวังที่ลพบุรี ขณะที่สมเด็จพระนารายณ์ประทับอยู่ที่นั่น ในที่สุดความแค้นของขุนนางมอญต่อออกญาวิไชยเณทร์คงจะสิ้นสุดลงพร้อมกับการสิ้นชีวิตของขุนนางชาวกรีกผู้นี้

การรัฐประหารของสมเด็จพระเพทราชาเมื่อ พ.ศ. 2231 เป็นเรื่องที่น่าสนใจประวัติศาสตร์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจศึกษากันคืบว่า แต่ไม่มีผลงานทางวิชาการที่กล่าวถึงบทบาทของขุนนางมอญ ซึ่งเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของการรัฐประหารคราวนี้ ดังนั้นการศึกษามหาชนของขุนนางมอญสมัยอยุธยา จึงขยายพรมแดนแห่งความรู้เกี่ยวกับการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

2) ความขัดแย้งระหว่างพระเพทราชากับออกญาโกษาธิบดีปาน

การปราบดาภิเษกอย่างไม่เรียบร้อยของสมเด็จพระเพทราชา โดยประหารเจ้าฟ้าอภัยทศแล้วตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์ ทำให้ได้รับการต่อต้านจากขุนนางที่อยุธยา แต่เนื่องจากบุคลิกภาพของพระองค์เป็นผู้ที่มีสติปัญญารอบคอบและประพฤติดนุกกลกาลเทศะ ในบรรดาชาวยุโรปที่กล่าวถึงพระเพทราชามักจะกล่าวตรงกันว่าเป็นคนฉลาดและกล้าหาญ² พระองค์จึงแต่งตั้งขุนนางมอญที่ร่วมจัดออกญาวิไชยเณทร์ให้มีตำแหน่งเป็นออกญาโกษาธิบดี แล้วโปรดให้พาหน้าที่ยับไล่กองทหารฝรั่งเศสออกจากป้อมเมืองบางกอก แกมบีเฟอร์ซึ่งเดินทางมาถึงอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2233 ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ออกญาโกษาธิบดีรีบกับพวกทหารฝรั่งเศสโดยใช้กำลังทหาร³ ล้อมป้อมฝรั่งเศสที่เมืองบางกอกเป็นเวลานานถึง 2 เดือน ฝรั่งเศสจึงยอมจำนนเนื่องจากขาดเสบียงอาหาร

¹ เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 57.

² กรมศิลปากร. ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 80. 2509. หน้า 179 - 180.

เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 57.

กรมศิลปากร. ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 27 เล่ม 26. 2507. หน้า 212.

³ ทหาร ได้แก่ ทหารแขกมัวร์ โดยมีฮอลันดาสันนิบาตอาวุธ.

กรมศิลปากร. ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 34 เล่ม 21. 2510. หน้า 279 -

เดอ ลาลูแบร์ ได้กล่าวถึงยุทธวิธีที่ไทยถนัดว่า

"...ชาวสยามไม่เคยโจมตีป้อมค่ายหรือปราการเมืองใด ๆ อย่างจริงจังเต็มกำลังเลย ไม่ว่าป้อมปราการนั้นจะแบบบางเพียงใด จะทำได้ก็แต่กระบวนทรยศหักหลังล่อลวง ซึ่งชาวสยามอยู่ข้างถนัดนัก หรือไม่ก็โดยความหิวโหย เมื่อพวกที่ถูกล้อมขาดเสบียงอาหารเท่านั้น..."¹

แม้ว่าการวิจารณ์ของ เดอ ลาลูแบร์ จะเป็นไปในทางองที่ทำการสู้รบครั้งนี้ไม่ค่อยสง่างาม แต่ด้วยยุทธวิธีดังกล่าวทำให้ไทยสามารถขับไล่กองทหารฝรั่งเศสออกไปจากป้อมเมืองบางกอกได้สำเร็จ ผลงานความสำเร็จของออกญาโกษาธิบดีปาน แม่ทัพที่ทำการรบกับกองทหารฝรั่งเศสกลับเป็นผลร้ายต่อตนเอง เพราะทำให้สมเด็จพระเพทราชาเกิดความหวาดระแวง ประชุมพงสาวดารอยุธยา ภาคที่ 60 ได้ให้ข้อมูลว่า ขุนนางถูกลงพระอาญาไม่เลือกว่าเป็นขุนนางผู้ใหญ่ ผู้น้อย พระคลังและออกญาพิพัฒน์ ซึ่งเป็นผู้ช่วยถูกเอียนหลังเสมอ² การที่สมเด็จพระเพทราชามีพระอารมณ์ฉุนเฉียว หวาดระแวงขุนนาง สาเหตุประการหนึ่งอาจต่อเนื่องจากปัญหาการไม่ยอมรับของขุนนางในเรื่องการปราบดาภิเษก อีกปัญหาหนึ่งก็คือเกิดภัยพิบัติอันเนื่องมาจากอากาศแห้งแล้ง เกิดไข้ทรพิษระบาดทั่วราชอาณาจักร³ ผู้คนล้มตายจนไม่มีที่เผาศพ ตามทุ่งนาเต็มไปด้วยซากศพ⁴ นอกจากนั้นยังเกิดข้าวยากหมากแพง โจรผู้ร้ายชุกชุม สถานการณ์ที่ไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมืองภายใน ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นเช่น การสู้รบกับกองทหารฝรั่งเศส และการเกิดกบฏพระธรรมเถียร ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป ล้วนแต่กดดันสมเด็จพระเพทราชาเป็นอย่างยิ่ง พระองค์คงจะมองเห็นว่าในขณะที่พระองค์ถูกต่อต้านพระราชอำนาจอยู่นั้น ออกญาโกษาธิบดีปานได้รับการยอมรับว่า มีความสามารถและ

¹เดอ ลาลูแบร์. เล่มเดิม. หน้า 411.

²กรมศิลปากร. ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 36 เล่ม 21. 2511. หน้า 207.

³กรมศิลปากร. ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 35 เล่ม 21. 2511. หน้า 97.

⁴กรมศิลปากร. ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 36 เล่ม 21. หน้า 207.

เป็นที่นิยมนำราษฎร ทำให้สมเด็จพระเพทราชาไม่พอใจเกรงว่าอาจจะก่อการกบฏแย่งชิงราชสมบัติ¹ ด้วยเหตุนี้จึงอาจเป็นเหตุให้ออกญาภิธานีบัณฑิตปณิกฤตกลองโฆสเนือง ๆ เช่นคราวหนึ่งทรงกริ้วถึงกับเอาพระแสงดาบตัดปลายจมูกออกญาภิธานีบัณฑิตปณิกฤตแห่ง และก่อนถึงแก่กรรม ขุนนางผู้นี้ถูกริบราชบาตรด้วยสาเหตุที่ไม่ทราบแน่ชัด บุตรและภรรยาถูกจำขัง ในที่สุดก็ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2242 พระเพทราชาไม่โปรดให้จัดงานศพตามพิธีทางศาสนา² ซึ่งเป็นเกียรติที่ขุนนางพึงจะได้รับ

แม้ว่าสมเด็จพระเพทราชาจะจัดอำนาจของออกญาภิธานีบัณฑิตสำเร็จ แต่ขุนนางมอญก็ยังคงมีอิทธิพลในราชสำนักอยุธยาต่อมา ดังจะเห็นได้ว่าออกญาภิธานีรัชกาลสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) ก็เป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากขุนนางมอญ

3.1.3 การเข้ามามีส่วนร่วมในการชิงราชสมบัติ ระหว่าง พ.ศ. 2275 - 2310

ระหว่างปี พ.ศ. 2275 ถึง 2310 เป็นระยะเวลาตอนปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลา 35 ปี ดังกล่าว มีความเป็นพลวัตสูง อันเนื่องมาจากการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในระหว่างพระราชนัดดาชั้นผู้ใหญ่ การกบฏและการสู้รบกับพม่า ความปั่นป่วนที่เกิดขึ้น เกิดจากการเสื่อมสลายของระบบไพร่ ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการบั่นทอนระบบการควบคุมไพร่พลเช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงสังคมในปลายสมัยอยุธยาได้มีผู้ศึกษา และชี้ประเด็นให้เห็นถึงปัญหานี้³ ซึ่งทำให้บรรดาเชื้อพระวงศ์และขุนนางต้องสูญเสียชีวิต และท้ายที่สุดก็ส่งผลกระทบต่อกาลอวสานของราชวงศ์บ้านพลูหลวง พร้อมกับการแตกฉานช่นความทุกข์ยากของชาวอยุธยา

¹กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 60 เล่ม 33. 2512. หน้า 191.

²กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 36 เล่ม 21. หน้า 309 - 310.

³ม.ร.ว.อศิน รพีพัฒน์. สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416.

2527. กล่าวโดยสรุปว่า ในปลายสมัยอยุธยาขุนนางมีไพร่สมเพิ่มขึ้น แต่ไพร่หลวงลดจำนวนลงทำให้เกิดปัญหาเรื่องการระดมกำลังเมื่อเกิดสงคราม.

เมื่อฝ่ายแพ่ฝึกพม่า เหตุการณ์การเคลื่อนไหวของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในสมัยอยุธยาตอนปลาย มีเรื่องที่สามารถทำการศึกษได้อีกหลายประเด็น อาทิ การควบคุมระบบไพร่ ผลกระทบต่อการค้าภายในและการค้ากับต่างชาติ และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เป็นต้น แต่ในที่นี่จะขอจำกัดการศึกษาเฉพาะที่เกี่ยวกับบทบาททางการเมืองภายในของขุนนางมอญสมัยอยุธยา

ก่อนที่จะกล่าวถึงบทบาททางการเมืองของขุนนางมอญในช่วงเวลา

พ.ศ. 2275 - 2310 พระนามพระมหากษัตริย์อยุธยา ในช่วงเวลาดังกล่าวมีดังนี้

สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) ครองราชย์ระหว่าง

พ.ศ. 2246 - 2251

สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9 (พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ) ครองราชย์

ระหว่าง พ.ศ. 2251- 2275

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2275 -

2301

สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร ครองราชย์ในปี พ.ศ. 2301

สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2301 -

2310

ข้อมูลนี้จะทำให้เข้าใจเรื่องการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยา ซึ่งมีขุนนางมอญเข้าไปเกี่ยวข้องได้ชัดเจนขึ้น

ในปี พ.ศ. 2275 ซึ่งเป็นปลายรัชกาลสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9

(พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ) ทรงโปรดฯให้สถาปนาเจ้าฟ้าอภัยพระโอรสเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป แต่เจ้าฟ้าพร พระอนุชาของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ซึ่งดำรงพระยศเป็นอุปราชวังหน้าไม่พอพระทัย ดังนั้นเค้าของความขัดแย้งจึงเริ่มขึ้น เมื่อพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระสวรรคต เจ้าฟ้าอภัยและเจ้าฟ้าบรมศรีซึ่งประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวังจึงระดมไพร่พลเพื่อต่อสู้กับอุปราชวังหน้า การรบครั้งนั้นมีการปะทะกันอย่างดุเดือด กองทัพวังหน้าเกือบจะสู้ไม่ได้ แต่มีทหารชื่อออกขุนชำนาญชาญณรงค์ เป็นผู้อาสาพาทหารออกสู้รบกับทหารวังหลวงจนได้รับชัยชนะ ทหารผู้นี้ทำความดีความชอบในราชการ ต่อมาจนกระทั่งได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ว่าที่รักษารับตี นับเป็นขุนนางไทยคนแรกที่ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าพระยา ซึ่งเมื่อตรวจสอบกับพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง กฎหมายตราสามดวงไม่พบขุนนางตำแหน่งนี้ ดังนั้นคงจะเป็นตำแหน่งที่พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

พระราชทานให้เป็นพิเศษ เจ้าพระยาฯ นามบุญริรักษ์ถึงแก่กรรม เมื่อปี พ.ศ. 2296 ทรงพระกรุณาพระราชทานโกศให้แต่งศพใส่เครื่องอาภรณ์อย่างเจ้าต่างกรมให้เรียกว่า พระศพ ทาเมรุ ณ วัดไชยวัฒนาราม แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง¹ นับว่าได้รับพระราชทานเกียรติอย่างใหญ่หลวง แต่ถึงกระนั้นพระราชพงสาวดารไม่ได้บันทึกถึงภูมิหลังของขุนนางผู้นี้ ชื่อของออกขุนฯ นามบุญปรากฏเป็นครั้งแรก เมื่อคราวอาสาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นอุปราชวังหน้าออกต่อสู้ป้องกันการโจมตีของกองทัพวังหลวง ด้วยความสามารถและกล้าหาญจึงทำให้สามารถพลิกผันสถานการณ์จากการเสียเปรียบเป็นได้เปรียบ ทำให้เจ้าฟ้าอภัยและเจ้าฟ้าบรมศรีต้องหลบหนีออกนอกเมือง² เนื่องจากออกขุนฯ นามบุญเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในครั้งนี้ จึงใช้เป็นจุดเริ่มต้นศึกษาหาร่องรอยของขุนนางมอญที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอยุธยา

พระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง กฎหมายตราสามดวงไม่มีตำแหน่งออกขุนฯ นามบุญตรงชื่อ แต่มีทหารตำแหน่งและราชทินนามว่า หมื่นชาอุดมรงค์ ศักดินา 200 จัณสังกัตหลวงพัน 4³ แต่ไม่บอกว่าหลวงพันนี้จัณสังกัตกรมใดแต่อาจกล่าวได้ว่าจัณสังกัตสมุหกลาโหมแน่นอน ราชทินนามชาอุดมรงค์เป็นสร้อยนามของออกขุนฯ นามบุญ แต่ไม่อาจบอกได้ชัดเจนว่าเกี่ยวข้องกันหรือไม่ เพียงแต่เสนอไว้เป็นข้อสังเกต นอกจากนี้เมื่อพิจารณาศักดินาหมื่นหรือขุนแล้ว อาจกล่าวได้ว่าทหารผู้นี้มีตำแหน่งต่ำ อาจเป็นด้วยเหตุนี้ในพระราชพงสาวดารจึงไม่ได้บอกถึงภูมิหลังเรื่องชาติตระกูลของออกขุนฯ นามบุญไว้ เพราะอาจจะไม่มีข้อมูลร่องรอยที่สืบค้นต่อไป ออกขุนฯ นามบุญชาอุดมรงค์มีอาวุธคู่กายที่ใช้ในการสู้รบได้แก่ดาบสองมืองดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่ทหารผู้นี้สู้รบกับพระชนบุรี ขุนนางวังหลวง พงสาวดารบันทึกว่า "ขุนฯ นามบุญถือดาบพาดสองมือนั้นจู่โจมโรมเข้าจ้วงฟัน ถูกพระชนบุรีนั้นคอขาดบนหลังม้าตายในที่รบ..."⁴ และอีกตอนหนึ่งบันทึกเหตุการณ์ตอนที่ออกขุนฯ นามบุญชาอุดมรงค์ตามจับเจ้าฟ้าอภัยและเจ้าฟ้าบรมศรี ความว่า "...เจ้าฟ้าอภัยเห็นขุนฯ นามบุญทหารใหญ่ถือดาบสองมือกับบ่าว

¹พระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 121.

²แหล่งเดิม. หน้า 108.

³กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 279.

⁴พระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 108.

เจ็ดคนแต่มั่นคงพร้อมมือกัน ก็ตกพระทัยกลัว..."¹

ข้อมูลเบื้องต้นนี้ สันนิษฐานว่าออกขุนชนาณาญาณรงค์เป็นขุนนางมอญ โดยวิเคราะห์จาก

ประการแรก ออกขุนชนาณาญาณรงค์เป็นข้าราชการสังกัดวังหน้า ทำหน้าที่เป็นทหารองครักษ์พระมหากษัตริย์ ซึ่งต่อมาปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ และรับราชการเป็นคู่ทุกข์คู่ยากในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ในฐานะที่พระองค์เป็นอุปราชวังหน้า จึงมีไพร่พลในสังกัดเป็นจำนวนมาก ดังที่กำหนดไว้ในศักดินา 100,000 ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งและพระยศเป็นพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง คงจะสามารถรวบรวมและควบคุมไพร่พลที่เป็นกองทหารที่มีประสิทธิภาพ ดังเช่นกรมทหารอาสา มอญ ซึ่งโดยธรรมเนียมแล้วเป็นกรมที่สังกัดวังหน้า ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าออกขุนชนาณาญาณรงค์ มีฐานะเป็นขุนนางมอญสังกัดวังหน้า

ประการที่สอง อาวุธที่ขุนชนาณาญาณรงค์ใช้เป็นประจำได้แก่ดาบสองมือ ทำให้สามารถบอกหน่วยงานที่ขุนชนาณาญาณรงค์น่าจะสังกัดได้ง่ายขึ้น เพราะกรมดาบสองมือ ซึ่งมีหลักฐานในกฎหมายตราสามดวงชัดเจนว่าเป็นกรมทหารมอญ ซึ่งมีพยานครอินทร์เป็นเจ้ากรม ขึ้นอยู่กับจางวางและเจ้ากรมอาสา 6 เหล่า สังกัดสมุหกลาโหม

กรมดาบสองมือมีชื่อเต็มว่า กรมดาบสองมือกลาง คำว่ากลางนั้น ควอริช เวลส์ ได้อธิบายความหมายว่า เป็นทหารหน้าหน้าตามเสด็จพระมหากษัตริย์เมื่อเสด็จทางบก ความชำนาญและความกล้าหาญของทหารพวกนี้ ทำให้เหมาะสมที่จะเป็นทหารรักษาพระองค์หรือคุ้มครองอยู่รอบองค์พระมหากษัตริย์ในบางโอกาส² ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าออกขุนชนาณาญาณรงค์ คือทหารมอญ สังกัดกรมดาบสองมือกลางของกองทัพอุปราชวังหน้า

ถ้าข้อสันนิษฐานทั้งสองประการนี้เป็นจริง ก็อาจสรุปได้ว่าออกขุนชนาณาญาณรงค์เป็นทหารมอญชั้นผู้น้อย สังกัดกรมดาบสองมือกลางขึ้นกับวังหน้า ภายหลังจากที่ออกขุนชนาณาญาณรงค์ทำความดีความชอบในการต่อสู้กับกองทัพพม่าแล้ว จึงได้เข้ารับราชการในตำแหน่งเจ้าฟ้ามอญและเจ้าฟ้าพรเมศร์

¹พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 109.

²ควอริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 122.

มาถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแล้ว ยังเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ในการปราบปรามพระราชวงศ์คนอื่น ๆ¹ ที่จะเป็นอันตรายต่อการขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ด้วยเหตุนี้เมื่อถึงคราวพระราชพิธีราชาภิเษก พระองค์จึงโปรดแต่งตั้งให้ขุนขานาณูชาณูรงค์เป็นเจ้าพระยาขานาณูริรักษ์ว่าที่รักษาธิบดี

ความไว้วางพระทัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศต่อเจ้าพระยาขานาณูริรักษ์มาโดยตลอดชีวิตของขุนนางผู้นี้ ดังจะเห็นได้จากครั้งหนึ่งเจ้าพระยาขานาณูริรักษ์เป็นแม่กองจัดที่ประทับพักแรมไม่ต้องตามพระราชประสงค์ ขุนนางผู้นี้เพียงแต่ถูกคาดโทษ แต่เจ้าพระยาราชภักดี สมุหนายก ซึ่งเป็นแม่กองทำหน้าที่เดียวกันกับรับสั่งให้รับ² ต่อมาในปี พ.ศ. 2296 เมื่อเจ้าพระยาขานาณูริรักษ์ถึงแก่กรรม ทรงโปรดตั้งพระยาพิพัฒนบุตริไชยเป็นพระยาพระคลังว่าที่รักษาธิบดี

เจ้าพระยาขานาณูริรักษ์เป็นกรณีตัวอย่างของการสืบสวนหาร่องรอยของขุนนางมอญที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองภายใน ซึ่งคาดว่าน่าจะต้องมีขุนนางมอญอีกหลายคนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแย่งชิงราชสมบัติ ซึ่งควรจะต้องมีการศึกษาต่อไป

3.2 การก่อกบฏโดยขุนนางมอญ

ขุนนางมอญนอกจากจะมีส่วนเข้าร่วมการแย่งชิงราชสมบัติแล้ว ยังมีขุนนางมอญบางกลุ่มที่ทำทลายอำนาจรวมศูนย์ของอยุธยา ซึ่งมีได้มีพลังอำนาจที่แท้จริง ดังเช่นกบฏพระธรรมเถียร ซึ่งทำทลายอำนาจสมเด็จพระเพทราชา เมื่อ พ.ศ. 2232 แต่การกบฏของขุนนางมอญเกิดขึ้นในปลายสมัยอยุธยาถึง 3 ครั้ง ได้แก่กบฏมอญโพธิ์สามต้น กบฏมอญเขนางบวช และกบฏสุกี้พระนายกอง ซึ่งพรรณารื่องราวได้ดังนี้

¹พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 110.

²แหล่งเดิม. หน้า 117 - 118.

3.2.1 กบฏพระธรรมเถียร

กบฏนี้เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2232 ซึ่งเป็นต้นรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา เอกสารของแอมเพอร์ได้กล่าวถึงธรรมเถียรว่าเป็นพระมอญ เดิมติดคุกอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา และมีความรู้เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวภายในราชสำนัก¹ ส่วนเอกสารไทยได้กล่าวถึงมอญคนหนึ่งชื่อ พระธรรมเถียรเป็นข้าหลวงเดิมของเจ้าฟ้าอภัยทศ² ข้อมูลทั้งสองสามารถพรรณาเกี่ยวกับกบฏพระธรรมเถียรได้ชัดเจนขึ้น เมื่อนำมาปฏิบัติสัมพันธ์กับการศึกษาบทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา

บุคคลสำคัญที่ควรจะต้องกล่าวถึงก่อน คือ เจ้าฟ้าอภัยทศ พงสาวดารไทย กล่าวว่าเป็นพระโอรสขององค์หนึ่งของสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อโสกันต์แล้วพระราชทานนามชื่อ เจ้าฟ้าอภัยทศ³ แต่ในข้อเท็จจริงสมเด็จพระนารายณ์ทรงมีพระราชบุตรเพียงองค์เดียว และเป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องการสืบสันตติวงศ์ในปลายรัชกาล แต่หลักฐานของชาวต่างชาติกล่าวว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงมีพระอนุชาถึง 5 พระองค์⁴ แต่มีชีวิตรอดอยู่จนถึงปลายรัชกาลอยู่สองพระองค์ พระอนุชาองค์โตทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าอภัยทศพิการเป็นนอญ มีพระนิสัยขุ่นเคียว ทรนง่าย มุทะลุตุตัน ปรดเสวยน้ำจืดที่เป็นนิจ มักแสดงความเกรี้ยวกราด ขาดความเคารพยำเกรงในสมเด็จพระนารายณ์ ในที่สุดจึงรับสั่งให้คุมตัวไว้ที่ตึกหนักที่อยุธยา พระอนุชาพระองค์นี้ทรงเลื่อมใสในศาสนาคริสต์ศาสนา⁵ ส่วนพระอนุชาอีกองค์หนึ่งทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าน้อย ผู้มีพระจริยาวัตรอันงดงาม สุภาพและรูปหล่อ กว้างขวางในหมู่ชนทุกชั้น จึงเป็นที่นิยมนามหมู่ราษฎร สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีพระเมตตาพระอนุชาต่างพระมารดาทั้งสองเป็นอย่างยิ่ง และทรงมีพระราชดำริจะให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงกรมหลวงโยธาเทพทรงอภิเษกด้วย เมื่อพระอนุชาองค์นี้ถูกกล่าวหาว่าลอบรักกับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอก จึงถูกลงพระราชอาญาให้บย

¹แอมป์เพอร์. ไทยในจดหมายเหตุแอมป์เพอร์. 2508. หน้า 34.

²พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 68.

³แหล่งเดิม. หน้า 54.

⁴นิโกลาส์ แชรแวส. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. 2506. หน้า 228.

⁵เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 145.

เมื่อพระอนุชาองค์นี้พ้นจากการสลบ ก็มีอาการคล้ายกับเป็นอัมพาตที่ชีวหา (ลั่น) ทำให้พูดไม่ได้¹

เรื่องราวที่พรรณานี้เกี่ยวกับเจ้าฟ้าอภัยทศและเจ้าฟ้าน้อย ก่อให้เกิดความสับสนในการศึกษาเกี่ยวกับกบฏพระธรรมเถียร เพราะถ้าเจ้าฟ้าอภัยทศทรงเลื่อนมาในศาสนา คงไม่ได้รับการสนับสนุนจากพระธรรมเถียรชาวอมฤตผู้นับถือพุทธศาสนา และชาวบ้านอื่น ๆ อีกมากมาย การที่พระธรรมเถียรอ้างตนว่าเป็นเจ้าฟ้าอภัยทศ ๆ องค์นี้น่าจะเป็นเจ้าฟ้าน้อยมากกว่า หรือที่พงศาวดารกล่าวไว้ว่า เจ้าฟ้าน้อยกับเจ้าฟ้าอภัยทศเป็นองค์เดียวกัน คงจะมีส่วนถูกแต่เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษากันต่อไป

ในที่นี้จะจำกัดความว่า เจ้าฟ้าอภัยทศซึ่งมีข้าหลวงเดิมคนหนึ่งชื่อพระธรรมเถียรคือเจ้าฟ้าน้อย ซึ่งจะทำให้สามารถพรรณารายการต่อไปได้ดังนี้

เจ้าฟ้าอภัยทศ (เจ้าฟ้าน้อย) ถูกพระอาญาสั่งรับย เมื่อพ้นจากสลบมีอาการคล้ายกับเป็นอัมพาตที่ชีวหา (ลั่น) ทำให้รับสั่งไม่ได้ มีผู้กล่าวว่าทรงแกล้งเป็นบ้า เพื่อให้ไม่ให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงระแวงพระทัย² ความระแวงพระทัยของสมเด็จพระนารายณ์เกี่ยวกับพระอนุชาผู้มีารโดยตลอด ดังเช่นพระอนุชาเจ้าฟ้าอภัยทศ (ที่เป็นง่อย) ถูกควบคุมตัวไว้ที่พระตำหนักที่พระนครศรีอยุธยา ส่วนพระอนุชาเจ้าฟ้าอภัยทศ (น้อย) เป็นผู้ได้รับความนิยมนจากผู้คนโดยทั่วไป โดยเฉพาะขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งสมเหตุสมผลที่จะทำให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงระแวงว่าขุนนางผู้ใหญ่ซึ่งมีไพร่พลในสังกัดจะสนับสนุนเจ้าฟ้าอภัยทศให้เป็นกษัตริย์ ดังนั้นในคราวกบฏมักกะสันมีผู้กล่าวโทษว่าพระอนุชาทั้งสองร่วมกบฏด้วย จึงทรงเชื่อและให้ลงพระอาญา³ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงระแวงอยู่เสมอว่าพระอนุชาผู้ถูกใจเจ็บและจะก่อการกบฏ

การติดการใหญ่ของเจ้าฟ้าอภัยทศ (เจ้าฟ้าน้อย) อาจไม่ใช่เป็นเรื่องเลื่อนลอย เมื่อสืบสวนหลักฐานในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พบว่าหลังเหตุการณ์ที่

¹ เดอ แบล. เล่มเดิม. หน้า 152.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม. หน้า 157.

ออกหลวงสรศักดิ์ชักปากออกญาวิไชเยนทร์ เนื่องจากไม่พอใจที่ทำให้ศึกพระสงฆ์ออกมา แยกแยะแรงงาน ได้มีขุนนางข้าราชการสำนักในพระอนุชา ได้ทูลเกล้าถวายฎีกากล่าวร้ายบาทหลวง จึงถูกจับกุม ภายหลังให้การสารภาพว่า พระภิกษุองค์หนึ่งได้กล่าวเป็นทวนองพยากรณ์ว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะถูกกลอบปลงพระชนม์ เพราะว่าพระองค์เป็นปฏิปักษ์ต่อพุทธศาสนา¹

พระอนุชาที่ปรากฏในหลักฐาน น่าจะเป็นเจ้าฟ้าอภัยทศ (เจ้าฟ้าน้อย) และขุนนางข้าราชการที่กล่าวถึงน่าจะเป็นธรรมเถียร ถ้าจินตนาการ เหตุการณ์ในครั้งนั้น พระธรรมเถียรถูกลงพระอาญาจับติดคุก ส่วนเจ้าฟ้าอภัยทศ (เจ้าฟ้าน้อย) ถูกลงพระอาญาโบยจนแก้งศาเป็นน้ำ เมื่อพระธรรมเถียรออกจากคุกคงจะกลับมาถวายงานรับใช้พระอนุชาเช่นเดิม จึงทราบความเป็นไปของราชสำนักและสถานการณ์ทางการเมืองเป็นอย่างดี การวางแผนและช่องสุ่มก้างของฝ่ายพระอนุชา ย่อมเป็นที่หวาดระแวงของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงทำให้ทรงเห็นความสำคัญของกองทัพฝรั่งเศสที่จะช่วยค้ำจุนราชบัลลังก์ของพระองค์² ได้อย่างปลอดภัย เช่นเดียวกับทหารอาสาต่างชาติอื่น ๆ ซึ่งไม่มีฐานการเมืองในอยุธยา ทำให้ออกญาวิไชเยนทร์มีช่องทางกราบทูลให้มีพระบรมราชโองการส่งกองทหารฝรั่งเศสจากเมืองบางกอกขึ้นมารักษาพระองค์ที่พระราชวังลพบุรี

ฝ่ายสมเด็จพระเพทราชา ได้ลักลอบช่องสุ่มผู้คนโดยอ้างว่ามีผู้คิดร้ายจะชิงราชสมบัติ ต้องช่วยกันป้องกันราชบัลลังก์ไว้ให้พระอนุชา จึงมีขุนนางสมัครเข้าร่วมด้วยเป็นอันมาก³ ในความเป็นจริงแล้วพระเพทราชาเคยมีเรื่องบาดหมางกับพระอนุชามาก่อน โดยเป็นผู้กล่าวโทษว่าพระอนุชาทั้งสองของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีส่วนร่วมในคราวกบฏมุกกะสัน⁴ แต่เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนไป ออกญาวิไชเยนทร์พยายามสนับสนุนพระปีย์ พระราชบุตรบุญธรรมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้เป็นกษัตริย์ จึงได้รับการต่อต้านจากขุนนางเป็นส่วนใหญ่ การพรรณารื่องการรัฐประหารในปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

¹E.W. Hutchinson. 1688 Revolution in Siam, The Memoir of father de Beze, 1968. p.220.

²นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. 2523. หน้า 92 - 97.

³กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 34 เล่ม 20. 2510. หน้า 303.

⁴เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 157.

ได้แสดงให้เห็นว่าขุนนางมอญเป็นกลุ่มสำคัญที่สนับสนุนพระเพทราชา เพราะพระเพทราชาประกาศอย่างเปิดเผยว่าจะสนับสนุนอนุชาให้ขึ้นครองราชย์นั่นเอง

เมื่อสมเด็จพระเพทราชาทำการจุกช่องล้อมวัง ยึดอำนาจได้สำเร็จ ในปี พ.ศ. 2231 ออกหลวงสรศักดิ์บุตรชาย จึงแนะนำให้พระเพทราชาเตรียมการปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ พระเพทราชาจึงเริ่มต้นโดยสั่งให้ประหารพระปีย์และออกญาวิชยนทร์ ในขณะที่เป็นที่เข้าใจว่าพระเพทราชาจะมอบราชสมบัติให้เจ้าฟ้าอภัยทศ (เจ้าฟ้าน้อย) เหตุการณ์ดูสมจริง ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อเชษฐาธิราชเจ้าฟ้ามาที่ลพบุรีพระเพทราชาถวายนการต้อนรับอย่างใหญ่โต หลังจากนั้นพระเพทราชาจึงโปรดให้สำเร็จโทษพระอนุชาทั้งสองพระองค์¹ เหตุการณ์นี้ทำให้ขุนนางตระหนักในความจริงว่า พระเพทราชาทำการปราบดาภิเษกเพื่อพระองค์เอง แต่ในสภาวะบ้านเมืองที่สับสนในขณะนั้นไม่มีใครต่อต้านอำนาจของพระเพทราชาอย่างจริงจัง

ท่ามกลางความสับสนวุ่นวายดังกล่าว ข้าหลวงเดิมของเจ้าฟ้าอภัยทศ คือพระธรรมเถียรคงจะบวชเพื่อหนีราชภัย แล้วทำการส่องสมผู้คนก่อการกบฏโดยอ้างว่าเป็นเจ้าฟ้าอภัยทศ ในปี พ.ศ. 2232 ซึ่งเป็นปีที่สองของรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา มีผู้เข้าร่วมขบวนการพระธรรมเถียรเป็นจำนวนหนึ่ง² แต่ในที่สุดกลุ่มกบฏนี้ถูกปราบลงโดยอุปราชวังหน้า ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งออกหลวงสรศักดิ์ ในที่สุดพระธรรมเถียรซึ่งเป็นหัวหน้ากบฏจึงถูกประหารชีวิต³

ภายหลังจากเหตุการณ์นี้ ขุนนางมอญฝ่ายเจ้าฟ้าอภัยทศคงจะถูกปราบปรามจนหมดอิทธิพลลง กองทหารอาสาสมัครยังคงสังกัดวังหน้า แต่ผู้ดำรงตำแหน่งนี้ได้แก่ ผู้ที่จะขึ้นมาเป็นกษัตริย์อยุธยาพระนามสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระพุทธเจ้าเสือ, พ.ศ. 2246 - 2251)

¹เดอ แบส. เล่มเดิม. หน้า 270.

²เอนเฮลเบิร์ต แกมบีเพอร์. เล่มเดิม. หน้า 34.

³แหล่งเดิม. หน้า 34 - 35.

3.2.2 กบฏมอญพิธีสามตัน

กบฏนี้เป็นกบฏขุนนางมอญกบฏแรกที่เกิดขึ้นในตอนปลายสมัยอยุธยา กล่าวคือในขณะที่ขุนนางมอญกลุ่มหนึ่งสนับสนุนการปราบดาภิเษกของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีมอญอีกกลุ่มหนึ่งก่อการกบฏ มอญกลุ่มที่เป็นกบฏเป็นมอญใหม่ ซึ่งอพยพมาจากเมืองเจกอง เข้ามายังอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2290 ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยมีพญาพระราม เป็นหัวหน้าคุมพลประมาณ 400 คน มอญใหม่เหล่านี้ได้รับพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ ไร่พิธีสามตัน คิดอุบายที่จะหลบหนีออกจากพระราชอาณาจักร¹ ไม่มีหลักฐานว่าจะหลบหนีออกไป ด้วยเรื่องใด แต่วิธีการหลบหนีนั้นได้ทำที่หออาสา กองทัพอยุธยา ซึ่งมีพระยาราชสุภาวดีเป็นแม่ทัพ ไปรับสมเด็จพระรามาธิบดี พระบิดา และพระศรีไชยเชษฐ พระโอรสซึ่งเป็นกษัตริย์กัมพูชา เข้ามารับที่อยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2293² แม้ว่าเอกสารอยุธยาจะไม่บันทึกปีที่มอญพิธีสามตัน เป็นกบฏ แต่เมื่อตรวจสอบกับเหตุการณ์ที่ยกทัพไปรับเจ้าเขมรทั้งสองพระองค์ จึงทำให้ทราบว่า ภายหลังจากที่กลุ่มมอญนี้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ไร่พิธีสามตันได้เพียง 3 ปี จึงได้ก่อการกบฏ

มอญที่หออาสาอยู่ด้วยกัน 50 คน แต่อ้างว่ายังขาดอาวุธ ครั้นเมื่อ ได้อาวุธครบทุกคนแล้ว จึงพากันเดินทางไปที่บ้านไร่พิธีสามตันแล้วพาครอบครัวหลบหนี กองทัพ อยุธยาสามารถจับพวกกบฏได้ทั้งหมด จึงลงพระราชอาญาโดยพญาพระรามและพวก แล้วโปรด ให้นำกลับไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ไร่พิธีสามตันตามเดิม ขุนนางมอญที่ไร่พิธีสามตันนี้คงทำหน้าที่เป็นผู้ดูแล เรือพระที่นั่ง ดังปรากฏอยู่ในคำให้การชาวกรุงเก่าว่า เรือพระที่นั่งพระองค์หนึ่งจอดอยู่ที่ ไร่พิธีสามตัน³

มอญกลุ่มนี้นับเป็นมอญกลุ่มแรกที่มีหลักฐานว่าบราถนจะกลับไปบ้านเกิด เมืองนอนของตน

¹พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 120.

²สาเหตุเกิดจากนักกองที่อึ่งพระราชวงศ์กัมพูชาขัดใจกับพระศรีไชยเชษฐ จึงนำทัพพญามารบ สมเด็จพระรามาธิบดีกับพระศรีไชยเชษฐสู้ไม่ได้ จึงขอเข้ามาสวามิภักดิ์ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระองค์จึงโปรดให้พระยาราชสุภาวดีเป็นแม่ทัพไปปราบปราม แล้ว อนุญาตทั้งสองพระองค์มาพำนักที่อยุธยา.

³แหล่งเดิม.

3.2.3 กฎมณเฑาะว์นางบวช

เชานางบวชเป็นหมู่บ้านมอญซึ่งขึ้นอยู่กับเขตแดนนครนายก มอญเหล่านี้เป็นมอญใหม่ซึ่งเดินทางเข้ามาในปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อ พ.ศ. 2301 ไม่ทราบจำนวน สาเหตุเนื่องจากหลบหนีกองทัพพระเจ้าอลองพญาซึ่งเข้าโจมตีเมืองหงสาวดี ต่อมาในปี พ.ศ. 2303 ได้ก่อการกบฏซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ โดยมีสาเหตุกล่าวหาว่าเจ้าเมืองมอญดิษฐธร¹ กบฏคราวนี้คงจะเป็นกบฏครั้งใหญ่ เพราะอยุธยาต้องใช้เวลาปราบปรามถึง 2 ครั้ง โดยในครั้งแรกมีพระยาสิทธิราชเดชเป็นแม่ทัพคุมพลประมาณ 2,000 คน แต่แตกพ่ายสู้พวกมอญไม่ได้ ครั้งที่สองมีพระยายมราชเป็นแม่ทัพ และพระยาเพชรบุรีเป็นทัพหน้า เพิ่มจำนวนรวมประมาณ 3,000 คน จึงสามารถปราบกบฏได้²

การวิจารณ์เกี่ยวกับกบฏในครั้งนี้ ไม่อาจลงความเห็นว่าเป็นการคิดครึก แต่การทำท้าวอำนาจท้องถิ่นคืออำนาจของเจ้าเมืองนครนายก สะท้อนให้เห็นทั้งการกดขี่และความอ่อนแอของเจ้าเมืองในภูมิภาค และความอ่อนแอของลักษณะการปกครองรวมศูนย์ของอยุธยา ขณะเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นความไม่มีประสิทธิภาพของกองกำลังอยุธยา ซึ่งแม้กระทั่งปราบปรามกบฏก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก ถ้ามีการศึกษาเกี่ยวกับกบฏมอญในครั้งนี้ จะทำให้เข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุที่เสียกรุงศรีอยุธยาได้ชัดเจนขึ้น

3.2.4 กฎสุกัพระนายกอง

ในปี พ.ศ. 2310 เมื่อกองทัพพม่าเดินทางเข้ามาล้อมกรุงศรีอยุธยา มีชายคนหนึ่งเป็นมอญตั้งบ้านเรือนอยู่ที่พระนครศรีอยุธยาแล้ว ได้อาสาพม่าเข้าตีค่ายบางระจันซึ่งเป็นค่ายที่คนไทยรวมตัวกันต่อต้านกองทัพพม่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยป้องกันตนเองจากการโจมตีได้ถึง 7 ครั้ง ก่อนที่พระนครศรีอยุธยาแตก ค่ายบางระจันแห่งนี้ในที่สุดก็พ่ายแพ้ กองทัพพม่า ชัยชนะของพม่าที่มีต่อชาวค่ายบางระจันอาจมีผลให้ชาวมอญที่กล่าวถึงมีบทบาทสำคัญจนเป็นที่ไว้วางใจของพม่า ดังนั้นเมื่อพม่ายึดพระนครศรีอยุธยาได้ในปี พ.ศ. 2310 จึงได้แต่งตั้ง

¹ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 39 เล่ม 23. 2511. หน้า 23.

²พระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 136.

มอญคนนี้เป็นสุกี้¹ ซึ่งเป็นยศขุนนางพม่า ผู้คนเรียกว่าสุกี้พระนายกอง คุมกองทัพบพม่าเพื่อเก็บกวาดทรัพย์สินของราษฎรที่ยังหลงเหลืออยู่ โดยตั้งค่ายบริเวณบ้านโพธิ์สามต้น

การที่สุกี้พระนายกองเข้ามาอยู่ในค่ายโพธิ์สามต้น ซึ่งทราบแน่ชัดว่ามีชุมชนมอญตั้งอยู่ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แสดงว่าสุกี้พระนายกองคนนี้จะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับมอญโพธิ์สามต้น ซึ่งต่อการกบฏในปี พ.ศ. 2303 มอญที่ก่อการกบฏแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งยังถูกลงพระราชอาญาตามกฎหมายเกี่ยวบาส คงมีทัศนคติที่ไม่ดีกับพระมหากษัตริย์และขุนนางอยุธยา ดังนั้นจึงอาจสันนิษฐานได้ว่า มอญที่ค่ายโพธิ์สามต้นเป็นฝ่ายที่สนับสนุนพม่าเมื่อคราวโจมตีพระนครศรีอยุธยา และเป็นผู้ประสานงานให้สุกี้พระนายกองทำความดีความชอบโดยเข้าอาสาตีค่ายบางระจัน เมื่อกองทัพบพม่ายกกลับไปแล้ว สุกี้พระนายกองเลือกที่จะมาอยู่ที่โพธิ์สามต้น ก็เนื่องจากเป็นที่ซึ่งปลอดภัยที่สุด เพราะมีชาวมอญโพธิ์สามต้นเป็นพรรคพวก แต่ในที่สุดค่ายพม่าแห่งนี้ถูกสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมหาราชตีแตก ภายหลังที่พระนครศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเพียง 6 เดือน จึงเป็นอันสิ้นสุดชีวิตของชาวมอญซึ่งอาศัยแผ่นดินอยุธยามานาน แต่ได้เสวยสุขจากการรับใช้พม่าในช่วงระยะเวลาอันสั้น

กบฏมอญปลายสมัยอยุธยาเกิดขึ้นจากปัจจัยที่ไม่ทราบสาเหตุแน่ชัด แต่ถ้าเชื่อตามที่พระราชพงศาวดารบันทึกไว้ว่า กบฏมอญเขานางบวชเกิดขึ้นจากเจ้าเมืองไม่ยุติธรรม ทำให้วิเคราะห์สถานการณ์สังคมตอนปลายอยุธยาว่าขุนนางกดขี่ข่มเหงไพร่ มอญใหม่ที่เพิ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่อยุธยาคงจะได้รับความไม่ยุติธรรมด้วยเช่นกัน การวิเคราะห์นี้ไม่มีกรณีตัวอย่างเกี่ยวกับการกดขี่ชุมชนมอญอธิบาย แต่เรื่องที่นำวิเคราะห์คือการที่ผู้นำอยุธยามีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับชาวมอญ อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พระนครศรีอยุธยาถูกโจมตีจนล่มสลายไป

ในบทนี้ผู้วิจัยได้พยายามนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ประกอบการวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นว่าขุนนางมอญมีบทบาทสำคัญต่อการเมืองภายในอยุธยา เมื่อพระนครศรีอยุธยาล่มสลายศูนย์รวมอำนาจของคนไทยได้เคลื่อนลงไปกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ แม้ว่าราชธานีทั้งสองจะเป็น

---

¹คำว่า สุกี้ เรียกตามหนังสือพระราชพงศาวดารมาจากคำว่า ชุกคยี แปลว่า นายกองใหญ่ เพราะฉะนั้นต่อมาไทยจึงเรียกตามความที่แปลว่า พระนายกอง.

สมเด็จพระปรมหาราชทรงราชานุภาพ. ไทยรบพม่า. หน้า 373.

ราชธานีแห่งใหม่ แต่การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในยังคงมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากการพลัดเปลี่ยนแผ่นดินในปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2325 และการกบฏในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อ พ.ศ. 2352 ซึ่งถ้าศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว โดยศึกษาบทบาทขุนนางมอญควบคู่ไปด้วย จะทำให้เห็นภาพความต่อเนื่องของบทบาทขุนนางมอญจากอยุธยาสู่ธนบุรีและรัตนโกสินทร์

บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษาเกี่ยวกับชาวต่างชาติสมัยอยุธยา นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของชาวตะวันตกและชาวจีน ญี่ปุ่นและเปอร์เซีย ทั้งนี้เนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับชาวต่างชาติเหล่านั้นมีเป็นจำนวนมากพอที่จะทำการศึกษาได้อย่างชัดเจน แต่เมื่อศึกษาเปรียบเทียบในพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมืองของบรรดาหัวหน້ากองทหารต่างชาติแต่ละชาติ พบว่าจางวางกองทหารอาสาสมัครซึ่งเป็นหนึ่งในทหารอาสา 6 เหล่า มีศักดินาสูงสุดในระบบการปกครองอยุธยา ศักดินามีความสำคัญเพราะกำหนดอำนาจหน้าที่รวมทั้งการควบคุมไพร่พล ด้วยข้อเท็จจริงดังกล่าวแสดงว่า ชนชาติมอญจะต้องมีบทบาทสำคัญในสมัยอยุธยา แต่เนื่องจากมอญเป็นชนชาติที่สูญเสียอาณาจักรให้กับพม่าเมื่อ พ.ศ. 2300 จึงอาจทำให้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับมอญมีจำนวนไม่มากนัก ขณะเดียวกันมอญเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมมาช้านาน ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชนชาติมอญ โดยเฉพาะเลือกหัวข้อศึกษาเรื่องบทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยาได้ข้อมูลเบื้องต้นจากการวิจัยของ สุภรณ์ รุ่งเจริญ เรื่องชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และการวิจัยของ มานพ ถาวรวัฒนสุกุล เรื่อง ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา การวิจัยของ มานพ เป็นการอธิบายถึงกรอบทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของขุนนางอยุธยาในภาพรวม ไม่ได้เจาะจงศึกษาขุนนางชาติใดชาติหนึ่ง ส่วนงานของ สุภรณ์ จะให้ภาพกว้าง ๆ ของชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนไทย ตลอดจนบทบาทและการปรับตัวของชาวมอญในสังคมไทย

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบเกี่ยวกับขุนนางมอญที่บันทึกไว้ในพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง ในกฎหมายตราสามดวง โดยถือว่ากฎหมายตราสามดวงเป็นเอกสารชั้นต้นที่มีการบันทึกทำเนียบขุนนางอย่างเป็นทางการ การตรวจสอบนี้สามารถบอกกรมทหารมอญได้ชัดเจนแต่เพียง กรมกลีอ่อง ตั้งทองขวา ตาบสองมือกลาง ตั้งทองซ้าย ซึ่งสังกัดกรมทหารอาสาขึ้นกับสมุหนายก (โปรดอ่านรายละเอียดในวิทยานิพนธ์ บทที่ 1)

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้สำรวจชุมชนมอญที่พระนครศรีอยุธยาเพื่อหาร่องรอยเกี่ยวกับขุนนางมอญ โดยสำรวจจากเอกสารประเภทพงศาวดารต่าง ๆ เอกสารประเภทคำให้การจดหมายเหตุและเอกสารที่เขียนโดยชาวต่างชาติ เช่น บันทึกรายงาน ตลอดจนแผนที่โบราณและรูปภาพต่าง ๆ รวมทั้งวิธีสำรวจภาคสนาม ศึกษาที่ตั้งชุมชนมอญในเขตพระนครศรีอยุธยาและบริเวณชานเมือง ซึ่งทำให้สามารถทราบได้ชัดเจนว่าขุนนางมอญมีบทบาทสำคัญคือเป็นทหารรักษาพระองค์ เป็นหน่วยรบทั้งทางบกและทางเรือ รวมทั้งเป็นทหารลาดตระเวนมอญที่อพยพเข้ามาตั้งเป็นชุมชนในพระนครศรีอยุธยา มีหัวหน้าเป็นตำแหน่งจักรีมอญ แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตำแหน่งนี้เรียกว่า จางวาง

การที่ขุนนางมอญมีตำแหน่งสูงทำให้ขุนนางมอญมีสถานภาพทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ เพราะเป็นผู้ควบคุมกำลังไพร่พลที่มีประสิทธิภาพและจำนวนมาก จึงทำให้ขุนนางมอญถูกดึงเข้ามามีบทบาทในการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในอยุธยา ตั้งแต่ปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ. 2171 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2310 ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์

การศึกษามหาชนขุนนางมอญในสมัยอยุธยาเป็นการศึกษาเจาะจงเฉพาะขุนนางชาวต่างชาติมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310 ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดชัดเจนว่า ในระยะเวลาดังกล่าวขุนนางมอญมีบทบาทสำคัญกว่ากองทหารต่างชาติอื่น ๆ ในการทำสงครามและการป้องกันอาณาจักรอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสู้รบกับพม่า โดยทำหน้าที่เป็นหน่วยรบ ทหารรักษาพระองค์และหน่วยลาดตระเวน

นอกจากนี้ยังพบว่า ในการชิงราชสมบัติระหว่างพระมหากษัตริย์พระองค์เดิม เชื้อพระวงศ์และเจ้าขุนนางตั้งแต่ปลายอยุธยาตอนกลาง จนกระทั่งสิ้นสมัยอยุธยา ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตสูง ขุนนางมอญจึงได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญ ดังนั้นการศึกษามหาชนขุนนางมอญ จึงเป็นการขยายพรมแดนแห่งความรู้เกี่ยวกับการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยนั้น ทำให้เห็นภาพความต่อเนื่องของการที่ขุนนางมอญเข้าไปพัวพันกับการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองว่า มีขั้นล้นสุดลงเมื่อพระนครศรีอยุธยาถูกพม่าโจมตีแตกพ่านั้น แต่ในปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ขุนนางมอญถูกดึงเข้าไปพัวพันกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในดังนี้ คือ ฝ่ายพระยารามัญวงศ์¹ ซึ่งสนับสนุนสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กับมอญกลุ่มพระยาเจ่ง² เป็นฝ่ายสนับสนุนเจ้าพระยามหาษัตริย์ศึก นอกจากนี้ยังจะเห็นได้จากการกบฏกรมขุนกษัตริย์ธาดา (เจ้าฟ้าเหม็น) เมื่อ พ.ศ. 2352 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีขุนนางมอญประมาณ 10 คน ได้แก่ สมิงรอดสองราม สมิงสิริบุญโคต สมิงพัดเบิด (ม่วง) สมิงบอนทะละ³ เป็นต้น กองทหารอาสาของมอญขึ้นสังกัดสมุหกลาโหมต่อมาจนถึงเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรูปการปกครองเป็นแบบตะวันตก เมื่อ พ.ศ. 2435 แต่ถึงกระนั้นยังมีข้าราชการเชื้อสายมอญที่เข้ารับราชการต่อมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ฝ่ายทหาร ได้แก่ พลเรือเอกสุภา ศกเสนีย์ พลเอกสุจินดา คราประยูร พลตรีจักร รามัญวงศ์ เป็นต้น และเป็นข้าราชการฝ่ายพลเรือน อาทิ พระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) ศาสตราจารย์นายแพทย์สุเอ็ด ศกเสนีย์ นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นต้น ดังนั้นความสำคัญของวิทยานิพนธ์ จึงเป็นประโยชน์ในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่มีอิทธิพลและสร้างสีสันให้กับประวัติศาสตร์ไทย ทั้งทางด้านการทหารและพลเรือน ซึ่งสามารถนำไปอ้างอิงในเชิงวิชาการได้ต่อไป

การศึกษาเรื่องบทบาทของขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ปัญหาของการศึกษาเนื่องจากข้อมูลกระจัดกระจาย การรวบรวมข้อมูลจึงต้องใช้เวลามาก และต้องใช้วิธีศึกษาแบบเปรียบเทียบ และการศึกษาปฏิสัมพันธ์หาเครือข่ายของขุนนางมอญ เพื่อนำมาพิจารณาวิเคราะห์ การศึกษาเรื่องขุนนางมอญ ควรจะได้มีการขยายศึกษาบทบาทของขุนนางมอญในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ เพื่อให้เห็นภาพการต่อเนื่องของขุนนางมอญได้ชัดเจนขึ้น

¹พระยารามัญวงศ์ เป็นข้าราชการครั้งกรุงเก่า เป็นคนมอญมีชื่อเดิมว่า "มะเจด" มีตำแหน่งเป็นหลวงบาเรอภักดีในปลายสมัยอยุธยา ภายหลังสวามีภักดีสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์โปรดพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยารามัญวงศ์ว่าที่จักรีมอญ.

²พระยาเจ่ง เป็นบุตรเจ้าเมืองเมียวดี เป็นน้องชายของพระยาทะละ ซึ่งเป็นพระเจ้ากรุงหงสาวดีองค์สุดท้าย เหตุที่เป็นเชื้อสายของพระเจ้าแผ่นดินมอญ จึงทำให้ได้รับความนับถือจากมอญในปลายสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพระยามหาโยธาจางวาง เป็นหัวหน้ามอญในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.

³ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. 29 เจ้าพระยา ฉบับพิสดาร. 2509. หน้า 12 - 13.

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นที่พิมพ์แล้ว

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505.

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 2. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 5. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

แกมบีเพอร์, เอนเยลเบิร์ก. ไทยในจดหมายเหตุแกมบีเพอร์. แปลโดย อัมพร สายสุวรรณ.

พระนคร : ม.ป.ท., 2508.

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า

ฉบับหลวงประเสริฐ อักษรนิติ. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2515.

แซรวาส, นิโกลาส์. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย

สันต์ ท.โกมลบุตร. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2506.

ชั่วชัย, เดอ, บาทหลวง. จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685

และ 1686 ฉบับสมบูรณ์. แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า,

2516.

ตาซาร์ด, กวีแย, บาทหลวง. การเดินทางของบาทหลวงตาซาร์ด เล่ม 1 - 3. แปลโดย

ดวงเพ็ญ พันธุ์หงษ์. กรุงเทพฯ : ศิวพร, 2521.

..... . จดหมายเหตุการเดินทางครั้งที่ 2 ของบาทหลวงตาซาร์ด ค.ศ. 1687 - 1688.

แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ธนประดิษฐ์การพิมพ์, 2527.

ตุรแปง, ฟรังซัวส์, อังรี. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับตุรแปง. แปลโดย

สมศรี เอี่ยมธรรม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2522.

ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาคที่ 1. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2508.

ประชุมพงสาวดาร เล่ม 8. "จดหมายเหตุโร และพระราชพงสาวดารกรุงเก่า,"

พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

พงสาวดารไทย จดหมายเหตุเจ้าแม่วัดดุสิตในสมัยกรุงศรีอยุธยา. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ,
2482.

พอร์บิง, เซวาลีเออร์, เดอ. "จดหมายเหตุพอร์บิง," ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 80.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2527.

แบส, เดอะ. บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเดอ แบส เกี่ยวกับชีวิตและมรดกกรรมของ
ก๊องสตันซ์ฟอลคอน. แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. พระนคร : ก้าวหน้า,
2508.

ลาตูแบร์, เดอะ. จดหมายเหตุลาตูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1. แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร
พระนคร : ก้าวหน้า, 2510.

_____. จดหมายเหตุลาตูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 2. แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร.
พระนคร : ก้าวหน้า, 2510.

วัน วลีต. จดหมายเหตุวันวลิต (ฉบับสมบูรณ์). แปลโดย นันทา วรเนติวงศ์.
พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2515.

_____. พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วัน วลีต พ.ศ. 2182. แปลโดย วนาสรี
สามนเสน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2523.

ศิลปากร, กรม. ประชุมพงสาวดาร เล่ม 15. (ภาคที่ 27 ว่าด้วยเรื่องฝรั่งเศสเป็นมิตรกับไทย
ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช). พระนคร : องค์การคำคุรุสภา, 2507.

_____. ประชุมพงสาวดาร เล่ม 20. (ภาคที่ 34 ว่าด้วยหนังสือสัญญาค้าขายระหว่างประเทศ
สยามกับประเทศฝรั่งเศส ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช). พระนคร :
องค์การคำคุรุสภา, 2510.

_____. ประชุมพงสาวดาร เล่ม 21. (ภาคที่ 35 จดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ซึ่ง
เข้ามาครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช). พระนคร : องค์การคำคุรุสภา, 2511.

_____. ประชุมพงสาวดาร เล่ม 23. (ภาคที่ 39 จดหมายเหตุคณะบาทหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดิน
พระเจ้าเอกทัศ กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น). พระนคร : องค์การคำคุรุสภา,
2511.

..... . ประชุมพงสาวดาร เล่ม 33. (ภาคที่ 60 เรื่อง โภชานานในฝรั่งเศส). พระนคร : องค์การคำคุณสภา, 2511.

..... . ประชุมพงสาวดาร เล่ม 50. (ภาคที่ 80 เรื่อง จดหมายเหตุพอร์วัง). พระนคร : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีลัษณ อุตยานนท์, 2509.

เอกสารชั้นรอง

ขจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2523.

..... . ออกญาวิชาเยนทร์หรือการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528.

..... . คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600 - 2310. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ,
2521.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. กฤษฎาภินิหารอันดบังมิได้. พิมพ์แจกในงานกุศลพระราชทาน
กรมสามัญศึกษา ณ วัดพระนอนจักรสีห์ จังหวัดสิงห์บุรี วันเสาร์ที่ 16 ตุลาคม
พ.ศ. 2519.

..... . "โครงการกระดูกในตู้," สยามรัฐ. กรุงเทพฯ : 2534.

..... . "สังคมสมัยอยุธยา," พื้นฐานอารยธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2516.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ, สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. การปฏิวัติในประเทศ
ไทย พ.ศ. 2231 (ค.ศ. 1688). กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2535.

..... . คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.

..... . ประชุมศิลาจารึกภาค 1. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2521.

..... . สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปี ของการครองราชย์. รุ่งแสงการพิมพ์,
2536.

- ควอริช เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. แปลโดย กาญจน์
ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- จรรยา ประชิตโรมรัน. การสงครามในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระ
เอกาทศรถ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2534.
- จันทร์ฉาย ภักดีจัน. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มถึงสมัยธนบุรี การศึกษาเฉพาะประเด็น.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.
- _____. บรรณาธิการ. กรุงศรีอยุธยาในเอกสารหลักฐานสเปน. กรุงเทพฯ :
สมาคมประวัติศาสตร์, 2532.
- จิตร ภูมิศักดิ์. สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : ไม้งาม,
2526.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน. กรุงเทพฯ :
ศิลปบรรณาการ, 2503.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. "ช่าง และย่านบ้านช่างในกรุงศรีอยุธยา," ใน เอกสารประกอบการ
การสัมมนาทางวิชาการ เรื่องกรุงศรีอยุธยา : อนุอารยธรรมไทย. จัดโดย
ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา สถาบันไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, 2533.
- จอห์น เอฟ เคตต์. ไทย พม่า ลาว และกัมพูชา. หน้า 81 - 83. แปลโดย ภรณ์
กาญจนยงวุฒิ, ชื่นจิตต์ อาไพพรรณ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เศส, 2520.
- ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยด้านเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : ดันอ้อ, 2533.
- _____. ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษ 25. กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาการ,
2533.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. เรื่องของสองนคร. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2523.
- ชูสิริ จามรมาน. "หลักฐานด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาของนครปฐม," ใน
เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมนครปฐม.
นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ :
อมรการพิมพ์, 2527.

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหา. ไทยรบพม่า. พิมพ์ครั้งที่ 7. พระนคร : คลังวิทยา, 2514.
- _____. "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ, "ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516.
- _____. ลำดับสกุลคชเสนีและเสี้ยววิสุทธิ. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ถ.ศิริสาร, 2509.
- ถนอม อานามวัฒน์ และคนอื่น ๆ. ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงสิ้นอยุธยา. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, 2528.
- ทินอ่อง. ประวัติศาสตร์พม่า. แปลโดย เพ็ชร สุมิตร. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2519.
- ธิดา สาระยา. (ศรี) ทวารวดี ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2532.
- นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. พระราชพงศาวดารพม่า เล่ม 1. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2505.
- นายกรัฐมนตรี, สำนัก. ประชุมพระตำราบรมราชทิศเพื่อกลบนา สมัยอยุธยา ภาค 1. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2510.
- _____. พระราชพงศาวดารพม่า เล่ม 2. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2505.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2528.
- _____. การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
- _____. ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2525.
- _____. "ลักษณะการค้าในเอเชียระหว่างศตวรรษที่ 19 - 20, " ใน ศรีธรรมเทพนคร. อาคม พัตยะ และนิธิ เอียวศรีวงศ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา, 2527.
- โบราณราชธานินทร์, พระยา. ตำนานกรุงเก่า. พระนคร : โรงพิมพ์บริษัทสหอุบกรณ์การพิมพ์ จำกัด, 2502.

..... . อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา. พระนคร : กรมศิลปากร, 2509.

ประยูทธ สิทธิพิพัตย์. ต้นตระกูลขุนนางไทย. พระนคร : คลังวิทยา, 2505.

ประเสริฐ ฌ นคร. ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกลือ (ไม้) เค็ม.

พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2514.

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. ราชาธิราช (ฉบับหอสมุดแห่งชาติ). พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2509.

พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. มรดกใหม่ จากลุ่มน้ำสะแกกรัง. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ, 2534.

พลับพลึง มูลศิลป์. ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสสมัยอยุธยา. พระนคร : บรรณกิจ, 2533.

ภารดี มหาจันทร์. ประวัติศาสตร์การปกครองไทย. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, 2526.

มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. ขุนนางอยุธยา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ :

อักษรเจริญทัศน์, 2525.

รอง ศยามานนท์, และคณะ. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึง แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2515.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. ข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาจากเอกสารไทยและต่างประเทศ.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.

ศิลปากร, กรม. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17

เล่ม 1. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2512.

..... . บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17

เล่ม 2. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2513.

..... . พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม 1. พระจักรพรรดิพงศ์ (จาต).

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2533.

..... . พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม 2. พระจักรพรรดิพงศ์ (จาต).

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2533.

..... . พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัด, 2535.

- _____ . พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดียสแควร์, 2535.
- _____ . พระราชวังและวัดโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2511.
- _____ . มอญที่เกี่ยวกับไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามกรุง, 2538.
- _____ . อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยากับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์.
พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2509.
- สังข์ พัฒนทัต. พระเจ้าปราสาททอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516.
- สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. "ระบบเศรษฐกิจไทยสมัยอยุธยา," ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มนะรังสรรค์. บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. บรรณาธิการ. ข้าวไพร่-ข้าวเจ้าของชาวสยาม กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2531.
- สุนทร ชูตินทรานนท์. พม่ารบไทย : ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า. กรุงเทพฯ : มติชน, 2537.
- สุนทร ชูตินทรานนท์. สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2310) : ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, 2535.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. "การทำผังเมืองจำลองพระนครศรีอยุธยา," แปลโดย วินัย พงศ์ศรีเพียร. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องหลักฐานด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีสมัยอยุธยา. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- _____ . น้ำ : บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2539.
- เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. "กฎหมายสมัยอยุธยา," ใน รวมปาฐกถางานอนุสรณ์อยุธยา 200 ปี เล่ม 1. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุรุสภา, 2510.

- อกิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518.
- อนุমানราชชน, พระยา. เรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). กรุงเทพฯ : 2532.
- อิบนิ มุหัมมัด อิบรอฮัม. "สาเกาษัตริย์สุลัยมาน," ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย และสาเกาษัตริย์สุลัยมาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์, 2517.
- ฮอลล์, ดี.จี.อี. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1. แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่น ๆ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522.

วิทยานิพนธ์

- บังอร พันปี. ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.
- ปกรณี ทรงม่วง. การวิเคราะห์พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดวชิรญาณ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528. อัดสำเนา.
- พูลศรี นนทรีย์. สมุหนายกและสมุหพระกลาโหม : บทบาทและอำนาจทางการเมืองการปกครองนับแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาเทวรินทร์. วิทยานิพนธ์ อษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527. อัดสำเนา.
- มานิสา ปิยะสิงห์. ศึกษาลักษณะสังคมไทย : วิเคราะห์จากบทลงโทษในกฎหมายตราสามดวง. วิทยานิพนธ์ อษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521. อัดสำเนา.
- มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา. วิทยานิพนธ์ อษ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. อัดสำเนา.

สุภรณ์ โอเจริญ. ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ อษ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519. อัดสำเนา.

วารสาร

- ชาญชัย วรรณวงศ์. "บทบาทมอญในประวัติศาสตร์สังคมไทย-พม่า," เมืองโบราณ. 10(3) : 24 - 28 ; กรกฎาคม - กันยายน 2537.
- พิศาล บุญผูก. "พระธรรมศาสตร์มอญเกี่ยวข้องกับไทยอย่างไร," สยามอารยะ 2(23) : 17 - 24 ; พฤศจิกายน 2537.
- โยเนะโอะ อิชิอิ. "อาณาเขตของอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง," มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2 : 148 - 156 ; ตุลาคม - ธันวาคม 2522.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "ภูมิหลังสยามประเทศ," ศิลปวัฒนธรรม. 6(3) : 60 - 68 ; กุมภาพันธ์ 2528.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "มอญในเมืองไทย," เมืองโบราณ. 10(3) : 14 - 23 ; กรกฎาคม - กันยายน 2527.
- สุกิจ นิมมาเหมินทร์. "มอญที่ข้าพเจ้ารู้จัก," แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี. 6(3) : 97 - 107 ; กันยายน 2515.
- สุดารา สัจฉายา. "ประวัติศาสตร์มอญยุคต้น," เมืองโบราณ. 10(3) : 8 - 13 ; กรกฎาคม - กันยายน 2527.
- สุภรณ์ โอเจริญ. "ชาวมอญในประเทศไทย," เมืองโบราณ. 10(3) : 14 - 23 ; กรกฎาคม - กันยายน 2527.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Bowring, Sir John. The Kingdom and People of Siam. 2 Vols. London : Oxford University Press, 1969.

- Charnvit Kasetsiri. The Rise of Ayudhya : A History of Siam in The fourteenth and fifteenth Century. London : Oxford University Press, 1975.
- Desai. A Pageant of Burmese History. Calcutta : Orient Longmans, Ltd., 1961.
- Fouser, Beth. The Lord of the Golden Tower, King Prasat Thong and the Building of Wat Chaiwatthanaram. Bangkok : White Lotus co., Ltd, 1990.
- Hall, D.G.E. Burma. London : Hutchinson & Co., 1960.
- Halliday, R. Mon - English dictionary. Rangoon : The Mon Cultural Section Ministry of Union Culture Government of the Union of Burma Rangoon, 1955.
- Harvey, G.E. History of Burma. London : Frank Cass & Co., 1967.
- Hutchinson, E.W., 1688 Revolution in Siam, The Memoir of father de Bezce. Hongkong University press, 1968.
- Louber, de, la. The Kingdom of Siam. London : Oxford University Press, 1969.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน

4

ท้าววรจักษ์สมเด็จพะเพ็ญ นา ๑๐๐๐ แม่เจ้า }
แม่นาง }

กลาบท้าวพระสนมเอกทั้ง ๔ คือ ท้าว }
อินสุเรนทร . }
ศรีสุตาจัน . }
อินทรเทวี . }
ศรีจุลาลักษณ์ . }

นาคละ ๑๐๐๐ นางพระสนมสัตรีกำนัล นา ๘๐๐
สัตรีกำนัลแต่งเครื่องวิเศษ นา ๖๐๐ ช้าวแม่พระ
สนมซึ่งยกพระราชทานให้ไปนกรรยา (มีน้ำเนนจความ
ชอบได้กะจึงกลาบทวนนามขอแม่นาง ท้าว } ให้เอา
ใน }
บันดาลศักดิ์กษัตริย์

นักพฤษชา } สวมศักดิ์ . }
 } โสภ . }
กลองพระโขนง } ทั้ง ๔ ท้าว ศรีสุตา . } นาคละ
 } อินสุริยา . }

๑๐๐๐ บัณฑิตบัญชาบทตลสันสำเร็จราชการในพระ
ราชสถาน แลท้าวทรงกษัตริย์ นา ๘๐๐ บัณฑิตบัญชา

เกิน
กลัง ทอ } เครื่องทอ ขาว }
ทอหน้า } เหลืองทอ เหลือง }

ทอหน้า
ข้างในท้าวศรีสุตา ได้ บัณฑิตบัญชาจำโขน ทวาร
บานไปขอตรวจตรา

หลวงแก้วเจ้า นว ๕๐๐ ขันท้าวสร้อย

จ้า } ^{๕๐๐}
 ก้อนแก้ว • } ถอสกคณา ๕๐๐ นาง ^{๕๐๐}
 ก้อนทอง • } ^{๕๐๐} ขาวพระคลัง }
 ราชภักดี • } เสริม
 กว๊านวน • }

ถอสกคณาถละ ๓๐๐ แดนางแก้วถอสกคณาถ ๖๐๐

นาง } ^{๕๐๐}
 ราชานแทน • } ถอสกคณาถ ๒๐๐ ท้าวได้
 ไร่น้ำประจักษ์ • }
 ทนายเรือน • }

กะขิงคานนท นว ๕๐๐ นนังงานกลาง นว ๒๐๐

นาง }
 ใจกลน • } นกถ ๘๐
 นายประต • }

นาง } ^{๕๐๐}
 เต็บ • } นกถ ๕๐ หญิง ^{๕๐๐}
 ก้อม • } ^{๕๐๐} คักน้ำ • } นกถ ๒๐
 เทบ • } ^{๕๐๐} ท้าววอ • }
 เลือก • } ^{๕๐๐} ตันคต • }

ท้าวอินสุริยาไคว่วิศก กลาง }
 นกถ }

ท้าว } ^{๕๐๐}
 เทนภักดีขอกาว • } วิเสศกลาง ๓
 ทอหขของท้าว • } ^{๕๐๐}
 ทอภักดี • } ^{๕๐๐}
 ขอคมคต • } ^{๕๐๐}
 อินภักดี • } ^{๕๐๐}
 วัณ • } ^{๕๐๐}
 วิเสศนอก ๓ }

5

พระ^{ที่}เลียบ } พระอนุชาพระราชกุมารพระราช

บุตรพระราชนัดดา นา ๔๐๐

แคว^{ที่}เลียบ } ราชบุตรราชนัดดา นา ๒๐๐ สาวใช้

ต่างกรม นา ๑๐๐

หญิงข้าต่างกรมเรือนนอก นา ๕๐ หญิงไพร่ราพ

นา ๑๕

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ } เจ้ากรม ๕๐๐

พระเจ้าหลานเธอ } ศักดินา ปลัดกรม ๕๐๐

พระเจ้าลูกเธอ } เจ้ากรม ๕๐๐

พระเจ้าน้องยาเธอ } ศักดินา ปลัดกรม ๕๐๐

ขุนต่างกรมนา ๔๐๐ หมันต่างกรมนา ๓๐๐

นายเวนมหาดเล็กขอเฝ้าต่างกรม นา ๒๐๐ ปลัดเวร

มหาดเล็ก } ต่างกรม นา ๑๕๐ มหาดเล็กขอเฝ้า

ต่างกรม นา ๑๐๐

6

จะ^{ที่}มีนสาระเพชภักดี } ต้นเชือก นากละ ๑๐๐๐

จะ^{ที่}มีนศรีเลวดี } ปลายเชือก นากละ ๑๐๐๐

นายศักดิ์ } นายสีล }
 นายฤทธิ } นา ๘๐๐ } นายเดช } นา ๔๐๐
 นายจำเริญ นายจำรัส }
 นายจำเริญ นายจำเริญ } นา ๖๐๐
 นายจวน นายจัน } นายสกิจ นายเสนห์ }
 นายจัน นายจิตร } นา ๕๐๐ } นายเลอวาท นายสุทนต์
 นายไชยจัน นายบรรวิไชย }
 นา ๔๐๐ นายพลพัฒน์ นายพลภัย } นา ๔๐๐ มหาโคก
 เลว นา ๒๐๐

7

เจ้าพญามหาอุปราชชาติวงศ์ของภักดีบดินทร
 สุรินทร์เดโชไชยมหัยสุริยภักดีแสนอนุรักษภักดี
 นา ๑๐๐๐๐

8

เจ้าพญาจักรีศรีองค์รักษ์สมุหนายกอัครมหาเสนา
 ธิบดีอะไยพิริบรากรมภาณุ ก่อศักดิ์นา ๑๐๐๐๐ เอก
 อูราชสีเทวาทะราชสีห์หลวงจักร
 ขุนราชภักดีภักดีปลัดบวรกองก่อก๊กนา ๑๐๐๐
 หมื่นกัศปเทศะมณฑลนา ขุนขบถก่อก๊กนา นา ๘๐๐
 ขุนนิมิจอัครเสนาบดีราช ก่อศักดิ์นา นา ๖๐๐

ขุนราชวินิจไธราชปลัด	ถือพระธรรมนูน	นา	๔๐๐	
ขุนเอยาวังกรราชปลัดได้สำรวด		นา	๔๐๐	
ขุนบุรินทร์ราชปลัดนั่งศาลหลวง		นา	๔๐๐	
ขุนเทพอาญาราชปลัดนั่งศาลราษฎร		นา	๔๐๐	
หมื่นแก้วนใจแก้ว	๐	} หัวหมื่นหลวงพัน ๔ คน ถือศักดินา	๕๐๐	
หมื่นแก้วใจหาร	๐			
หมื่นขงพลภัย	๐			
หมื่นย้ายพลแสน	๐			
พันภาน ญราช	} นาค ๕๐๐			
พันจันทน์มาท				
พันภานุราช				
พันพุดธนูราช				
หัวพัน	นายแก้วนคขสาร	๐	} นายเวรมหาดไท } ๒๐๐	
	นายชำนาญกระบวน	๐		
	นายกรรวิธ	๐		
	นายวัดตรวจสรพล	๐		
ขุนราชอาญาสมบัติบัญชากรมมหาดไท ถือศักดินา ๔๐๐				
หัวปากกลองไกรลาศ	หัวปากธูปเมืองมิ่ง	} ๔ คน นาคละ	๒๐๐	
หัวปากกรูจอมเมือง	หัวปากบุญชู			
หลวงมหาอำมาตยาธิบดีพระยาพะมหาดไทฝ่าย				
แทน		นา	๓๐๐๐	
หลวงราชเสนาปลัดทูลฉลอง		นา	๔๐๐	
หมื่นศรีเสนาปลัดบัญชา		นา	๕๐๐	

หัวหน้านิลชาล	}	นาถ ๔๐๐
หัวหน้าบาฏมรกา		
หัวหน้าครุฑนิล		
หัวหน้ากนก		

หัวหน้าปะทานวนข้าง	}	หัวหน้ามณฑลไทรนอก นาค ๒๐๐
หัวหน้ากลารวณกล		
หัวหน้าครุฑราชวน		
หัวหน้าจักรวณ		

หลวงเจ้าแสนบดีศรีบริบาลเจ้ากรรมมหาดไทรฝ่าย
 ภาลังก์ นา ๒๕๐๐ ขุนสุริยมาตปลัดขวา นา ๖๐๐
 ขุนกะเชนทรามาตปลัดซ้าย นา ๖๐๐ หมั่นจันทรามาต
 นา ๔๐๐

หลวงวาสุเทพเจ้ากรรมมหาดไทรตำรวจภูธร	นา ๑๐๐๐
ขุนพิศณุสนปลัดขวา	ถือศักดินา ๖๐๐
ขุนเพชอินทราปลัดซ้าย	ถือศักดินา ๖๐๐

หลวงเพชอุเทพเจ้ากรรมมหาดไทรตำรวจภูบาล นา
 ๑๐๐๐

ขุนมหาพิไชยปลัดขวา	ถือศักดินา ๖๐๐
ขุนแสงสท้านปลัดซ้าย	ถือศักดินา ๖๐๐

หลวงเสนาภักดิ์ นา ๘๐๐ หลวงอนุชิตพิทักษ์ นา
 ๘๐๐ หลวงอนุรักษุเบส นา ๘๐๐

เขตเมืองวัง	เมืองนันทราชธานี	๑	}	นาคถ	๔๐๐
	เมืองอุทัยธานี	๑			
	เมืองยศสุนทร	๑			
	เมืองเทพราชธานี	๑			

หมื่นชำนาญนายกองช่างเลื่อย นา ๒๐๐ หมื่น
อินนายกองช่างก่อ นา ๒๐๐

วัน ๖+๑ คำประกาศตั้งตัวอรรฐศก ด้วยพระ
ผู้

ศรีมะโหสกรับราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า คนเรวเดิ
ตราในกรมมหาดไทยพระราชทานชื่อไว้ เป็นคนใน
เงินจบเมืองท้าว ๑ พันท้าวไกรจักษ์ ๑ นาคถ ๒๐๐

นายวันเรวเวศ	๑	นายขวตเกษมกลม	๑	}	๒๐ คน		
นายฝ่ายใจกิด	๑	นายจิตรใจคน	๑				
นายผยฉงเวหาศ	๑	นายผลเวหา	๑				
นายถิวแล่นกิด	๑	นายทัดเกษมกลม	๑				
นายสุตสากร	๑	นายตลสากร	๑				
นายชำนาญหะณาร	๑	นายชำนาญไวบรบ	๑			}	นาคถ ๑๕๐
นายเทียวทกคาว	๑	นายท้าวทกคณ	๑				
นายสวัสดิ์เมืองมณ	๑	นายแสนเมืองจบ	๑				
นายตรลอคไทรภพ	๑	นายตรลนเวหา	๑				
นายสุตคณเภา	๑	นายล้านคณดิน	๑				

ขณสุวรรณจิตรจาวาณา ๕๐๐ พนักงานหน้า

ชุดออกใบเบ็ด	ชุดแก้วเจ้ากรรมขวา	นาค	รวม	ทิพ	เกรียดนาค
	ชุดทองเจ้ากรรมซ้าย			๓๐๐	
	ชุดแก้ว นาค ๕๐๐	}		ราม	
	ชุดทอง นาค ๕๐๐			จิตร	
	ชุดทอง นาค ๕๐			อินท	

พนักงานเบ็ด	ชุดทองใบเบ็ด	นา ๒๐๐	ชุดทองใบเบ็ด	ชุดทองใบเบ็ด	นาค
	ชุดทองใบเบ็ด	นา ๕๐		ชุดทองใบเบ็ด	
	ชุดทองใบเบ็ด	นา ๓๐		ชุดทองใบเบ็ด	
	ชุดทองใบเบ็ด	นา ๓๐		ชุดทองใบเบ็ด	

กรมเสนาะภบาล	เจ้ากรรมขวา	นาค ๕๐๐
กรมโหว่หารพรหม	เจ้ากรรมซ้าย	

นายโรง นา ๒๐๐

นายเครื่องรอง } นาค ๑๐๐
นายเอก

นายเครื่องเลว } นาค ๕๐
นายเลว

เจ้าอวด นา ๕๐

9

พญาสมราชอินทราธิบดีศรีวิไชยบริรักษ์โลกา
 ทัดเทวราชกรม พระนครบาล บัดจะโทษ พิริย บรากรม
 ภาณุไชยตราขันธ์

มือขวาถือพระขรรค์
 มือซ้ายถือหอกทองคำ / ดียศกิตติมา ๑๐๐๐๐

ขุนเพชรป้านปลัดทูลฉลอง	นา	๑๐๐๐
ขุนจำเมืองนึ่งศาล	นา	๘๐๐
ขุนเพชร ^{ซ้าย} _{ขวา} ปลัดตรวจคุก	นา	๘๐๐
ขุนสาระวัดตำรวจผู้ร้าย	นา	๕๐๐
ตรวจขวาโตตรวจความมั่งคั่ง	นา	๒๐๐
ขุนเพชรการราชปลัด	นา	๑๐๐๐

หลวงอินทราธิบดีศรีราชรองเมือง เจ้ากรมกอง กระ

เวนขวา นา ๑๐๐๐

ในกรม	ขุนอักษารับ	นา ๔๐๐	}	รวม ๕ คน นากล ๔๐๐
	ขุนอักษารับ	นา ๓๐๐		
	ขุนวิจารณ์	นา ๔๐๐		
	ขุนวิจารณ์	นา ๓๐๐		
นอกกรม	ขุนอักษารับ	นา ๔๐๐	}	รวม ๕ คน นากล ๓๐๐
	ขุนอักษารับ	นา ๓๐๐		
	ขุนละคอน	นา ๔๐๐		
	ขุนละคอน	นา ๓๐๐		

ขุนเทพเจ้ากรรมกองกระเวนซ้าย

นา ๑๐๐๐

ในกรุง	ขุนภักดีพิศ	นา ๔๐๐	}	๔	}	ขุน ๔ คน นากล ๔๐๐ ทวน ๔ คน นากล ๓๐๐
	ทวนภักดีพิศ	นา ๓๐๐				
	ขุนกระเวนรักษา	นา ๔๐๐				
	ทวนกระเวนรักษา	นา ๓๐๐				
นอกกรุง	ขุนไชยบุรีบาล	นา ๔๐๐	}	๔	}	
	ทวนไชยบุรีบาล	นา ๓๐๐				
	ขุนแก้วเหล็ก	นา ๔๐๐				
	ทวนแก้วเหล็ก	นา ๓๐๐				

หัวเศศ ๔	ขุนกลาง	นา ๔๐๐
	ทวนวิเศษ	นา ๔๐๐
	ทวนสนธิ	นา ๓๐๐
	ทวนฉณะ	นา ๓๐๐
นาอบโพน ๓ พันจ่า	ทวนจ่า	นา ๒๐๐
	ทวนจ่า	นา ๑๐๐
	ทวนสิบ	นา ๕๐

ทวนนาฏนา ๒๐๐ พันนาฏนา ๑๐๐ ทวนสิบนา
 ๕๐ ประแดงจันเสมียรตรานา ๖๐๐ ขุนเทพนาราย
 สิบนาฏชัยโคเรือกส่วย ทวนเมื่อ
 (จ้าวเจ้าท้าว)) จ้ายการโยธา
 นากล ๖๐๐

ขุนทรายขาว	นา ๕๐๐	๕ กน ทำมรดกตรา นากด ๓๐๐
ขุนโลกบาล	นา ๕๐๐	
ขุนพระบาล	นา ๕๐๐	
ขุนพระนิบาล	นา ๕๐๐	

10

ออกญาพลเทพราชเสนาบดีศรีไชยนาพรรัตนกระ
เสตราธิบดีอภัยพิรบริกรรมภาณุได้ใช้ตรา ๕ ดวง ถือ
ศกคินา ๑๐๐๐๐

หลวงประชาชีพราชปลัดทูลฉลอง	นา	๑๐๐๐
ขุนเทพโกชนก้านคานนากลาง ถือศักดิ์	นา	๖๐๐
ขุนวิสุทโกชนบ้ำเรอหะศกหลังฎีกาให้จำเียนา		๔๐๐
ขุนราชกรมตำราเขียนเกลียง	นา	๖๐๐
ขุนโกชนชากรชะระนิราชการปลัดนั่งศาล	นา	๘๐๐
หมื่นทิพรักษา หมื่นเทพรักษา	}	นากด ๔๐๐
หลวงทะนาศรีพรหะเนศ	นา	๘๐๐
หมื่นทิพรักษา หมื่นอภัยเนศ	} ปลัด	นากด ๔๐๐
หมื่นรัตทิพ หมื่นรัตเทพ ๒ กน		
ขุนนาขนาดสมบุญชัย	นา	๖๐๐
ขุนสำเรจศกหลังฎีกา	นา	๘๐๐

ขุนโลกธรวิเนตติ } ขุนวราประภาส }	จ่าย นม เนบ }	นาคล	๖๐๐
ทวนเทพพิทักษ์		นา	๕๐๐
ทวนสวัสดิโชติ		นา	๕๐๐
ทวนรุตถกษรเสวยรัตรา		นา	๖๐๐
เสวยรัตราเมษาเขียนกฎหมาย		นา	๔๐๐
หลวงพิพิทสาธิตเจ้ากรมฉาง		นา	๑๔๐๐
ขุนเทพโกษาบาลุชัยกลาง		นา	๖๐๐
ขุนชนะนาคายเข้าเปลือก		นา	๖๐๐
ขุนวิสุทโกลชนเข้าต้น		นา	๖๐๐
ทวนโกชนวิสุทศกหลังฎกา		นา	๔๐๐
ทวนศรีพิทโกลชนสำหรับเข้าสาร		นา	๔๐๐
ขุนไกรรักษาได้จ่ายงา		นา	๖๐๐
ทวนยศรักษาได้จ่ายนัง		นา	๔๐๐
ทวนกระเศรฐพะนันกานลำเลียง		นา	๔๐๐
ทวนโกชนเข้ากรเข้าสาร		นา	๔๐๐
ทวนพันไคเรยกเข้า		นา	๒๐๐
ทวนราชกันดำราเสวยรูปลงกฎเข้า		นา	๓๐๐
ทวนปากแจกกฎหมาย		นา	๒๐๐
ทวนเทพสมบุณชัย		นา	๖๐๐

11

ออกกฎหมายรัฐธรรมนูญราชเดชะชาติอำนาจยานุชิต		
ให้พิธีรัตนราชโกษาธิบดีอะภัยวิริยบรรณวาทานุ ตราบัว		
แก้ว ก่อศักดิ์นา ๑๐๐๐๐		
พระพิพัทโกษาราชปลัดมูลกลอง	นา	๑๐๐๐
ขุนพิณใจโฆษาปลัดนังสาร	นา	๘๐๐
ขุนรักษาสมนต์จำนำเรือหัดหลังฎีกาให้จ่าย	นา	๘๐๐
ขุนราชอากรขอนิโฆษาการบาญชัยกลาง	นา	๘๐๐
ขุนเทพราชสมุหะอากร	นา	๖๐๐
ขุนยิสารทรรพยาการสมุหบาญชัย	นา	๖๐๐
ขุนทิพโกษา	นา	๘๐๐
ขุนทนต์ได้แจกเบี่ยงหวัด	นา	๖๐๐
ขุนหมื่นขุนศรีราชอากร ๘ คน	นาค	๓๐๐
ขุนหมื่นขุนแทขุนเทพราช ๑๓ คน	นาค	๓๐๐
ขุนสมบัตตกลองชนะระสุต ขุนหมื่น ๔ คน	นาค	๖๐๐
ขุนแก้วอายุัดทะนายโกษา	นา	๖๐๐
ขุนอักษรสุมิยรตรา	นา	๖๐๐
พระจุลราชมนตรี	นา	๑๔๐๐
ขุนราชเสรบฐิปลัดไคว	นา	๘๐๐

ขาดประเทสกว !
มลายูอังกษ

หลวงราชมนตรีเจ้าท่า			
ได้ว่าแขกประเทศอังกฤษ		นา	๘๐๐
หมื่นพินิจวาที	} ล่าม ๔ คน	นาคล	๓๐๐
หมื่นศรีทรงภาษา			
หมื่นสัจวาที			
หมื่นสำเร็จวาที			
หมื่นทิพวาจา	} ล่ามอังกฤษ ๒ คน	นาคล	๓๐๐
หมื่นเทพวาจา			
หลวงมหานทีเจ้าท่าได้ว่าพราหมณ์ไทย		นา	๘๐๐
หมื่นสัจจะวาจา	} ล่าม ๒ คน	นาคล	๓๐๐
หมื่นสัจวาที			
หลวงโชติกราชเศรษฐี เจ้ากรม ถือศักดิ์นา ๑๔๐๐			
หลวงเทพภักดีเจ้าท่าได้ว่าวิไล ندا		นา	๖๐๐
ขุนทองสือ	} จินล่ามนายอำเภอ	นา	๖๐๐
ขุนทองสมุท			
ขุนวรวาทีล่ามฝรั่งเศส		นา	๓๐๐
ขุนราชวะดี	} ล่ามกะปิตัน	นา	๓๐๐
ขุนรักษาสุมท			
ขุนวิสุทธสาครล่ามแปลนายสำเภาปากน้ำ		นา	๔๐๐

นายเรือปาก ๔ วาขึ้นไป	}	นา	๔๐๐
จันทกปรังอิ้งกฤษสำเภาใหญ่			
นายเรือปากกว้าง ๓ วาเศษ		นา	๒๐๐
จันทู นายสำเภา		นา	๔๐๐
ต้นหน	} สำเภา	นา	๒๐๐
ลำตัว			
บันจ	} ๒ นายท้าย	นา	๑๐๐
โตก			
จีนเตนดา	} ๒ นายท้าย	นา	๕๐
อาบัน			
จกัว	} ๒ นายท้าย	นา	๕๐
เต็กขอ			
อากง	} ๒ นายท้าย	นา	๕๐
เอียวก			
ควเลียว	} ๒ นายท้าย	นา	๕๐
ส้าน			

ท้าวแก้ว	ว่าสมอ		
แก้ว	ทอกลอง		
อัครเชยร	} ลด		
ยเชยร			
ลาวเชยร			
ฉันทะเดา	กวาดสำเภา		
เบียบน	จ่ายกับเข้า	นา	๒๕
จีนเตง	๑๘ คนนาย	จีนจีน ผู้ นำ ไป จับ	
นายรอง	๗ คนได้รวางกนละ	๑๖	
พระสรพพรัตน์ะโกษา		นา	๓๐๐๐
หลวงรัตนโกษา		นา	๘๐๐
ขุนพิบูลสมบัต		นา	๖๐๐
ขุนสวัสดิโกษา		นา	๖๐๐
หมื่นสมบัตบัต		นา	๓๐๐
หมื่นนเรนทร		นา	๓๐๐
ขุนกลั	} เข้ากรมคลังรับจาก ก่อศักดิ์	นา	๖๐๐
ขุนศรีคงยศ			

หมื่นจิ๊ก่นาวา	ปลัดกรม	นา	๔๐๐
ขุนวิสุทธิสมบัติ	เจ้ากรมคลังวังไช	นา	๖๐๐
หมื่นเพ็ญรสสมบัติ	} ปลัดกรม	นาค	๔๐๐
หมื่นไชนาวา			

12

ออกพระราชารับคัศร์วิชัยพวงมณฑลคืบคินทร			
เดโชไชยมะไหยสุริยารับคัศร์รัตนมณฑลเกียรติบาล อักะ			
มหาเสนาธิบดีอภัยพิโรธกรมภาหุ	นา	๑๐๐๐๐	
หลวงบำเรอภักดี	นา	๑๐๐๐	
หลวงรักษามณฑลไชย	นา	๑๐๐๐	
จะหมื่นจงรักษากองพระตำราวจวังซ้าย	นา	๘๐๐	
จะหมื่นจงรักษากองพระตำราวจวังขวา	นา	๘๐๐	
นายประภาณมณฑลไชย	} ปลัดวัง	นาค	๖๐๐
นายเสกียรรักษา			
นายจันมณฑลไชย	} ประคองก่อนทองขวา	นา	๔๐๐
นายสุรเดชภักดี			
นายยสาร			
นายจำเนียรภักดี			
นายเพ็ญรสบริบาล			
	} ประคองแถบคาบซ้าย		

นายพิมารบุรีรักษ์	} ๑๒ คน	นากล ๔๐๐
นายรัศบรียง		
นายจำนงภักดิ์		
นายจำนับริบาล		
นายชำนาญมณเฑียร		
นายสวัสดิภักดิ์		
นายสวรรณภักดิ์		
ขุนยศเสสละวราชสมบัติ		นา ๖๐๐
ขุนศรีราชบุตรศาลมฤค • ขุนอินทาชาวัง	} ๔ คน	นากล ๘๐๐
ขุนพรหมสุภาณกรบาลวิ • ขุนเทพสุภาเทพวิ		
ขุนอภัยรเสนยรตรา		นา ๖๐๐
หลวงรัตนากร เจ้ากรม		นา ๑๐๐๐
ชาวที่พระ	} ขุนอนุรักษ • ขุนศรีราชอาศ • ปลัดกรม ๒ คน	นากล ๖๐๐
บันทก		นากล ๔๐๐
		นากล ๒๐๐
หลวงพิพิทมณเฑียร เจ้ากรม		นา ๔๐๐
ขุนพิมารมณเฑียร ปลัดกรม		นา ๓๐๐
ทวนในกรม		นากล ๒๐๐
ออกกระวาทฤทธาณ • ระหวัดภักดิ์ • รัตนมณเฑียร		
บาลวันนอก		นา ๓๐๐๐

ออกพระนนทเสน เสนาบดีศรีรัตนมณเฑียรบาล

วังนอก		นา	๓๐๐๐
ขุนทิพย์ไชย ๑	} ปลัดวังนอก	นาค	๖๐๐
ขุนสกลมณเฑียร ๑			
หมื่นสกลพิมาน ๑	}	นาค	๔๐๐
หมื่นภักดีบริรักษ์ ๑			
หมื่นจันทรรักษา ๑			
ขุนจันทรรักษา ขวอ ๑	} ขวอ ๑	นา	๖๐๐
ขุนกำแพงบุรี ขวอ ๑			
ขุนศรีวิชัย	} การขาดกวาดหมายในพระราชวัง นา ๖๐๐		
หมื่นท้าวทิศ		นา	๔๐๐
พันท้าว	}	นาค	๒๐๐
พันท้าวรักษา			
ขุนราชพิหาร เจ้ากรมพระอุภัยรามาทยาน นา ๑๐๐๐			
พันเงิน	} กุมเครื่องแต่เครื่อง	นา	๓๐๐
พันทอง			
ขุนศรีสุขุมเพอราชวราสาร		นา	๖๐๐
หมื่นสุกนธ พะนักาพะสุกนธ		นา	๔๐๐

หมื่นเทพสิทธิ์	}	ชาวเสือ	นา	๔๐๐
หมื่นจกภักดี				
หมื่นจิตรพัท	}	ชาวม่าน	นา	๔๐๐
หมื่นราชมณฑล				
หมื่นราชพิจิตรชาวปะ	}		นา	๔๐๐
หมื่นยศไศยาคนชาวพรม				
หลวงมหมณเฑียร เจ้ากรม			นา	๑๐๐๐
ขุนวิเศษ ปลัดกรม			นา	๘๐๐
กรมแสง	}	หมื่นราชประสาธ	}	ชาวพระหลักทลายไชย นากล ๕๐๐
สรรพยุทธ		หมื่นราชประการ		
พลับพลาไชย		หมื่นนิมานมณฑล		
		หมื่นนนทฤ		
ขุนแสงสาระภาท	}	ชาวพระแสง	นา	๕๐๐
ขุนแสงเบญจอาวุธ				
ขุนแสงสาละยุท				
ขุนแสงศรีอาวุธ				
ขุนยุทธยาศรา				
ขุนลชนาภักดี				
หมื่นขันไชยศรี	}		นา	๕๐๐
หมื่นสิทธิรัก				
หมื่นท้าวธรรมา				

ขุนพิทธาพอน	} ชาวใหม่	นาค	๕๐๐	
ขุนสุนทรโกไสย				
ขุนนาง	} ข้าพระเทพบิดร	นาค	๖๐๐	
ขุนบาล				
ขุนหินบรรณาการ	} สวดกำหลวง	นาค	๖๐๐	
ขุนทานธารกำนัล				
ขุนอินอัคนีศวร	เจ้ากรมฉางเข้าบาตร	นา	๑๖๐๐	
ขุนเทพจุลา	ปลัดกรม	นา	๖๐๐	
หมื่นโกชนสัมพันธ์	พนักงานจ่ายเข้า	นา	๔๐๐	
พันพิทักษ์วิภา	} ราชมน	นา	๒๐๐	
พันรักษารัตน				
ตำรวจวัง	ข้าบ ๖	} ๑๒ คน	นาค	๑๐๐
	ขวา ๖			
ตำรวจเวร	ข้าบ ๔	} ๘ คน	นาค	
บาญชัย	ขวา ๔			
พระราชมนุชิตเจ้ากรมสวนหลวงชนกรมวัง นา ๖๐๐				
หมื่นทิพผล	}	นาค	๒๐๐	
หมื่นทิพอุทยาน				
พระธรรมเสนา เจ้ากรม		นา	๓๐๐๐	
ขุนทิพผลเกียรติ	} ปลัด	} ข้าบ	นาค	๖๐๐
ขุนเทพผลเกียรติ				

นายวิชาญ ขาวพระ ๗๗ ๕๐

ออกญาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีศรีสุภะราชพิริย
ภาพุณโศกดินา ๑๐๐๐๐

ขุนธรรมเสนาราชปลัดทูลฉลอง   ๗๕   ๕๐๐

ขุนศรีพานนท์ ปลัดวังสาร นา ๖๐๐

ขุนในกรม ๓๐๐

รวมในกรม นา ๒๐๐

เดวในกรมธรรมการ ๙๐

๒๕
สงกัณ

หลวงธรรมรักษา เจ้ากรม   ๑๐๐๐

ศูนย์รวมราชปัดราชปลัดทูลฉลอง นา ๖๐๐

ขุนศรีธรรมดังกา ปลัดนั่งสาร นา ๔๐๐

ทบทวนในกรรมสังกร นาคค ๒๐๐

จุฬาราชมนตรี กรรมการศาสนาอิสลาม น. ๒๐๐

เลขในกรมตำรวจ   นาคด   ๘๐

ออกพระศรณะโนราชภักดีศรีปลั้ววัด นว ๑๐๐๐ ๖๕๕

หลวงราชธานีภค ๑๔ ๑๐๐

ปลัดชำนูจิ ปลัดนิพน ปลัดพระภฏ ขันที

หลวงศรีมนโรรษภักดีศรีพระรัตนวงศ ชั้นที่ }
หลวงเทพชำนาญภักดีศรีพระรัตนวงศ } ๒ คน

นาค ๑๐๐๐

ออกญาอะไภยสุระเพ็ญ จางวางขวา นว ๑๒๐๐

ออกญาคำเก็ง จางวางซ้าย นว ๑๒๐๐

หลวงอัคนะสร เจ้ากรมขวา นว ๑๐๐๐

หลวงสรสำแดง เจ้ากรมซ้าย นว ๑๐๐๐

หมื่น กัณฑ์ } ปลัดกรม ขวา }
หมื่น กัณฑ์ } ข้าง } นาค ๘๐๐

ขุนจันทรมหาไชย ข้าง • ขุนนิคมศรีภักดี ขวา • } ๔ ขาญข้างกลาง
ขุนราชสาคร ข้าง • ขุนอาจอาวุธ ขวา • }
นาค ๖๐๐

ขุนแสนไชยวิชิต }
ขุนแสนหาอาวุธ } นายเวรกำนัน นาค ๔๐๐

หมื่นพรหมพินาส • หมื่นอาจรณฤทธิ์ • } ๖ คนนายเวร
หมื่นสิทธิสาร • หมื่นชำนาญอักษร • }
หมื่นศรีภักดี • หมื่นไกรรพ • } กำนัน นาค ๓๐๐

กำนันพระแสงปืน ๑๒ คน นาค ๒๐๐

ขุน } นายเลอกปืน ๒ }
ทวน } ๑๖ } นาค ๔๐๐
นาค ๒๐๐

พันนายเลอกปืน ๔๘ คน นาค ๑๐๐

นายพโรว	๔ คน	นาคล	๑๐๐
ขุนสารวัดสมุทนายชัย		นา	๓๐๐
หมื่นภักดีประแดง		นา	๒๐๐
หลวงวิเศษจางวาง		นา	๔๐๐
ขุนช่างปืนในกรม ๓ คน		นา	๓๐๐
หมื่นช่างในกรม ๕ คน		นา	๒๐๐
หัวสิบในกรมช่างปืน ๒๕ คน		นา	๕๐
ช่างเลว		นา	๕๐
พระอุไทยธรรมเจ้ากรม		ศักดินา	๕๐๐๐
เลวราชโกษาปลัดมูลดอง		นา	๑๐๐๐
หลวงพิทักษ์ปลัดเครื่องต้น		นา	๘๐๐
ขุนราชวงษา	พนักงานเครื่องเบดเสร็จ	}	นาคล ๖๐๐
ขุนราชวงษา			
ขุนวิจิตร			
ขุนวิจิตร	พนักงานพระ	}	นาคล ๖๐๐
ขุนวิจิตร			
หมื่นพิศมณฑ์	}	}	นาคล ๕๐๐
หมื่นราชสมบัต			
หมื่นมหาดพิศมณชัย			
ประมตรราชศักดิ์	นา ๓๐๐	}	นาคล ๑๐๐
หมื่นนายพโรว	นา ๕๐๐		

ขุนวรรณดารา	}	พนักงานเสกสรวงเครื่องดนตรี	นา	๔๐๐
ขุนประชาเทพ				
ทมนววรรณภาพิจิตร		พนักงานขอมสรเครื่องดนตรี	นา	๓๐๐
ทมนวิจิตรสำอาง		พนักงานพระสำอาง	นา	๓๐๐
ทมนสุคนธ์		ปลัดเจ้ากรม		พนักงานพระสุคนธ์
มรรธาภิเศก			นา	๓๐๐
ทมนบุญ	}	รองพนักงานพระสุคนธ์	นา	๒๐๐
ทมนชุม				
ทมนเทพรส		พนักงานกลั่นน้ำมัน	นา	๒๐๐
ขุนจิตรบรรพณ		เจ้ากรม	นา	๔๐๐
ทมนไชยาพอน			นา	๖๐๐
ทมนจิตรพัตรา	}	ช่างสระน้ำ ๖ คน	นา	๒๐๐
ทมนภูษาสาร				
ทมนโกษาพิจิตร				
ทมนพิพิทสาฎก				
ทมนถาสักทพร				
ทมนบรรณกานต์				
		ทมนชำนาญโกไลย		๘๐๐
จีน	ช่างสระน้ำ	ทมนนิมิตถิล		๖๐๐
		ทมนวิจิตร		

นายเวระกู	} ข้างขุนพราหมณ์นาบ นาคล ๕๐	}
นายครุณา		
นายประหม่านันต		
นายเอระกะบ		
ขุนดำเรงพระขรรค	} เจ้ากรมแสงตัน ขวา	} นาคล ๘๐๐
ขุนสรรพาวุธ		
หมื่นทิพสุกนธ	} ปลัดกรมแสงตัน ขวา	} นาคล ๖๐๐
หมื่นทกณะเทพ		
หมื่นช่างในกรม พนักงานพระแสงตัน	นา	๒๐๐
นายทกกันพระแสงตัน	นาคล	๒๐๐
เดวในกรมพระแสงตัน	นาคล	๕๐
ออกพระอินทราทิตพิพิทราชรักษาสมุหะพระสนม		
ซ้าย	นา	๓๐๐๐
ขุนราชบำเรอปลัดกรม	นา	๘๐๐
หมื่นเลมใจอาจ	} นาคล ๖๐๐	}
หมื่นฟาดเพลิงดำ		
นายบุญภักดี	} นาคล ๔๐๐	}
นายมีใจภัก		
หมื่นสกลเสนาสมุหะราช	นา	๖๐๐

ขุนวิสุทโศกนาปลัตตบุลลอลง	นา ๔๐๐	ขุนมหาวิสุทปลัตตมัสกาล	นา ๖๐๐
ขุนวิสุททกมณัฒนาญชัยกลา	นา ๕๐๐	หมื่นพรหมวิจารณ์นาญชัย	นา ๕๐๐
ขุนไทรกรม นาคล ๓๐๐	หมื่นไทรกรม	นา ๕๐๐	พันไทรกรม
		นา ๑๐๐	

ออก หลวง อิน มนตรี ศรีจันทร์ กุมาร สมุหะษาณะ-

ภาคอรนอก	นา ๒๕๐๐	
ขุนศรีสาคร ปลัดบุลลอลง	นา ๘๐๐	
ขุนศรีสุพรรณราชปลัดมั่งคอง	นา ๖๐๐	
ขุนอัมรินทร์มณัฏฐวิสิษฐพะยานุรักษ์	นา ๕๐๐	
หมื่นศรีวิรัตนมณัฏฐวิสิษฐ	นา ๕๐๐	
ขุนไทรกรม นา ๓๐๐	หมื่นไทรกรม นา ๕๐๐	พันไทรกรม นา ๑๐๐

14

ออกพระราชสุภาวะตศรีสจะเทพนรายสมุหะมาต
 ขาธิบดีศรีสุเรนทราเมศวรพระสุริยวงศ์กลาง
 ดอกลักต นา ๕๐๐๐

ขุนทิไชยเสนาปลัตตขวา	} ปลัตตบุลลอลง	นาคล	๔๐๐
ขุนโยธาภิบาลปลัตตซ้าย			
ขุนวิสุทเสนา ขุนศรีรัตนกลา ปลัตตมัสกาล ๒ คน		นาคล	๕๐๐
ขุนศรีรัตนกลา ขุนศรีรัตนกลา ๒ คน		นาคล	๖๐๐
ขุนราชเมธาศักดิ์ท้ายเหนือ	นา ๕๐๐	เสนาภิบาลกลา	๔๐๐

ขุนพรหมเสนาบดีฝ่ายหน้า หน้า ๖๐๐   เสนีบริวารศักดิ์ขวา
หน้า ๔๐๐

ขุน	เจ้าแก้ว	}	ในกรมเสนาบดีขวา	นาถ	๔๐๐
	นายเรือ				
หมื่น	เจ้าแก้ว	}	ในกรมเสนาบดีขวา	นาถ	๓๐๐
	รักษาหอเรือ				

พันในกรมเสนาบดีขวา นาถ ๑๐๐   เมืองวังในกรมเสนาบดีขวา นาถ ๕๐๐
 นักการในกรมเสนาบดี ขวา }   นาถ ๘๐

15

พระเพทราชาธิบดีศรีสุริยาภิชาติสุริวงบองคตมูหะ
 พระคชบาลอาจวางขวา   นา ๕๐๐๐
 พระสุรินทรราชานราธิบดีศรีสุริยศักดิ์สมุหะพระคชบาล
 อาจวางซ้าย   นา ๕๐๐๐
 หลวงกำแหงรวมภักดีศรีสุริยชาติ สมุหะ พระคช
 บาลขวา   นา ๓๐๐๐
 หลวงราชวังเมืองสุริยชาติ สมุหะ พระคช บาลซ้าย
 นา ๓๐๐๐

หมื่นเกษสิทธิ์ปลัดกรมพระคชบาลขวา)
 หมื่นเกษสิทธิ์ปลัดกรมพระคชบาลซ้าย)   นาถ ๔๐๐

ขุนสิทธิกันน้อยในพระคชสาครครูข้างขวา		นา	๖๐๐
ขุนศรีไชยภักดีในพระคชสาครครูข้างซ้าย		นา	๖๐๐
	นายมหาดเล็กขวา	๑	๒
	นายปราบไถ่โทษซ้าย	๑	
	นายจบกษัตริย์ขวา	๑	๒
	นายกระวีประสิทธิ์ซ้าย	๑	
	นายฤทธกุลขวา	๑	๒
	นายบรรโธษซ้าย	๑	
	นายเทพาจร	๑	๒
	นายอภัยเทพ	๑	
นายเสนาท้าว		๑	๒
นายกระเรนท้าว		๑	
พัง	นายมหาดเล็กขวา	๑	๑
	นายสวัสดิ์คชฤทธิซ้าย	๑	
พลาย	นายจิตรคชลักษณ์	๑	๑
	นายจักษุศรี	๑	
พัง	นายศิริคชแก้ว	๑	๑
	นายแมนคชสาร	๑	
พลาย	นายบาลกิริยา	๑	๑
	นายราชกิริยา	๑	

ท้ายข้างหลังเจ็ด ๘ กน
นากล ๖๐๐

นายรองท้ายข้าง
๑ ๖ กน นากล ๔๐๐

ทั้ง	นายจ้านงกรรณ	๑				
	นายภักดีกรรณ	๑				
หลาย	นายจ้านนักษการณ	๑				
	นายจ้านาญคชผอง	๑				
ทั้ง	นายจ้านงคชผอง	๑				
	นายจ้านองคชเลศ	๑				
		ขุนทรสศักดิ์ ๑	เจ้ากรมเชือก	ขวา	นาคล	๖๐๐
		ขุนทรสเลศ ๑		ซ้าย		
		หมื่นศรีวิชัย ๑	ปลัดกรมเชือก	ขวา	นาคล	๔๐๐
		หมื่นราชสีห์ ๑		ซ้าย		
หมื่นในกรม					นาคล	๒๐๐
พันในกรม					นาคล	๑๐๐
หม่อไชยศักดิ์ขวา หม่อไชยสีทชซ้าย เจ้ากรม						
หม่อ					นาคล	๔๐๐
หม่อไชยฤทธขวา หม่อไชยรชซ้าย ปลัด					นาคล	๓๐๐
หม่อยอดศรี		หม่อยอดศักดิ์				
หม่อยอดรัก		หม่อยอดรวม				
หม่อศรีทณ		หม่อศรีเทพ				
หม่อจำเรือหนัก		หม่อจำเรือเกียด				

หมอลอดิด	หมอลอดิน		
หมอบุญท้าว	หมอบุญไท		
หมोजำเรญจัก	หมोजำเรญจัน	นากล	๒๐๐
หมอบุญไซ	หมอบุญโชต		
หมอไกรยวด	หมอไกรยง		
หมอไกรมิ่ง	หมอไกรแมน		
หมอไชยพัค	หมอไชยเพช		
หมอไชยเดช	หมอไชยคน		
หมอศรีนาค	หมอศรีนนท		
หมื่นเจ้าศรีนรคช ๑	สมุบาญชัย	ข้า ขวา	นากล ๔๐๐
หมื่นเจ้าคชภักดี ๑			
หมอฟัตตโนด			
-ขุนไชยพาหาจาวาง		นา	๔๐๐
ขุนโลกวิชิต เจ้ากรรมขวา ๑	เจ้ากรรมซ้าย ๑	นากล	๓๐๐
ขุนโลกวิไชย เจ้ากรรมซ้าย ๑			
ขุนสาตรคชไกร ปลัดกรรมขวา ๑	ปลัดกรรมซ้าย ๑	นากล	๒๐๐
ขุนไชยปาลัก ปลัดกรรมซ้าย ๑			
หมื่นกงคชบาล ๑	สมุบาญชัย	ขวา ซ้าย	นากล ๑๐๐
หมื่นกงคชรักษา ๑			

รวมหมอตัว ๔	นาค	๑๐๐
รวมหมอนในกรม	นาค	๘๐
รวมอเลวในกรม	นาค	๕๐

ขุนหมื่นได้คุมช้าง ข่าย } เป็นนายกองนอกใน

ขุนบาลหัตถิ	ขุนกระวินทรภัก	นายกองคุมช้างอาบา	นาค ๖๐๐	
หมื่นนคชภักดี	หมื่นศรีชลภ	ปลัดกองคุมช้างอาบา	นาค ๔๐๐	
ขุนกษรสิน	ขุนกระวินทรภัก	นายกอง	นาค ๖๐๐	} คุมช้าง ป็นใหญ่
หมื่นนคชภักดี	หมื่นศรีชลภ	ปลัด	นาค ๔๐๐	
ขุนกษรสิน	ขุนกระวินทรภัก	นายกอง	นาค ๖๐๐	} คุมช้าง ป็นใหญ่
หมื่นนคชภักดี	หมื่นศรีชลภ	ปลัด	นาค ๔๐๐	
ขุนทิพรชา	ขุนเทพราช	นายกอง	นาค ๖๐๐	} คุมช้าง ประเทียบ
หมื่นนคชภักดี	หมื่นศรีชลภ	ปลัด	นาค ๔๐๐	
ขุนกษรสิน	ขุนกระวินทรภัก	นายกอง	นาค ๖๐๐	} คุมช้าง มหาโต
หมื่นนคชภักดี	หมื่นศรีชลภ	ปลัด	นาค ๔๐๐	
ขุนพรหม	ขุนพรหม	นายกอง	นา ๖๐๐	} คุมช้าง ป็นใหญ่
หมื่นนคชภักดี	หมื่นศรีชลภ	ปลัด	นา ๔๐๐	
หมื่นนคชภักดี	หมื่นศรีชลภ	นายกอง	นา ๖๐๐	} คุมช้างป็นใหญ่ ช้างกันช้าง
หมื่นนคชภักดี	หมื่นศรีชลภ	ปลัด	นา ๔๐๐	

พญาอนันตโยทัง เจ้ากรมโกลธวา ๑ เมญา
อนันตโยทังเจ้ากรมโกลธวา ๑ นาค ๔๐๐

ขุนวิไชยมนตรีปลัดกรมขวา ๑ ขุนศรีสิทธิกัน ปลัดกรมซ้าย นากล
๒๐๐

ชีพหลักกรมสมุหนายกซ้ายคนขวา	๑	} นากล ๑๕๐
ราชาเทวสมุหนายกซ้าย	๑	
ขุนชำนาญสมุหนายกซ้ายขวา	๑	
ขุนศรีคชเคนสมุหนายกซ้ายขวา	๑	
ขุนวิไชยอำเนงจางวางโกลนขวา	๑	
ขุนวิไชยสงครามจางวางโกลนซ้าย	๑	

นายโกลน	ขวา	๑	} นากล ๑๑๐
	ซ้าย	๑	

นายกองโกลน	ขวา	๑	} สมุหนายก	} นากล ๘๐
	ซ้าย	๑		
นายตรวจโกลน	ขวา	๑	} นากล ๕๐	} สมุหนายก
	ซ้าย	๑		
พันปลัดโกลน	ขวา	๑	} จักรเยนทร์	} นากล ๘๐
	ซ้าย	๑		
ผู้เฝ้าโกลน	ขวา	๑	} นากล ๘๐	} สมุหนายก
	ซ้าย	๑		
ผู้คุมโกลน	ขวา	๑	} นากล ๘๐	} สมุหนายก
	ซ้าย	๑		

ขุนศรีสงครามเจ้ากรมขวา ๑ ขุนพิไชยบุญชูเจ้ากรมซ้าย ๑	
	นาถก ๕๐๐
ขุนจ้าวรักษาปลัดขวา ๑ ขุนจ้าวชกอนปลัดซ้าย ๑	
	นาถก ๕๐๐
ขุนสาระวัดในกรม	นาถก ๓๐๐
หมื่นในกรม	นาถก ๒๐๐
พันในกรม	นาถก ๑๐๐

16

ออกญา ศรีสุริยะ ภาอะสมุทะ พระอัสวราช ภิริย

ภาอะ นา ๓๐๐๐

กรรมมาตุณ

หลวงทรงพลราชสมุทะเจ้ากรมพระอัสวราชขวา นา ๒๕๐๐

หลวงปราบพลแสนสมุทะเจ้ากรมพระอัสวราชซ้าย นา ๒๕๐๐

หมื่นขุนพิไชยปลัดขวา หมื่นไกรเพชปลัดซ้าย นาถก ๕๐๐

หมื่นชำนาญมาก หมื่นชำนาญน้อย เจ้ากรมม้าแล่น ขวา) นาถก
ซ้าย) ๕๐๐

นายมาจูงขวาซ้าย

พันทรงพลมาก พันชำนาญพลแสน ปลัดกรมม้าแล่น ขวา) นาถก
ซ้าย) ๕๐๐

นายหม่อมพันธุ์รัก นายถนัดถวัลยราช นายชาครنگ	} นายมาจิง ๑๐ คน นาคกล ๕๐๐
นายเอกอัคร นายนิกรอัครเดช นายวิเสกมโน	
โหมบ นายไกรภักษ์ นายศิวสินเทพ นายจอบสรสิน	
นายอินสวระถิ	

หมื่นจ้าวสวัสดิรักษา หมื่นจ้าวสรวราช สมุหนายุชัย นาคกล ๓๐๐

พันจ้าวไล่ดหมอ	ขวา ๐ ซ้าย ๐	} ๒	} ๒ คน นาคกล ๕๐	
มาเกราะทอง				
เวียงราชสารวัด				
จ่าหนายมัว	ขวา ๕ ซ้าย ๕			} ๑๐ คน นาคกล ๑๐๐
หัวปากดือหมาย	ขวา ๐ ซ้าย ๐			
ปลานรักษาเกรื่อ	ขวา ๓ ซ้าย ๓			} ๖ คน หมื่นหม่อมม้านัน ขวา ๒ } ๔ คน ซ้าย ๒ } นาคกล ๑๐๐
หัวลิบลหม่มม้านัน	ขวา ๒ ซ้าย ๒	} ๔ คน นาคกล ๓๐		

เมื่อได้รับอนุญาต ขุนราชครูเอก เกราะทอง	ขวา	} นาคถ ๔๐๐
	ซ้าย	
ขุนครูเอกเสนา ขุนศรีมะโนไม เกราะทอง	ขวา	
	ซ้าย	
ขุนวิจิตรภาษาไชย ขุนพิไชยอักษร เกราะทอง	ขวา	}
	ซ้าย	

ขุนกัณฑ์สุวรรณ ๑	} อาษาเกราะทองขวา นาคถ ๔๐๐
ขุนชาติสารถิ ๑	
ขุนวิไชยอักษร ๑	
ขุนวิเศษอักษร ๑	} อาษาเกราะทองซ้าย นาคถ ๔๐๐
ขุนศรีกัณฑ์ ๑	
ขุนหาตอาษาไนย ๑	

ขุนกรมวิไชย ๑	ขุนโคตรสีนเทพ ๑	เกราะทอง	ขวา	} นาคถ ๔๐๐
			ซ้าย	

มาเกราะทอง

ขุนสุริยรงก ๑	ขุนเทพสังกราม ๑	นาคถ ๔๐๐
ขุนภักดีนรคขวา	}	นาคถ ๔๐๐
ขุนปลื้มธิสังกรามซ้าย		
ขุนใบกรมมาเกราะทอง	ขวา ๕	} ๑๐ กบ นาคถ ๔๐๐
	ซ้าย ๕	

หมั้นในกรรมมาเถระทอง	ขวา ซ้าย	นาคล ๒๐๐
หมั้นหม่อในกรรมมา	ขวา ซ้าย	นาคล ๘๐
ฟ้า	๑๒	
พญาแสนหลวง	๔	นาคล ๒๐๐
กรรมมาแข่งใน	ขันตำรวจใน	
หลวงพิไชยมนตรี	เจ้ากรรมมาแข่งใน	ขวา ๐ ซ้าย ๐
หลวงศรีอัคร		
ขุนศรีสงคราม	ปลัดกรรมมาแข่งใน	ขวา ซ้าย
ขุนรามอัคร		
หมั้นจำคำขวา ๑	หมั้นจำก่อนของซ้าย ๑	นาคล ๒๐๐
หม่อเมืองนางขวา	หม่อแสนออก	ซ้าย นาคล ๘๐
หมั้นน้ำก้อยเพลิงในกรรมมาแข่งใน	ขวา ซ้าย	นาคล ๒๐๐
กรรมมาแข่งนอก	ขันตำรวจนอก	
หลวงวิสุตอัคร	เจ้ากรรมมาแข่งนอก	ขวา ซ้าย
หลวงสุนทรสิบทพ		
ขุนดาจิชาลี	ปลัดกรรมมาแข่งนอก	ขวา ซ้าย
ขุนราชอาชาไนย		

$\left. \begin{array}{l} \text{หนังสือสารบัญขึ้น} \\ \text{ชาย} \end{array} \right\} \text{ นกกล ๓๐๐ } \left. \begin{array}{l} \text{หนังสือ} \\ \text{ฉบับใหม่} \end{array} \right\} \left. \begin{array}{l} \text{หน้า ๑} \\ \text{หน้า ๑} \end{array} \right\}$
 นกกล ๘๐

$\left. \begin{array}{l} \text{คำ} \\ \text{หน้า ๑} \end{array} \right\} \text{ นกกล ๘๐ } \left. \begin{array}{l} \text{หน้า ๑} \\ \text{หน้า ๑} \end{array} \right\} \text{ นกกล ๓๐}$

17

พระเทพพิไชยจางวาง กรมเลื่องพระราชวัง นก ๕๐๐๐

หลวงเทพนิบาลปลัดจางวาง นก ๘๐๐

พระพิเศษสงคราม เจ้ากรมเจ้ากรมเลื่องพระราชวัง นก ๑๕๐๐

หลวงรามรักษาปลัดกรมขวา นก ๘๐๐

$\left. \begin{array}{l} \text{หลวงเทพเดช ๑} \\ \text{หลวงบิสาณสงคราม ๑} \end{array} \right\} \left. \begin{array}{l} \text{หลวงสิทธะพลไชย ๑} \\ \text{หลวงธวัชพลไชย ๑} \end{array} \right\} ๔ \text{ กน } \text{ นกกล ๘๐๐}$

$\left. \begin{array}{l} \text{ขุนวิเศษพลเดช ๑} \\ \text{ขุนพรหมนิมิต ๑} \\ \text{ขุนรามรตฤทธ ๑} \\ \text{ขุนไวยวิจิตร ๑} \\ \text{ขุนไชยรตฤทธ ๑} \\ \text{ขุนทิพภักดี ๑} \end{array} \right\} \left. \begin{array}{l} \text{ขุนไกรพลชาล ๑} \\ \text{ขุนชะนะพลชัย ๑} \\ \text{ขุนแก้วฤทธิรา ๑} \\ \text{ขุนคำมบะสี เทนาค ๑} \\ \text{ขุนสำรวจจว ๑} \\ \text{ขุนเทพภักดี ๑} \end{array} \right\} ๑๒ \text{ กน } \text{ นกกล ๖๐๐}$

กรมขุนชะนะสงคราม ๑
 กรมขุนสำรวจ ๑ } ๒ กน นกกล ๔๐๐

พันชนะเมืองหาร	๑	พันปลื้มธรรม	๑	} ๕ คน นาคดี ๒๕๐
พันสนทลลิต	๑	พันสรวิชิต	๑	
พันยรรณราช	๑		๑	

พันรองกำชัยคุณโกลด	๑	พันรองร่อนผลกำชัย	๑	} ๕ คน นาคดี ๒๐๐
พันรองจะหันเพชร	๑	พันรอนผลองศา	๑	
พันรองปราบอริยพล	๑		๑	

ขุนก้านหงพลภัก สมบุชาญชัย   นา   ๖๐๐

หลวงร่วมพิไชยเจ้ากรมเขื่อนขันล้อม พระราชวัง

ซ้าย ตรารูปคนถือศร   นา   ๑๖๐๐

หลวงอภัยพิทักษ์ ปลัดกรมล้อมพระราชวังซ้าย   นา ๘๐๐

หลวงพิทักษ์หน้า	๑	} ๕ คน นาคดี ๘๐๐
หลวงชนะไพริน	๑	
หลวงรังวิชิต	๑	
หลวงวิเศษมรยง	๑	
หลวงวิเศษศรไกร	๑	

ขุนสันสุวัณ	๑	ขุนงวไชรบ	๑	} ๑๒ คน นาคดี ๖๐๐
ขุนวรารมชิต	๑	ขุนอุตรมรชิต	๑	
ขุนฤทธิเดช	๑	ขุนอำนาจอิน	๑	
ขุนผลภักดี	๑	ขุนวิเศษมรไกร	๑	
ขุนจันทรฤทธิเดช	๑	ขุนลำรวล	๑	
ขุนจันทร	๑	ขุนขาว	๑	

หมื่นตำรวจ ๑	หมื่นตำรวจกลาง	๔๐๐
รักษาประตูเมืองแมน	๑	
พันจอกกรแดน	๑	
พันจอนรณรงค์	๑	๕ คน
พันฉัตรพลไชย	๑	
พันสุทธพรหม	๑	
พันรองแสนพลก่าย	๑	๖ คน
พันรองแก้วฤทธิพล	๑	
พันรองชัยพลทัน	๑	
พันรองอริยหัต	๑	
พันรองชนะพลขอน	๑	๒ คน
พันรองกลาง	๑	๒ คน
ขุนรักษาพลแสนสมบุญชัย		๔๐๐

18

พระศรีมหาโพธิ์ราชแพทยาธิบดีศรีธรณกรกับ	เจ้า
กรมแพทยาหน้า	๑๖๐๐
ขุนราชแพทยา ปลัดมูลฉลอง	} กรมแพทยาหน้า
ขุนพรหมแก้ว ปลัดหน้าศาล	
	๖๐๐
	๔๐๐
พระศรีศักราช แพทยาธิบดีศรีธรณกรกับเจ้ากรม	
แพทยาหลัง	๑๖๐๐
ขุนศรีมหาโพธิ์ปลัดกรมมูลฉลอง	} กรมแพทยาหลัง
ขุนศรีแก้วปลัดหน้าศาล	
	๖๐๐
	๔๐๐
พันในกรม	๑๐๐
ออกญาแพทยาทงบาวีสุทธาธิบดีอะไภยพิริยบรา	
กรมการุณาจารย์แพทยาโรงพระโอสถ	๒๐๐๐

ออกพระพิพจักรเจ้ากรมหมอยาขวา	นา	๑๕๐๐	
ออกพระสิทธิสาร เจ้ากรมหมอยาซ้าย	นา	๑๕๐๐	
หลวงราชสีห์ทอน ขวา	} ปลัดพิพจักร	นาถด ๘๐๐	
หลวงราชพรหมมา ซ้าย			
หลวงสิทธิพรหมมา ซ้าย	} ปลัดสิทธิสาร	นาถด ๘๐๐	
หลวงเทพพรหมมา ขวา			
ขุนในกรมหมอยา	นาถด ๕๐๐	หมื่นในกรมหมอยา	นาถด ๕๐๐
พันในกรมหมอยา			นาถด ๑๐๐
ขุนทิพโอสถ	ขุนประเสริฐ	โอสถหนักกว่าเครื่องต้น	นาถด ๖๐๐
เจ้าหมื่นเกรียงไกร	หมื่นทิพ	} โอสถ	นาถด ๔๐๐
เจ้าหมื่นเกรียงไกร	หมื่นเทพ		
พันพนักงานเครื่องต้น			นาถด ๓๐๐
ขุน कुमारเพช	} หมอ कुमार ขุน	} หลวงราชสีห์ทอน	} นาถด ๔๐๐
ขุน कुमारแพทย			
ขุน कुमारประสิทธิ์			
ขุน कुमारประเสริฐ			
นักบวชเครื่องพระราชทาน ๔ พัน	โรควินาศ	} นาถด ๒๐๐	
	ชาติประไลย		
	โรคประไลย		
	โรคโอสถ		
ขุนอมรอน สมุหนายก			นา ๕๐๐

หลวงราชรักษา } หลวงราโช }	เจ้ากรมหมื่นนวด }	ชวา } ซ้าย }	นาคล ๔๖๐๐
ขุนภักดีองค์ ขุนองครักษ์ }	ปลัดกรม }	ชวา } ซ้าย }	นาคล ๘๐๐
หมื่นแก้วรเลือก หมื่นวาโยวาด หมื่นวาโยนาศ หมื่นวาโยไชย }			นาคล ๖๐๐
ขุนไกรกรม			นาคล ๔๐๐
หมื่นไกรกรม			นาคล ๒๐๐
พันไกรกรม			นาคล ๑๐๐
เงินหม่อ			นาคล ๑๐๐
นายพะโรง			นาคล ๘๐
ขุนราชเนตรเจ้ากรมหมื่นยาตา	ชวา }		นา ๘๐๐
ขุนทิพเนตรเจ้ากรมหมื่นยาตา	ซ้าย }		
ขุนไกรกรม นาคล ๔๐๐	หมื่นไกรกรม นาคล ๒๐๐	พันไกรกรม นาคล ๑๐๐	
หลวงสิทธิเทพเจ้ากรมหมื่นอรรณโรค			นา ๘๐๐
ขุนมามาเทพปลัดกรมชวา }			นาคล ๕๐๐
ขุนสาระเทพปลัดกรมซ้าย }			

ขุนไชยแพทย นา ๔๐๐
 ขุนไฉนหม นาค ๔๖๐ ขุนไฉนหม นาค ๕๐๐ พันในกรม
 นาค ๑๐๐

19

พระมหาราชครูพระครูมหิธรธรรมราชสุภาวดีศรี
 วิสุทธิคุณวิบุลธรรมวิสุทธิพรหมจารีอาธิบดีศรีพุทธาจารย์

นา ๑๐๐๐๐

พระราชครู พระครูพิเศษราชธิดีศรีบรมนา ๕๐๐๐

พระธรรมลาภราชโหราจารย์ ปลัดมหิธร นา ๑๐๐๐

พระอัญญาปรีชาธิดีโหราจารย์ปลัดพระครูพิเศษ นา ๓๐๐๐

พระญาณประกายอธิบดีโหราจารย์ นา ๓๐๐๐

พระศรีสังกอรอธิบดีโหราจารย์ นา ๓๐๐๐

ขุนไชยอาณานิคมวิสุทธิปรีชาจารย์
 ขุนจินดาภิรมย์พรหมเทพวิสุทธิวงษาจารย์

นาค ๑๕๐๐

พระมหาราชครูพระราชประโรหิตาจารย์ราชสุภา
 วดีศรีบรมเทพมงคลบุรีโสคมพรหมญาณวิบุลเสด็จ
 วิวิธเวทย์พรหมพุทธาจารย์

นา ๑๐๐๐๐

พระราชครูพระครูพิริยราชสุภาวดีศรีเวทจุฑามะ
 ณศรีบรมเทพ

นา ๕๐๐๐

พระเทพราชธาลาภศีลวิสุเทพปลัดพระราชครูประโรหิต นา ๓๐๐๐

พระจักยานีศรีสวัสดิ์สุทนต์ปลัดพระครูพิราวม	นา	๓๐๐๐
พระเกษมราชสุภาวดีศรีมณฑลอุดราช	เจ้ากรม	
แพ่งกระเขม	นา	๓๐๐๐
ขุนสุภาเทพ • ขุนสุภาพาน • ปลัดนั่งศาล	นา	๕๐๐
ขุนหลวงพระไกรศรีราชสุภาวดีศรีมณฑลอุดราช		
เจ้ากรมแพ่งกลาง	นา	๓๐๐๐
ขุนราชสุภา • ขุนสุภาไชย • ปลัดนั่งศาล	นา	๕๐๐
พระครูราชพิทักษ์อาจวาง	นา	๑๐๐๐
พระครูอัสสัมชัญจารย์เจ้ากรม	นา	๘๐๐
หลวงราชมนั ปลัดกรม	นา	๖๐๐
ขุนพรหมไสมย • ครูโด้ชิงช้า	นา	๔๐๐
ขุนธรรมณะรายสมบุณย์ชัย	นา	๓๐๐
ขุนในกรม	นา ๓๐๐	หมื่นในกรม
พรหมเลวรัตนเทวสถาน	นา ๒๐๐	นา ๕๐
พระอัสววิมลศรีสุทนต์พิทักษ์บาทอาจวาง	นา	๑๐๐๐
หลวงสิทธิไชยบดี เจ้ากรม	นา	๘๐๐
หลวงเทพาจารย์รอรพระตำรับขวา		
หลวงอินทฤาไชยไชยรัตน์ศรีวิกรมารอรพระตำรับซ้าย		
ขุนในกรมพิทักษ์บาท	นา ๓๐๐	หมื่นในกรมพิทักษ์บาท
นา ๒๐๐		
ประแดงราชมนั	นา	๒๐๐

พระราชกฤษฎีกาบรรดาศักดิ์พระยา

		๗ ๕๐๐๐
หลวงสุนทรพิณปลัดราชกัณฑ์		๗ ๘๐๐
พระราชสมบัตินี้ เจ้ากรม		๗ ๑๐๐๐
หลวงเทพรัตนิน ปลัดกรม	}	๗ ๖๐๐
หลวงพิพิทสมบัตินี้ ปลัดนังสาด		
ขุนไชยสมบัตินี้	} พนักงานเงิน	}
ขุนพลศกต		
ขุนมไหสวรรค		
ขุนพลสิทธิ		
ขุนทิพวิจารณ์	} พนักงานทอง	}
ขุนเทพวิจารณ์		
ขุนอภัย		
ขุนสุริน		
ขุนพรม	} สมบัติ	}
ขุนทิพรัตนสมบัตินี้		
ขุนรัตนสมบัตินี้	} พระคลังใบใหญ่	}
ขุนรัตนสมบัตินี้		
ขุนรัตนสมบัตินี้	} พระคลังใบเล็ก	}
ขุนรัตนสมบัตินี้		

หมื่นสิทธิธนากร	พระคลังเดิมกลาง	}	นาค	๔๐๐
ขุนวิเศษสมบัติ				
ขุนพอรสมบัติ				
ขุนอักษรเสมียรตรา				
หมื่นอำสุมบาญชัย			นา	๔๐๐
ขุนสัรเรจ	หมื่นทิพ	หมื่นเทพ	นาค	๒๐๐
พันส้านพลไชย	พันไกรธาวุท		นาค	๑๐๐
พนักงานเงินเลว ๖	๑๒	}	นาค	๕๐
พนักงานทองเลว ๖				
พนักงานกะโโดนขันน้ำ ๑๒			นาค	๕๐
หลวงเทพนาร			นา	๖๐๐
หลวงวิเศษจนา			นา	๖๐๐
หลวงฉะรินทาพอน	}		นาค	๔๐๐
หลวงภักดีจนา				
ขุนเอื้อมงกุฏ	๖ คน	}	นาค	๓๐๐
ขุนพิชิตจนา				
ขุนลังกาพิมด				
ขุนจำเนียรจนา				
ขุนทศนาวิเชียร				
ขุนสุพรรณเรศวร				

หมอบ ๑๘ คน	นา ๒๐๐	
นายเตา ๑๐ คน	นา ๑๐๐	
เลว ๑๒๕ คน	นา ๕๐	
พระศรีไกรลาศราชเศรษฐี เจ้ากรม นา ๓๐๐๐		
ขุนแก้วไกรลาศ	ปลัดกรม ขวา	นาคล ๖๐๐
ขุนอินไกรลาศ		
หมอบในกรมช่างเงิน ๒ คน		นาคล ๒๐๐
นายเตา ๑๐ คน		นา ๑๐๐
รอนเตา ๖	}	นาคล ๕๐
หล่อลาด ๑๓		
ลาด ๑๕		
หล่อ ๑		
เลว ๒๕		

หลวงแก้วกฤหะรัตนบัลลังก์ราชวิมลนาครเจ้ากรม

พระกลิ้งสวน		นา ๑๐๐๐
ขุนวิสุทธาคร	ปลัดกรม	นาคล ๔๐๐
ขุนวิพพานาคร		

ขุนศรีสารวัดพนักงานเรียกหมากกรอก	นา ๒๐๐	
หมื่นสารวัด	นา ๒๐๐	
ขุนนายระวาง	}	นาคล ๒๐๐
หมื่นนายระวาง		
นายอากร	}	นาคล ๒๐๐
นายสมภักษร		
นายখনอน		
กำนันตลาด		

22

พระราไชยมไหสุริยาธิบดี	เจ้ากรมพระคลังใน	
ซ้าย	นา ๓๐๐๐	
จะหมื่นราชสมบัติปลัดกรม	นา ๘๐๐	
ขุนศรีรัตนราชบาญชัยกลาง	นา ๖๐๐	
หมื่นภาชนะ	} เจ้าพนักงานใหญ่	นาคล ๔๐๐
หมื่นสุคน		
หมื่นเจ้าพนักงานรอง ๕ คน		
หมื่นนายเวร ๔ คน	}	นาคล ๒๐๐
หมื่นในกรม ๑๔ คน		

ประแสงศรีรักษาสมุบาญชัย	นา ๔๐๐
หมื่นข่าวในกรม	นาคล ๒๐๐
ช่างเลวในกรม	นาคล ๕๐

พระสมบัตินายเจ้ากรมพระคลังในขวา

นา ๓๐๐๐

จะหมื่นราชนาคร ปลัดกรม	นา ๘๐๐
ขุนยี่สาร พนักงานขนอกร	นา ๖๐๐
ขุนวิสุทธราชบาญชัยกลาง	นา ๖๐๐
ขุนในกรมพระคลังใน ๕ คน	นาคล ๔๐๐
หมื่นในกรมพระคลังใน ๑๕ คน	นาคล ๒๐๐
ประแสงราชภักดี สมุบาญชัย	นา ๔๐๐

พระราชประสิทธิ์เทวีเทสมบัตินายเจ้า

กรมพระคลังวิเศษ	นา ๓๐๐๐
ขุนวิเศษ } ภักดีจำนำเรือพระราชพิธี } ขวา	นาคล ๘๐๐
ขุนวิเศษ } ข้าง	
ขุนวิเศษ { ภักดี	นาคล ๔๐๐
ขุนเทพ {	
หมื่นในกรม	นาคล ๒๐๐
ประแสงเทวีรักษาสมุบาญชัย	นา ๔๐๐

ขุนสุวรรณไชยเจ้ากรมข้างรัก	นา ๓๐๐	ขุนพรหมเจ้ากรมข้างมุก	นา ๓๐๐
หมื่นรักษาราชปลัดกรมข้างรัก	นา ๒๐๐	หมื่นบรรณาปลัดกรม	นา ๒๐๐
ข้างรักเลว	นา ๕๐	ข้างมุกเลว	นา ๕๐

พระสุพรรณเจ้ากรม	นา ๑๔๐๐		
จะหมื่นวิสูตรสมบัติ	} ปลัดกรม	ขวา	} นากล ๘๐๐
จะหมื่นนรตนะโกษา		ซ้าย	
ขุนในกรม ๑			
หมื่นนายชัยกลางในกรม	}		นากล ๒๐๐
หมื่นในกรม			
เลวในกรม			นากล ๕๐

29

ออกพระศรีภูริยปรีชาราชเสนานต์ศรีสารลักษณ์

	นา ๕๐๐๐		
ขุนสรประเสริฐราชปลัดพลกลอง	นา ๑๖๐๐		
ขุนมหาสิทธิโวหาร ปลัดน้ำกล	นา ๑๐๐๐		
หมื่นเทพกระวี ๑	} ๒ คน		นากล ๖๐๐
หมื่นเทพกระวี ๑			

นายแก้วรจนา	๑	} ๔ คน	บาท ๔๐๐
นายราชสาร	๑		
นายชำนาญโวหาร	๑		
นายชำนาญอักษร	๑		

หมื่นเจ้าพลภักดิ์ศรีไศรภักดิ์สมบุญชัย   บาท ๖๐๐

อาลักษณ์หลวง   บาท ๒๐๐

24

กรมท้าวใหญ่	พระพิพิธไธสวรยจางวางท้าวท้าว		บาท ๑๐๐๐
	หลวงเทพสมบัติเจ้ากรม		บาท ๘๐๐
	ขุนพิพิธรักษาปลัดกรม		บาท ๖๐๐
	ขุนชำนาญกรม	๑	} ๕ คน บาท ๕๐๐
	ขุนศรีสุธรรม	๑	
	หมื่นนิลสมบัติ	๑	} ๕ คน บาท ๕๐๐
	หมื่นนิรมลภักดิ์	๑	
	หมื่นอเนก	๑	
	หมื่นนิลสมบัติ	๑	
	หมื่นศรีสุธรรม	๑	
	หมื่นวิเศษ	๑	
ชาวท้าว		บาท ๒๐๐	
พระพิพิธไธสวรยจางวางท้าวท้าว		บาท ๑๐๐๐	
หลวงเทพสมบัติเจ้ากรม		บาท ๘๐๐	
ขุนนิรมลภักดิ์ ปลัดกรม		บาท ๖๐๐	

ขุนภักดีผู้บาล	•	}	๖ คน	นาค	๕๐๐
ขุนจันทราชา	•				
ขุนสุเรนวิชัย	•				
ขุนวิสูตรรักษา	•				
ขุนพันธุราชา	•				
ขุนขานผู้บาล	•				
หมื่นเจ้าพระรักษา	•	}	๔ คน	นาค	๔๐๐
หมื่นเจ้าพระวิชัย	•				
หมื่นเจ้าพระวิชัย	•				
ชาวท้าว					๒๐๐

25

พญาธรรมปรีชาจางวางราชบัณฑิตย	นา	๑๐๐๐	
พระวิเชียรปรีชาเจ้ากรมราชบัณฑิตย	นา	๘๐๐	
หลวงราชาภิรม ๑	} ๓ คน	นาค	๖๐๐
หลวงอุดมจินดา ๑			
หลวงเมธาธิบดี ๑			
ขุนสุนทรโวหาร	} ๓ คน	นาค	๔๐๐
ขุนญาถวิจิตร			
ขุนวรโวหาร			
ขุนหมื่นในกรมราชบัณฑิตย	นา	๓๐๐	
หมื่นธรรมนรา สมนุญาชัย	นา	๓๐๐	
ราชบัณฑิตยเลขา	นา	๒๐๐	

26

พระโหราธิบดี เจ้ากรมโหรหน้า	นา	๓๐๐๐
ขุนโชคปลัดกรม	นา	๘๐๐
ขุนในกรมโหรหน้า	นา	๔๐๐
หลวงโลกทัฬหี เจ้ากรมโหรหลัง	นา	๑๖๐๐
ขุนเทพากรปลัดกรม	นา	๘๐๐
ขุนในกรมโหรหลัง ๖ คน	นา	๔๐๐
หมื่นในกรมโหรหลัง ๖ คน	นา	๓๐๐
เลว	นา	๒๐๐
ประณินทิน ๓ คน	นา	๒๐๐

27

ขุนแสนานนเจ้ากรมอาษาวิเศษขวา	นา	๘๐๐
หมื่นนุชิตสงครามปลัดกรมเรือ	๒ คน นา	๖๐๐
หมื่นกำแหงสงครามปลัดกรมบก		
หมื่นทิสกุลโยธาสมุหนายก	นา	๔๐๐
หมื่นในกรมอาษาวิเศษบก ๕ คน	นา	๒๐๐
หมื่นในกรมอาษาวิเศษเรือ ๖ คน	นา	๒๐๐
หมื่นแก้ว ๖	๑๒ คน	๑๐๐
หมื่นท้าย ๖		

หลวงพลอาสาเจ้ากรมอาษาวิเศษซ้าย	นา	๘๐๐
ขุนรณฤทธิไชยปลัดกรมเรือ ๑	๒ คน นาคล ๖๐๐	
ขุนรามรณฤทธิไชยปลัดกรมบก ๑		
หมื่นเสนาสงครามสมุขาญซ้าย	นา	๔๐๐
หมื่นในกรมอาษาวิเศษบก ๘ คน	นาคล	๒๐๐
หมื่นในกรมอาษาวิเศษเรือ ๖ คน	นาคล	๒๐๐
พันหัว ๖ }	๑๒ คน	นาคล ๑๐๐
พันท้าย ๖ }		
หลวงเทพโยธาเจ้ากรม	นา	๘๐๐
ขุนราชมนตรี	นา	๔๐๐
ขุนเทพ	สมุขาญซ้าย	นาคล ๓๐๐
ขุนทิพ		
หมื่นในกรมตะพุ่น ๓ คน	นาคล	๒๐๐
ผู้คุม ๒	นาคล	๕๐
28		
ขุนช่าง	นา	๓๐๐
หมื่นช่าง	นา	๒๐๐
พันช่าง	นา	๑๐๐
ช่างเลว	นา	๕๐

นายร้อย	นา	๒๐๐
ปลัดร้อย	นา	๑๐๐
หัวสิบ	นา	๓๐
ไพร่หัวงาน	นา	๒๕
ไพร่มีครัว	นา	๒๐
ไพร่ราพ	นา	๑๕
ไพร่เลว	นา	๑๐
ขาก	นา	๕
วรรณพิภ		
ทาส		
ลูกทาส		

ที่มา : กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. 2505. หน้า 119 - 277.

ภาคผนวก ข.

พระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง

พระไชยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง

1

เจ้าพระยามหาเสนาบดีจรัญภักดีมคินทรสุรินทร์			
ท้าวไชยอะไยพิริยปรากรมภาณุ สมุหพระกลาโหม			
ใช้ตราพระคชสีห์	ถือศักดินา	๑๐๐๐๐	
หลวงเทพวรชุนราชปะละตัญลกลอง	ถือศักดินา	๑๐๐๐	
หมื่นนรินทร์เสนาปะละตัญชัย	ถือศักดินา	๘๐๐	
ขุนศรีสารท กรุบในใหญ่	ถือศักดินา	๘๐๐	
ขุนอาวุธธอกระสำหรับน้อย	ถือศักดินา	๘๐๐	
ขุนศรีสรเขาวงกต	นา	๖๐๐	
ขุนยกรักษา	นา	๖๐๐	
ขุนวิจารณ์อาวุธ	นา	๖๐๐	
นายกองแก้ว	ขุนศรีธรรมมาญ	นา	๖๐๐
	หมื่นศรีสิทธิชำนาญ	นา	๖๐๐
	หมื่นสิริพราย	}	นา ๖๐๐
	หมื่นพิเรนทาส		
นายกองดำดิน ๒	หมื่นนิลพล ขวา	}	ถือศักดินา ๕๐๐
	หมื่นนิลการ ซ้าย		
รักษาดำดิน ๒	ขุนสิริพราย	นา	๖๐๐
	นายศรีสุวรรณ	นา	๕๐๐

ออกพันธ นายเวน }	พันพรหมราชเวนเรือ พันอินทราชเวนเครื่องสรรพท พันทิพรราชเวนคำหนัก พันเทพราชเวนคน	}	นาคละ	๔๐๐
นายเวนกลาโหม ๔	นายบริบาลันยงเวนเรือ นายคุณธรรมาวทเวนเครื่องสรรพท นายวิสาขมณเฑียรเวนคำหนัก นายจำเนียรพลเวนคน	}	นาคละ	๒๐๐
ทลวงฟัน ๔	ทวนชาบุญรงค์ ทวนทรงเดช ทวนชณพลแสน ทวนมนมณีอเพช	}	นาคละ	๒๐๐
นักการ			นาคละ	๕๐
ขุนประชาเสพราชปหลัดนั่งศาล ขุนอินสิงหะบาทสมุบาญชัย			นาคละ	๘๐๐
ขุนทิพอักษรเสมียรตรา			นา	๖๐๐
พระธรรมไตรโลกสมุหะพระกลาโหม				
ถือศักดิ์			นา	๓๐๐๐
ขุนสุรินทรมาตปหลัดทูลฉลอง			นา	๘๐๐
ขุนเทพเสน			นา	๖๐๐
หัวพันกลาโหมนอก ๔	พันพรหมศักดิ์ พันทิพศักดิ์ พันเทพศักดิ์ พันอินทศักดิ์	}	นาคละ	๒๐๐

หลวงศรีสารวาทกัศิศรีสมณะพระกลาโหม ฝ่าย			
ทะล้า	ทะล้าหัว	ถือศักดิ์	นา ๒๕๐๐
	ขุนยกรัถยาปลัด		นา ๘๐๐
	ทวนเทพพรานแสนญา		นา ๖๐๐
พระยาวรวงศาจารย์จางวางอาษา ๖ เกล่า			
ออกเทศาภิบาลราชเดชไชโยอะไยพริยปรา			
เคไช	กรมภาพ		นา ๑๐๐๐๐
	ขุนไกรธราชปลัดทุกกลอง		นา ๑๐๐๐
	ขุนไชยเลขปลัด		นา ๘๐๐
	ขุนเสนาเทพสมบุณชัย		นา ๖๐๐
	ขุนอาษา	นากละ	๖๐๐
ออกเทศาภิบาลราชเดชไชโยท้ายน้ำอะไยพริย			
ท้ายน้ำ	ปรากรมภาพ		นา ๑๐๐๐๐
	ขุนไกรเทพปลัดทุกกลอง		นา ๑๐๐๐
	ขุนจัตราภวิไชยปลัด		นา ๘๐๐
	ขุนเสนาเทพสมบุณชัย		นา ๖๐๐
	ขุนอาษา	นากละ	๖๐๐
ไชยสงคราม	พระพิไชยสงคราม เจ้ากรมอาษาซ้ายตราหน้า		
	กองพระขรรค์		นา ๕๐๐๐
	ขุนรามสระเตชปลัดทุกกลอง		นา ๘๐๐
	ขุนรามเทพปลัด		นา ๖๐๐

พระที่นั่งพิทยาสถาภิบาล			นา	๔๐๐
ขุนอาษา			นาคละ	๕๐๐
พระที่นั่งอาษา			นาคละ	๔๐๐
พระรามก้านาง			เจ้ากรรมอาษาขวา	ตรา
องค์ก้อรง			นา	๕๐๐๐
รามก้านาง	ขุนเพชรก้านางปลัดทูลฉลอง		นา	๘๐๐
	ขุนสำแดงฤทธิ์รงค์ปลัด		นา	๖๐๐
	พระนิสารโยธาสมุทสาสน์		นา	๔๐๐
	ขุนอาษา		นาคละ	๕๐๐
พระที่นั่งอาษา			นาคละ	๔๐๐
พระที่นั่งไชยรัตน	พระที่นั่งไชยรัตนฤทธิ		เจ้ากรรมเขมทองขวา	ตรา
	องค์ก้นนันท		นา	๕๐๐๐
	ขุนโอรสจตุรงค์ปลัดเขม		นา	๘๐๐
	ขุนสุระสำแดงฤทธิ์ปลัดบัน		นา	๖๐๐
พระที่นั่งแสนใจภักดีสมุทสาสน์เขม	พระที่นั่งสุริยาสถาภิบาล		นาคละ	๔๐๐
	ขุนอาษา		นาคละ	๕๐๐
	พระที่นั่งอาษา		นาคละ	๔๐๐

วิจิตรวงศ์	พระวิจิตรวงศ์เจ้ากรมเขนทองซ้ายตราหนุมาน		
	ดอกลงไม้	นา	๕๐๐๐
	ขุนจตุรงค์พยุหะพลัดเขน	นา	๘๐๐
	ขุนศรีสิทธิสำแดงพลัดขี้น	นา	๖๐๐
	หมื่นรัตนภบาลสมุบาญชัยเขน หมื่นภักดีนาถสมุบาญชัยขี้น	นา	๔๐๐
มหาสงครามทวนทองขวา	ขุนอาษา	นาคละ	๕๐๐
	หมื่นอาษา	นาคละ	๔๐๐
	พระมหาสงครามเจ้ากรมทวนทองขวา	นา	๑๖๐๐
	ขุนรามโยธินพลัดกรม	นา	๘๐๐
	ขุนศรีโยธินพลัดกรม	นา	๖๐๐
ทวนทองซ้าย	หมื่นมหาจักรสงครามสมุบาญชัย	นา	๔๐๐
	ขุนอาษา	นาคละ	๕๐๐
	หมื่นอาษา	นาคละ	๔๐๐
	พระอนุรักษโยธาเจ้ากรมทวนทองซ้าย	นา	๑๖๐๐
	ขุนนราธิกรฤทธิ์พลัดกรม	นา	๘๐๐
ทวนทองขวา	ขุนวิจิตรสรพลพลัดกรม	นา	๖๐๐
	หมื่นหมู่จักรสงครามสมุบาญชัย	นา	๔๐๐
	ขุนอาษา	นาคละ	๕๐๐
	หมื่นอาษา	นาคละ	๔๐๐

๒

พญาอะไภยรณฤทธิราชจางวางกรมพระตำรวจซ้าย

นา ๓๐๐๐

ในขวา พระอนุชิตะราชาจางวางพระตำรวจขวานา ๓๐๐๐
หลวงมะหามลตรีศรีอรุณเกษ สมุหะพระตำรวจใน

ขวาตรวจคนแบกคาบม้าขวา นา ๒๐๐๐

จะหมื่นทิพนเสนาบดีกรมตำรวจในขวา นา ๘๐๐

นายศรีภักดี	เวนก	} นายเวนา นาคละ ๕๐๐
นายชาติภักดี	บัน	
นายไกรภักดี	ข้าง	
นายรัตนภักดี	มา	

หมื่นราชวิทักษ์	} หัวหมื่นเตนเชือก	นาคละ ๖๐๐
หมื่นรณราช		

หมื่นอินไพบร์	} หัวหมื่นปลายเชือก นาคละ ๔๐๐
หมื่นสุริยาจารย์	
หมื่นเกวีสิต	
หมื่นไชยาภักดี	
หมื่นไภยพินาศ	
หมื่นฤทธิรณบาล	
หมื่นไกรวรรณรงค์	
หมื่นโฆมรรตราช	

นายเกรวิสุต   นายพุกวิเศษ   นายประคณไช   นายสิทธิโสม   นายจบกพรราช   นายอาจภักดี   นายทองคำ

ประแดง		นาคละ	๓๐๐	
ภูตยา	}	๓ คน	นาคละ	๒๐๐
พันเจ้า				
พันทนาย				
ตำรวจเลว			นา	๑๐๐
พันหัว	}		นา	๑๐๐
พันท้าย				
หลวงพิเรนธเทพคัสศรีสมุหะเจ้ากรมพระตำรวจ				
ใหญ่ขวา	ใหญ่ขวาตรากันถืออวैयाมือขวา		นา	๒๐๐๐
ใหญ่ซ้าย	หมื่นไชยพรปหลัดกรม		นา	๘๐๐
ขุนราชอาษา	ขุนเคโหไชย	ขุนดาบนา		๕๐๐
ขุนศรีขันธ์	}	๔ คนดาบศักดิ์แดงพนักงาแระ	นาคละ	๕๐๐
ขุนอินขันธ์				
ขุนสนขันธ์				
ขุนเทพขันธ์				
ขุนจักรพิไชย	}	๔ คนดาบศักดิ์แดงพนักงาแระ	นาคละ	๕๐๐
ขุนเพชรราช				
ขุนกาวิไชย				
ขุนไกรสงคราม				
หมื่นพญารักษ์	}	๔	ถ้อดาบทองทับต้นเขอก	นา ๕๐๐
หมื่นรักษาราช				
หมื่นยศภูธร	}	๔	ถ้อดาบทองปลายเขอก	นา ๕๐๐
หมื่นทราไชย				

หมื่นฉรินทรราช	ดาบทอง การเบคเสร็จ }	นาคละ	๕๐๐
หมื่นนันทสงคราม			
หมื่นเทพเสนา			
หมื่นมหาสงคราม			
หมื่นรมพิไชย			
หมื่นแสนสอยดาว			

ขุนรทส้าแดง นายเวน	นา	๔๐๐	
หมื่นเจ้าเทียบใจราช	หมื่นเจ้าสรรเพชญ์	นาคละ	๓๐๐
นายอินรักษา	สมุทปาณชัย	นา	๖๐๐
ประแดงนราย	นา	๓๐๐	

ภคาย	}	นาคละ	๒๐๐
พินิจ			
พินนายน			

ตำรวจเลว	นาคละ ๑๐๐	พิน	หัว ท้าย }	นา	๑๐๐

พระอินทเทเพศศรีสมุทร	พระตำรวจใหญ่ซ้าย		
ตำรวจรูปคนถือหวายมือซ้าย	นา	๒๐๐๐	
หมื่นไชยนิบาปเหล็กกรม	นา	๘๐๐	

ขุนพรหมนิมาน	ดาบเหล็กกลาคนค	เรือ	นาคละ	๕๐๐
ขุนศรีนิมาน				
ขุนอินนิมาน				
ขุนพรหมนิมาน				

ขุนเทพรักษา	แม่เตาบแดง ทางบก	นาคละ	๕๐๐
ขุนเทพสวรรค์			
ขุนจักรพรรดิ			
ขุนศรีพิไชย			
ขุนราชศักดิ์ ขุนลคอรไชย ขุนดาบ		นาคละ	๕๐๐
ขุนไชยสงคราม นายเวน		นาคละ	๔๐๐
หมื่นเสน่หา หมื่นจุลศักดิ์		ถือธงดาบทองทับตบเขือก	นา ๕๐๐
หมื่นราชปรากฏ หมื่นศรีโยธา		ถือธงดาบทองปลายเขือก	นาคละ ๕๐๐
หมื่นไชยเสนา	ดาบทองการเขดเสด็จ	นา	๕๐๐
หมื่นไชยพระอิน			
หมื่นชนะรณภพ			
หมื่นโถมพลล้าน			
หมื่นกำจายเมืองแมน			
หมื่นแผ้วเมืองมาร			
หมื่นเจ้าจิตรโจราช	เวนตำหนัก	นา	๓๐๐
หมื่นเจ้าสหการ			
นายพรมรรักษา		นา	๔๐๐
ประแดงอินยรศักดิ์		นา	๓๐๐
ภคาย		นา	๒๐๐
พินิจ			
พินนนาย			
ตำรวจเลว		นา	๑๐๐

พื้น	หัว		
	ท้าย		
		นา	๑๐๐
นอกขวา	หลวงราชริน เจ้ากรมพด้ารองนอกขวา	ตรา	
	คนถือหอกขวา	นา	๑๖๐๐
	จะหมื่นที่พรักยาปเล็ดกรม	นา	๘๐๐
	หมื่นอำนาจท่าแห่ง ๑		
	หมื่นศักดิ์สังหาร ๑		
	หมื่นอาวุธยุทธ ๑		
	หมื่นกำลังขร ๑		
	หมื่นเพชรไพร ๑		
	หมื่นแก้วใจแมน ๑		
	หมื่นไภณเรน ๑		
	หมื่นอนันตศักดิ์ ๑		
	หมื่นโถมโยธา ๑		
	หมื่นภักคินต ๑		
	นายฤทธิภักดี		
	นายองค์ภักดี	นายเวบ ๒ คน	นา
			๔๐๐
	นายพรหมราชสมบัติชัย	นา	๔๐๐
	ประแดงราชรง	นา	๓๐๐
	หมื่นเจ้ารองงาน ๔ คน	นา	๓๐๐

ภคาน	}	นาคละ	๒๐๐
เพนทนาย			
ตำรวจเลว		นาคละ	๑๐๐
เพน	}	นาคละ	๑๐๐
ท้าว			
นอกชาย	หลวงอินเดชะเจ้ากรมพตำรวจนอกชาย ตรา		
คนนอกชาย		นา	๑๖๐๐
จะหมื่นราชาบาลปหลัดกรม		นา	๘๐๐
หมื่นล้านแดงฤทธา	}	๕	
หมื่นศรีภูธร			
หมื่นขรเสนา			
หมื่นขรสังหาร			
หมื่นกำจรสิน			
หมื่นนรทรรักษา	}	๕	หัวหมื่น ๑๐ คน นาคละ ๕๐๐
หมื่นนราโยธ			
หมื่นสิทธิไชย			
หมื่นแก้วนใจคน	}	๕	
หมื่นจิตรบำเรอ			
นายรณภักดี	}	นายเวน	นาคละ ๔๐๐
นายอานภักดี			

หัวหมื่น ๑๐ คน นาคละ ๕๐๐

นายอินทราช สุมภาณูชัย	นา	๔๐๐
ประแดงจิงโจ้ยูท	นา	๓๐๐
หม่นจำเจ้าหนู ๒ คน	นาคละ	๓๐๐
ภูดาบ } พนทนาย }	นาคละ	๒๐๐
ตำรวจเลว	นาคละ	๑๐๐
พัน หั่ว } ห้า }	นาคละ	๑๐๐

๑

สมนทหาชวา	แถวพรมบริรักษ์เจ้ากรมสมนทหาชวา ตรา	
	รูปคน	นา ๑๖๐๐
	หม่นสมุหพิมาเนปเล็คกรม	นา ๘๐๐
	หม่นภูธรรัก	หวหม่น ๑๒ คน นาคละ ๕๐๐
	หม่นศักดิ์สุนทร	
	หม่นชนาทเพา	
	หม่นข้ามาญภักดี	
	หม่นข้าบริกษา	
	หม่นราชรัก	
	หม่นฤทธิสำแดง	
	หม่นภักดีภูเบน	
	หม่นนเรนเสน	
	หม่นศรีไกรวุธ	
	หม่นเยทกรงค	
	หม่นจอพดพาย	

นายยังภักดี	นายเวน	นาคละ	๔๐๐
นายขจรภักดี			
หมื่นเจ้าหน้าใจจิตร สมบุญชัย	นา	๔๐๐	
หมื่นเจ้าหน้าเทพเจ้าหนู	นา	๓๐๐	
ประแดงเสน	นา	๓๐๐	
หักปาก	}	นาคละ	๒๐๐
ภูคาน			
พนทนาย			
ตำรวจเลว		นาคละ	๑๐๐
พัน	}	นาค	๑๐๐
พัน			
สนมทหารชาย	หลวงสุริยภักดีเจ้ากรมสมนทหารชาย นา ๑๖๐๐		
	หมื่นปะทานมณเฑียรปเลตกรรม นา ๘๐๐		
หมื่นอาจใจเพชร	หมื่นสำเริงภักดี	} หัวหมื่น ๑๔ กน นาคละ ๕๐๐	
หมื่นศรีสมภัก	หมื่นรักสดนา		
หมื่นจิตรภธร	หมื่นอรธินา		
หมื่นฤทธิพิชัย	หมื่นไกรสรเดช		
หมื่นวิเศษจักรวาล	หมื่นรักพลแสน		
หมื่นศรีบริรักษ์	หมื่นนิพัทธ์ภนาถ		
หมื่นเพชรพลศรี	หมื่นราชานรินทร์		
นายจิดภักดี	นายเวน	นาคละ	๔๐๐
นายจงภักดี			
หมื่นเจ้าหน้าใจรักสมบุญชัย	นา	๔๐๐	

หม่นเจ้าเสพสวดเจ้าหม่น	นา	๓๐๐
ประแดงเสนา	นา	๓๐๐
หัวปาก	}	นาคละ ๒๐๐
ภูคาบ		
พนทนาย		
ตำรวจเลว	นาคละ	๑๐๐
พัน	}	นาคละ ๑๐๐
ท้าว		
ท้าว	}	นาคละ ๑๐๐
ท้าว		

4

หลวงฤไทยเจ้ากรมพลพันขวา	นา	๑๐๐๐
หม่นมหาสนิทปหลัดกรม	นา	๖๐๐
หม่นอิทธิราชสมุบาญชัย	นา	๓๐๐
ขุนในกรม	นา	๓๐๐
หม่นในกรม	นา	๒๐๐
นายพโรง	นา	๑๐๐
ข้างบนเลว	นา	๕๐
หลวงอภัยสุรินเจ้ากรมพลพันซ้าย	นา	๑๐๐๐
หม่นจิตรจ้านปหลัดกรม	นา	๖๐๐
หม่นพรหมรักษาสมุบาญชัย	นา	๓๐๐
ขุนในกรม	นา	๓๐๐
หม่นในกรม	นา	๒๐๐

นายพโรง	นา	๑๐๐
ช่างบานฉว	นา	๕๐

5

นายเลือกหอชวา	ขุนภักดีอำมาเจ้ากรมทนายเลือกหอ	นา	๖๐๐
	หมื่นโยธาภุมิณีปัทมกรรม	นา	๔๐๐
	หมื่นแก้วเพชรบ	นาคละ	๒๐๐
	หมื่นเดชสังหาร		
	หมื่นไพโรพนาศ		

นายเลือกหอชวา	นายเลือกหอชวา	นาคละ	๑๐๐
	ขุนโยธาภักดีเจ้ากรมทนายเลือกหอ	นา	๖๐๐
	หมื่นอาษาภุชรูปปัทมกรรม	นา	๔๐๐
	หมื่นจำบัง	นาคละ	๒๐๐
	หมื่นเพนดบ		
	หมื่นเจมพลไชย		

นายเลือกหอชวา	นาคละ	๓๐๐

6

รักษาพระองคชวา	หลวงรักษุบาทเจ้ากรมรักษาพระองคชวา	นา	๖๐๐
	ขุนอินปราชาศปัทมกรรม	นา	๔๐๐
	กมภักดีอำมาเจ้ากรมรักษาพระองคชวา	นา	๓๐๐

หม่นในกรม	นาคละ	๒๐๐
รักษาพระองค์เลว	นาคละ	๑๐๐
หลวงราชเสวกเจ้ากรมรักษาพระองค์ซ้าย	นา	๖๐๐
หม่นราชพิฆาตปลัดกรม	นา	๔๐๐
หม่นคูหาสวรรค์สมุหนายกซ้าย	นา	๓๐๐
หม่นในกรม	นาคละ	๒๐๐
รักษาพระองค์เลว	นาคละ	๑๐๐

7

หลวงภูเบนสิงหนาทเจ้ากรมสนมกลางขวา	นา	๔๐๐
หม่นจิตรจอมราชปลัดกรม	นา	๖๐๐
หม่นจงใจเสพสมุหนายกซ้าย	นา	๒๐๐
หม่นในกรม	นาคละ	๒๐๐
ประแดงเทพศักดิ์	นา	๓๐๐
ภูคานรักษาเครื่องสรรพคุณ	นา	๑๐๐
หลวงอรินชาติสังหารเจ้ากรมสนมซ้าย	นา	๕๐๐
หม่นนาถภักดีปลัดกรม	นา	๖๐๐
หม่นไกรรักษาสมุหนายกซ้าย	นา	๓๐๐
หม่นในกรม	นาคละ	๒๐๐
ประแดงเทพศักดิ์	นา	๒๐๐

ภูตยาภิธานเครื่องสรรพคุณ

นา ๑๐๐

8.

ทหารในขวา	พระราชสงครามจางวางทหารในกลาง	นา	๓๐๐๐
	หลวงวิสูตรโยธามาตเจ้ากรมทหารในขวา	นา	๑๖๐๐
	ขุนพรหมรักษาปละคักรม	นา	๘๐๐
	ขุนวิสูตรพลบาลสมุหนายุชัย	นา	๔๐๐
ทมนมสังสรแฝง			
ทมนุทธรงค์			
ทมนฤทธธรรณ			
} แท้ดาบทองที่บจ่าหลัก นาคละ ๔๐๐			
ทมน้ำจามารีนาศ			
ทมน้ำชาลิสรรพ			
} แท้ดาบเหล็ก นาค } นาคละ ๔๐๐			
ทมนรักษาเครื่องสมโพธิ			
ทมนแท้ดาบเหล็กเงินทับ			
จ่าแท้ดาบเหล็กเงิน			
นายจงใจรักษนายเวน			
ทมนเทพเทรกับสมุหนายุชัยเรอคง			
ทมนจงใจสณิศรักษาเรอคง			
ทมนนายเรอ ๖ คน			
ภูตยาภิธานเครื่องสรรพคุณ			
นา ๑๐๐			

พน	หัว }	นาคละ	๑๐๐
หาง }			
๕	หลวงราชโขนหาเทพเจ้ากรมทหารในช้าง	นา	๑๖๐๐
๕	ขุนอินรักษาปลัดกรม	นา	๘๐๐
๕	๕ ขุนวิจารณ์เจ้านางสมุบาญชัย	นา	๔๐๐
๕	๕ หมวนแสงสรรพยุทธ		
๕	๕ หมวนรบพลพน	๕	๕๐๐
๕	๕ หมวนยงพลพ่าย	๕	๕๐๐
๕	๕ หมวนจ้าวจากกลางณรงค์	๕	๕๐๐
๕	๕ หมวนจ้าววิรุณจำบัง	๕	๕๐๐
๕	๕ หมวนรักษาเครื่องสมโพธิ	๕	๓๐๐
๕	๕ พันทนายแต่เจ้าบดฝักเงินทบ	๕	๒๐๐
๕	๕ จ่าแต่ดาบฝักบั้งเงิน	๕	๒๐๐
๕	๕ นายภักดีนาคนายเวน	๕	๒๐๐
๕	๕ หมวนศกพลแสนสมุบาญชัยเรอคง	๕	๓๐๐
๕	๕ หมวนจิตรรักษา รักษาเรอคง	๕	๓๐๐
๕	๕ หมวนนายเรือ ๖ คน	๕	๒๐๐
๕	๕ ภูดาบเครื่องสรรพยุทธ	๕	๑๐๐
๕	๕ พน หัว }	๕	๑๐๐
๕	๕ หาง }	๕	๑๐๐

ชาย	หมื่นไชยสกลัดกรม	นา	๒๐๐
หญิง	หมื่นข้างเรือ	นา	๒๐๐
ชาย	พันข้างเรือ	นา	๑๐๐
ชาย	ข้างเลว	นา	๕๐

10

ชาย	พระเสนาภิมุขเจ้ากรมอาษาญบัน	นา	๑๐๐๐
ชาย	ขุนสุระสงครามปลัดกรม	นา	๖๐๐
ชาย	หมื่นไชยสุรสมุบาญชัย	นา	๕๐๐
ชาย	ขุนในกรม	นาคละ	๓๐๐
ชาย	หมื่นในกรม	นาคละ	๒๐๐

11

ชาย	พระพิพิทเตชะเจ้ากรมเกณฑ์เต่างายำ	นา	๘๐๐
ชาย	หลวงพิพิทเตชะปลัด	เรือ	ชาย } นาคละ ๖๐๐
ชาย	หลวงพรวิไชยปลัด		
ชาย	หลวงรามรณภาพปลัดกรมท่นักานบก	นา	๖๐๐
ชาย	หมื่นในกรม	นาคละ	๒๐๐
ชาย	ท้าว	ชาย }	นาคละ ๑๐๐
ชาย	ท้าว		
ชาย	หมื่นนราพลกิจสมุบาญชัย	เรือ	นาคละ ๓๐๐
ชาย	หมื่นนฤพลไชยสมุบาญชัย		

12

กองชนะ	หลวงราชมาบุญเจ้ากรมกลองชนะ	นา	๑๐๐๐
	ขุนวิเวกสงครามปลัดกรม	นา	๖๐๐
	หม่อมมณเฑียรราชสมุหนายก	นา	๔๐๐
	หมื่นในกรม	นาคละ	๒๐๐
พัน	แก้ว ท้าย }	นาคละ	๑๐๐

13

ครัว ข้า	หมื่นแสนท้าวเจ้ากรมแตรขวา	นา	๓๐๐
	พันกาลวิไชยปลัดแตร	นา	๑๕๐
	ภูตตามชาติภูมิในสมุหนายก	นา	๑๐๐
	หมื่นจันตาราชเจ้ากรมแตรซ้าย	นา	๓๐๐
	พันไทรกาลาปลัดแตร	นา	๑๕๐
	ภูตตามชาติเมฆสมุหนายก	นา	๑๐๐
	ชาวแตรแถว	นาคละ	๕๐
	หมื่นราชาราชพนักงานกลองแขก	นา	๒๐๐
	ชาวกลองแถว	นา	๕๐

14

	ขุนกระณะมาจิจิตรเจ้ากรมขวา	นา	๔๐๐
	หมื่นแสงแสงปลัดกรม	นา	๒๐๐

ขุนฤทธลำนุคงเจ้ากรรมนาย	นา	๔๐๐
หมื่นฉลาญแปลงปหลัดกรรม	นา	๒๐๐
หลวงศักดาวิธเจ้ากรรมขวา	นา	๔๐๐
ขุนชนะทุกกิสปหลัดกรรม	นา	๒๐๐
หลวงรุสเรศเจ้ากรรมซ้าย	นา	๔๐๐
ขุนฤทธิราวีปหลัดกรรม	นา	๒๐๐
นายหมวด ๑๒ คน	นาคละ	๕๐
แถว ๑๕๐ คน	นา	๓๐
หลวงสุนทรภิมยอาจวาง ขวา	นาคละ	๔๐๐
หลวงอุดมภักดีอาจวาง ซ้าย		
นายนิค	นายเวนตัน	นาคละ ๒๐๐
นายซิด		
นายนาถ	นายเวนเรื่อ	นาคละ ๒๐๐
นายชาติ		
ภูลายสำหรับเกรอ	นาคละ	๑๕๐
จาลำหรับเกรอ	นาคละ	๑๕๐
บ่อโพน	นาคละ	๑๕๐
แม่น้ำ	นาคละ	๑๐๐
แม่น้ำ		

15

ห้องแขวนพานใหม่	หลวงอภัยเสนาเจ้ากรม	นา	๘๐๐
	ขุนกระชาพลปเล็ดกรม	นา	๖๐๐
	หมื่นศรีรักษาสมุบาญชัย	นา	๓๐๐
	หมื่นในกรม	นาคละ	๒๐๐
	พนัก้าว ท้าย }	นาคละ	๑๐๐

16

โพธิ์เรียงบาน	หลวงสุเรนทรวิชิตเจ้ากรม	นา	๘๐๐
	ขุนฤทธิพิไชยปเล็ดกรม	นา	๖๐๐
	หมื่นนราสมุบาญชัย	นา	๓๐๐
	หมื่นในกรม	นาคละ	๒๐๐
พนัก้าว ท้าย }		นาคละ	๑๐๐

17

ตัวทองขาว	เจ้าพญามหาโยธางวาง	นา	๓๐๐๐
	สวรินเตาสีหปเล็ดจางวาง	นา	๘๐๐
	พญาอุดมราชาเจ้ากรมกลี้อง	นา	๑๖๐๐
	สวริพรานน้อย สวริงสามส้อง ปเล็ดกรมกลี้อง	นา	๘๐๐

พญาพราหมณ์เจ้ากรรมคงทองขวา

นา ๑๖๓๓

สมิงหัตตะปะปเล็คกรร

นา ๘๑๓

พญาอัครี

สมิงอั้งวะมั่งศรี

สมิงโลกกรีน

สมิงสามปราบ

สมิงโลกพรว

สมิงธนศิลป์

สมิงศรีคุณ

สมิงปราบใหญ่

นายก่อง ๘ คน นาคล ๑๐๐๐

สมิงปัญญาเดช

สมิงอัครี

สมิงปราบสิทธิ์

สมิงอินทกุมาร

สมิงอุบากอง

สมิงราชาทเวะ

สมิงอินทละ

สมิงนันทธามา

ปะเล็คก่อง ๑๕ คน นาคล ๖๐๐

สมิงเทพเสนา
 สมิงสิงห์ไชย
 สมิงศรีระตะ
 สมิงกमारศรี
 สมิงจันทรราชา
 สมิงจันทเสน
 สมิงอัครมนตรี

สมิงสามแห่กล สมิงจันทโยธา	} สมุบาญชัย ๒	นากล	๔๐๐
นายหมวด ๕๕		นากล	๕๐
เสมียรกอง ๑๐		นากล	๕๐
สารวัด ๒		นากล	๕๐
มะคำ ๒๖		นากล	๓๐

18

พญานครอินเจ้ากรมดาบสองมือกลาง นา ๑๖๐๐

สมิงโยกราช สมิงรัตสังราม	} ปะหลัดกรม	นา	๘๐๐
สมิงบ่แห่ละ สมิงดิคยะ	} ปะหลัดจาว่า	นา	๘๐๐

กนิยาสายสมร	} นายกอง	นา	๑๑๑๑
สมิงเพชรกำกอง			
สมิงอินทราหมเนื่อ	} ปลัดกอง	นา	๖๐๐
สมิงไชยราชา			
สมิงศรีไชยจักษ์			
สมิงศรีไชย			
สมิงโพษะราชาสมุบาญชัย		นา	๔๐๐
นายหมวด ๑๕ คน		นาถด	๕๐
สารวัตร		นา	๕๐
เสมียนกอง		นา	๕๐
มกำ ๒๕ คน		นาถด	๓๐

19

เจ้าทองชาย	พญาเกษมเจ้ากรมตงทองชาย	นา	๑๖๐๐
	สมิงพิลเบิดปลัดกรม	นา	๔๐๐
	พญาศรีราชา	} นายกอง ๑ คน	นาถด ๑๐๐๐
	สมิงไอยมัตตรา		
	สมิงราชาสีท		
	สมิงราชามณะ		
	สมิงนรธา		

สมิงสุรีย			
สมิงชีพไพร			
สมิงมะคะมอนปลัดจางวาง		นา	๘๐๐
สมิงโลกนราย	}		
สมิงบุญญราชา			
สมิงเสน่หาราชา			
สมิงปราบไชย			
สมิงเสนะไชย			
สมิงภมระราชา			
สมิงศรีธามา			
สมิงขิบทองศรี		ปลัดกอง ๑๔ คน	นาคล ๖๐๐
สมิงอินทปราบเพช			
สมิงโลกนาร			
สมิงพลโยธา			
สมิงไชยเสนะ			
สมิงราชาศรี			
สมิงศรีราชา			
สมิงจักรราชา	}	สมุหนายก	นาคล ๔๐๐
สมิงสามกราย			
นายหมวด ๓๖ คน		นาคล	๕๐

เลมัยรกอง ๗ คน	นาคกล	๕๐
สารวัตร ๒ คน	นาคกล	๕๐
มค้ำ ๒๗ คน	นาคกล	๓๐

20

พระราชวังสรร จางวางกรมอาษาจาม ^{ข้าบ} }
_{ขวา}

นา ๒๐๐๐

อาษาจาม หลวงวิสุทธาษาปลัดจางวาง ^{ข้าบ} } นา ๘๐๐
_{ขวา}
 หลวงขรเสนเจ้ากรมอาษาจามขวา นา ๑๖๐๐

ขุนรามฤทธิไกร } ปลัด ^{ข้าบ} } นาคกล ๘๐๐
 ขุนไชยภักดี } _{ขวา}
 ขุนไชยเสนีสมาบุญชัย นา ๔๐๐

หลวงศรีมหาราชาเจ้ากรมอาษาจามซ้าย นา ๑๖๐๐

ขุนรามเดช } ปลัดกรม ^{ข้าบ} } นาคกล ๘๐๐
 ขุนนเรนภักดี } _{ขวา}
 ขุนพลเสนีสมาบุญชัย นา ๔๐๐

หลวงดกขมมาดาเจ้ากรมอาษาจามขวา นา ๑๖๐๐

ขุนวิสุทสงกราม } ปลัดกรม ^{ข้าบ} } นา ๘๐๐
 ขุนนเรนภักดี } _{ขวา}

หลวงสุรินทเสนเจ้ากรมอาบาจายซ้าย นา ๑๖๐๐		
ขุนวิสุทเดช	} ปลัด ข่าย	นา ๘๐๐
ขุนวิจิตรสงคราม		
ขุนอาบาจาย		นา กล ๔๐๐
หมื่นอาบาจาย		นา กล ๒๐๐

21

หลวงเทพเดชเจ้ากรมทำละขวา	นา ๘๐๐
ขุนขจรจำนงปลัด	นา ๔๐๐
หลวงสุรินทเสนเจ้ากรมทำละซ้าย	นา ๘๐๐
ขุนจรใจยุปลัด	นา ๔๐๐
หมื่นทำละ	นา ๒๐๐

22

หลวงแพะกะกันเจ้ากรมช่างเขียนขวา	นา ๘๐๐
ขุนราชนิจิตรปลัดกรม	นา ๔๐๐
หลวงพร้อมพิจิตรเจ้ากรมช่างเขียนซ้าย	นา ๘๐๐
ขุนราชนิจิตรปลัดกรม	นา ๔๐๐
ขุนช่าง	นา กล ๓๐๐
หมื่นช่าง	นา กล ๒๐๐

เพนข้าง	นาเกล	๑๐๐
ข้างเลว	นาเกล	๕๐
ข้างแกง	หลวงวิจิตรนฤมลเจ้ากรมช่างแกะ	นา ๔๐๐
- ข้าง	หมื่นสกลพิพิทปลัด	นา ๒๐๐
หมื่นวิจิตรบรร	หมื่นนักรรจนา	} นาเกล ๒๐๐
หมื่นจิตรปชา	หมื่นรัตนวัน	
ข้างสลัก	พญาจินดารังสันจางวางข้าง	นา ๖๐๐
- ข้าง	หลวงวิจิตรเจษฎา ปลัด	นา ๔๐๐
	หลวงศรีวรยศเจ้ากรมช่างฉลั๊กขวา	นา ๔๐๐
	หมื่นเงินจันจง สมุหนายกซ้าย	นา ๒๐๐
	หลวงวิจิตรราชมนตรเจ้ากรมซ้าย	นา ๔๐๐
ขุนมงคลปราสาทปลัดขวา	นา	๓๐๐
ขุนราชธนา ปลัดซ้าย	นา	๓๐๐
หมื่นจักษ์หาผลสมุหนายกขวา	นา	๒๐๐
หมื่นจักษุพรการสมุหนายกซ้าย	นา	๒๐๐
หลวงชำนาญไฟจิตร	นา	๔๐๐
ขุนภักดีธรรมา ผู้ช่วยราชการ	นา	๓๐๐
ขุนข้าง	นาเกล	๓๐๐

ทวนขว้าง	นากล	๒๐๐
พันไม้สูงสำหรับล่อฟ้าใบรกา	นา	๑๐๐
ขว้างเลว	นาคล	๕๐
ขุนพมรเจ้ากรรม	นา	๓๐๐
ทวนจิตรพมรปลัดกรรม	นา	๒๐๐
ทวนเทพ	นากล	๒๐๐
พันขว้าง	นาคล	๑๐๐
ขว้างเลว	นากล	๕๐
ขุนขรอกันพิจิตรเจ้ากรรมขว้างเล่อขวา	นา	๓๐๐
ทวนจิตรบันจงปลัดกรรม	นา	๒๐๐
ขุนอินพิจิตรเจ้ากรรมขว้างเล่อซ้าย	นา	๓๐๐
ทวนนิมิตรสรเพด็จปลัดกรรม	นา	๒๐๐
ทวนขว้าง	นากล	๒๐๐
ขว้างเลว	นากล	๕๐
พญารอนานิมิตรจางวาง	ข้า } จาง	นา ๖๐๐
ทวนเทพรอนาเจ้ากรรมขว้างบันซ้าย	นา	๔๐๐
ขุนอินรอนาปลัดกรรม	นา	๓๐๐
ทวนขว้าง	นากล	๒๐๐

ช่างเลว	นาคิล	๕๐
หลวงกลัมาพิจิตรเจ้ากรมช่างปั้นขัว	นา	๔๐๐
ขุนพิณจบน์จงปลัดกรม	นา	๓๐๐
หมื่นช่าง	นาคิล	๒๐๐
ช่างเลว	นาคิล	๕๐
หลวงทิพยนต์ช่างหุ่น	นา	๔๐๐
ช่างเลว	นาคิล	๕๐
ขุนสุวรรณร่ำชาเจ้ากรมซ้าย	นา	๓๐๐
หลวงสุวรรณนิมิตรปลัดกรม	นา	๒๐๐
ช่างเลว	นาคิล	๕๐
ขุนสุวรรณเลิทธิเจ้ากรมขวา	นา	๓๐๐
หมื่นสุวรรณเสาศรปลัด	นา	๒๐๐
ช่างเลว	นาคิล	๕๐
หมื่นสุวรรณ	นา	๒๐๐
พัน	นา	๑๐๐
ช่างเลว	นา	๕๐
ขุนสรเทพเจ้ากรมช่างปูน	นา	๓๐๐
หมื่นสรเทพปลัด	นา	๒๐๐

พณ	หน้า ๑๐๐
ช่างเลว	หน้า ๕๐

๒๓

ออกขุนจักรวัดจินตากราบทูลพระกรรณว่า ขุน
อาษาหม่อมอาษาขุนช่างหมื่นช่างแสนายจำเนียรช่างมา
แลกรู้ไพร่เลวทั้งหลายจะเป็นมากเท่าใด จึงทรงพระ
กรรณตรัสบัญชาว่า

ขุนอาษา	หน้า ๖๐๐
หม่อมอาษา	หน้า ๔๐๐
พณอาษา	หน้า ๒๐๐
พญาช่าง	หน้า ๖๐๐
พระช่าง	หน้า ๕๐๐
ท้าวช่าง	หน้า ๔๐๐
ขุนช่าง	หน้า ๓๐๐
หมื่นช่าง	หน้า ๒๐๐
พณช่าง	หน้า ๑๐๐
ช่างกลบดำรับโอร	หน้า ๕๐

นายอำเภอราช้าง	หน้า ๒๐๐
นายอำเภอรวม	หน้า ๒๐๐
หัวปาก	หน้า ๒๐๐
ขุนนาง	หน้า ๔๐๐
ทวนนาง	หน้า ๓๐๐
พันนาง	หน้า ๒๐๐
ภูต	หน้า ๒๐๐
ธำรง	
เสวยรู้พิจารณาความกตัญญูและดั่งได้	หน้า ๒๐๐
เสวยรู้	เสนาบดีนาง
นาง	หน้า ๑๐๐
นาง	หน้า ๕๐
นายร้อย	หน้า ๒๐๐
ปลัดร้อย	หน้า ๑๐๐
หัวสิบ	หน้า ๓๐
ไพร่หัว	หน้า ๒๕
ไพร่หัว	หน้า ๒๐
ไพร่หัว	หน้า ๑๔

ไพร่เลว	นา	๑๐
ยাজก	}	นาคล ๕
วรรณิพก		
ทาสลูกทาส		

24

พญา	}	ออกนอกราชการมีสมณบ่าวไพร่อยู่ในเฝ้า
พระ		
หลวง		
ขุน		
หมื่น		

ถึงนาเมื่ออยู่ในราชการ ถ้าหาสมณบ่าวไพร่มิได้ ให้
แบ่งศักดินาเมื่ออยู่ในราชการเสียสองส่วนเอาแต่ส่วน
หนึ่งเป็นบันไดศักดิ์ ถ้าแลขุนหมื่นวิเศษนอกทำเนียบ
มิได้เป็น ขุนข้าง } ให้เอากำลังศักดินา ขุนหมื่น } ใน
ทำเนียบในกรม

25

หนึ่ง	พระหลวง	}	วิเศษไปช่วยราชการกะหัวเมือง	
ขุน	หมื่น			
หัวปวง	ถ้าเป็น	พระหลวง	}	ให้ตอศักดิ์ นา ๖๐๐ ถ้าเป็น
ขุน	หมื่น			

^{๗๕} } ให้เอาใจกลางเมืองจับเป็น นา ๔๐๐ ถ้ามิได้
^{๗๖} }
 เป็นขุนหมื่นในเกอศกค นา ๒๐๐

26

อนึ่งภรรยาข้าราชการ คือภรรยา พระราชทาน }
 และ
^{๗๗} กค ^{๗๘} กค ^{๗๙} กค ^{๘๐} กค ^{๘๑} กค ^{๘๒} กค ^{๘๓} กค ^{๘๔} กค ^{๘๕} กค
 นางภรรยาหลวง นายภรรยาบุตรแล้ว ศักคณา
 เสมออนุภรรยา

27

มาตราหนึ่ง สามเณรผู้ธรรมเสมอนา ๓๐๐ สาม-
 เณรที่มีผู้ธรรมเสมอนา ๒๐๐ ภิกษุผู้ธรรมเสมอนา
 ๖๐๐ ภิกษุมิได้ผู้ธรรมเสมอนา ๔๐๐ พระครูผู้ธรรม
 เสมอนา ๒๔๐๐ พระครูมิได้ผู้ธรรมนา ๑๐๐๐
 พราหมณ์รู้ศิลปศาสตรเสมอนา ๔๐๐ พราหมณ์ทนมเสมอ
 นา ๒๐๐ คาปะชาวผู้ธรรมเสมอนา ๒๐๐ คาปะชาว
 มิได้ผู้ธรรมเสมอนา ๑๐๐

28

มาตราหนึ่ง ถ้าจะเอาบันไดศักดิ์นา ให้เอาลูก
หลานให้เอาแต่ลูกชาย } แกลูกๆ หญิง } แกลูกชาย
ของ พี่ชาย น้องชาย } แกลูก
พี่สาว น้องสาว }

29

อนึ่งถ้าจะเทียบตำแหน่งข้าราชการกรมพระราช
วัง ให้เทียบเอาตามตำแหน่งข้าราชการในพระราชวัง
หลวงต้นมา ๔๐๐ ขึ้นไป ให้แบ่งเอาลงมา ถ้า
ตำแหน่งข้าราชการในพระราชวังหลวงต้นมา ๔๐๐ ลง
มา อย่าเอาตำแหน่งข้าราชการกรมพระราชวัง ฯ มา
เทียบแบ่งเลย ให้ดูเทียบตามตำแหน่งนาข้าเจ้าตัว
กรมนี้เกิด

30

สุภมัสสุ ๑๒๕๔ สกศุณักขสวัจจะระกาลนีก
เขกัสมักคิยวาทิตยวาร์ พระบาทสมเด็จพระวรมานินคิ
กรัชมรรโกลโลกนารก บรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว

สถิตยอยู่ณะพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาทโดยบุรพา
ภิมุข เจ้าพญาธรรมาธิปัตย์ศรีรัตนมหาพนธ์ไชยบาล
กราบบังคมทูลพระกรุณาว่าตำแหน่งศักดิ์นาหัวเมือง

เอก }
โท } ปากใต้ฝ่ายเหนือจะทรงพระกรุณา
ตรี }
จัตวา }

โปรดพระราชทานแปดประการใด ๆ จึงพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการตรัสเหนือเกล้าฯ
สั่งว่าเจ้าพญาแลพญาพระเลวเมืองผู้รักรบการนั้นดา
รับราชการอยู่ณหัวเมือง เอก โท ตรี จัตวา ปากใต้
ฝ่ายเหนือ }
ทั้งปวงให้ถือศักดินาตามพระราชประเพณีดังนี้

81

เจ้าพญาสุรศรีพิศมวชิรราชชาติพิทยานิเบศวราธิปัตย์
อภัยพิริยบรากรมภาณุ เมืองพิษณุโลก เอกอุนา
๑๐๐๐๐ ขึ้นประมณแสนภูษา
พระราชทานเบญจกัณฑ์ พระไชยบุรพลัดนา ๓๐๐๐
ขุนศรีวิไชยสาคราณ ขุนพล }
หลวงแสนมาตย นกาสไปน } ปากใต้ ๑๖๐๐

หลวงศรีราชยศ	หลวงเมือง	}	นาคล ๔๔๐๐
หลวงจิตรจินดา	หลวงวัง		
หลวงศรีราชโกษา	หลวงกลัง		
หลวงศรีทศเคนสวรรค์	หลวงนา		
หลวงเทพวรชุน	สัค		
ขุนเทพเสนาตำรวจในขวา	}	}	นาคล ๑๒๐๐
ขุนจันทราเทพตำรวจในซ้าย			
ขุนโลกรักษาตามขวา	}	}	นาคล ๑๐๐๐
ขุนพิทยาเทพตามซ้าย			
เมืองขุนพิศณุโลกย	เจ้าเมือง		นาคล ๑๖๐๐
เจ้าพญาศรีธรรมราชชาติเดโชไชยมไหสุริยา			
ธิบติภยพิริยบรากรมภาหุ เมืองนครศรีธรรมราชเมือง			
เอก นา ๑๐๐๐๐ ขันประแดงอินปัญญาชัย			
พระศรีราชสงครามปลัด			นา ๓๐๐๐
พระภักดีราชบุกระบัตร			นา ๑๖๐๐
หลวงไกรพลแสนญาธิบติศรีสุนทรเดโชไชย	หลวงพล		
			นา ๑๖๐๐
หลวงจำนาคไท			นา ๑๖๐๐

หลวงราชรักษา	หลวงเมือง	}	นากด ๑๔๐๐
หลวงวัง			
หลวงคลัง			
หลวงพลธำมณราชไมตรี			
หลวงพรหมเสนาศักดิ์กลาง			
หลวงไชยประญาศักดิ์ซ้าย			
หลวงเทพเสนาศักดิ์ขวา			

หลวงแพ่ง	ใน } นอก }	}	นากด ๑๒๐๐
หลวงขารภาคอร			
หลวงไชยสุรินทรภิน	ใหญ่ } น้อย }		
หลวงกรมลูกวิเศษ			
หลวงข้าง			
หลวงอาลักษณ์			

หลวงโยธาพิพ	}	เจ้ากรมตำรวจ	นากด ๑๒๐๐
หลวงโยธาเทพ			

หมื่น	พิพ } เทพ }	ปลัดตำรวจ	นากด ๘๐๐

ขุนราชเมธารองเสนาบดี	}	นาคล ๘๐๐
ขุนประชาภาบุตรองเสนาบดี		
ขุนกรวิชัยกรรมวัง		
เมืองชนเมืองนครศรีธรรมราช		นาคล ๑๖๐๐

ออกญากระเสตรสงครามรามราชแสนญาคบ
ศรีสุทนต์โดยอภัยพิริยภักดีพรหมภาพุ พญาสุวรรณคโลกย
เมืองโกนา ๑๐๐๐๐ ขนประแดงจุลาเทพชาย

ออกญาศรีธรรมศุกรราชชาติคินทรสุรินทฤไชย
อภัยพิริยภาพุ เจ้าเมืองสุโขทัยเมืองโก นาค ๑๐๐๐๐
ขนประแดงจุลาเทพชาย

ออกญารามรณรงคสงครามรามภักดีอภัยพิริยภาพุ
เมืองกำแพงเพชร เมืองโก นาค ๑๐๐๐๐ ขนประแดง
เสนาภูขาว

ออกญาเพชรรัตนสงครามรามภักดีพิริยภาพุ เมือง
เพชรบูรณ์ เมืองโก นาค ๑๐๐๐๐ ขนประแดงเสนาภู
ขาว

ออกญากำแพงสงครามรามภักดีพิริยภาพุ เมือง
น่านเมืองโก นาค ๑๐๐๐๐ ขนประแดงจุลา
เทพชาย

ออกญาไชยยาธิบดีศรีนครรณฤไชยอภัยพิริยบรา
กรมภาหุ เมืองตะนาว เมืองโท นา ๑๐๐๐๐ ขัน
ประแดงอินป้าชาย

ปลัด นา ๑๒๐๐

บุกระบัตร }
พล } นากด ๑๐๐๐
มหาดไท }

เมือง }
วัง }
คลัง } นากด ๘๐๐
นา }
สัศดี }

เมืองชนเมืองโท นากด ๑๐๐๐

ออกญาศรีสุริยราชาไชยอภัยพิริยภาหะ เมือง
พิไชย เมืองศรี นา ๕๐๐๐ ขันประแดงเสนาภูขวา

ออกญาเทพาธิบดีศรีนครรณฤไชยอภัยพิริยภาหะ
เมืองพิจิตร เมืองศรี นา ๕๐๐๐ ขันประแดงเสนาภูขวา

ออกญาไกรเพชรัตน์ สงคราม รามภักดีพริยภาหะ
เมืองนครสวรรค์ เมืองตรี นา ๕๐๐๐ ขึ้นประแดง
จุลาเทพซ้าย

ออกพระไชยธิดศรีรัตนวงกฏไชยอภัยพริยภาหะ
เมืองจันทบูรณ เมืองตรี นา ๕๐๐๐ ขึ้นประแดง
อินบัญชซ้าย

ออกพระวิชิตภักดีศรีพิไชยสงคราม พระไชยา
เมืองตรี นา ๕๐๐๐ ขึ้นอินบัญชซ้าย

ออกญาแก้วเกรพพิไชยภักดีดินทรเดโชไชย
อภัยพริยภาหะ ออกญาพิตะลุง เมืองตรี นา ๕๐๐๐
ขึ้นประแดงอินบัญชซ้าย

ออกญาเคาะทะธาธิดศรีสุรตวลุมหนัก พระชุม
ภอร เมืองตรี นา ๕๐๐๐ ขึ้นประแดงอินบัญชซ้าย
ปลัด นา ๑๐๐๐

บุกระบัด }
พล }
มหาดไทย }

นาคด ๘๐๐

เม็ก	}	
วัง		
กลัง		
นา		
สศค		

นากล ๖๐๐

เมืองขึ้นเมืองศรี นากล ๘๐๐

ออกพระศรีสุรินทฤไชย เมืองเพชบุรี ขน
ประแดงเสนาภูขา

ออกพระสุระบดินสุรินทฤไชย พระไชยเมฆ
ขนประแดงเสนาภูขา

ออกเมืองอินทบุรี เมืองอินท ขนประแดง
เสนาภูขา

ออกเมืองพรหมบุรี เมืองพรหม ขนประแดง
จุลาเทพชาย

ออกพระญีสวรรสงคราม พระสังคนบุรี ขน
ประแดงจุลาเทพชาย

ออกพระนครทวารวดี พระคนบุรี ขนประแดง
เสนาภูขา

ออกพระพิไชยณรงค์ พระสรบุรี ขึ้นประแดง
เสนาภูขาว

ออกพระพิไชยสุนทร เมืองอุไทยธานี ขึ้น
ประแดงจุลาเทพซ้าย

ออกพระศรีสิทธิกัน เมืองมโนรมย์

ออกพระวิเศษไชยชาญ เมืองอ่างทอง ขึ้น
ประแดงนารายณ์

ออกพระสวรรคบุรี เมืองสวรรคบุรี ขึ้นประแดง
จุลาเทพซ้าย

ออกพระพิไชยภักดีศรีบไทยสวรรค เมืองการบุรี
ขึ้นประแดงอินบัญชซ้าย

ออกเมืองเหล็กบุรี เมืองไทรโยค ขึ้นประแดง
อินบัญชซ้าย

ออกพระสุนทรสงครามรวมพิไชย พระสุพันทบุรี
ขึ้นประแดงจุลาเทพซ้าย

ออกพระศรีสวัสดิ์บุรี เมืองศรีสวัสดิ์ ขึ้นประแดง
เสนาภูขาว

ออกพระสุนทรบุรีศรีวิไชยสงคราม เมืองนคร
ไชยศรี

ออกพระอมรินทฤไชย เมืองราชบุรี ขึ้น
ประแดงจุลาเทพซ้าย

เมืองวิเศษฤไชย เมืองกะเชิงเทรา ขึ้นประแดง
เสนาภูขวา

ออกพระวิบุรสงคราม เมืองนครนายก ขึ้น
ประแดงเสนาภูขวา

ออกพระอุไยธานี เมืองปราจีนบุรี ขึ้นประแดง
จุลาเทพซ้าย

พระนนทบุรีศรีมหาสมุทร เมืองนนทบุรี ขึ้น
ประแดงอินทนิลซ้าย

พระสมุทรสาคร เมืองท่าจีน

พระสมุทรสงคราม เมืองแม่กลอง

พระสมุทรปราการ เมืองปากน้ำ

พระยามหิธร เมืองราชบุรี ขึ้นประแดงอินทนิลซ้าย

พระปรางมยุรีศรีสงคราม เมืองปรางมยุรี ขน
ประแดงอินปัญญาชัย

ออกพระพิไชยภักดีศรีวิสุทธิสงคราม เมืองกุย
ขนประแดงอินปัญญาชัย

ออกพระราชภักดีศรีสงคราม เมืองรยอง ขน
ประแดงอินปัญญาชัย

เมืองบางหลวง

พระศรีสมอรัตนราชภักดีศรีบรรพช เมืองท่าโรง

พระนครไชยสินรินทร์ เมืองบึงชุม

พระจันทรุวัชรราชภักดีศรีขามเสมา เมืองกำพราน
เมืองไชยนาตา

เจ้าเมือง นา ๓๐๐๐

ปลัด นา ๖๐๐

บุตรธิดา นา ๕๐๐

ภาคผนวก ก.

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ถึงปฐมบรมราชจักรีวงศ์

หนังสือ “The Kingdom And People of Siam; with A Narrative of The Mission to That Country in 1857” ของ Sir John Bowring หน้า 62-69 ได้อัญเชิญพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ถึงปฐมบรมราชจักรีวงศ์ ไปลงพิมพ์ไว้มีข้อความดังนี้

“I requested the King to favour me with an account of his own dynasty, and received the following reply:-

“His Excellency Sir John Bowring, Knighted Doctor of Laws, the Governor of Hongkong, &c. & c. & c. & c.

“Respected Sir,-In regard to the particular narrative or ancient true occurrence of the present royal dynasty reigning upon Siam, I beg to say what I knew from statement of our parents and ancestors and other tolerable and corresponding families whom I have been present of in considerable space of time when they have been living or alive.

“The first family of our paternal ancestors, it is said, have been inhabitants of the city of Hanswatty (proper Sanskrit name), the capital of Pegu, written by Bishop Pallegoix in corrupted sound or pronouncing of Sanskrit name ‘Hongswadi,’ upon the time of reign the King of that city Pegu named Jumna ti cho by Peguen name, and ‘Dusadi Sawijay’ by Sanskrit name (marked in book of the Bishop Pallegoix with figure 1). This family became officers of state, employed as a part of military service of that King who has conquered Ayudhia on about Christian era 1552, have placed the Siamese King of Northern Siam, who has been allied to him, upon the throne of whole Siam, at Ayudhia in name of ‘Phra Maha Dharmma Rajadhiraj’ (marked 2 in the book in which the corrupted name printed) and the King marked 1 has taken the son of the Siamese King, marked 2, to Pegu for security. As Siamese King promised to be dependent to the Pegu on that time, the royal son accompanied the King marked 1, named Phra Naresr (printed in book Phra Narit and marked 3), who has been or was at Pegu during the living time or reign of the conqueror, indemise of whom he observed the governments of Pegu, being in great distress in complex opinion to establish the successor of the expired king for about half a month, has conciliated many families of the inhabitants of that city in his power, and took them with him, fled from thence, returned to his native land, Siam, and proclaimed independency to the Pegu again, the aforesaid family or party of military officers of state then have allied with King Naresdr, marked 3, on his returning to Siam has accompanied him, and took their residence at Ayudhia, which was bestowed them by that king.

“A large Buddha’s image was constructed at a place of worship near of their residence, remained until the present day with some ancient inscription.

“After the time of the King Naresdr, marked 3, the particular narrative statement of this family is now disappeared to us until the time of reign of Phra Narayu, printed in book Phra Narai, marked 4, reigned at Ayudia and Lawoh about the Christian year 1656 to 1682. On the reign of this king, two brothers extraordinary persons, have been descendants of the said family; became most pleased to the king, who has appointed the older brother in place or office of the lord of the foreign affair, in name or title of ‘Chau Phya Phra Klang’, who has been at presence of the receipt of the French embassy visited Siam upon that time, and the younger brother of his excellency Phya Phra Klang, named Mr. Pal, was appointed head of Siamese embassy to France, of return of friendship with the French Government, and met with the being wrecked, lost of the ship at Cape of Good Hope, where he with his suit remained during considerable while, and afterward became to France, met with favourable treatment of the French Government upon that time, and returned to Siam, when his older brother was died. The King Phra Narayu has appointed (Mr. Pal) the head of Embassy in the office of his older brother, the lord of foreign affair, ‘Chua Phya Phra Klang’: from this person extraordinary our ancestors were said to be descendants; but their office and affairs in royal service were not continued in generations during a few reign of their Majesties Siamese King who succeeded his Majesty the King Phra Narayu, until the time of his Majesty Bhumindr Rajatdhiraj, marked 5, reigned upon Siam since the Christian year 1706 to 1732, in which the first person being father of the first king and grandfather of the royal father of the present king (myself), and late king (my late brother), of Siam, was an extraordinary son of a family descended from aforesaid lords of foreign affairs, who removed their situation at Ayudia for happiness of lives, and situated their place at ‘Sakutrang’, a port in small river, being branch of great river, at the connected realms of Northern and Southern Siam, at about latitude N. 13° 15’ 30” more little, and long. 99° 90’ E. : the said extraordinary person was born there, and became man of skill and knowledge and ability of royal service, came from ‘Sakutrang’ to Ayudia, where he was introduced to the royal service, and became married with a beautiful daughter of a Chinese compound or situation within wall of city and in South-eastern corner of Ayudia, and became pleased by the kings marked 5 and 6, and appointed in office of the preparer of royal letters and communication for Northern direction (i.e. for all states of regions of both dependencies, and independency to Siam at Northern direction), and protector of the great royal seal for that purpose living; his title was His Excellency ‘Phra Aksom Sundom Smiantra’. He has five children; his first wife who afterwards was died, and has, secondly, married with the younger sister of his late wife, with whom he has a single daughter.

“In particular of the aforesaid five children, the first was a son became man in service of the second King upon the time of the King of Siam, marked 6, and leaving a sole daughter only was died before Ayudia was conquered by Burman army; the second and third were the daughters their descendants, many remained until the present day (the royal mother of the present Major and second kings of Siam (myself and younger brother) was a daughter, being third child of the latter). The fourth was an extraordinary son, became the First King of Siam in the present dynasty marked in the book 8, who was born in March 1736 of Christian era, and of whom the present and late kings of Siam (myself and my late brother) are grandchildren, and the fiveth was the person who was born fiveth in September 1743 of the Christian era, who became finally the second king upon the reign of his elder brother here, and died before his brother's death 6 years. The firstly said ancestor His Excellency ‘Phra Acksom Sundom Smiantra’, has also another illegitimated son, being youngest born from a maid-servant whom he (H.E. our ancestor) has taken with him, went to Northern Siam upon the time of the Ayudia being seized by Burman army, on the Christian year 1765 and 1766 to obtain new situation or station for refuge, leaving here all above said legitimate sons and daughters who were married, and live with their own families, for the consequences of difficultry in going with large party in very hur ricane and hindering manner of journey.

“He, on his arrival at ‘Phitsanulok’, the great city at Northern Siam, became regent or superintendent of supreme governor of that city, who proclaimed King of Siam, after burning of Ayudia, was in hand of Burman army, and who died by stroking of fever after a few months of the royal proclamation. In this distress H.E., our ancestor, took refuge at a town out of that city, where he was died of fever, and burn by his maidservant, wife, and the son born of her. His relics were brought here by them, and were delivered to his legitimate children here, and remained in our royal house of worship of royal ancestors until the present day.

“And his two extraordinary sons, on losing of Ayudia, took refuge at various places, and afterwards became combined with the king Phya Tarksin, first of Bangkokese Kings, marked 7 in book: finally the elder was appointed the supreme general Chau Phya Chukkry, the lord regent of country, and afterwards styled in name or title and dignity of ‘Maha Kasut Suk’, idest, ‘the King of war’, who resisted Burman armies came to take station of Siam every year upon that time.

“The younger was appointed the King of Northern Siam, governing at Phitsanulok, where his father has been and died; he bore the name of Chau Phya ‘Surasint.’ So, upon that time, there were three kings presented in Siam, VIZ., Supreme King ‘Phya Tark’, King of War, our grandfather, and the latter said King of Northern Siam.

“On the year of Christian era 1781, when two brothers kings were sent to tranquil Cambodia, which was in distress or disturbance of rebellion, the King Phya Tarksing, marked 7, remained here. He came mad or furious, saying he is Buddh, & c., and put many persons of innocent to death, more than 10,000 men, and compelled the people to pay various amount of money to royal treasure, with any lawful taxes and reasonable causes; so here great insurgents took place, who apprehended the mad king and put to death, and sent their mission to Com-bodia, and invited two Kings of War and of Northern Siam to return here for the crown and throne of whole Siam and its dependency.

“Our grandfather was enthroned and crowned in May, 1782, in name of ‘Phra Budhyot fa Chulaloka’, marked in book 8; his reign continued 27 years; his demise took place on the year 1809, in which our father has succeeded him. His coronation took place on August 1809; his reign continued happily 15 years; his expiration took place in the year 1824, in month of July. His royal name, ‘Phra Budh Lord Lah No Bhaluy’, marked 9 (names of these two kings were printed in book, by Bishop Pallegois ‘Pheen din ton’ and ‘Pheen din Klang’). These names, improper as they were very popular and vulgar, are ‘Pheen din ton’ i.e. former or first reign; ‘Pheen d’in klang’ i.e. middle or next reign only, not royal title.

Our elder brother, the late king, succeeded our royal father; his coronation took place on August 1824. His name was Param Dharwik rajahdhiraj’(proper Sanskrit), and in Siamese name Phra Nangklau Chau yu hua. His reign continued 26 years; his demise took place on 2nd April, 1851; then my succession of him concluded; and I was crowned on May 15th of that year. My name in Siam is Phra Chomklau Chau yu hua, and I bear the Sanskrit name as ever signed in my several letters.

“S.P.P.M. Mongkut.

“incontract that are

“Somdetch Phra Paramendr Maha Mongut,

“Rex Siamensium.”

ที่มา : Sir John Bowring. The Kingdom and people of Siam. 2 Vols.

1969. p. 62 - 69.

พระบรมราชูปถัมภ์แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี

๑. ต้นพระธาตุระดูล

(เรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ ต้นฉบับเป็นภาษาอังกฤษ พระราชทานแก่เซอร์ยอนเนาบริงลงพิมพ์ในหนังสือ “พระราชอาณาจักรและราชภูมฝ่ายสยาม” เล่ม ๑ หน้า ๖๓ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) แปลเป็นภาษาไทย เพื่อลงในหนังสือวชิรญาณ)

ด้วยเรื่องราวความสำคัญ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงแต่โบราณ แห่งพระบรมราชวงศ์ปัจจุบัน ซึ่งครอบครองกรุงสยามนี้ เราขอกล่าวตามที่เรารู้เรื่องราวของพระชนกชนนี และบรรพบุรุษของเรา และวงศ์ตระกูลอื่น ๆ ที่ตรงกันและถูกต้องกัน ซึ่งเราได้คุ้นเคยมาแต่ก่อนนาน เมื่อท่านทั้งหลายยังมีชนม์ชีพหรือชีวิตอยู่นั้นได้เล่าสืบมา ปฐมวงศ์ฝ่ายข้างปิตุภพบรรพบุรุษของเรานั้น ท่านกล่าวไว้ว่าได้เป็นชาวกรุง Hanswatty “หงสาวดี” (นามสันสกฤตแท้) เป็นเมืองหลวงมหานครของกรุง Pegu “พะโค” เขียนโดยบิชอปปาเลอคอยกซ์ (คือสังฆราชยวง) ให้ศัพท์สำเนียงนามสันสกฤตที่เขียนไม่แท้ว่า “Hongswadi หงสาวดี” ในสมัยเมื่อรัชกาลพระเจ้าแผ่นดินฝ่ายกรุงพะโคนั้น ทรงนามว่า “Jumnaticho ยุมนาติโช” โดยแปลงนามและ “Dusadssawijay ดุษติสวีย” โดยนามสันสกฤต (หมายในสมุคของบิชอปปาเลอคอยกซ์ด้วยเลข ๑) วงศ์ตระกูลนี้ได้เป็นขุนนางในแผ่นดิน รับราชการฝ่ายข้างทหารของพระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น ซึ่งได้มีชัยชนะกรุงศรีอยุธยา เมื่อประมาณคริสต์ศักราช ๑๕๕๒ จึงได้ทรงตั้งสยามมหาราชฝ่ายอยุธยา ซึ่งได้เป็นไมตรีกับพระเจ้าแผ่นดินกรุงพะโคนั้น ให้ขึ้นครองสิริราชสมบัติตลอดพระราชอาณาเขตกรุงสยาม ณ กรุงศรีอยุธยาทรงพระนามว่า “พระมหากษัตริย์ราช” (หมาย ๒ ในสมุคซึ่งลงพิมพ์พระนามไม่ถูกต้อง) และพระเจ้าแผ่นดินหมายเลข ๑ ได้พาพระโอรสของสยามมหาราชหมาย ๒ ไปยังกรุงพะโคเพื่อเป็นประกัน ด้วยสยามมหาราชได้ยอมจะเป็นเมืองขึ้นแก่กรุงพะโค ณ เวลานั้นพระราชโอรสที่ได้ตามเสด็จพระเจ้าแผ่นดินหมาย ๑ นั้น ทรงพระนามว่า Phra Naresr “พระนเรศวร” (ลงพิมพ์ในสมุคว่า Phra Narit “พระนฤทธิ” และหมาย ๓) พระองค์ท่านได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ กรุงพะโค ในระหว่างเวลาที่ไปในรัชกาลแผ่นดินของพระเจ้าแผ่นดินทรงมีชัยชำนะนั้น เมื่อสิ้นแผ่นดินนั้นแล้ว พระนเรศวรได้ทรงทราบในผู้ครองของกรุงพะโคเป็นการทุกข์ใหญ่ที่จะเป็นอันตรายในความเห็น ซึ่งเป็นหลายพวกไม่ปรองดองกันในการที่จะตั้งพระเจ้าแผ่นดิน ผู้จะสืบสันตติวงศ์แทนพระเจ้าแผ่นดินที่สวรรคตอยู่ประมาณถึงกึ่งเดือน จึงได้เกลี้ยกล่อมพวกตระกูลวงศ์ชาวมหานครนั้นอยู่ในอำนาจหลายพวกหลายตระกูล แล้วพาชนทั้งหลายเหล่านั้นหนีมากับพระองค์เสด็จกลับมาสู่ชาติภูมิของพระองค์ท่านคือกรุงสยาม และประกาศยกเป็นเอกราชต่อกรุงพะโคอีก ฝ่ายปฐมวงศ์หรือขุนนางฝ่ายทหารที่กล่าวมาแล้วนั้น ในเวลานั้นได้เข้าเป็นไมตรีเป็นพวกเดียวกันกับพระนเรศวรมหาราชหมาย ๓ เมื่อพระองค์เสด็จกลับกรุงสยาม วงศ์ตระกูลนั้นจึงได้ตามเสด็จมาด้วย ตั้งบ้านที่อยู่ ณ กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นสถานที่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นได้พระราชทานให้ จึงได้สร้างพระพุทธรูปใหญ่ในสถานที่นั้นมีการใกล้เคียงที่อยู่ของปฐมวงศ์นั้น พระพุทธรูปอยู่มาจนทุกวันนี้ มีโบราณอักษรจารึกไว้ด้วย ครั้นภายหลังรัชกาลของพระนเรศวรมหาราช หมาย ๓ เรื่องราวสิ่งสำคัญของวงศ์ตระกูลนั้น บัดนี้ก็ได้ปรากฏแก่เรา จนถึงรัชกาลของพระนารายณ์มหาราชลงพิมพ์ในสมุคว่าพระนารายณ์ หมาย ๔ ได้ดำรงสิริราชสมบัติ ณ กรุงศรีอยุธยาและละโว้ (ลพบุรี) ประมาณคริสต์

ศักราช ๑๖๕๖ จน ๑๖๕๒ ในรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ มีพี่น้องสองคนเป็นบุรุษพิเศษ ซึ่งได้สืบสันตติต่อมาจากวงศ์ตระกูลที่กล่าวมานั้น พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงพระกรุณาโปรดมาก ได้ทรงตั้งผู้ให้เป็นตำแหน่งผู้ว่าราชการต่างประเทศ มีนามและตำแหน่งยศว่าเจ้าพระยาพระคลัง ท่านผู้นั้นได้เป็นผู้รับราชทูตฝรั่งเศส ซึ่งมาเยี่ยมเยียนกรุงสยามในเวลานั้น และผู้น้องชายของท่านผู้ประเสริฐเจ้าพระยาพระคลังชื่อ มิสเตอร์ปาล ได้ทรงตั้งให้เป็นหัวหน้าราชการทูตสยามไปเจริญทางพระราชไมตรียังกรุงฝรั่งเศส คอบทางพระราชไมตรีด้วยคอบเวอนแมนด์ฝรั่งเศส (มิสเตอร์ปาลเมื่อเป็นราชทูตออกไปเมืองฝรั่งเศสนั้นได้ปรากฏนามตามที่จารึกในรูปปั้นและรูปพิมพ์ที่เมืองฝรั่งเศส ว่าท่านออกพระวิสุตรสุนทรราชทูต) และเมื่อไปทูตนั้นเรือแตกเสียกำปั่น ที่แหลมชื่อ เคปออฟกู๊ดโฮป มิสเตอร์ปาลกับพวกที่ไปด้วยต้องอยู่ที่นั่นช้านาน ต่อภายหลังจึงได้ไปถึงกรุงฝรั่งเศส ได้ความรับรองของคอบเวอนแมนด์ฝรั่งเศส ณ เวลานั้นโดยอย่างดี แล้วได้กลับมายังกรุงสยาม เมื่อท่านพี่ชายถึงอสัญกรรม พระนารายณ์มหาราชจึงได้ทรงตั้งมิสเตอร์ปาล ซึ่งเป็นหัวหน้าราชทูตให้รับตำแหน่งที่แทนท่านพี่ชาย เป็นผู้ว่าราชการต่างประเทศที่เจ้าพระยาพระคลัง จากบุรุษพิเศษนี้ บรรพบุรุษของเราท่านได้กล่าวว่าสืบสันตติเป็นบุตรหลานต่อลงมา แต่ตำแหน่งที่ในราชการนั้นมิได้ติดต่อกันมาตามชั่วชั้นในระหว่างราชการของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระเจ้ากรุงสยาม ๒-๓ พระองค์ ซึ่งสืบสันตติวงศ์เนื่องมาแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระนารายณ์มหาราชจนถึงเวลารัชกาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลราชาธิราช หมาย ๕ ซึ่งได้ดำรงสิริราชสมบัติในกรุงสยาม ตั้งแต่คริสต์ศักราช ๑๗๐๖ จนถึงคริสต์ศักราช ๑๗๓๒ ปี ในรัชกาลนี้ บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นพระชนกนาถของพระเจ้าแผ่นดินสยามรัชกาลที่ ๑ และเป็นพระบรมอัยกาธิบดี ของพระบรมชนกนาถของพระเจ้าแผ่นดินสยามปัจจุบันนี้ (คือเราเอง) และพระเจ้าแผ่นดินที่สวรรคต (คือพระบรมเชษฐาธิราชของเราที่สวรรคตนั้น) พระบรมอัยกาธิบดีที่เป็นพระราชโอรสพิเศษของวงศ์ซึ่งสืบเนื่องมาแต่ท่านผู้ว่าราชการต่างประเทศที่กล่าวมาแล้วนั้น วงศ์ตระกูลนี้ก็ได้อพยพภูมิลานจากกรุงศรีอยุธยาไปตั้งอยู่ที่บ้าน “สะแกกรัง” เพื่อความสุขสำราญพระทัย “สะแกกรัง” นั้นเป็นท่าในแม่น้ำน้อย เป็นกิ่งของแม่น้ำใหญ่ซึ่งเป็นเขตของแผ่นดินสยามเหนือ-ใต้ต่อกัน ที่ประมาณลัดจุดเหนือ ๑๓ องศา ๑๕ นาที ๓๐. ไซกันต์ มากกว่าเล็กน้อย และลองลัดจุด ๙๙ องศา ๙๐ นาที ตะวันออก

บุรุษผู้พิเศษที่กล่าวมาแล้ว ได้อุปถัมภ์ ณ ที่นั้นและได้เป็นคนมีความฉลาด และความรู้และความสามารถในราชการ ก็ได้มาจากสะแกกรังอยู่ยังกรุงศรีอยุธยา จึงได้เข้าทำราชการ แล้วได้ทำการวิวาห์มงคลกับด้วย บุตรหญิงอันงามของตระกูลจีนเศรษฐี ณ ที่บ้านจีน ตั้งอยู่ในกำแพงพระนครฝ่ายตะวันออกเฉียงใต้ มุมกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินหมายเลข ๕ และ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดมาก จึงได้ทรงตั้งในตำแหน่งราชการให้เป็นผู้แต่งพระราชสาส์น และท้องตราที่มีไปมากับเมืองฝ่ายเหนือ (คือว่าบรรดาประเทศทั้งหลาย เมืองขึ้นทั้งปวง และที่เป็นประเทศราชของกรุงสยามทางข้างฝ่ายเหนือ) และเป็นผู้รักษามหาราชลัญจกรสำหรับราชการนั้น ตำแหน่งยศของท่านว่า ท่านผู้ประเสริฐพระอักษรสุนทรเสมียนตรา ท่านมีพระราชโอรสและธิดา ๕ พระองค์ โดยพระชายาที่ ๑ นั้น พระชายานั้นภายหลังสิ้นพระชนม์ ท่านจึงได้ทำการวิวาห์มงคลครั้งที่ ๒ กับด้วยขนิษฐภคินีของพระชายาของท่านที่สิ้นพระชนม์ มีพระธิดาด้วยพระชายานี้พระองค์หนึ่ง (คือกรมหลวงนรินทรเทวี)

ในเรื่องราวสิ่งสำคัญของพระโอรส ๕ พระองค์ที่กล่าวมาแล้วนั้น ที่ ๑ เป็นพระราชโอรส (คือ พระเจ้าขุนราม) ได้รับราชการอยู่ในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินสยามหมาย ๖ และมีพระบุตรองค์ ๑ (คือกรมขุนรามินทรสุดา) แล้วพระองค์สิ้นพระชนม์เสียก่อน กรุงศรีอยุธยายังไม่พินาศด้วยกองทัพพม่า ที่ ๒ ที่ ๓ เป็นพระธิดา (คือกรมพระยาเทพสุดาวดี กรมพระศรีสุดารักษ์) มีพระราชโอรสพระราชธิดาของพระองค์ท่านทั้ง ๒ นั้น ยังเหลืออยู่โดยมากจนเวลาปัจจุบันนี้ พระบรมราชชนนีของพระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์ใหญ่ปัจจุบันนี้ และพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ ๒ (คือตัวเราเองและพระอนุชาธิราชของเรา) พระองค์ท่านเป็นพระบุตรซึ่งนับเป็นพระบุตรที่ ๓ ของพระธิดาที่ ๓ (คือกรมพระศรีสุดารักษ์ ซึ่งกล่าวข้างต้นนั้น) ที่ ๔ เป็นพระราชโอรสพิเศษได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามที่ ๑ ในพระบรมราชวงศ์ปัจจุบันนี้ หมายถึง ในสมุท ๔ พระองค์ ได้สมภพในเดือนมาฆะ ปี ๑๗๓๖ ของคริสต์ศักราช และสืบจากพระวงศ์นี้ พระเจ้าแผ่นดินสยามปัจจุบันนี้และที่สวรรคต (คือตัวเราและพระบรมเชษฐาธิราชของเราที่สวรรคต) เป็นพระราชธิดาและที่ ๕ นั้นเป็นพระราชโอรสซึ่งประสูติในเดือนธันวาคม ปี ๑๗๔๓ ของคริสต์ศักราช และที่สุดท้ายหลังพระองค์ได้เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลของพระบรมเชษฐาธิราชของพระองค์ ณ ที่นี้ และทิวคุดก่อนพระบรมเชษฐาธิราชสวรรคต ๖ ปี พระบรมบรรพบุรุษปฐมที่กล่าวมาแล้ว ท่านผู้ประเสริฐพระอักษรสุนทรเสมียนครานั้นได้มีพระบุตรอีกองค์หนึ่ง (คือกรมหลวงจักรเจษฎา) เป็นเล็กที่สุด เกิดด้วยนางทาสีซึ่งพระองค์ท่านผู้ประเสริฐบรรพบุรุษของเราได้พาไปด้วย เสด็จไปยังอุดรสยามในเมื่อเวลากรุงศรีอยุธยาของทัพพม่าเข้าล้อมอยู่นั้น เมื่อคริสต์ศักราช ๑๗๖๕ และ ๑๗๖๖ เพื่อจะเสด็จไปหาที่ใหม่เป็นที่อาศัย ทรงละพระราชโอรสและธิดาที่กล่าวมาข้างบนนั้นไว้ที่กรุงทั้งนั้น เพราะว่าท่านทั้งหลายได้ทำการวิวาห์มงคลไปอยู่กับพระชายาและสวามี ในตระกูลวงศ์ของท่านแล้ว และเป็นเหตุที่ยากลำบากในที่จะไปกับด้วยพวกมาก ในเวลาพายุใหญ่และขัดขวางแห่งทางที่จะไป “สมเด็จพระปิยภาสกิจ เสด็จถึงเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นเมืองใหญ่ในอุดรสยาม แล้วก็ได้เป็นผู้สำเร็จราชการหรือเป็นใหญ่ของผู้ว่าราชการใหญ่เมืองนั้น ซึ่งได้ยกตัวขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินสยาม” ภายหลังเมื่อกรุงศรีอยุธยาไฟไหม้ตกอยู่ในมือกองทัพพม่าแล้ว และเมื่อยกตัวเป็นเจ้าอยู่ได้ ๒-๓ เดือน แล้วก็ประจวบไขถึงแก่พิราลัย ในการทุกขร้อนนั้น ท่านผู้ประเสริฐบรรพบุรุษของเรา จึงได้หนีออกไปอาศัยอยู่เมือง ๑ นอกเมืองนั้น แล้วก็ประจวบไขสิ้นพระชนม์ ทาสีภริยากับพระบุตรซึ่งเกิดด้วยนางทาสีนั้น ซึ่งได้ทำการฉกฉวยถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว ได้พาพระอัฐิมาส่งยังพระราชโอรสธิดาของท่านที่นี้ และพระอัฐินั้นได้ประดิษฐานอยู่ในหอพระบรมอัฐิของบรรพบุรุษของเรา เป็นที่เคารพสักการบูชาจนทุกวันนี้ และพระราชโอรสพิเศษทั้ง ๒ พระองค์ของท่าน เมื่อเสด็จกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็ได้เสด็จไปเที่ยวอาศัยอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ภายหลังจึงได้เข้าเป็นพวกอยู่ด้วยกับพระเจ้าตากสิน ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรีที่ ๑ หมายถึง ๗ ในสมุทนั้น ครั้นที่สุดท้ายหลังพระเชษฐาได้ทรงรับตำแหน่งเป็นแม่ทัพใหญ่ เจ้าพระยาจักรีเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแล้ว ทรงเลื่อนพระนามและราชอิสริยยศฐานันดรศักดิ์เป็นมหาราชตรียศ คือว่าพระเจ้าแผ่นดินในการสงคราม พระองค์ได้ทำศึกต่อสู้กับพม่าซึ่งยกเข้ามาตั้งอยู่ในกรุงสยามทุกปี ในเวลานั้นพระอนุชาได้ทรงรับตำแหน่งเป็นเจ้าแผ่นดินอุดรสยาม ครอบครองเมืองพิษณุโลก ที่นั้น พระชนกของท่านได้เสด็จไปประทับอยู่และสิ้นพระชนม์ในสถานนั้น พระองค์ทรงพระนามเจ้าพระยาสุรสีห์ดังนี้ ณ เวลานั้นจึงได้มีพระเจ้าแผ่นดินสยาม ๓ พระองค์พร้อมกันอยู่ ณ กรุงสยาม คือว่าพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ คือพระยาตาก พระเจ้าแผ่นดินการสงคราม คือพระบรมอัยกาธิราชของเรา และพระเจ้าแผ่นดินอุดรสยามที่กล่าวมาแล้ว ครั้น ณ ปีคริสต์ศักราช ๑๗๘๑ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็น

พระภราดาทั้ง ๒ พระองค์ ได้เสด็จไปปราบปรามเมืองกัมพูชาประเทศ ซึ่งมีความอันตรายหรือเกิดวุ่นวายด้วยการขบถ เจ้าแผ่นดินพระยาตากสิน หมาย ๗ เสด็จประทับอยู่ที่นั่นแล้ว พระองค์เสียจริตสัญญาวิปลาสดูร้ายอย่างเอก ว่าพระองค์ได้ตรัสเป็นพระพุทธรเจ้า ....และลงโทษประหารผู้ไม่มีความผิดกว่าหมื่นคน แล้วยังบังคับให้พลเมืองเสียเงินโดยมากส่งเข้าพระคลัง และตั้งภาษีและอากรในเหตุที่ไม่เป็นการสมควร เพราะฉะนั้นจึงได้เกิดขบถใหญ่ขึ้นที่นี่ แล้วจับพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเสียพระจริตสำเร็จโทษเสีย แล้วจึงให้ผู้ออกไปยังเมืองกัมพูชาประเทศ เชิญเสด็จพระเจ้าแผ่นดินในการสงคราม และพระเจ้าแผ่นดินอยุธยาทั้ง ๒ พระองค์ ให้เสด็จกลับเข้ามามบรมราชาภิเษกและครอบครองกรุงสยามและประเทศราชตลอดพระราชอาณาเขต พระบรมอัยการิราชของเราได้เถลิงถวัลยราชสมบัติ และทรงมงกุฎในเดือนเมษ ปี ๑๗๘๒ ทรงพระนามว่าพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หมายในสมุค ๘ อยู่ในสิริราชสมบัติรัชกาลของท่านต่อมาได้ ๒๗ ปี เสด็จสู่สวรรคตในปี ๑๘๐๙ พระบรมชนกนาถของเราได้สืบสันตติวงศ์ ดำรงพิภพลงพระองค์ได้ทำการบรมราชาภิเษกในเดือนออกัสต์ปี ๑๘๐๙ เสด็จดำรงราชสมบัติรัชกาลต่อมาโดยความสุขสถาพร ๑๕ ปี เสด็จสู่สวรรคตในเดือนยูล ในปี ๑๘๒๔ พระองค์ทรงพระนามว่าพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หมาย ๙ พระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ พระองค์นี้ลงพิมพ์โดยพิชอบปาลเลอคอยักษ์ว่า “แผ่นดินต้น” และ “แผ่นดินกลาง” พระนามเช่นนี้ไม่เป็นการสมควร เป็นที่เรียกกันชุม ๆ เป็นคำสามัญว่า “แผ่นดินต้น” นั้น คือว่ารัชกาลก่อนหรือรัชกาลปฐม “แผ่นดินกลาง” คือว่ารัชกาลมัธยมหรือต่อมา ชื่อเหล่านี้ไม่ได้เป็นราชนามาภิไธย พระบรมเชษฐาของเรา พระเจ้าแผ่นดินที่สวรรคตนั้น ได้สืบสันตติวงศ์แทนพระบรมชนกนาถของเรา ได้ทำการบรมราชาภิเษกเมื่อ ณ เดือนออกัสต์ ๑๘๒๔ ทรงพระนามว่า “บรมธรรมิกราชาธิราช” (สันสกฤตแท้) และในสยามนามว่า “พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” เสด็จดำรงสิริราชสมบัติรัชกาลสืบต่อมา ๒๖ ปี เสด็จสู่สวรรคต ณ วันที่ ๒ เดือนอปริล ปี ๑๘๕๑ ในขณะนั้นเราจึงได้สืบสันตติวงศ์แทนพระองค์เป็นยุค และเราได้บรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๑๕ เดือนเมษในปีนั้น นามของเราในสยามว่า “พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” และเราทรงสันสกฤตนามด้วยได้เช่นอยู่ตราในหนังสือฝากต่าง ๆ ของเรา ความที่ย่นว่า “ส.S. พ.พ. พ.พ.ม.ม. มงกุฎ Mongkut สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ”

“สยามินทร”

ที่มา : อัมพัน ตัณฑวรรณะ. พระบรมราชวงศ์จักรีในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ม.ป.ท., ม.ป.ป. หน้า 17 - 21.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายอภิเชษฐ์	ชื่อสกุล จันเที่ยง
เกิดวันที่	22 พฤษภาคม 2498
สถานที่เกิด	จังหวัดนนทบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 38 หมู่ 3 ตำบลบางเขน อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักพัฒนาระบบบริหาร สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2514	มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. 2518	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ จังหวัดปทุมธานี
พ.ศ. 2525	กศ.บ. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน
พ.ศ. 2539	ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์ไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310

บทคัดย่อ

ของ

อภิเชษฐ์ จันทิเยง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย

มีนาคม 2540

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญญานิพนธ์เรื่องบทบาทของขุนนางมอญในสมัยอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310 เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชนชาติมอญ ซึ่งเข้ารับราชการเป็นขุนนางในสมัยที่พระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย เริ่มตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ซึ่งมีหลักฐานว่ามอญอพยพจากดินแดนตอนใต้ของประเทศเมียนมาร์ในปัจจุบัน เข้ามาเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2127 โดยติดตามกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสมัยที่ยังดำรงพระยศเป็นอุปราชวังหน้า ภายหลังจากนี้มีชาวมอญอพยพเข้ามาเป็นครั้งคราว จนถึงปี พ.ศ. 2301 รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งเป็นกลุ่มชาวมอญอพยพรุ่นสุดท้ายสมัยอยุธยา

สาเหตุที่ชาวมอญอพยพเข้ามาในอาณาจักรอยุธยา ก็เนื่องจากสงครามการสู้รบระหว่างมอญกับพม่า การถูกเกณฑ์แรงงานเพื่อร่วมกับกองทัพมาไปทำศึกสงครามหรือการทำงานสาธารณะอื่น ๆ สำหรับพระมหากษัตริย์ไทยในทางอุดมคติถือว่าเป็นบารมีที่มีชาวมอญซึ่งเป็นคนต่างชาติเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร แต่ในความเป็นจริงแล้ว แรงงานมอญเหล่านี้มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญสำหรับสังคมเกษตร ซึ่งมีที่ดินอันอุดมสมบูรณ์อย่างเหลือเฟือแต่ไม่ได้สัดส่วนกับอัตราประชากรดังเช่นอาณาจักรอยุธยา นอกจากนี้แรงงานชาวมอญยังมีความสำคัญต่อความมั่นคงของอาณาจักร อาณาจักรใดที่มีไพร่พลมากย่อมมีโอกาสจะเป็นผู้ชนะสงคราม ดังนั้นพระมหากษัตริย์อยุธยาจึงโปรดฯให้ต้อนรับชาวมอญอพยพ พร้อมกับพระราชทานที่ดินให้ทำเรื่องสวนไร่นา ตั้งเป็นชุมชนเช่นเดียวกับชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอยุธยา เช่น จีน จาม มลายู ญีปุ่น และชาวยุโรปบางชาติ เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา เป็นต้น ในการควบคุมชาวต่างชาติ ใช้วิธีการให้แต่ละชาติควบคุมดูแลกันเอง เมื่อมีความขัดแย้งกันภายในชุมชนก็ให้ตัดสินกันภายในชุมชนนั้น พระมหากษัตริย์โปรดฯอนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีภายในชุมชนได้โดยเสรี แต่เมื่อมีข้อราชการ เช่น การทำงานสาธารณะประโยชน์หรือการทำสงคราม หัวหน้าชุมชนจะมีหน้าที่ระดมแรงงานเพื่อช่วยเหลือราชการ สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ชาวมอญที่เข้ามาพำนักอยู่อยุธยาจะได้รับและต้องปฏิบัติตามด้วย

ผู้วิจัยสนใจศึกษาบทบาทของขุนนางมอญที่เข้ารับราชการในราชสำนักอยุธยาทั้งทางด้านทหารและพลเรือน รวมทั้งบุคคลที่เป็นขุนนางมอญและเชื้อสายขุนนางมอญ ที่รับราชการในสมัยอยุธยาทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับขุนนางมอญซึ่งเป็นชาวต่างชาติกลุ่มหนึ่ง และอาจเห็นภาพประวัติศาสตร์อยุธยา โดยเฉพาะเรื่องความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติชัดเจนขึ้น

วิธีดำเนินการศึกษาได้ใช้เอกสารชั้นต้น เช่น กฎหมายตราสามดวง พงศาวดารต่าง ๆ เอกสารประเภทคำให้การ จดหมายเหตุ และเอกสารที่เขียนโดยชาวต่างชาติ เช่น บันทึก รายงาน ตลอดจนแผนที่โบราณและรูปภาพต่าง ๆ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้วิธีสำรวจภาคสนาม ศึกษาที่ตั้งชุมชนมอญ ในเขตพระนครศรีอยุธยาและบริเวณชานเมือง เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์บทบาทชุมชนนางมอญ

เอกสารกฎหมายตราสามดวงในบทพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่ง ยศ ราชทินนามและศักดินาของขุนนางมอญในตำแหน่งต่าง ๆ ทำให้ทราบอย่างเป็นทางการว่า กรมทหารมอญขึ้นกับกรมอาสาและกรมอาสาขึ้นอยู่กับสมุหกลาโหม การบังคับบัญชาเพื่อระดมกำลังเป็นไปตามลำดับชั้น แต่เมื่อศึกษาเอกสารชั้นต้นและจากการสำรวจชุมชนมอญ อาจวิเคราะห์ได้ว่า ในระยะแรกกรมทหารมอญน่าจะขึ้นสังกัดอุปราชวังหน้า ทำหน้าที่เป็นทหารหน่วยรบ เป็นทหารรักษาพระองค์ ทหารม้า ทหารลาดตระเวนและควบคุมฝัฟายเรือพระที่นั่ง ในเวลาต่อมาเมื่ออำนาจของพระมหากษัตริย์หรือขุนนางในตำแหน่งสมุหกลาโหมเข้มแข็งขึ้น กรมทหารมอญก็อาจขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจนั้น ๆ สายการบังคับบัญชาของทหารมอญจึงไม่แน่นอน

ในระยะแรกชาวมอญที่เข้ารับราชการจะจำกัดอยู่ในกองทหารอาสา แต่เมื่อเวลาผ่านไปลูกหลานของขุนนางมอญเหล่านี้ถูกดูดกลืนเข้าสู่ระบบศักดินาของสังคมอยุธยา จึงทำให้ขุนนางอยุธยาเชื้อสายมอญเข้ารับราชการอยู่ในกรมพระคลัง และมีขุนนางมอญรับราชการในตำแหน่งจักษี จึงสรุปได้ว่า เมื่อเวลาผ่านไปขุนนางมอญเข้ารับราชการในสมัยอยุธยา โดยเป็นทั้งขุนนางฝ่ายทหารและพลเรือน

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทขุนนางมอญสมัยอยุธยา เป็นเรื่องยากเนื่องจากข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารมีน้อย จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาเปรียบเทียบ ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบศักดินาของหัวหน้าอาสาทหารต่างชาติ พบว่าศักดินาของหัวหน้าที่ควบคุมทหารมอญมากที่สุด คือ ศักดินา 3,000 ส่วนศักดินาของหัวหน้าต่างชาติรองลงไป คือ อาสาจาม ศักดินา 2,000 ดังนั้นจึงทำให้เข้าใจได้ว่าเหตุที่ขุนนางมอญต้องเข้าไปพัวพันอยู่กับการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในของอยุธยา ก็เนื่องจากขุนนางมอญเป็นกลุ่มที่ควบคุมไพร่พลที่มีปริมาณและประสิทธิภาพ

สมัยอยุธยาตั้งแต่ปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา จนถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง ระหว่าง พ.ศ. 2171 - 2301 มีการแย่งชิงอำนาจทางการเมือง ถึง 8 ครั้ง ในจำนวนทั้งหมด 15 ครั้ง ผู้วิจัยได้ตรวจสอบเอกสารต่าง ๆ ด้วยความระมัดระวังแล้ว จึงนำ

มาวิเคราะห์ พบว่า ในการช่วงชิงอำนาจแต่ละครั้งจะมีขุนนางมอญร่วมด้วย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงได้ฉายภาพความเป็นจริงของประวัติศาสตร์อยุธยาได้ชัดเจนขึ้นว่าแท้ที่จริงแล้ว ในบรรดาขุนนางต่างชาตินั้น ขุนนางมอญมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงของราชอาณาจักรและราชบัลลังก์มากกว่าที่ได้ทราบกันมา ด้วยเหตุนี้แม้ว่าอาณาจักรอยุธยาจะสิ้นสุดลง แต่ขุนนางมอญยังคงมีบทบาทสำคัญในการแย่งชิงอำนาจทางการเมือง ในสมัยกรุงธนบุรี จนกระทั่งสามารถผลักดันให้ขุนนางไทยเชื้อสายมอญผู้หนึ่งปราบดาภิเษกเป็นปฐมวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี

THE ROLE OF THE MON OFFICIALS IN AYUTTHAYA
BETWEEN A.D. 1584 - 1767

AN ABSTRACT
BY
APICHET CHANTHIANG

Present in partial fulfillment of the requirement for
the Master of Education degree in History
at Srinakharinwirot University
March 1997

There were a great number of foreigners who established themselves in the kingdom of Siam in the Ayutthayan period. The Europeans were distinguished; for for example since the Dutch, the English, the French and the Portugese had the honour and advantage of having been born subjects of greatest of all sianere kings who had more respect for them than other peoples of the world. There were other foreigners who had also taken refuge in this country, having fled from their own, either from fear of civil war in the country or as Siamese prisoners of war. These were the Mon people.

The Mons first appeared in Thai history in 1584 AD. as Siamese prisoners of King Naresuans (War). Later they fled to the kingdom of Siam from fear of being Burmese prisoners of war during the endless civil - war between the Burmeses and the Mons or of punishment for the crimes they committed. The Siamese king captured them in the course of their raiding expeditions, when they were content to pillage so long as they could aviod coming to blows with their enemies. They were first given lands to cultivate, and taxes were levied on the profits they earned from their labours. But because their numbers increased daily, it was feared that they would realise their strength and commit some act of rebellion, and so they were dispersed to all the habitable areas of the kingdom.

This thesis is amied to study the role or the duty of Khunnang Mons (Mon officers) who were one of the distinguished group of foreigners in early Ayutthaya but much less mentioned by the historians than other foreign nobilities and officers. Furthermore, I would like to identify the other Mon officers who were distinguished in the court

of Ayutthaya for example Okya Kosadhibodi, Okya Chakri and Luang Yokrabath.

Due to the limitation of the sources concerning the topic, I mainly used the Kod-Mai-Tra-Sam-Duang (The Law written and edited by King Rama I) as my primary source and some other documents such as the Historical Accounts in the Ayutthayan period as well as the Early Voyage Records by foreign envoys and travellers.

This study, however, may lead to a new approach to Thai history especially on the Mons who not only had been the largest ethnic group in the Kingdom of Siam but had played a most important role, and it can be said that they were the force behind Ayutthayan culture, the Successes, and even losses of many Siamese Wars that occurred in Thai history.